

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**İSMET İNÖNÜ DÖNEMİNDE TÜRKÇÜ-TURANCI DERGİLERDE
MUHALEFET**

Ömer Arda ÖZBİLEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Fikrettin YAVUZ

ARALIK - 2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSMET İNÖNÜ DÖNEMİNDE TÜRKÇÜ-TURANCI
DERGİLERDE MUHALEFET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer Arda ÖZBİLEK

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih

Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

“Bu tez 22/12/2023 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Ahmet EFİLOĞLU	Başarılı
Doç. Dr. Fikretin YAVUZ	Başarılı
Doç. Dr. Mustafa SARI	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ömer Arda ÖZBİLEK

22/12/2023

ÖN SÖZ

Çalışmamın her aşamasında bilgisiyle, tavsiyeleriyle ve yardımlarıyla beni destekleyen çok kıymetli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Fikrettin YAVUZ'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Hayatımın her anında yanımda olan ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem Funda ÖZBİLEK'e, babam Şahin ÖZBİLEK'e, kardeşim Mert Meriç ÖZBİLEK'e, dayım Birkan GÜRKAN'a, çalışmam sırasında çok yardımını gördüğüm dostlarım Harun ÖRS'e, İbrahim ÖZEN'e ve Atilla BALCIOĞLU'na, yine çalışmam boyunca karşılaştığım bütün zorluklarda yanımda olan ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Ece Ceren MUTLU'ya teşekkür ederim.

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca kendilerinden çok şey öğrendiğim Prof. Dr. Haluk SELVİ, Prof. Dr. Safiye KIRANLAR, Prof. Dr. Enis ŞAHİN, Prof. Dr. Ahmet EFİLOĞLU ve Doç. Dr. Mustafa SARI hocalarıma, çalışmamın temel kaynağı olan Türkçü dergilere ulaşmamda çok yardımını gördüğüm Milliyetçi Dergiler Projesi'ne ve bu çok kıymetli projede emeği geçen herkese teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Ömer Arda ÖZBİLEK

22/12/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TÜRKÇÜLÜK-TURANCILIK VE TÜRKÇÜ-TURANCI	
DERGİLER	5
1.1. Türkçülük ve Turancılık Fikrinin Tarihsel Gelişimi	5
1.1.1. Türkçülük ve Turancılık Kavramları.....	5
1.1.1.1. Türkçülük.....	5
1.1.1.2. Turancılık.....	11
1.1.2. Osmanlı Dönemi'nde Türkçülük ve Turancılık	15
1.1.3. Cumhuriyet Dönemi'nde Türkçülük ve Turancılık.....	22
1.2. İnönü Dönemi Öncesi Türkçü Dergiler	32
1.2.1. Osmanlı Dönemi Türkçü Dergiler.....	32
1.2.1.1. Türk Derneği (1909-1910).....	32
1.2.1.2. Genç Kalemler (1909-1912)	34
1.2.1.3. Türk Yurdu (1911-).....	36
1.2.1.4. Bilgi Mecmuası (1913-1914).....	40
1.2.2. Atatürk Dönemi Türkçü Dergiler	43
1.2.2.1. Atsız Mecmua (1931-1932)	43
1.2.2.2. Orhun (1933-1934)	48
2. BÖLÜM: İNÖNÜ DÖNEMİ'NİN İÇ POLİTİKASI VE TÜRKÇÜ	
DERGİLERDE MUHALEFET	54
2.1. İnönü Döneminin İç Politikası.....	56
2.2. Türkçü Dergilerin İç Politika Eleştirileri.....	67
2.2.1. Türkçü Dergilerde Komünizm ve Komünizmden Kaynaklı Olaylar	67
2.2.1.1. Irkçılık-Turancılık Davası (7 Eylül 1944-31 Mart 1947)	73
2.2.1.2. Tan Matbaası Olayı (4 Aralık 1945).....	81

2.2.1.3. Kenan Öner-Hasan Âli Yücel Davası (17 Nisan 1947-22 Aralık 1949)	86
2.2.2. Türkçü Dergilerde Eğitim.....	93
2.2.2.1. Hasan Âli Yücel'e Yönelik Tepkiler	94
2.2.2.2. Türkçü Dergilerde Diğer Eğitim Meseleleri	99
2.2.3. Türkçü Dergilerde Ekonomi Politikalarına Yaklaşım	110
2.2.3.1. Köylerin İhmal Edilmesi ve Köy Kalkınması.....	110
2.2.3.2. İşçi Hakları ve İşçilerin Sorunları	114
2.2.3.3. Vergilere ve Kanunlara Bakış	119
2.2.3.4. Savaş Yıllarında Hayat Pahalılığı	121
2.2.3.5. CHP Hükümetlerinin Ekonomi Politikalarına Genel Bakış.....	125
2.2.4. Türkçü Dergilerin CHP'ye Yönelik Açıkta Muhalefeti	128
2.2.5. CHP-DP Mücadelesinin Yorumlanması	133
2.2.6. Türkçü Dergilerde Diğer İç Politika Meseleleri	138
3. BÖLÜM: İNÖNÜ DÖNEMİ'NİN DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKÇÜ	
DERGİLERDE MUHALEFET	145
3.1. İnönü Döneminin Dış Politikası	145
3.2. Türkçü Dergilerin Dış Politika Eleştirileri	163
3.2.1. Savaş Sırasında Dış Politika.....	163
3.2.1.1. Türkçü Dergilerin Savaş Taraftarlığı	164
3.2.1.2. Türkçü Dergilerde Savaş Sırasında Diğer Dış Politika Meseleleri	168
3.2.2. Savaş Sonrasında Dış Politika.....	169
3.2.2.1. Türkçü Dergilerin Sovyetler Birliği Karşıtlığı.....	170
3.2.2.2. Dış Türklere Yaklaşım.....	173
3.2.2.3. Türkçü Dergilerde Savaş Sonrasında Diğer Dış Politika Meseleleri	
.....	179
SONUÇ	184
KAYNAKÇA.....	190
EK	200
ÖZ GEÇMİŞ	214

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
c.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
Dr.	: Doktor
DTCF	: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
MKP	: Milli Kalkınma Partisi
MP	: Millet Partisi
MSB	: Millî Savunma Bakanlığı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NKVD	: İç İşleri Halk Komiserliği
nu.	: Numara
s.	: Sayfa
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM TD	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
TBMM ZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	: Ve Diğerleri
yay.	: Yayınlayan

ÖZET

Başlık: İsmet İnönü Döneminde Türkçü-Turancı Dergilerde Muhalefet

Yazar: Ömer Arda ÖZBİLEK

Danışman: Doç. Dr. Fikrettin YAVUZ

Kabul Tarihi: 22/12/2023

Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 200 (ana kısım) + 14 (ek)

“İsmet İnönü Dönemi Türkçü-Turancı Dergilerde Muhalefet” adlı çalışma Mustafa Kemal Atatürk’ün vefat edip, yerine İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanı seçildiği Kasım 1938’den, Demokrat Parti’nin iktidara geçtiği 1950’ye kadar olan dönemi ele almaktadır. Bu süreçte İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığı sırasındaki; hükümetler, bu hükümetlerin izlediği politikalar ile iç politikadaki, dış politikadaki ve ekonomideki gelişmeler irdelenmiştir. Türkçü - Turancı dergilerin görüşlerinin daha iyi anlaşılabilmesi adına Türkçülüğün ve Turancılığın ne olduğu sorusu hem Osmanlı döneminin Türkçüleri gözünden hem de “ikinci kuşak Türkçüler” olarak adlandırdığımız Atatürk ve İnönü döneminin Türkçüleri gözünden cevaplandırılmıştır. Türkçülüğün gelişiminin tarihsel süreci de ele alındıktan sonra Osmanlı ve Atatürk dönemlerindeki Türkçü - Turancı dergiler incelenmiştir. Gerekli altyapı oluşturulduktan sonra son olarak İsmet İnönü döneminde Türkçü - Turancı dergilerin muhalefetine geçilmiştir. İsmet İnönü dönemi, dönemin hükümetleri, bakanları, izlenen politikaları ve yaşanan gelişmeleriyle ilgili Türkçü - Turancıların eleştirileri ele alınmış, bu eleştirilerin nedenleri incelenmiştir.

Tarih biliminin metotları takip edilerek hazırlanan bu çalışma; İsmet İnönü’ye ve dönemin hükümetine karşı henüz tek parti döneminde bir Türkçü - Turancı muhalefetin var olduğunu ve bu muhalefetin Demokrat Parti’den çok daha önce ortaya çıktığını göstermeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda; Türkçü- Turancıların dünya görüşleri ve ilkeleri çerçevesinde olayları ne şekilde ele aldıklarını göstererek literatürdeki Türkçü – Turancı muhalefetiyle ilgili boşluğu doldurmaya hedeflemektedir.

Çalışmanın sonucunda Türkçü – Turancı muhalefetin henüz Mustafa Kemal Atatürk döneminde başladığı, İsmet İnönü döneminde hem savaş şartlarının hem de hükümet politikalarının etkisiyle şiddetlendiği, Türkçü – Turancıların birçok meseleyi “anti-komünizm” ve “toplumculuk” ilkeleri çerçevesinde ele aldığı gibi pek çok çıkarımda bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnönü, Türkçü, Turancı, Muhalefet, Dergi

ABSTRACT

Title of Thesis: Opposition in Turkist-Turanist Journals during the İsmet İnönü Period

Author of Thesis: Ömer Arda ÖZBİLEK

Supervisor: Assoc. Prof. Fikrettin YAVUZ

Accepted Date: 22/12/2023

Number of Pages: v (pre text) + 200 (main body) + 14 (add)

The study titled "Opposition in Turkist-Turanist Journals during the İsmet İnönü Period" deals with the period from November 1938, when Mustafa Kemal Atatürk passed away and İsmet İnönü was elected president, to 1950, when the Democratic Party came to power. In this process, the governments during İsmet İnönü's presidency, the policies pursued by these governments and the developments in domestic politics, foreign policy and economy are analyzed. In order to better understand the views of Turkist-Turanist journals, the question of what Turkism and Turanism are has been answered both from the perspective of the Turkists of the Ottoman period and from the perspective of the Turkists of the Atatürk and İnönü period, whom we call "second generation Turkists". After discussing the historical process of the development of Turkism, the Turkist-Turanist journals of the Ottoman and Atatürk periods are analyzed. After creating the necessary infrastructure, finally, the opposition of the Turkist-Turanist journals during the İsmet İnönü period is analyzed. The period of İsmet İnönü, the governments, ministers, policies and developments of the period are analyzed and the reasons for these criticisms are examined.

This study, prepared by following the methods of historical science, aims to show that there was a Turkist-Turanist opposition to İsmet İnönü and the government of the period during the single party period and that this opposition emerged long before the Democrat Party. At the same time, it aims to fill the gap in the literature on the Turkist-Turanist opposition by showing how the Turkist-Turanists handled the events within the framework of their world views and principles.

As a result of the study, it is concluded that the Turkist-Turanist opposition started during the period of Mustafa Kemal Atatürk, intensified during the period of İsmet İnönü due to both the war conditions and government policies, and that the Turkist-Turanists dealt with many issues within the framework of the principles of "anti-communism" and "socialism".

Keywords: Inonu, Turkist, Turanist, Opposition, Journal

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Osmanlı Devleti'nin siyaset ve fikir hayatında 19. yüzyılın sonlarından itibaren kendisini göstermeye başlayan Türkçülük-Turancılık fikri, 1908 yılında Meşrutiyet'in yeniden ilanı ile birlikte gelişimini hızlandırmış, I. Dünya Savaşı ile birlikte de Türk milleti için tek kurtuluş çaresi olarak ön plana çıkmıştır. Millî Mücadele ve ardından ilan edilen cumhuriyet rejimi Türkçü temeller üzerine oturtulmuş, bu dönemde Türkçülüğün gelişimi için birçok çalışma yapılmıştır. 1930'lu yıllarda gerek dünyadaki gerek Türkiye'deki gelişmeler neticesinde Türkiye'de soy temelli bir Türkçülük anlayışı, devlet ideolojisinden bağımsız olarak gelişmiştir. "İkinci kuşak Türkçüler" olarak adlandırılacak bu grup, çıkardıkları dergiler etrafında toplanmış ve Atatürk döneminin bazı bilimsel çalışmalarına muhalefetleriyle adlarını duyurmuşlardır.

Atatürk'ün 1938 yılındaki vefatının ardından "Millî Şef" olarak başa geçen İsmet İnönü, birçok konuda Atatürk döneminden ayrılan bir politik çizgi takip etmeye başlamıştır. İnönü'nün gerek savaş gerekse de görev verdiği kimselerin dünya görüşleri sebebiyle yürütülen iç politika ve dış politika, savaşın getirdiği şartlarla birleşince CHP'ye ve İnönü döneminin hükümetlerine karşı büyük bir muhalefeti doğurmuştur. Bu muhalefetin önemli bir parçasını da Türkçüler-Turancılar teşkil etmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'de atılan demokratikleşme adımlarının bir neticesi olan Demokrat Parti muhalefetinin çok öncesinde güçlü bir Türkçü-Turancı muhalefet var olmuştur.

Türkçüler-Turancılar, çıkardıkları dergiler vasıtasıyla İnönü'nün, İnönü hükümetlerinin ve onların uyguladığı politikalarının yanlış buldukları noktalara muhalefet etmişlerdir. Türkçü-Turancı dergilerde; kültürden eğitime, vergiden köy meselesine, dış politikadan parti mücadelelerine kadar çok geniş bir yelpazede eleştirilere yer verilmiştir. İktidara gelmediği, hatta siyasi bir teşekkül olarak ortaya çıkmadığı için DP kadar önem verilmeyen ve hatta çoğu zaman göz ardı edilen bu grubun, herhangi bir siyasî beklentisi olmadan yaptığı muhalefet, dönemin şartlarının ve görüşlerinin anlaşılması bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Türkçülerin muhalefetinin anlaşılması için; İnönü döneminin takip edilen politikalarının ve yaşanan önemli gelişmelerinin bilinmesi, bununla beraber Türkçülük-Turancılık

fikrinin gelişim aşamalarının ve Türkçü-Turancı dergilerin tarihsel süreçteki değişimlerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Çalışmanın Önemi

İsmet İnönü döneminin siyasal, kültürel ve ekonomik gelişmeleri ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Dönemin muhalefetine dair çalışmalar Demokrat Parti etrafında toplanırken, dönemin Türkçü-Turancı dergileri ise belirli konular veya belirli dergiler üzerinden ele alınmıştır. Bu çalışmada İsmet İnönü döneminin önemli gelişmeleri, Türkçülük-Turancılık fikrinin ne olduğu ve Türkçü-Turancı dergilerin tarihsel süreçteki yeri tespit edilmiş aynı zamanda İnönü dönemindeki Türkçü-Turancı dergiler doğrudan kullanılarak dönemin Türkçü muhalefeti ortaya koyulmuştur.

Çalışmanın en önemli noktası; İsmet İnönü'ye ve dönemin hükümetlerine yönelik muhalefetin içerisinde Türkçülerin-Turancıların yerinin saptanmaya çalışılması olmuştur. Türkçülerin-Turancıların muhalif kesim içerisinde ne kadar etkili oldukları, hangi sınırlarla muhalefet yaptıkları, hükümetler tarafından ne kadar dikkate alındıkları değerlendirilmiştir. Ayrıca; İnönü'ye ve dönemin hükümetlerine karşı Türkçü-Turancı bir çerçeveden bakılarak, döneme yönelik yeni bir bakış açısı sunulmuştur.

Çalışmayı önemli kılan bir diğer husus; dönemin en yaygın kitle iletişim araçlarından biri olan dergileri esas alması olmuştur. Gerek Osmanlı'nın son döneminde gerekse Cumhuriyetin ilk yıllarında fikirlerin yayılması açısından oldukça önemli yer tutan ve Türk fikir hayatının şekillenmesinde büyük etkisi olan dergilerin, kimi zaman siyasete kimi zaman ise toplumsal hayata ne derece yön verebildiği gösterilmiştir.

Çalışmanın bir diğer önemli noktası; Türkçü-Turancı dergilerin görüşlerine dar bir perspektiften bakılmaması olmuştur. Dergiler; sadece bir olay veya bir konu üzerinden değerlendirilmemiş, Türkçülerin görüşlerini daha iyi ortaya koyabilmek bakımından birçok yönden ele alınmıştır. Türkçülerin ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal olaylara bakışları dergilerden yola çıkılarak tespit edilmiş ve muhalefet bağlamında incelenmiştir. Muhalefet ettikleri görüşlere ve olaylara neden muhalefet ettikleri, bu görüşlerin ve olayların hangi ilkeleriyle uyuşmadığı, sorun olarak gördükleri bu konulara ne gibi çözüm önerileri sundukları ortaya koyulmuştur.

Türkçüler kimi meseleleri birbirlerinden farklı yorumlamış ve farklı bakış açılarıyla ele almış, kimi zaman da bu meselelere farklı çözüm önerileri sunmuşlardır. Türkçüler

arasında da bazı konularda hemfikir olunamadığını göstermesi açısından tek dergi veya tek Türkçü üzerinden ele alınmayışı, çalışmanın bir diğer önemli noktasını oluşturmuştur.

Çalışmanın Amacı

Çalışmada; İsmet İnönü ve onun dönemindeki hükümetlerin hangi politikaları izlediği, Türkiye ve Dünya tarihi açısından oldukça önemli olan bu dönemde hangi gelişmelerin yaşandığı, Türkçülük-Turancılık fikrinin ne olduğu, Türkçü-Turancı dergilerin nasıl bir tarihsel gelişim gösterdiği, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde Türkçü-Turancı dergilerin nasıl bir yayın politikası izlediği, İsmet İnönü döneminde Türkçü-Turancı dergilerin yayın politikasının nasıl ve ne yönde değiştiği, İsmet İnönü ve dönemin hükümetlerinin hangi politikalarının eleştirildiği sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır. Bu sorulara cevap verilmesinin amacı; Türkiye Cumhuriyeti tarihinde tartışmalı dönemlerden biri olan İsmet İnönü döneminin; iç siyasette ve dış siyasette izlenen politikalarını Türkçü-Turancı kadroların nasıl yorumladığını tespit ederek Türkçülerin-Turancıların muhalefetteki yerini ve önemini göstermek olmuştur. Ayrıca; İnönü'ye ve dönemin hükümetlerine yönelik tek muhalefetin DP olmadığını, muhalefetin 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile değil çok daha önce gün yüzüne çıktığını ve Türkçü-Turancı dergilerin Türk siyaset ve fikir hayatında önemli bir yer tuttuğunu göstermek çalışmanın diğer amaçları arasındadır.

İsmet İnönü dönemi ve dönemin hükümetleriyle ilgili çeşitli konularda birçok çalışma yapılmış, dönemin muhalefetine yönelik çalışmalar ise DP etrafında toplanmıştır. Sayısı az olmakla birlikte farklı farklı konularda Türkçü-Turancı dergiler de ele alınmıştır. Bununla birlikte; Türkçü-Turancı dergilerin gelişmelerinin ve İnönü dönemi politikalarının birlikte ele alınarak Türkçü-Turancı dergilerin İnönü politikalarına bakışını ortaya koyan kapsayıcı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmanın amaçlarından biri de literatürdeki bu boşluğu doldurmak olmuştur.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın konusu belirlendikten sonra tarih biliminin metoduna uygun şekilde ilerlenmiş, belirlenen konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Öncelikle İsmet İnönü ve 1939-1950 yılları arasındaki hükümetlerle ilgili birincil ve ikincil kaynaklar

taranmıştır. Akabinde Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin Türkçü-Turancı dergileri ve bu Türkçü-Turancı dergilerle ilgili yapılan çeşitli konulardaki çalışmalar incelenmiştir. Elde edilen veriler çalışmanın planı çerçevesinde tasnif edilmiştir. Tasnif edilen verilerin tahlil ve tenkit aşamasına geçilmiş, dergilerdeki birçok yazının öznel yorumlar olması nedeniyle olayların doğrulukları çeşitli kaynaklardan teyit edilmiştir. Tahlil ve tenkidi tamamlandıktan sonra yazım aşamasına geçilmiştir.

Dergilerin çokluğundan dolayı kimi sayılara ulaşılması, dergilerdeki yazıların birçoğunun öznel yorumlardan oluşması nedeniyle birçok farklı kaynaktan doğruluğunun teyit edilmeye çalışılması, bir kısmının teyit edilememesi ve yine dergilerdeki bazı yazıların hangi olaya gönderme yaptığının tespitinin oldukça zor olması çalışma sırasında karşılaşılan sorunlar olmuştur.

Çalışmanın Bölümleri

Çalışmanın ilk bölümünde Türkçü-Turancı dergilerin muhalefetinin daha iyi anlaşılabilmesi için Türkçülüğün-Turancılığın ne olduğu ve tarihsel süreci açıklanmıştır. Daha sonra İnönü dönemindeki Türkçü-Turancı dergilerin yayın politikasının anlaşılabilmesi için de Osmanlı ve Atatürk dönemlerindeki Türkçü-Turancı dergiler ele alınmış ve yayın politikaları incelenmiştir. Bu doğrultuda Osmanlı döneminde çıkarılan; *Türk Derneği*, *Genç Kalemler*, *Türk Yurdu* ve *Bilgi Mecmuası* adlı dergiler ve Atatürk döneminde çıkarılan; *Atsız Mecmua* ve *Orhun* dergileri ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkçü-Turancı dergilerin iç politikaya yönelik eleştirileri yer almıştır. Türkçü-Turancıların muhalefet ettikleri meselelerin daha iyi anlaşılabilmesi adına öncelikle İnönü döneminin iç politikası ana hatlarıyla ele alınmış, akabinde Türkçü-Turancı dergilerin iç politikaya dönük eleştirileri; ekonomi, eğitim, komünizm gibi başlıklar altında detaylıca incelenmiştir. Bu amaçla 1939-1950 yılları arasında çıkarılan; *Altın Işık*, *Bozkurt*, *Bozok*, *Bucak*, *Çınaraltı*, *Davran*, *Ergenekon*, *Gökbörü*, *Kalem*, *Kızılelma*, *Kopuz*, *Kür Şad*, *Orhun*, *Özleyiş*, *Tanrıdağ*, *Türk'e Doğru*, *Türkeli* ve *Yeni Bozkurt* dergileri kullanılmıştır.

Son bölümde ise Türkçü-Turancı dergilerin dış politikaya yönelik eleştirileri yer almıştır. Yine bu bölümde de muhalefet edilen meselelerin iyi anlaşılabilmesi adına İnönü'nün ve hükümetlerinin takip ettiği dış politika ana hatlarıyla ele alınmış, akabinde Türkçü-Turancı dergilerin dış politikaya yönelik eleştirileri savaş sırasında ve savaş sonrasında olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1. BÖLÜM: TÜRKÇÜLÜK-TURANCILIK VE TÜRKÇÜ-TURANCI DERGİLER

İnönü dönemindeki Türkçü-Turancı dergileri incelemeye başlamadan evvel Türkçülüğün-Turancılığın ne olduğunu, Türkçülüğün Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki tarihsel gelişimini ve İnönü dönemi öncesindeki Türkçü-Turancı dergileri ele almak, Türkçü-Turancı dergilerin çıkış amaçlarını, dergiyi çıkaran isimlerin dünya görüşlerini, dergilerin içeriklerini ve içeriklerin dönemselsel olarak gösterdiği farklılıkları anlamak bakımından faydalı olacaktır. Bu başlıklar incelenirken; Türkçülük fikrinin temellerinin atıldığı ve sistemleştirildiği dönemin Türkçüleri “birinci kuşak Türkçüler” olarak kabul edilmiştir. Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu gibi isimler bu grupta yer almıştır. Cumhuriyet’in ilanından sonra özellikle 1930’lardan itibaren Türkçülüğün yeniden rağbet görmesini sağlayan Türkçülere ise “ikinci kuşak Türkçüler” denilmiştir.¹ Hüseyin Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkân, Nejdîet Sançar, Hüseyin Namık Orkun gibi isimler de bu grupta yer almıştır. Gerek Türkçülük ve Turancılık fikirlerinin açıklanmasında gerekse Türkçülük fikrinin tarihsel gelişiminin incelenmesinde, bahsi geçen iki kuşağın görüşlerinin zaman zaman farklılık göstermesi nedeniyle iki kuşağın görüşlerine ayrı ayrı yer verilmiştir.

1.1. Türkçülük ve Turancılık Fikrinin Tarihsel Gelişimi

1.1.1. Türkçülük ve Turancılık Kavramları

1.1.1.1. Türkçülük

Türkçülük fikri, 19. yüzyıl Osmanlısı’nda, devleti kurtarmak maksadıyla gündeme gelen fikir cereyanlarından biri olmuştur. Bahsi geçen dönemde gündeme gelen diğer fikirler ise; Batıcılık, İslamcılık ve Osmanlıcılıktır. Osmanlıcılık fikri, Tanzimat Dönemi’nde uygulanmış, 1908 sonrasında iktidarı ele alan İttihat ve Terakki tarafından da sürdürülmüş ve beklenen netice alınamamıştır. II. Abdülhamid ise kurtuluşu İslamcılık fikrinde görmüş ancak bu fikir de başarılı olamamıştır. Fransız İhtilâli ile gelişen milliyetçilik fikirleri, Balkanlar üzerinden Osmanlı topraklarına girmiş, Osmanlı

---

¹ Türkçülük-Turancılık kavramları ve Türkçülerin-Turancıların resmî milliyetçilik anlayışından ayrıldığı noktalar için bkz: Günay Göksu Özdoğan, “*Turan*”dan “*Bozkurt*”a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946), (çev: İsmail Kaplan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

tebaası milletler tarafından benimsenmiş ancak Türkler, Osmanlı'nın aslı unsuru olduklarından bu fikri benimsemeden önce devletin kurtuluşu için diğer fikirleri uygulamaya koymuştur. İlerleyen süreçte Osmanlıcılığın da İslamcılığın da kurtuluş için yeterli olmadığı görülmüş, Türkçülük fikri rağbet görmeye başlamıştır.² Bundan sonra Türkçülük akımı, belirli tarihte süreçlerden geçmiş, çeşitli "Türkçülük" tanımları yapılmıştır. Etki alanı olarak bakıldığında Ziya Gökalp ve daha sonra Hüseyin Nihal Atsız'ın başını çektiği ikinci kuşak Türkçülerin Türkçülük tanımlarını incelemek faydalı olacaktır.

Türkçülüğün programını ilk olarak ortaya koyan ve Türkçülüğü sistematik hale getiren Ziya Gökalp, Türkçülüğü kısaca "Türk milletini yükseltmek" olarak tanımlamıştır. Bu tanım neticesinde ortaya "millet" kavramı sorunu çıktığından Gökalp "millet" kavramını tanımlamayı da gerekli görmüştür. Gökalp, millet tanımını yaparken ırkî (antropolojik) Türkçülerin, kavmî Türkçülerin, coğrafi Türkçülerin, Osmanlıcılarının, İslamcılarının ve bireycilerin "millet" tanımlarını reddetmiş, "millet; lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir" demiştir.³ Yaptığı tanımdan anlaşılacağı üzere Gökalp'in Türkçülük tanımı dil, din ve ahlak gibi kültürel değerler üzerine kurulmuştur.

Gökalp, Türkçülüğün programını çeşitli başlıklar altında ortaya koymuştur. Bunları; lisanî Türkçülük, bedîî Türkçülük, ahlakî Türkçülük, hukukî Türkçülük, dinî Türkçülük, iktisadî Türkçülük, siyasî Türkçülük ve felsefî Türkçülük şeklinde isimlendirmiştir. Lisanî Türkçülük hususunda Gökalp, Türkiye'nin millî dilinin İstanbul Türkçesi olduğunu kabul etmiştir. Bununla birlikte; İstanbul'da iki Türkçe olduğunu, ilkinin konuşma dili diğerinin ise yazı dili olduğunu, konuşma dilinin aynı zamanda yazı dilinde de kullanılması gerektiğini söylemiştir. Daha sonra da lisanî Türkçülüğün ilkelerini şöyle açıklamıştır; İstanbul halkının, bilhassa İstanbul hanımlarının konuştukları gibi yazmak, halk dilinde Türkçe karşılığı olan Arapça ve Farsça kelimeleri atmak ve tam karşılığı olmayıp da küçük farklar olanları dilde tutmak, halk dilinde kullanılan ancak tahrif olmuş Arapça ve Farsça sözcükleri Türkçe kabul etmek ve yazılışlarını telaffuzlarıyla uydurmak, yerlerine yabancı sözcükler geldiği için fosilleşen eski Türkçe sözcükleri diriltmek, yeni terimleri halk dilinden bulmak,

² Salim Cöğçe, "XIX. Yüzyılın Sonlarında ve XX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Devleti'nde Fikir Hareketleri", *Erdem*, c. XII, sayı: 35, 7 Mayıs 2000, s. 340.

³ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Varlık Yayınları, 7.baskı, İstanbul, Mayıs 1968, s. 15-20.

mümkün değilse Türk diline uygun bir şekilde türetmek, bu da mümkün değilse yabancı dillerden almak. Gökalp, aynı zamanda Türk halkının bildiği ve kullandığı her sözcüğün Türkçe olduğunu, bir milletin dilinin kullanılan sözcüklerin birleşiminden oluşan canlı bir organizma olduğunu söylemiştir.

Gökalp, Bedîî Türkçülük kısmına, eski Türklerde bedîî zevkin çok yüksek olduğunu söyleyerek başlamış, Türklerin asıl vezninin hece vezni olduğunu, edebiyatta Batı edebiyatı kadar halk edebiyatına da önem verilmesi gerektiğini, böylece edebiyatın hem millî hem Avrupaî olacağını, müzikte Doğu müziğinin yapay olduğunu Batı müziği ve Türk halk müziğinin benimsenmesi gerektiğini söylemiş, marangozluk, halıcılık gibi zanaatların ise tamamının millî olduğunu eklemiştir.

Gökalp ahlakî Türkçülüğü; vatanî ahlak, meslekî ahlak, aile ahlakı, medenî ahlak ve beynelmilel ahlak olmak üzere beş başlık altında incelemiş, eski Türklerden örnekler vererek bunların yükseltilmesi gerektiğini söylemiştir. Vatanî ahlak kısmında vatanseverliğin ve vatana hizmetin üzerinde, meslekî ahlak kısmında meslekî teşkilatlanmaların ve meslek sahibi olmanın üzerinde, medenî ahlak kısmında şahsın topluma karşı sorumlulukları üzerinde, beynelmilel ahlak kısmında ise milletlerin birbirine karşı sorumlulukları üzerinde durmuştur.

Gökalp hukukî Türkçülük kısmında ise maksadın çağdaş bir hukuk düzeni meydana getirmek olduğunu söylemiştir. Hukukun teokrasi ve klerikalizmden kurtarılması gerektiğini, çağdaş devletlerde kanun yapanın ve memleketi idare edenin millet olduğunu, milletin bütün fertlerinin birbirine eşit olduğunu ve hiçbir ferdin imtiyaz sahibi olmadığını sözlerine eklemiştir. Hukukî Türkçülüğün gayelerini ise; çağdaş bir devlet meydana getirmek, meslek kanunları yapmak, çağdaş aile yapısını oluşturmak, bunu kadın-erkek eşitliğini temel alarak yapmak olarak açıklamıştır.

Dinî Türkçülük hususunda ise; duaların ve ibadetlerin Türkçe yapılması, hutbelerin ve ilahilerin Türkçe okunması, vaazların Türkçe verilmesi, dinî kitapların Türkçe yazılması gerektiğini söylemiş, dini anlamak ve dinden zevk alabilmek için dinde Türkçeleşmenin şart olduğunu vurgulamıştır.

İktisadî Türkçülüğün amaçlarını ise Gökalp, milletin refahını sağlamak, ferdî mülkiyeti kaldırmamakla beraber toplumun mülkiyetini fertlere gasp ettirmemek, sadece tarımla uğraşmalıyız diyenlere kulak asmadan büyük sanayiye geliştirmeye çalışmak şeklinde açıklamış, büyük sanayinin ancak himayeci politikalarla gelişebileceğini söylemiş, açık

kapı politikalarının ise iktisadî gelişimini tamamlamamış ülkeler için tehlikeli olduğunu izah etmiştir.

Gökalp, siyasî Türkçülük konusunda Türkçülüğün siyasî bir parti değil, ilmî ve felsefî bir okul ve kültürel bir mücadele olduğunu ve Türkçülüğün siyasî mücadeleye atılmayacağını söylemiştir. Siyasette Türkçülüğün Atatürk önderliğindeki Halk Fırkası'nda vücut bulduğunu Türkçülerin siyasetteki tek amacının halkçılık olduğunu sözlerine eklemiştir.

Felsefî Türkçülük kısmında ise; ilimde Türkçülük olamayacağını çünkü ilmin objektif yapılması gerektiğini ancak felsefenin “düşünmek için düşünmek” olduğundan felsefede Türkçülük yapılabileceğini, Türklerin tarih boyunca yaşadıkları zorluklar sebebiyle “düşünmek için düşünmeye” vakit bulamadıklarını, bu yüzden de Türklerin felsefede Avrupa'ya göre geri kalmış olduklarını, Türklerde yüksek felsefeden ziyade halk felsefenin var olduğunu ve felsefî Türkçülüğün maksadının bu millî halk felsefesini ortaya çıkarmak olduğunu söylemiştir.⁴

Ziya Gökalp'in ikinci kuşak Türkçüleri etkilediği ve ikinci kuşak Türkçülerin Ziya Gökalp'e büyük bir saygı duydukları yazılarından açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Nihal Atsız, Gökalp için; “Merhum Ziya Gökalp, Türkçülük fikrinin şimdiye kadar gelen ilk ve son teşkilatçısıdır. Dağınık fikirleri sistem halinde toplayıp onlara çekidüzen veren ve Türkçülüğü ilmileştiren odur. Yaşasaydı belki bugünkü Türkçülük daha derli toplu bir sistem halinde olacaktı” demiştir.⁵ Bununla beraber yer yer Gökalp'in çizgisinden ayrıldıkları ve Türkçülük üzerine yeni fikirler geliştirdikleri de görülmektedir. İkinci kuşak Türkçülerin başta gelen isimlerinden Nihal Atsız'ın bazı hususlarda Gökalp'in tam zıttı fikirlerde olduğu göze çarpmaktadır. Öncelikle ikinci kuşak Türkçülerin, Türkçülüğü nasıl tanımladıklarını görmek yerinde olacaktır.

Nihal Atsız Türkçülüğü kısaca; “Türk milliyetçiliğinin adıdır” şeklinde tanımlamış, Türkçülüğün bir ülkü olduğunu söylemiş, bu ülküyü de “büyük Türkeli'nde Türk uruğunun kayıtsız şartsız hakimiyeti ve bağımsızlığı ile Türklüğün her yönden bütün milletlerden ileri ve üstün olması” şeklinde açıklamıştır.⁶ Atsız, Türkçü'nün tanımını ise şu şekilde yapmıştır; “Türkçü, Türk soyunun üstünlüğüne inanmış olan kimsedir”.

⁴ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 101-169.

⁵ Hüseyin Nihal Atsız, “Türkçülükte Ahlak”, *Türk Ülküsü*, İrfan Yayıncılık, 12.baskı, İstanbul, 2016, s. 69-70.

⁶ Hüseyin Nihal Atsız, “Türkçülük”, *Orhun*, sayı: 10, 1 Birinciteşrin (Ekim) 1943, s. 1.

Ayrıca Türkçü'nün; millî çıkarları şahıs çıkarlarının üzerinde tutan, dalkavuk olmayan, alçakgönüllü olan, yükselmek için değil yükseltmek için çalışan, fedakâr, diğer Türkçülerle dayanışma içinde olan, en büyük görevi Türklüğe hizmet olarak gören kişiler olduğunu söylemiş, Türkçülüğün bir inanç olduğunu bu yüzden sorgulanamayacağını ve Türkçü'nün ancak Türk'ten olabileceğini sözlerine eklemiştir.⁷ İkinci kuşak Türkçülerin önemli isimlerinden olan Reha Oğuz Türkkan ise Türkçülüğü; “Türkçülük, Türk soyunun kabiliyetindeki üstünlüğe inanmak ve bu üstünlüğü -bütün Türklük için- her sahada ve daima daha fazla yükseltmek gayesiyle gereken prensipleri gütmeyi ve bu uğurda kudretimizin, enerjimizin son zerresine kadar çalışmayı emreden bir ülküdür” şeklinde açıklamıştır. Türklüğü her sahada yükseltmek amacıyla da ortaya birtakım prensipler koymuştur. Bunlardan ilki ırkçılıktır, bunun içerisinde Türk'ün en üstün ırk olduğuna inanmaya, Türk ırkından olmayanlara milletin düşünce ve idare hayatında yer vermemeye ve ırkın başka kanlarla karışmasına müsaade etmemeye yer vermiştir. İkinci prensip büyük Türk birliğinin gerçekleşmesi için çalışmak, üçüncü prensip Türklere özgü bir idare sistemi kurmak, dördüncü prensip Türklerin savaşı bir millet olduğunu kabul edip savaş karşıtlığı yapmamak, beşinci prensip millî ahlakı aşılacak, altıncı prensip iyi bir idareyi sağlamak, yedinci prensip faaliyetçi olmak yani Türk ülküsünü yükseltmek için harekete geçmek şeklinde açıklanmıştır.⁸ Yine dönemin önemli isimlerinden olan Nejdet Sançar Türkçülüğü; “Türkçülük, Türk milletini maddî ve manevî alanlarda yükseltip en yüksek seviyeye çıkaracak fikir sisteminin adıdır. Bundan dolayı da Türklerce bel bağlanacak ve ardından gidilecek tek ve en yüce fikirdir” şeklinde tanımlamıştır.⁹

İkinci kuşak Türkçüler, Gökâlâp'i temel alarak ilerlemiş ancak dönemin şartlarına göre bazı konularda farklı tavırlar sergilemişlerdir. İktisadî düşünceleri birbirine yakın olmakla beraber ikinci kuşak Türkçüler, iktisadî refahın artmasını bir yandan da komünizmin yayılmasının önündeki engel olarak görmüş, meseleyi bu açıdan da ele almışlardır. Atsız, millî gelirin adil şekilde paylaşılmasının Türk toplumu için bir amaç olduğunu, ihtiyaçların rahatça karşılanabildiği refah içerisindeki bir ülkede toplumsal adaletin de gerçekleşeceğini ve komünizm davasından söz etmeye gerek kalmayacağını söylemiştir. Ayrıca toplumsal adaletle ilgili tedbirler alınmasını, bunların kanunlarla

⁷ Hüseyin Nihal Atsız, “Türkçü Kimdir?”, *Orkun*, sayı: 3, 20 Ekim 1950, s. 3.

⁸ Reha Oğuz Türkkan, “Türkçülük deyince ne anlarız?”, *Bozkurt*, sayı: 4, Temmuz 1940, s. 89.

⁹ Nejdet Sançar, “Türkçülük ve Kürtçülük”, *Ötüken*, sayı: 44, Ağustos 1967, s. 3.

güvence altına alınmasını, eğitim-öğretimi yaymayı ve iktisadî alanda hızla kalkınmak gerektiğini önermiş, aksi takdirde toplumsal adalet meselesinin komünizmin silahı haline gelebileceğini belirtmiştir. Yine aynı yazısında Atsız, hukukla ilgili olarak Gökalp'in söylediği gibi çağa uygun kanunlar koyulmasını istemekle beraber bunların kaynağının tercüme kanunlar yerine millî örf olmasını savunmuştur. Dinle ilgili olarak da yine Gökalp gibi İslam dininin millî varlığın ayrılmaz bir parçası olduğunu söylemiş, dil ile ilgili olarak ise zengin ve güçlü bir dile sahip olmanın büyük devlet olmanın gerekliliği olduğunu, dildeki tercihin ne melezleşmiş eski bir dil ne de Öz Türkçe denilen uydurma bir dil olamayacağını, terimleri Türk köklerinden türeyen konuşma dilindeki Türkçe ya da “arınmış Türkçe” taraftarı olduklarını söylemiştir. Atsız bu yazısını bir millî kalkınma programı ortaya koyarak bitirmiştir. Bu programa göre belirlenen ilkeler şunlar olmuştur; Türkçülük, Arınmış Türkçecilik, Yasacılık, Toplumculuk, Millî Gelenekçilik, Şuurlu Demokrasiye Taraftarlık, Ahlakçılık, Bilimcilik ve Teknikçilik.¹⁰

Bununla birlikte Atsız, Gökalp'ten farklı hususlar da ortaya koymuştur. Bunlardan en önemlisi “millet” kavramının tanımlanması olmuştur. Atsız, Gökalp gibi dil ve kültürün önemli olduğunu söylemekle beraber Gökalp'ten farklı olarak meseleye “soy” etkenini karıştırmış, “Türk, her şeyden önce Türk soyundan gelen insandır” demiş, farklı dilleri konuşan, ortak tarihe sahip olmayan Türk soyluların da Türk olduğunu söylemiştir. Atsız Türkçülüğün iki temeli olduğunu bunlardan birinin Turancılık diğeri ise ırkçılık olduğunu belirtmiştir. Atsız, ayrıca Gökalp'ten farklı olarak daha militarist ve savaş yanlısı bir duruş sergilemiş, gerçekçi olan Türkçülüğün “yaşamak için kavga” ilkesine inandığını söylemiş ve Türkleri “asker millet” olarak tanımlamıştır. Yine Gökalp'ten farklı olarak Rusların barışılmaz bir düşman olduğunu, dolayısıyla Rusların benimsediği komünizmin de yok edilmesi gereken bir ideoloji olduğunu, yine Yahudi çıkarları için kurulup daha sonra beynelmilel bir hâl alan Masonluğun ve Yahudilerin rahatı için ortaya atılmış olan Siyonizm'in de zararlı ve düşman olarak görülmesi gereken fikirler olduğunu söylemiştir.¹¹

Görüldüğü üzere ikinci kuşak Türkçüler, birinci kuşağı temsil eden Ziya Gökalp'ten birtakım farklı fikirler ortaya koymuşlardır. Gökalp'in Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk döneminde fikirlerini ortaya koymasından dolayı bu kritik süreçlerde

¹⁰ Hüseyin Nihal Atsız, “Türk Milletine Çağrı”, *Orkun*, sayı: 1, Şubat 1962, s. 16-18, 32.

¹¹ Hüseyin Nihal Atsız, “Veda”, *Orkun*, sayı: 68, 18 Ocak 1952, s. 2-7.

daha ılımlı ve sakin bir düşünce sistemi belirlemesi etkili olmuştur denebilir. Bununla birlikte 1930'larda daha ılımlı bir dil kullanan Atsız ve arkadaşları, 1940'lara gelindikçe ve savaş tehlikesi yaklaştıkça daha sivri ve saldırgan bir dil benimsemiştir. Gökalp ve Atsız iki farklı dönemde yaşamış olduklarından, bu isimlerin fikirlerini dönemin şartlarına göre değerlendirmek uygun olacaktır. Buna örnek olarak; Gökalp'ın Halk Partisi'ni siyasî Türkçülüğün temsilcisi olarak görürken, Atsız'ın Halk Partisi'ni Türkçülükten korkulmasının sebeplerinden biri olarak suçlaması gösterilebilir.¹² Gökalp ve fikirleri ulus devlet inşasında etkili olurken, Atsız ve diğer ikinci kuşak Türkçüler ve fikirleri de komünist karşıtlığının inşasında etkin rol oynamışlardır. Birinci kuşak Türkçüler ile ikinci kuşak Türkçüler arasında Türkçülüğün tanımında olduğu gibi Turancılığın tanımında da birtakım farklar yer almış, her iki grup da Turancılığı içinde buldukları dönemin şartlarına göre yorumlamışlardır.

1.1.1.2. Turancılık

“Turancılık” kavramına gelecek olursak; tarihte “Turan”, İranlıların kuzeydoğularında kalan bölgelere verdikleri Farsça kökenli bir isimken daha sonra “Turan ırkı”ndan olanların yaşadığı anayurdu tanımlamak için de kullanılmıştır. Turan ırkından olanların birliğini sağlamak isteyen fikre Turancılık denirken, bu fikri savunanlara da Turancı denilmiştir. Turancılığı 19. yüzyılın ilk yarısında Macarların, Pancermenizm ve Panslavizm'in etkisinden kurtulmak için ortaya attıkları düşünülmektedir. 19. yüzyıl boyunca Macarlar, yaptıkları Türkoloji çalışmalarıyla kendilerinin de Türk olduğu tezini ortaya atmışlardır. Osmanlı'da ise Turancılık fikri 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yayılmaya başlamış, bunda Rusya'dan gelen Hüseyinzade Ali ve Akçuraoğlu Yusuf'un payı büyük olmuştur. Bununla birlikte Turancı fikirler, önceliği Osmanlı Devleti'ni kurtarmak olan Osmanlı aydınları arasında yavaş bir şekilde yayılmıştır. 1908'de Meşrutiyet'in geri gelmesiyle beraber Türk Ocakları'nın ve yeni siyasî gelişmelerin de etkisiyle Turancılık fikri Osmanlı aydınları tarafından da benimsenmeye başlamıştır. Turancılık fikri her ne kadar Macaristan'da ortaya çıkmış olsa da Osmanlı aydınları Fin-Macarları akraba topluluk olarak görmekle beraber Turan'a dahil etmemişlerdir. I. Dünya Savaşı Turancı aydınlar tarafından bir fırsat olarak görülmeyle beraber bu dönemde de fikir hayata geçirilememiştir. Daha sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti ise

---

¹² Hüseyin Nihal Atsız, “Türkçülük ve Siyaset”, *Ötüken*, sayı: 8 (104), Ağustos 1972, s. 3.

Mîsâk-ı Millî'yi benimseyerek “Türklerin vatanını” somutlaştırmış ve sınırlandırmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra da Türk Ocakları'nın Turancı faaliyetleri devam etmiş, ancak 1927'den itibaren faaliyetleri Türkiye Cumhuriyeti topraklarıyla sınırlandırılmıştır. Bununla beraber 1927'den sonra da Turancıların münferit çalışmaları sürmüş ve 1930'ların özellikle ikinci yarısından itibaren Turancılık yeniden gün yüzüne çıkarak rağbet görmeye başlamıştır.¹³

Türkçülüğün programını ortaya koyan Ziya Gökalp, Turancılığı Türkçülüğün uzak mefkuresi olarak tanımlamıştır. Türkçülük kısmında da bahsedildiği üzere Gökalp, Türk milletinin tek bir dili ve tek bir harsı (kültürü) olabileceğini söylemiştir. Bundan dolayıdır ki Turancılığın tanımını da ona göre yapmıştır. Gökalp, o günün şartlarında harsça birleşmesi mümkün olan Türklerin, Oğuzlar olduğunu söylemiş, bunların Harezm, İran, Azerbaycan ve Türkiye topraklarında yaşadıklarını belirtmiştir. Bu birleşmenin “şimdilik” siyasî bir birleşme olmadığını o günün şartlarında yalnız harsça birleşmek olduğunu eklemiştir. Türkçülüğün üç mefkuresi olduğunu belirtmiş, bunları “Türkiyecilik”, “Oğuzculuk veya Türkmencilik” ve son olarak “Turancılık” olarak küçükten büyüğe sıralamıştır. Bunlardan Türkiyeciliğin gerçekleştiğini, Oğuzculuğun yakın mefkure, Turancılığın ise uzak mefkure olduğunu söylemiştir. Gökalp, Turan'ın gerçekleşmesinin mümkün olup olmadığını sormuş, daha sonra bu soruyu; Turan'ın bir uzak mefkure olduğunu, uzak mefkurede gerçeklik yönünün aranmayacağını, çünkü uzak mefkurelerin “ruhlardaki vecdi namütenahi bir dereceye yükseltmek için, istihdaf edilen çok cazibeli bir hayaldir”¹⁴ şeklinde cevaplamıştır. Yüz milyon Türk'ün birleşmesi hedefinin Türkçüler için bir vecd kaynağı olduğunu ve Turan mefkuresinin Türkçülüğün hızla yayılmasında etkili olduğunu söylemiştir.¹⁵ Kimi çalışmalarda Gökalp'in, “Turan'ın ancak hayal sahasında gerçekleşebileceğini”¹⁶ söylediği şeklindeki yorumların gerçeği yansıtmadığı görülmektedir. Gökalp, Turan'ın o günün şartlarında gerçekleşmesi mümkün olmayan bir hayal olduğunu söylemiş, “kim bilir, belki istikbalde Turan mefkuresinin husulü de mümkün olacaktır” demiş, bunun mazide bir hayal değil bir şeniyet olduğunu yani gerçekleştiğini, Turan'ın Türklerin mazide ve belki de istikbalde bir gerçeklik olacak Türk vatani olduğunu belirtmiştir.¹⁷ Gökalp,

¹³ Yusuf Sarıncay, “Turan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 407-408.

¹⁴ Ruhlardaki coşkunluğu sonsuz bir dereceye yükseltmek için, amaçlanan çok cazibeli bir hayaldir.

¹⁵ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 22-24.

¹⁶ Sarıncay, “Turan”, s. 408.

¹⁷ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 25-26.

Turan düşüncesini şu dizelerle ölümsüzleştirmiş ve gelecek nesillere aktarmıştır; “Vatan ne Türkiye’dir Türklere ne Türkistan; Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir; Turan...”¹⁸

Yukarıda Osmanlı’da yetişen aydınların Fin-Macarları Turan’a dahil etmedikleri söylenmişti. Gökalp de bu isimlerden biri olmuştur. Gökalp, Turan’ı izah ettikten sonra bu birliğe Macarların, Finlerin, Moğolların ve Tunguzların¹⁹ dahil edilemeyeceğini söylemiştir. Bu fikrini de Turanîlerin ancak Türkçe konuştuklarını söyleyerek desteklemiştir.²⁰

Gökalp’in Turancılık anlayışını inceledikten sonra ikinci kuşak Türkçülerin Turancılık anlayışını incelemek faydalı olacaktır. Zira bu kuşak, Turancılık fikrinin yeniden canlanmasını sağlamış hatta bu fikirleri yüzünden yargılanmıştır. Nihal Atsız, öncelikli olarak Türklerin hangi ırka mensup olduğunu incelemiş, dönemin çıkan bazı yazılarında Türklerin Moğollarla olan akrabalıklarını inkar etmek için Türklerin Aryanî ırka dahil edilmeye çalışıldığını söylemiş, bunun doğru olmadığını, Türklerin Moğollarla ve Tunguzlarla beraber Altay veya Turan ırkına mensup olduğunu belirtmiştir.²¹ Atsız Turancılığın kısaca, Türkçülüğün siyasî amacı olduğunu bunun da bütün Türkleri tek devlet altında birleştirmek olduğunu söylemiştir.²² Dünyadaki Türklerin bağımsızlıklarının desteklenmesini ise hem millî bir borç hem de insanlık görevi olarak addetmiştir.²³

Atsız gibi ikinci kuşak Türkçülerden olan Celal Ahmet Sungur ise Turancılığı; “Turancılık, Turan’da yaşayan Türklerin esir olarak yaşamaması, Türk’e yaraşır bir şekilde yaşatılmasına çalışmaktır” şeklinde tanımlamış, Turancılığın amacının Türkleri bir ordu ve bir devlet halinde görmek olduğunu fakat bunun şart olmadığını, Türklerin yaşadıkları yerlerde müstakil devletlere sahip bir şekilde hür ve müstakil yaşamalarının da yeterli olacağını söylemiştir.²⁴ Nejdet Sançar ise; “Turancılık, Türk dünyasının hürriyet ve bağımsızlığına kavuşması ve hürriyet içinde yükselmesi davasıdır. Türkiye Türkleri bağımsız buldukları için de ülkünün bugünkü hedefi esir Türklerin hürriyetleri ve bağımsızlıklarıdır” demiş, Türkiye dışındaki esir Türklerin birçoğunun

¹⁸ Ziya Gökalp, *Kızılelma*, (haz: Hikmet Tanyu), Kültür Bakanlığı Yayınları, 1.baskı, 1976, s. 5.

¹⁹ Moğollar ve Türkler ile akraba bir Turan kavmi.

²⁰ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 26.

²¹ Hüseyin Nihal Atsız, “Türkler hangi ırktandır?”, *Atsız Mecmua*, sayı: 1, 15 Mayıs 1931, s. 6-7.

²² Hüseyin Nihal Atsız, “Bir Ansiklopedinin Büyük Yanlışları”, *Ötüken*, sayı: 4, 29 Nisan 1975, s. 3; Atsız, “Veda”, s. 3.

²³ Atsız, “Türk Milletine Çağrı”, s. 18.

²⁴ Celal Ahmet Sungur, “Turancılık nedir? Turancılık suç mudur? Biz niçin Turancıyız?”, *Türkeli*, sayı: 4, İstanbul, Nisan 1947, s. 6-7.

Asya’da bulunduğunu belirtmiştir.²⁵ Reha Oğuz da diğer bütün tanımlamalara benzer şekilde Turancılığın Türk birliği olduğunu söylemiş ancak bunun Türkiye’nin Türkleştirildikten ve kalkındırıldıktan sonraki hedef olduğunu belirtmiştir.²⁶

Gökalp ile ikinci kuşak Türkçülerin “Turancılık” anlayışlarında da birtakım benzerlik ve farklılıklar görülmektedir. “Türkçülük” başlığında da görüldüğü üzere Gökalp ile Atsız’ın millet tanımları farklı olduğundan Turan’a dahil edilen milletler de farklılık göstermektedir. Gökalp hars ortaklığı ararken, Atsız soy ortaklığı aramıştır. Bununla beraber ikinci kuşak Türkçüler de Gökalp gibi Finleri ve Macarları Turan’a dahil etmemiştir.²⁷ Atsız’ı Turancılık hususunda Gökalp’ten ayıran bir diğer düşüncesi ise Turan’ı kültürel bir birlik değil siyasî bir birlik olarak düşünmesi olmuştur. Atsız, Türkleri yalnız kültür alanında birleştirmeye çalışmayı “boş ve yanlış” olarak nitelendirmiş, bu düşüncesini ise kültür birliğinin ancak siyasî birlik oluştuktan sonra sağlanabileceği temeline dayandırmıştır. Zira düşman devletlerin hakimiyet altında tuttukları Türklerin kültür alanında birleşmelerine izin vermeyeceklerini söylemiştir.²⁸ Atsız’ın Turancılık görüşünde Gökalp’ten ayrıldığı bir diğer husus da Turan’ın gerçekleşmesi için gerekirse savaşı göze almasıdır. Atsız, “Eski yurtları ve soyumuzun koparılmış parçalarını kurtarmak için savaş da dahil her şeyi göze mi alacağız?” diye sormuş, daha sonra bu sorusunu “Elbette göze alacağız. Şüphesiz zamanı kollamak, hesapları iyi yapmak şartıyla” şeklinde cevaplamıştır.²⁹ Atsız ayrıca; “Türkleri birleşmiş görmek için Kafkasya’da, Azerbaycan’da, Türkistan’da, Altaylar’da can harcamak şaheser bir şeydir” diyerek Turan için yapılacak fedakarlıkları teşvik etmiş,³⁰ bir başka yazısında “Türkçüler için İzmir’i kurtarmak üzere yapılan savaşla Kıbrıs’ı, Kerkük’ü veya Azerbaycan’ı, Türkistan’ı kurtarmak için yapılacak savaşlar arasında bir fark yoktur” demiştir.³¹ Bu farklılıkların dışında Gökalp de ikinci kuşak Türkçüler de Turancılığı, Türkçülüğün içerisinde bulunan tabii bir ülkü olarak görmüş, Türkçülüğün şartlarından biri olarak kabul etmiştir. Hatta Muharrem Ergin, bu fikri daha da ileri götürerek “Turancılık” diye bir şey olmadığını, bunun bir uydurma olduğunu, bu

---

²⁵ Nejdet Sançar, “Vala Nurettin’in Turancılık konusundaki yanlış düşünceleri”, *Milli Yol*, sayı: 11, 6 Nisan 1962, s. 7.

²⁶ Türkkan, “Türkçülük deyince ne anlarız?”, s. 90.

²⁷ Hüseyin Namık Orkun, “Turan Sözü’nün Aslı”, *Bozkurt*, sayı: 4, Temmuz 1940, s. 93; Türkkan, “Türkçülük deyince ne anlarız?”, s. 90; Atsız, “Veda”, s. 3.

²⁸ Hüseyin Nihal Atsız, “Turancılık”, *Ötüken*, sayı: 6 (114), Haziran 1973, s. 4.

²⁹ Atsız, “Turancılık”, s. 4.

³⁰ Atsız, “Veda”, s. 7.

³¹ Atsız, “Türkçülük ve Siyaset”, s. 3.

hatanın Gökalp ile başladığını, bu tabirin “Anadoluculuk”, “Türkiyecilik”, “Türkmencilik” gibi manasız bölünmelere yol açtığını söylemiştir. Orduları alıp yürüyerek kurulması planlanan bir Turancılığı ise “büsbütün deli saçması” olarak nitelendirmiştir. Türkçülüğün halihazırda bütün Türklerin bağımsızlığı ve gelişmesi düşüncesi olduğunu belirtmiştir.³² Ergin’in yazısının bütününe bakıldığında 1944’teki Irkçılık-Turancılık davasının etkisinde kaldığı ve Türkçülerin adını temize çıkarma kaygısı taşıdığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Atsız dahil dönemin bütün Türkçülerinin inandığı ve savunduğu Turancılığı yok sayan bir yazının, yine bu isimlerin yayımladığı bir dergide neşredilmesi dikkate şayan, ilginç bir olaydır.

Türkçülük ve Turancılık kavramlarını, bu kavramlara birinci kuşak ve ikinci kuşak Türkçülerin yaklaşımını ve iki kuşak arasındaki tanımların benzerlik ve farklılıklarını inceledikten sonra, Türkçülük ve Turancılık fikirlerinin Türkiye’de kök saldığı Osmanlı döneminin sonlarını ele almak yerinde olacaktır.

1.1.2. Osmanlı Dönemi’nde Türkçülük ve Turancılık

Türkçülüğün, Türkçüler tarafından “Türk milliyetçiliğinin adı” olarak tanımlandığından yukarıda bahsedilmişti. Milliyetçilik fikri tarih boyunca insanlar tarafından benimsenmiştir. Ancak bu milliyetçilik fikri bugünkü modern anlamda bir milliyetçilik şeklinde değil; kendi kavmini, kabilesini, toplumunu diğerlerinden üstün görme şeklinde yaşamıştır. Doğal olarak Türkler de tarih boyunca bugünkü modern anlamıyla olmasa da milliyetçiliği benimsemiştir.³³ Modern milliyetçilik fikrinin ise Fransız İhtilali sonrasında Avrupa’dan Türklere sirayet ettiği bugün birçok kişi tarafından kabul edilmiştir. Atsız da Türkçülüğün dört kaynaktan beslendiğini söylemiş, bunlardan ilkinin, temeli çok eski olan ve Türk ırkının bilinçaltında yatan milliyetçilik olduğunu; ikincisinin, Tanzimat sonrasında Avrupa’dan gelen milliyetçilik akımının etkisiyle Türklerde de tatbik edilmek istenen milliyetçilik hareketi olduğunu; üçüncüsünün, devlet içerisindeki yabancı unsurların ihanetine tepki olduğunu, dördüncüsünün ise Türklerin 200 yıldan beri çektikleri sıkıntıların etkisi olduğunu belirtmiştir.³⁴

³² Muharrem Ergin, “Irkçılık-Turancılık Yoktur Türkçülük Vardır”, *Altın Işık*, sayı: 6, İstanbul, 25 Haziran 1947, s. 5, 18.

³³ Atsız, “Türkçülük”, s. 1; Yusuf Akçura, *Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, Türk Kültür Yayını, İstanbul, 1978, s. 34.

³⁴ Atsız, “Türkçülük”, s. 1.

Osmanlı'da Türkçü fikirlerin yayılmasından evvel Avrupa'da Türklüğe dair iki akım meydana çıkmıştır. Bunlardan ilki Türk hayranlığı olarak da adlandırılan “Turquerie”³⁵, ikincisi ise “Türkoloji” olmuş, bu iki akım ileriki süreçte Osmanlı Türklerini etkilemiştir.³⁶ Joseph de Guignes'in Türk tarihi ile ilgili dört ciltlik eseri ve Arthur Davids'in Türk dili ile ilgili yazmış olduğu eseri de bahsi geçen iki akım gibi Osmanlı Türkleri üzerinde bir etki yaratmıştır. Davids'in eseri 1836 yılında Fransızcaya çevrilerek Sultan II. Mahmud'a sunulmuş, kitabın Tatarlar gibi kavimleri de içine alarak “Türk” adını kullanması ve Türk lehçelerinin aynı dil grubundan olduğunu söyleyerek bunu göstermesi Osmanlı aydınları arasında üzerine tartışılacak bir mesele yaratmıştır.³⁷ Ziya Gökalp ve ondan etkilenmiş olan ikinci kuşak Türkçülerden Nejdet Sançar gibi Türkçülüğün önemli temsilcileri, Türkler arasında modern milliyetçiliği -buna bağlı olarak Türkçülüğü- Ahmet Vefik Paşa'nın çalışmalarıyla başlatmışlardır.³⁸ Yusuf Akçura ise bunu biraz daha geriye götürerek; Tanzimat döneminde Avrupa'dan gelen fikirlerin etkisiyle “vatan”, “hürriyet” gibi kavramların kullanıldığını, “Türk”, “Türklük” gibi kavramların ise kullanılmadığını belirtmiş, durum böyle olsa da İbrahim Şinasi ve Ziya Paşa'nın bu dönemdeki edebiyat dilini sadeleştirme çabalarını “Tanzimat Edebiyatı'nda Türkçülük izleri” olarak nitelendirmiş, özellikle Ziya Paşa'nın dilde Türkçülüğün ilk adımlarını attığını söylemiştir. Bununla beraber Akçura da “bütün Türkçülük” anlayışını benimsediğini gösteren ilk kişinin Ahmet Vefik Paşa olduğunu belirtmiştir.³⁹

Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmanî*'sinde kökeni Türkçe olan sözcükler için ayrı bir bölüm ayırarak⁴⁰, Osmanlı'da kullanılan dilde Türkçe sözcüklerin çokluğunu göstermiş, önsöz kısmında ise Türk lehçelerinin bir dilin farklı şubeleri olduğunu söyleyerek dilde bir Türk birliğini yansıtmıştır. Yusuf Kâmil Paşa'nın Fenelon'un *Telemak*'ını ağır bir dille çevirmesini eleştirmiş, Moliere'den sade bir Türkçe ile çeviriler yapmıştır. Ebülğazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Türk*'ünü 1863-64 yılları arasında Çağatay

³⁵ Turquerie akımı için bkz: Haydn Williams, *Turquerie - 18. Yüzyılda Avrupa'da Türk Modası*, (çev: Nurettin Elhüseyni), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

³⁶ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 5-6.

³⁷ M. Şükrü Hanioğlu, “Türkçülük”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 552.

³⁸ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 6; Nejdet Sançar, “Ziya Gök Alp'in Türkçülük Fikirleri” *Kopuz*, sayı: 1, 15 Nisan 1939, s. 11.

³⁹ Akçura, *Türkçülük...*, s. 46-49.

⁴⁰ *Lehçe-i Osmanî*'nin 1293 (1876-77) tarihli ilk baskısında Arapça, Farsça ve Türkçe birlikte ele alınmış, 1306 (1890-91) tarihli ikinci baskısında Türkçe kelimeler ayrı bir bölüm halinde verilmiştir (Ömer Faruk Akün, “Lehçe-i Osmânî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXVII, TDV Yayınları, Ankara, 2003, s. 127).

Türkçesi'nden Osmanlı Türkçesi'ne çevirmiştir. 1869 yılında ise Mustafa Celaleddin Paşa (Konstanty Borzecki), “Les Turcs anciens et modernes” (Eski ve Yeni Türkler) isminde bir kitap yazmış, bu kitapta “Turo-Aryanizm” nazariyesini ortaya atmıştır. Mustafa Celaleddin Paşa'nın bu nazariyeyi ortaya atmasında bilimsel amaçtan ziyade siyasî bir kaygı olduğu anlaşılmaktadır. Paşa, bu nazariye ile hem Osmanlı'daki Türklerin kendilerine güvenmelerini sağlamak, hem Osmanlı'daki ayaklanan milletlere Türklerle aynı soydan geldiklerini göstermek hem de Türklerin, Avrupalıların kendilerinden aşağı gördükleri Turanî ırktan olmakla beraber Turanîler ile Aryanların aynı ırktan olduklarını ortaya koyarak Avrupa'daki Türk düşmanlığını azaltmak olduğu görülmektedir.⁴¹ Bununla beraber Akçura, Türkçülüğün tarihinden bahsederken Mustafa Celaleddin Paşa'nın adını anmış, Gökalp ile Sançar ise anmamışlardır.

Türkçü düşüncenin başlamasında rol oynayan bir diğer önemli isim Süleyman Paşa olmuştur. Süleyman Paşa, De Guignes'in eserinden etkilenmiş, Türk tarihini anlatan “Tarih-i Âlem” adlı kitabını kaleme almış, bu kitabında De Guignes'in çalışmasının etkileri görülmüştür. Süleyman Paşa, askerî okullarda okutulması amacıyla yazdığı bu kitabın giriş kısmında; Avrupa'da yazılan tarih kitaplarının İslam'a ya da Türklüğe iftiralar attığını bu sebeple böyle bir kitabı kaleme aldığını yazmıştır. Ayrıca bu kitabında Hunların, Türklerin ilk ataları olduğunu, Oğuz Han'ın da Mete Han olduğunu Osmanlı'da dile getiren ilk kişi olmuştur. Süleyman Paşa ayrıca “Sarfî Türki” adlı çalışmasında Türkçe dilbilgisini işlemiş, Recaizade Ekrem'e yazdığı bir mektupta da “Osmanlı edebiyatı”, “Osmanlı lisanı”, “Osmanlı milleti” tabirlerinin yanlış olduğunu bunlara “Türk edebiyatı”, “Türk lisanı” ve “Türk milleti” denilmesi gerektiğini söylemiştir. Süleyman Paşa yine Türk dilinin önemini vurgulamak ve Türkçe sözcüklerin unutulmasını önlemek için askerî okullarda okutulmak üzere “Esmâ-i Türkiye” adlı bir kitap yazmıştır. Gökalp, Ahmet Vefik Paşa ve Süleyman Paşa'yı “Türkçülüğün babaları” olarak nitelendirmiş ve resimlerinin Türk Ocakları'nın duvarlarına asılması gerektiğini söylemiştir.⁴²

Yukarıda adı geçen ilk Türkçülerin çalışmalarında ve fikirlerinde bazı Türkolog ve müsteşriklerin etkileri de görülmüştür. De Guignes, Silvestre de Sacy, Abel Remusat, Arthur Davids, ilk Türkçüleri etkileyen isimlerden olmuşlardır. 19. yüzyılın sonlarında

---

⁴¹ Akçura, *Türkçülük...*, s. 49-53.

⁴² Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 7-8.

ise Arminius Vambery, Wilhelm Radloff ve Leon Cahun gibi isimler etkili olmuştur.⁴³ Arthur Davids, Leon Cahun ve Vambery gibi isimlerin Yahudi kökenli olmasını, İslamcı kesim zaman zaman Türkçülük karşıtı propaganda yaparken kullansalar da bu isimler Türkçü değildir ve Türkçülük fikrini ortaya koymamışlardır. Bu isimlerin Türk tarihi, dili ve kültürü üzerine yaptıkları araştırmalar, Türklerde sadece millî bir bilincin doğmasında etkili olmuştur. Fransız İhtilâli'nden sonra birçok millette gittikçe güçlenen milliyetçilik fikirleri de bu yolla sağlanmıştır. Bu milletlerin eski kültürleri, tarihleri ve dilleri konusunda çalışmalar yapılmış, bunlar gün yüzüne çıkarılarak millî bilinç oluşturulmuştur. Türklerde de milliyetçilik fikrinin gelişimi diğer milletler gibi doğal seyirinde ilerlemiştir. Atsız bu hususta; “Türkiye’deki fikir akımları arasında yerli ve millî olan tek fikir Türkçülüktür. Faydalı veya zararlı olsun, ötekilerin hepsi dışardan gelmiştir”⁴⁴ demiştir.

Türkçülüğün gelişme safhasında Buharalı Şeyh Süleyman Efendi'nin “Lûgat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmani” adlı çalışması da dille ilgili bir farkındalık yaratmıştır. Bu çalışmada Çağatayca dünyadaki anadillerden biri olarak verilmiş, Osmanlı'daki kullanılan Türkçe'nin de bunun bir şubesi olduğu söylenmiştir.⁴⁵ Bu dönemde Ahmet Mithat Efendi de yazdığı birçok yazıyla popüler kültürde Türkçülüğün gelişmesinde etkili olmuştur.⁴⁶ İsmail Gasprinski (Gaspıralı İsmail)'in Kırım'da çıkardığı *Tercüman* gazetesi ve yine ortaya koyduğu “dilde, fikirde, işte birlik” ilkesi de bütün Türklerde olduğu gibi Osmanlı Türklerinde de derin bir etki yaratmış, farklı bölgelerdeki bütün Türklerin aynı dilde yazılmış olan gazeteyi anladığı farkındalığını oluşturmuştur.⁴⁷

Bu sırada II. Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876 yılından itibaren Türkçü yayımlar azalmaya başlamış, 1880'den itibaren ise faaliyetler neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bunda Abdülhamid'in izlediği İslamcılık politikasının büyük bir etkisi olmuştur. Abdülhamid, Osmanlı'nın bütün unsurlarının milliyetçi cereyanlarına karşı önlemler almaya çalışmış, bu sırada Türkçülüğü de atlamamıştır. Türk kültürü, tarihi ve diliyle ilgili çalışmaların birçoğu yasaklanmış, bu husustaki çalışmalar görülemez olmuştur. Bazı aydınlar da Abdülhamid'in bu düşüncesine katılmış, Ebüzziya Tevfik bu kişilerin önde gelen isimlerinden biri olmuştur. Bütün engellemelere rağmen Türkçülük

⁴³ Akçura, *Türkçülük...*, s. 60.

⁴⁴ Hüseyin Nihal Atsız, “Dışarıdan Gelmemiş Tek Düşünce”, *Orkun*, sayı: 2, 13 Ekim 1950, s. 4.

⁴⁵ Akçura, *Türkçülük...*, s. 73.

⁴⁶ Hanioğlu, “Türkçülük”, s. 552.

⁴⁷ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 9.

fikri kendisine yeni taraftarlar bulmaya devam etmiş, istibdat döneminin sonlarına doğruysa yeniden kuvvetlenmeye başlamıştır.⁴⁸

Abdülhamid döneminin önemli Türkçü isimlerinden biri Arnavut asıllı olmakla beraber Şemseddin Sami'dir. Sami, Kamusü'l-a'lam ve Kamûs-ı Türki adında iki önemli eserinin yanı sıra farklı türlerde birçok eser vermiş ve tercüme yapmıştır. Sami de "Osmanlıca" tabirini doğru bulmayıp bunun Türkçe olduğunu savunmuş, Türk dilinin ve milletinin Osman Gazi'den öncesine dayandığını söylemiştir. Aynı zamanda "aslî dil" olarak nitelendirdiği Doğu Türkçesi'nden faydalanılması gerektiğini belirtmiş, Kamusü'l-a'lam adlı ansiklopedi çalışmasında "Türk", "Turan", "Turaniye" gibi maddelere yer vermiş, Türklüğü Osmanlı sınırlarından çıkarmış ve İslamiyet öncesi Türklükten söz etmiştir. Dilin, Arapça-Farsça sözcüklerden arındırılması gerektiğinin de üzerinde duran Sami, Türk edebiyatının başlangıcını da Türkistan'a götürmüş, bu hususta Orhun Abideleri ve Kutadgu Bilig ile ilgili çalışmalar yapmış, bu iki eserin ve Ali Şir Nevaî gibi isimlerin okullarda okutulmasını önermiştir. Sami de Ahmet Mithat gibi halkçılık ilkesi üzerinde durmuş, halkın eğitilmesi gerektiğini söylemiş ve kendisi de halk edebiyatıyla ilgilenmiştir.⁴⁹

Bu sırada 1894'ten itibaren Ahmet Cevdet Bey tarafından *İkdam* gazetesi çıkarılmaya başlanmış, bu gazetenin başlığında "Türk gazetesidir" ibaresi yer almıştır. Bu gazetenin yazı kadrosunda dönemin önemli Türkçüleri olan Necip Asım, Veled Çelebi ve Emrullah Efendi yer almıştır. Necip Asım, Leon Cahun'un "Asya Tarihine Giriş" adlı eserini eklemeler yaparak Türkçe'ye çevirmiş, bu eser Türkçülüğe olan ilginin artmasında önemli rol oynamıştır. Asım aynı zamanda eski Türk tarihini de içerisine alan bir "Osmanlı Tarihi" yazmış, Orhun Abideleri ve eski Türk atasözleri üzerine çalışmış, Edib Ahmed Yükneci'nin Atabet'ül-Hakayık'ını tanıtmıştır.⁵⁰ Bu dönemde bir Mevlevî Şeyhi olan Veled Çelebi de Türkçülüğe dil konusunda hizmet etmiş önemli isimlerden biri olmuştur. "Türk Dili" isimli bir Türkçe sözlük hazırlamaya başlamış olan Veled Çelebi, bu sözlüğü ancak Cumhuriyet döneminde tamamlamıştır.⁵¹

⁴⁸ Akçura, *Türkçülük...*, s. 123-125; Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 9.

⁴⁹ Abdullah Uçman, "Şemseddin Sâmî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXXVIII, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 521-522; Akçura, *Türkçülük...*, s. 109.

⁵⁰ Abdullah Uçman, "Necip Asım Yazıksız", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXXII, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, s. 493; Akçura, *Türkçülük...*, s. 115-117; Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 10.

⁵¹ Mustafa Kara, "İZBUDAK, Veled Çelebi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXIII, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 504.

İslam medeniyeti içerisindeki Türklüğü ayırarak Türklerin bu medeniyete katkılarını göstermek amacıyla 1896'da yayımlanan Bursalı Mehmed Tahir'in "Türklerin Ulûm ve Fünûna Hizmetleri" isimli risalesinin Türkçülüğe önemli bir katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu sırada Türkçülük akımı şiirde de görülmeye başlanmış, Mehmet Emin Yurdakul tarihe geçen "Ben bir Türk'üm, dinim cinsim uludur" dizesini yazmıştır. Yine dönemin önemli Türkçü şairlerinden biri de Müftüoğlu Ahmet Hikmet olmuştur. Ağır bir dille kaleme alınan eserleri ihtiva etmesiyle meşhur Servet-i Fünûn dergisinde yazmakla beraber derginin diğer yazarları arasından dil konusunda sıyrılmayı başarmıştır.⁵²

Türkçülüğün siyasallaşması ise Jön Türkler ve onların basın-yayın organları sayesinde olmuştur. Bununla beraber ortaya çıktıkları ilk dönemde Jön Türklerdeki hakim düşünce Türkçülükten ziyade Osmanlılık olmuştur. Tunalı Hilmi'nin Osmanlı çatısı altındaki unsurlardan en önemlisinin Türk milleti olduğunu, hakim millet olarak Türklerin kabul edilmesi gerektiğini söylemesi ve Türklere övgüler yağdıran makaleler yayımlaması bu dönemde bir istisna teşkil etmiştir. Jön Türklerin bu dönemdeki Osmanlılık fikirleri yayın organlarının isimlerine de yansımış, *Osmanlı* ve *Meşveret* gibi isimler tercih edilmiştir. 1902 yılında Paris'te düzenlenen Jön Türk kongresinden sonra ise bir grup Türkçünün varlığı görülmüştür. Ahmet Rıza Bey'in önderliğindeki bu grup *Şura-yı Ümmet* adlı dergide gittikçe Türkçülüğe yaklaşan yazılar neşretmiştir. Bu sırada Mısır'da da benzer temayüller görülmüş, *Anadolu* adlı dergi bunlardan ilki olmuş ancak asıl amacı Türkçülüğü yaymak olan ilk dergi Kahire'de 1903'ten itibaren çıkarılmaya başlanan *Türk* dergisi olmuştur. Bu dergide zaman zaman İslamiyet'in Türklerin gelişimine engel olduğu minvalinde yazılar kaleme alınmış, içinde bulunulan dönem de göz önünde bulundurulduğunda bu yazılar büyük tepki toplamıştır. Yusuf Akçura'nın meşhur "Üç Tarz-ı Siyaset" adını taşıyan ve daha sonra kitaplaştırılan makalesi de bu dergide yer almıştır. Akçura bu eserinde devleti kurtaracak fikirler olarak görülen Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülüğü ele almış, bunlar arasında Türkçülüğün en mantıklı seçenek olduğuna işaret etmiştir. Ali Kemal'in ve Ahmet Ferit Tek'in bu teze karşılık vermeleri, dönemin aydınları arasında Türkçülük tartışmalarını daha da hararetlendirmiştir. Bu sırada Hüseyinzade Ali Bey ve Ağaoğlu Ahmet Bey, Bakü'ye giderek Azerbaycan'daki Türkler arasında yaşanan mezhep çatışmalarını önlemeye ve

---

⁵² Hanioglu, "Türkçülük", s. 552; Akçura, *Türkçülük...*, s. 128, 132-134.

buradaki Türkleri, Türklük ve İslamiyet çatısı altında bir araya getirmeye çalışmışlardır. Bu isimlerin İttihat ve Terakki Cemiyeti ile iletişim halinde olmalarının da etkisiyle Azerbaycan'da yaptıkları çalışmalar Osmanlı Türkleri arasında da bir etki yaratmış ancak bu etki kısa sürmüştür. 1907 sonlarından itibaren yeniden Osmanlılık fikrine dönmeye başlanmış, Türkçülük fikrinin İttihatçılar arasında yeniden hakim olması ise ancak 1908'de meşrutiyetin yeniden ilanından sonra gerçekleşmiştir.⁵³

Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesinden sonra Türkçülerin teşkilatlanma süreci başlamıştır. 1908'de Yusuf Akçura'nın fikir babası olduğu Türk Derneği; Necip Asım, Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Ahmet Hikmet, Bursalı Tahir, Veled Çelebi gibi isimlerin de içinde bulunduğu bir kadro tarafından kurulmuştur.⁵⁴ *Türk Derneği* adıyla dergi de çıkaran dernek 1912 yılına kadar faaliyetlerine devam etmiş ancak iç anlaşmazlıklar nedeniyle kapanmıştır. 1910 yılında Ali Canip Yöntem tarafından *Genç Kalemler* dergisi çıkarılmış, bu dergi Ömer Seyfeddin ve Ziya Gökalp'in de katkılarıyla bir teşkilatlanma olarak görülmüştür. 1911-1912 yıllarında ise Türk Yurdu Derneği faaliyet göstermiş, bu dernek *Türk Yurdu* adıyla bir de dergi yayımlamıştır. Derneğin kapanmasından sonra *Türk Yurdu* dergisini, kurulma çalışmaları 1911'de başlayan ancak resmî olarak Mart 1912'de kurulan Türk Ocakları devralmıştır. Daha sonra da Yusuf Akçura önderliğinde 1913-1914 yıllarında faaliyet gösteren Türk Bilgi Derneği kurulmuştur, dernek *Bilgi Mecmuası* adıyla bir de dergi çıkarmıştır.^{55 56}

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1908'den itibaren Türkçülüğü göz ardı edememekle beraber Osmanlılık fikrinden de vazgeçememiş, bu iki fikri uzlaştırmanın yollarını aramıştır. Bunun temel sebebi; İttihat ve Terakki içerisinde kurulduğu andan itibaren birçok gayri Türk'ün bulunması olmuştur. 1912-1913'teki Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlılık anlayışı büyük zarar görmüş, Türkçülük anlayışı daha da rağbet görmeye başlamıştır.⁵⁷

I. Dünya Savaşı sırasında ise Türkçülük ile beraber bütün akımlar harekete geçirilmiştir. Türkçülük akımı vasıtasıyla Rusya'nın hakimiyet bölgesinde kalan Türkleri ayaklandırmaya çalışan İttihatçılar, Osmanlılık akımıyla Osmanlı Devleti'nin sınırları

---

⁵³ Hanioglu, "Türkçülük", s. 552-553; Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 11.

⁵⁴ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.baskı, Ankara, 1960, s. 300.

⁵⁵ Muhammed Emin Yıldızlı, "Türkolojiye Hizmet Eden Kurumlar (1908-1932)", *Akademik Bakış*, sayı: 52, 2015, s. 455-458.

⁵⁶ Bahsi geçen derneklerin ve dergilerin detayları "İnönü Dönemi Öncesi Türkçü Dergiler" başlığı altında incelenmiştir.

⁵⁷ Hanioglu, "Türkçülük", s. 553-554.

içerisinde kalan gayri Türk unsurları yatıştırılmaya çalışmış, yine Kasım 1914'te Cihad-ı Ekber çağrısı yapılarak savaşın yaşandığı coğrafyalardaki Müslümanlar harekete geçirilmek istenmiştir. Bununla birlikte savaş boyunca Ermeni ve Rum çetecilerin faaliyetleri Osmanlıcılığın; birçok Arap kabilesinin İngilizlerle iş birliği yapması, Hintli Müslümanların İngiliz üniformasıyla Türklere saldırması ve Cihad-ı Ekber'e dünya çapında beklenen karşılığın verilmemesi de İslamcılığın sonuç vermediğinin kanıtı olmuştur. Savaş bittikten sonra Türkler, Türkçülük akımına daha sıkı sarılarak Mustafa Kemal Paşa önderliğinde bir ulus devlet inşa etmişlerdir.

1.1.3. Cumhuriyet Dönemi'nde Türkçülük ve Turancılık

Mustafa Kemal Paşa önce 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti adıyla daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti adıyla bir ulus devletin temellerini atmıştır. Tarihte Göktürklerden sonra ilk kez bir devlete “Türk” ismi verilmiş, Mustafa Kemal Paşa yeni devletin Türkçülüğünü isminden başlayarak ortaya koymuştur. Dönemin Türkçüleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını, Türkçülük ülküsünün gerçekleştiği şeklinde yorumlamışlardır.⁵⁸

Mustafa Kemal Paşa, gençlik yıllarında Osmanlılık fikrinin hakim olduğunu, Arapların ve Arnavutların ön planda olduğunu ve değer gördüğünü, Türklerin ikinci planda bırakıldığını belirtmiş, Manastır Askerî İdadisi'nde öğrenciyken Mehmet Emin Yurdakul'un “Ben bir Türk'üm, dinim, cinsim uludur” dizeleriyle başlayan şiiri okuduktan sonra ilk olarak millî benliğinin gururunu tattığını söylemiştir. Fakat asıl milliyetçilik şuurunu orduya katıldığı ilk günlerde, bir Anadolu çocuğunun gözyaşlarını gördükten sonra edindiğini bir sohbet ortamında anlatmıştır.⁵⁹

Mustafa Kemal Paşa'yı gerek gençlik yıllarında gerek Millî Mücadele yıllarında gerekse Cumhuriyet'i kurduktan sonra inkılaplara giriştiği yıllarda fikrî açıdan en çok etkileyen isim Türkçülüğün programını ortaya koyan Ziya Gökalp olmuştur. Gökalp, aynı etkiyi Millî Mücadele'nin diğer savunucuları üzerinde de yapmış hem mücadele yıllarında hem de cumhuriyet yıllarında dönemin edebiyatçıları da etkileyerek Millî Edebiyat'a yön vermiştir. Gökalp'in etkilediği isimlerden Halide Edip, “Yeni Turan” ve “Türk'ün Ateşle İmtihani” gibi eserler vermiş, Müftüoğlu Ahmet Hikmet yazdığı hikâyelerde,

⁵⁸ Akçura, *Türkçülük...*, s. 230; Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 14.

⁵⁹ Mehmet Saray, *Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı*, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2022, s. 209.

Yakup Kadri ise *İkdam* gazetesinde Türklükten övgüyle bahsetmişlerdir. Yahya Kemal Beyatlı ve Mehmet Emin Yurdakul da aynı amaca hizmet etmiş, Türklerin millî şuurlarını kazanmaları için şiirler yazmışlardır.⁶⁰

Millî Mücadele döneminde ve sonrasında “millet” sözcüğü sıklıkla telaffuz edilmiş ancak Osmanlı’daki din merkezli “millet” yerine soy merkezli bir “millet” tanımı kabul edilmiştir. Yine aynı dönemlerde “ırk” kavramının da kullanıldığı ve önem kazandığı görülmektedir. 12 Mart 1921’de kabul edilen İstiklâl Marşı’nda “Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?”, “Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl” gibi dizeler yer almıştır. Mustafa Kemal Paşa’nın konuşmalarında da zaman zaman “ırk” kavramının geçtiği görülmektedir. “Mazide sayısız medeniyet kurmuş bir ırkın ve milletin çocukları olduğumuzu...”⁶¹ “Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı, hep bir ırkın evlâtları, hep aynı cevherin damarlarıdır” gibi sözler mevcuttur.⁶² Bununla beraber Mustafa Kemal Paşa’nın “ırk” sözcüğünü dile getirmesi ırkçı olduğunu göstermemektedir. Irkının kültürünü, tarihini, dilini ve bilimum özelliklerini öğrenmek ve öğretmek istemiş, bu hususta çalışmalar yaptırmış ancak dönemin diğer devletlerindeki hakim akımlar gibi “üstün ırk” nazariyesini savunmamıştır.

Mustafa Kemal Paşa, Türk milliyetçiliğinin yani Türkçülüğün tanımını şöyle yapmıştır; “Türk milliyetçiliği, terakki ve inkişaf yolunda ve beynelmilel temas ve münasebetlerde, bütün muasır milletlere muvazi ve onlarla bir ahenkte yürümekle beraber Türk içtimaî heyetinin hususî seciyelerini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmaktadır”.⁶³ Görüldüğü üzere Mustafa Kemal Paşa’nın milliyetçilik tanımı da Gökalp ve Atsız’ın tanımlamalarıyla bir paralellik göstermiştir. Üç ismin tanımlamalarında da Türk milletinin ilerleme ve gelişmesi ön planda tutulmuştur. Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa’nın bir devlet adamı ve devlet yöneticisi olması, yaptığı milliyetçilik tanımlamasında diğer iki isimden farklılıklar içermesine neden olmuştur.⁶⁴ Bu

⁶⁰ Saray, *Atatürk’ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı*, s. 101.

⁶¹ Afet İnan, *M. Kemal Atatürk’ten Yazdıklarım*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1971, s. 108.

⁶² Kadri Kemal Kop, *Atatürk Diyarbakır’da*, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s. 4.

⁶³ İnan, *M. Kemal Atatürk’ten Yazdıklarım*, s. 59.

⁶⁴ Rejimin milliyetçilik anlayışıyla Türkçü-Turancı grubun milliyetçilik anlayışı arasındaki farklar için bkz: Bengücan Fındık, *Tek Parti Döneminde Kemalist Milliyetçiliğin Karşısında Türkçü-Turancı Milliyetçilik*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2021. Rejimin milliyetçilik anlayışıyla Türkçü-Turancı grubun milliyetçilik anlayışı arasındaki benzerlikler için bkz: Güldeniz Kıbrıs, *Türklüğü Yaratmak: Gök-Börü Üzerinden Bir Türk Milliyetçiliği İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

farklılığın başında; ilerlemenin, uluslararası temas ve münasebetler ile diğer çağdaş milletlerle uyum ve paralellik göstermesi ilkesi gelmektedir.

Mustafa Kemal Paşa, bir devlet başkanı olarak halka, Türklükle övünmenin kötü bir şey olmadığını göstermiş, bu hususta birçok sözler söylemiştir. “Benim yaradılışında fevkalade olan bir şey varsa, Türk olarak dünyaya gelmemdir”, “Ne mutlu Türk’üm diyene” gibi sözleriyle Türklüğün bir mutluluk ve fevkaladelik olduğunu göstermiştir.⁶⁵ “Türkiye Türklerindir”⁶⁶ diyerek, Osmanlı döneminin özellikle son dönemlerinde dışlanan Türklere, devletin kendilerine ait olduğu fikrini telkin etmiştir. Yine Mustafa Kemal Paşa büyük nutkunda Türk devleti tesis etme kararı almasındaki dayanağını; “Türk’ün haysiyet ve izzetinefis ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa mahvolsun evlâdır! Binaenaleyh ya istiklâl ya ölüm!”⁶⁷ şeklinde açıklamış, Türk milletine, Türklerin tam bağımsız yaşamak zorunda olduğunu, esir yaşayamayacak kadar büyük ve yüce olduğunu anlatmıştır.

Yukarıdaki başlıklarda Turancılığın, Türkçülüğün siyasî ülkülerinden biri olduğu söylenmişti. Mustafa Kemal Paşa’nın Türkçülüğünün mahiyetinin siyasî alana geçip geçmediği yani Turancılığa bakışı günümüze kadar tartışılmalı bir mesele olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, söylemlerinde daima Turancılığa karşı olduğunu dile getirmiştir. 1 Aralık 1921’de TBMM’de yaptığı konuşmasında; büyük hayaller peşinde koşan ve yapılamayacak şeyleri yapılacak gibi gösteren sahtekârlardan olunmadığını, Panislamizm ve Panturanizm ülkülerinin savunulmadığını söylemiştir.⁶⁸ Ziya Gökalp, Nihal Atsız veya niceleri Turancılık fikrini açık açık dile getirirken, bir Türkçü olan Mustafa Kemal Paşa bunu neden dile getirmemiş, dile getirmediği gibi neden Turancılığın bir hayal olduğunu söylemiştir? Bunun cevabı gayet açıktır. Mustafa Kemal Paşa bir ulus devlet kurmak için mücadele eden, bu ulus devleti kurduktan sonra da bir ulus devletin gerekliliklerini yerine getirerek temellerini sağlamlaştırmaya çalışan, 1911’deki Trablusgarp Savaşı’ndan 1922’deki Mudanya Mütarekesi’ne kadar kesintisiz bir şekilde 11 yıl savaşmış ve bitap düşmüş bir milleti kalkındırmayı hedefleyen ve bu kalkınmanın gerçekleşebilmesi için sulhun tesisini şart kabul eden bir

---

⁶⁵ Saray, *Atatürk’ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı*, s. 113.

⁶⁶ Atatürk Araştırma Merkezi, *Atatürk’ün Söylev Demeçleri I-III*, c. III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 5.baskı, Ankara, 1997, s. 35.

⁶⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, 10.baskı, İstanbul, 1970, s. 13.

⁶⁸ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)*, 1 Aralık 1921 (1337), c. XIV, Devre: 1, İnikat: 120, s. 431.

devlet başkanıdır. Bir devlet başkanının her zaman gerçekçi olması gerekmektedir. Mustafa Kemal Paşa da bunu net bir şekilde anlamış ve bu ilkeyi devlet başkanlığı boyunca tatbik etmiştir.

İster Panislamizm olsun ister Pantürkizm, önünde “pan-“ ön eki olan her ülkü bir birliği ön görmektedir. Bu sebeple ulusal ülküsü “birlik kurmak” olan devletlerin, çevrelerindeki komşu devletler başta olmak üzere birçok devleti tedirgin edeceği aşikârdır. Türkçülüğün hedefi olan Turancılık da bu minvalde bir ülküdür, Türk birliğini amaçlayan bu ülkünün, diğer devletler arasında en çok Rusya’yı rahatsız edeceği çünkü hakimiyetleri altında Türklerin birçok kolunun bulunduğu gerçeği Mustafa Kemal Paşa tarafından anlaşılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, yüzyıllardır devam eden Türk-Rus savaşlarında Türklerin uğradığı zararları görmüş, Turancılık fikriyle Rusları tedirgin etmenin manası olmayacağını düşünmüştür. Zira Ruslar, Millî Mücadele boyunca Türkiye’ye maddî destek sağlamış, TBMM’yi tanıyan ilk büyük devlet olmuş ve yine Türkiye ile 1925 yılında dostluk antlaşması imzalamış, böylece iki devlet arasında güven tesis edilmiştir. Bahsedildiği üzere Mustafa Kemal Paşa, devleti kurduktan sonra milletin kalkınması için uzun ve çetin bir yola çıkmış, bu yolun başarıya ulaşabilmesi için de sulhu ilk şart olarak görmüştür. 1920’li yıllar devletin temellerini sağlamlaştırmakla 1930’lu yıllar ise savaşın gittikçe yaklaştığı görülerek savaşı tetikleyecek davranışlardan uzak durmakla geçilmiştir. Özetlemek gerekirse Mustafa Kemal Paşa, bir düşünür veya yazar değil, çok kritik bir jeopolitik konuma sahip, yeni kurulan bir devletin başkanı olduğundan hamasî söylemlerle bu devleti riske atmak istememiş, Ruslar başta olmak üzere birçok devleti endişelendirebilecek Turancılık fikrine karşı olduğunu dile getirmiştir. Bu durumu yine en iyi şekilde Mustafa Kemal Paşa açıklamıştır;

“Efendiler, büyük ve hayalî şeyleri yapmadan yapmış gibi görünmek yüzünden bütün dünyanın husumetini, garazını, kinini bu memleketin ve bu milletin üzerine celbettik. Biz Panislamizm yapmadık, belki ‘yapıyoruz, yapacağız’ dedik. Düşmanlar da ‘yaptırmamak için biran evvel öldürelim’ dediler. Panturanizm yapmadık, yaparız, yapıyoruz dedik, yapacağız dedik ve yine ‘öldürelim’ dediler. Bütün dâva bundan ibarettir. Bütün cihana havf ve telâş veren mefhum bundan ibarettir. Biz böyle yapmadığımız ve yapamadığımız mefhumlar üzerinde koşarak

düşmanlarımızın adedini ve üzerimize olan tazyikatını tezyit etmekten ise haddi tabiiye, haddi meşrua rücu edelim. Haddimizi bilelim”.⁶⁹

Görüldüğü üzere Mustafa Kemal Paşa, açıkça bu ülkülerden neden uzak durulması gerektiğini dile getirmiştir. Bununla beraber Mustafa Kemal Paşa'nın Batı Trakya, Batum, Musul ve özellikle Hatay gibi Türk şehirlerine büyük önem verdiği ve bu bölge ve şehirleri Türkiye'ye katmak istediği herkesçe bilinmektedir. Mustafa Kemal Paşa, 1 Kasım 1922'de TBMM'de yaptığı konuşmasında Türklerle ilgili olarak;

“Efendiler, bu dünyayı beşeriyette asgarî yüz milyonu müteceviz nüfustan mürekkep bir Türk millet-i azimesi vardır ve bu milletin saha-i arzdaki vüsati nispetinde saha-i tarihte de bir derinliği vardır... En bariz ve en kat'î ve en maddî delâil-i tarihiyeye istinaden beyan edebiliriz ki, Türkler on beş asır evvel Asya'nın göbeğinde muazzam devletler teşkil etmiş ve insanlığın her türlü kabiliyetine tecelligâh olmuş birer unsurdur. Sefirlerini Çin'e gönderen ve Bizans'ın sefirlerini kabul eden bu Türk devleti, ecdadımız olan Türk milletinin teşkil eylediği bir devlettir”

demıştır.⁷⁰ Yukarıdaki konuşmasından da anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal Paşa şuurlu bir Türkçüdür ve Türkistan'daki Türkler ile Türkiye'deki Türklerin ortak soylarını kabul etmiştir, üstelik bunları da “Türk” olarak adlandırmış ve dünyadaki Türk milletinin toplam nüfusunu vermiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Türkçülüğünün siyasî alana tesir edip etmediğiyle ilgili iki farklı yorum yapılabilir, bunlardan ilki; Turancılık ülküsüne yönelik faaliyetlere yönelmediği için Türkçülüğünün siyasî alana tesir etmediği yönünde, ikincisi ise; Türkçülüğünün Türkiye Cumhuriyeti devletinin teşekkülüyle birlikte siyasî sahada da vücut bulduğu yönündedir. Mustafa Kemal Paşa'nın Türkçülüğünün siyasî alana tesir edip etmediği tartışılabilir bir husus olsa da kültürel ve ilmî alanlara sirayet ettiği açık bir şekilde görülmektedir. Gerek bazı kararları ve eylemleri gerekse sosyal ve müspet ilimlerden yararlanarak yapılmasını teşvik ettiği çalışmalar, Mustafa Kemal Paşa'nın Türklüğe ve Türkçülüğe büyük katkılar sağladığını göstermektedir.

Mustafa Kemal Paşa, bir millete “millî şuur” kazandırmanın tarih ve dil alanlarından geçtiğini idrak etmiş, kültürel çalışmaları bu alana yöneltmiştir. Bu hususta talimatlarıyla Türk Ocakları'nın Nisan 1930'daki VI. Kurultayında Türk Tarih Heyeti

⁶⁹ TBMM ZC, 1 Aralık 1921 (1337), c. XIV, Devre: 1, İnikat: 120, s. 431.

⁷⁰ TBMM ZC, 1 Kasım 1922 (1338), c. XXIV, Devre: 1, İnikat: 130, s. 305-306.

teşkil edilmiştir. İlk toplantısını 4 Haziran 1930'da yapan heyet, 29 Mart 1931'e kadar sekiz resmî toplantı yapmıştır. Başkanlığını Tevfik Bıyıklıoğlu'nun, ikinci başkanlıklarını Samih Rifat ve Yusuf Akçura'nın, genel sekreterliğini ise Reşit Galip'in yaptığı bu heyet, Türk Ocakları'nın kapatıldığı VII. Kurultayından sonra Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle 15 Nisan 1931'de⁷¹ Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adı ile yeniden teşkilatlandırılmış ve faaliyetlerine devam etmiştir.⁷² 3 Ekim 1935'te Türk Tarih Kurumu adını alan kurum; lise tarih kitapları da dahil olmak üzere birçok önemli çalışma yayımlamış, 1937'den itibaren ise günümüzde de yayına devam eden ve adını Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği "Belleten" dergisi çıkarılmaya başlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, daima kurumun yayınlarını ve çalışmalarını takip etmiş, zaman zaman da toplantılara bizzat katılmıştır.⁷³

Mustafa Kemal Paşa döneminin Türkçülük kapsamına alınabilecek bir diğer önemli hareketi de yine tarih alanında görülmüştür. 1930'lu yıllardan itibaren Eugene Pittard ve onun eseri "İrklar ve Tarih" ile Herbert George Wells ve onun Türkçeye "Cihan Tarihinin Umumi Hatları" olarak çevrilen eserinin etkisiyle Türk Tarih Tezi ortaya atılmıştır. Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin üyeleri tarafından hazırlanan "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı eserle Türklerin anayurdunun Asya olduğu söylenmiş, daha sonra da yine Türk Tarih Tezi'ne uygun olarak okullarda okutulmak üzere dört ciltlik tarih kitabı 1931'den itibaren yayımlanmaya başlamıştır.⁷⁴

2 Temmuz 1932'de adı tarih olsa da antropolojik çalışmalara ağırlık verilen I. Türk Tarih Kongresi toplanmıştır. Birçok bildirinin sunulduğu bu kongrede her konuşmacı tarih öncesi çağlara ve antropolojiye değinmiştir. Bu durum Mustafa Kemal Paşa'nın amacına hizmet etmiştir. Amaç, Batı'nın kendisinden aşağı gördüğü Türk ırkını arkeoloji ve antropoloji sayesinde temize çıkarmak olmuştur. Türk Tarih Tezi kısaca; Türklerin anayurdunun daha sonra Orta Asya denilecek Türkistan olduğunu, Türklerin uygarlık seviyesinin o dönemin bütün ırklarından üstün olduğunu ve Türklerin Orta

---

⁷¹ Afet İnan bu tarihi, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında" adıyla Belleten dergisi tarafından makale haline getirilen konferansında 12 Nisan olarak vermiştir. Türk Tarih Kurumu'nun eski başkanı Yusuf Halaçoğlu tarafından kaleme alınan ve Türk Tarih Kurumu'nun resmî internet adresinde de yer alan makalede ise bu tarih 15 Nisan olarak verilmiştir (Yusuf Halaçoğlu, "Türk Tarih Kurumu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 547).

⁷² Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında", *Türk Tarih Kurumu Belleten*, c. XXXV, sayı: 140, Ekim 1971, s. 523.

⁷³ Yusuf Halaçoğlu, "Türk Tarih Kurumu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 548.

⁷⁴ Zafer Toprak, *Cumhuriyet ve Antropoloji*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2.baskı, İstanbul, Eylül 2021, s. 136-139.

Asya'dan göç ederek bu uygarlığı Avrupa başta olmak üzere bütün dünyaya yaydığını ispat etmek istemiştir. Dönemin kimi tarihçilerinin şiddetle karşı çıkacağı Hitit ve Sümer medeniyetlerinin temellerini Türklerin attığı tezi Türk Tarih Tezi kapsamında ileri sürülmüştür.⁷⁵

20-25 Eylül 1937'de toplanan II. Türk Tarih Kongresi'nde öne çıkan isim Eugene Pittard olmuş, bu kongrede de antropoloji ve arkeoloji bilimleri ön plana çıkmıştır. Yine bu kongrede de ilk kongredeki gibi Türk Tarih Tezi savunulmuş, Pittard da buna uygun olarak Türklerin geçmişte "Eti" ismini taşıdıklarını söylemiştir.⁷⁶ Bu çalışmaların da gösterdiği üzere Mustafa Kemal Paşa, ilmî Türkçülüğün gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Türk Tarih Tezi, Zeki Velidi Togan başta olmak üzere dönemin kimi tarihçileri tarafından eleştirilmiş ve bazı yanlışları ortaya koyulmuş olsa bile Türk tarihi ve Türk tarihçiliği bakımından bir dönüm noktası olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın ilmî Türkçülük kadar dilde Türkçülük hususunda da büyük katkılar sağladığı görülmektedir. Paşa, Türk diliyle ilgili olarak; "Türk milletinin dili Türkçedir. Türk dili dünyada en güzel ve en kolay kullanılabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sever ve onu yükseltmek için çalışır... Türk dili Türk milleti için mukaddes bir hazinedir... Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir" demiş, dilde Türkçülüğünün bariz göstergesi olarak ise "Milliyetin çok bariz vasıflarından biri dildir. Türk milletindenim diyen insan, her şeyden evvel ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk kültürüne, topluluğuna bağlılığını iddia ederse buna inanmak doğru olmaz"⁷⁷ diyerek Türklüğün şartlarından birinin Türkçe olduğunu söylemiş ve Ziya Gökalp'in Türklük tanımına katılmıştır.

Dil hususuyla ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa döneminde önce harf devrimi yapılarak Arap harfleri terkedilmiş ve Latin harflerine geçilmiştir. Daha sonra ikinci bir dilde sadeleştirme hareketi başlamıştır (ilki Meşrutiyet devrinde Genç Kalemler hareketi). Dil Devrimi olarak adlandırılan bu harekete Sadri Maksudi liderlik etmiştir. Maksudi, 1924'te Türkiye'de dille ilgili bir konferans vererek geniş çevreleri etkilemiş, daha sonra Türkiye'ye gelerek dil devrimi üzerinde çalışmış ve bu husustaki düşüncelerini 1928'de Milliyet gazetesinde bir yazı dizisi şeklinde yayımlamıştır. Buradaki makalelerini daha sonra "Türk Dili İçin" adlı bir kitapta toplamış, bu kitaba Mustafa

⁷⁵ Toprak, *Cumhuriyet ve Antropoloji*, s. 145-149.

⁷⁶ Toprak, *Cumhuriyet ve Antropoloji*, s. 307-310.

⁷⁷ Saray, *Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı*, s. 133.

Kemal Paşa da kısa bir önsöz yazmıştır.⁷⁸ Paşa bu eseri oldukça beğenmiş, ardından da yabancı sözcüklere karşılık bulma işi hızlanmıştır.

Dil Devrimi üzerine çalışıldıkça bu işin geniş bir alana yayılması gerektiği görülmüş, küçük çaplı bir dil heyetinin yeterli gelmeyeceği anlaşılmış ve daha sonra da Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti⁷⁹ kurulmuştur. Cemiyetin reisliğine Samih Rifat getirilmiş, Ruşen Eşref, Celal Sahir ve Yakup Kadri de kadroya dahil edilmiştir. 26 Eylül 1932’de I. Türk Dil Kurultayı toplanmış, kurultayın ana teması Türk dilinin eskiliğini göstermek olmuştur. 18-23 Ağustos 1934’te toplanan II. Türk Dil Kurultayı’nda da aynı amaç gözetilmiş, yabancı kelimelere Türkçe karşılık bulma ve dilde sadeleşme hareketi devam etmiştir.⁸⁰

1935 yılı Türk dili çalışmaları için bir dönüm noktası olmuştur. Phil Kvergic, Mustafa Kemal Paşa’ya basılmamış bir çalışmasını göndermiş, “La psychologie de quelques elements des langues turques” adlı bu eser Paşa’nın düşünce dünyasında kimi yeniliklere yol açmıştır. Böylece Türkiye’de “Güneş-Dil Tezi” fikri yayılmaya ve kabul görmeye başlamıştır. Bu tezin benimsenmesindeki en önemli etken Türk Tarih Tezi ile olan uyumu olmuştur. Bu teze göre Türk dili, göç yolu ile kültür sözcüklerini diğer dillere yaymıştır ve Fransızca, Almanca gibi birçok Avrupa dilinde etimolojisi belirsiz olan sözcüklerin Türk dilinde etimolojilerinin kolayca tespit edilebilmesi bundan kaynaklanmaktadır. 24-31 Ağustos 1936’da toplanan III. Türk Dil Kurultayı’nın ana teması Güneş-Dil Tezi olmuş ve Türk dilinin eskiliğini ispatlamayı hedefleyen çalışmalar sürmüştür. Güneş-Dil Tezi’nden yola çıkılarak Türkçe’nin diğer dillerdeki birçok sözcüğün temelini teşkil ettiği düşüncesine varılmış ve bu sebeple yabancı kelimelere karşılık bulma çalışmaları durma noktasına gelmiştir.⁸¹

Mustafa Kemal Paşa’nın kültür devriminde üzerine eğildiği tarih ve dil meselesi Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Tezi’ni doğurmuştur. Bu tezlerin ortaya çıkmasını sağlayan ise arkeoloji ve antropoloji olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, arkeolojik ve antropolojik çalışmalara destek vermiş, özellikle antropoloji konusunda Afet İnan’ı cesaretlendirmiş ve bu alanda çalışmalar yapmaya teşvik etmiştir. Afet İnan’ın bu alandaki çalışması “Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi: Türk Irkının Vatanı

⁷⁸ Toprak, *Cumhuriyet ve Antropoloji*, s. 281-283.

⁷⁹ Kurumun adı; 1934’te yapılan II. Dil Kurultayı’nda Türk Dili Araştırma Kurumu, 1936’da yapılan III. Dil Kurultayı’nda ise Türk Dil Kurumu olmuştur.

⁸⁰ Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, s. 408-409, 420-421.

⁸¹ Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, s. 433-440.

Anadolu (64.000 kişi üzerinde anket)” adıyla Türkçe’ye çevrilerek basılmıştır. İnan, bu kitabın önsözünde de kendisini bu alanda çalışmaya Mustafa Kemal Paşa’nın teşvik ettiğini söylemiştir.⁸²

Mustafa Kemal Paşa’nın tarih, dil, antropoloji gibi alanlarda yaptırdığı bu çalışmaların temel amacı ulus devletin inşa sürecinde Türk ulusunun kökenlerini tespit etmek olmuştur. Bir diğer amacı ise uzun yıllardır Avrupalılar tarafından aşağı görülen, Osmanlı Devleti zamanında da aslı unsur olduğu unutulmuş Türk ulusuna köklerini hatırlatmak böylece özgüvenini geri kazandırmak olmuştur. Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa, Türkçülüğünü gösteren sembolik adımlar da atmıştır. Bu sembolik adımlar, Türklük şuurunun gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Paşa’nın “Atatürk” soyadını alarak isminde dahi “Türk” sözcüğüne yer vermesi, kimi banknotlara “bozkurt” sembolü koyulması, Faruk Nafiz Çamlıbel ve Behçet Kemal Çağlar tarafından yazılan 10. Yıl Marşı’nın sevilerek kabul görmesi gibi gelişmeler, Atatürk’ün Türkçü fikirlerinin bu dönemdeki somut örnekleri olmuştur.

Dönemin en büyük Türkçüsü Mustafa Kemal Atatürk olmakla beraber bu dönemde ismi zikredilmesi gereken başka önemli Türkçüler de çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu isimlerden biri Munis Tekinalp olmuştur. Tekinalp, Osmanlı döneminde önce Osmanlılık fikrini benimsemiş daha sonra Türkçü faaliyetlerde bulunmuş Yahudi kökenli bir isim olmakla beraber IX. Dünya Siyonist Kongresi’nde Filistin’de bir Yahudi devleti kurulması fikrine karşı çıkmış, bu kongrede kendisini Osmanlı vatandaşı olarak tanıtmıştır.⁸³ Tekinalp, ulus devletin inşası sürecine fikirleriyle destek vermiş, 1928 yılında “Türkleştirme” adlı bir eser yayımlamıştır. Tekinalp bu eserinde; Türkiye’deki farklı milletlerin “ulusallaştırılması” gerektiğini savunmuştur. Bunun bahsi geçen milletleri yok etmeyi amaçlamadığını, zaten böyle bir şeyin mümkün olmayacağını söylemiş, buradaki amacı bu yabancı unsurların toplumun bütünleyici birer parçası olmaları ve üretime bir Türk kadar katkı vermeleri olarak açıklamıştır.

Tekinalp, Gökalp çizgisinde ilerlemiş, Gökalp’i “Türkçülüğün peygamberi” olarak nitelendirmiş ve Türk’üm diyen herkesin Türk sayılacağını söylemiştir. Gökalp Türkçülüğünün; din, mezhep, soy, köken gibi ayrılıkları ortadan kaldırdığını, asıl gerçekliğin ulus olduğunu savunmuştur. Ayrıca ulusun bir düşünce yapısı olduğunu

---

⁸² Afet İnan, *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi: Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 kişi üzerinde anket)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1947.

⁸³ Murat Kılıç, “Tekinalp”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. EK-2, TDV Yayınları, Ankara, 2019, s. 586.

söylemiş, yabancı unsurların ana unsur olan Türk ulusuna entegre olmasını önermiştir. Tekinalp önerisinin “asimilasyon” değil, “entegrasyon” olduğunu özellikle vurgulamıştır. Bununla birlikte dil ve eğitim mevzularında yabancı unsurların Türkçe öğrenmelerini ve Türk eğitim-öğretimine tâbi olmalarını ayrıca adlarının Türkçeleştirilmesini savunmuştur. Yahudilerin Türk ulusuna entegre olabilmesi için “on buyruk” adını verdiği öneriler sıralamıştır. Tekinalp Yahudilere; adların Türkçeleştirilmesi, Türkçe konuşulması, Havralarda duaların en azından bir kısmının Türkçe okunması, okulların Türkleştirilmesi, çocukların devlet okullarına gönderilmesi, ülke meselelerine karışılması, Türklerle vakit geçirilmesi, cemaat ruhunun sökülüp atılması, ulusal ekonomide görev alınması ve Türk olma hakkının korunması önerilerinde bulunmuştur.⁸⁴ Yine 1936’da kaleme aldığı “Kemalizm” adlı eserinde Kemalist ideolojinin esaslarını ortaya koymuş, bu alanda öncü isimlerden birisi olmuştur.

Dönemin bir diğer önemli Türkçü ismi Zeki Velidi Togan’dır. Başkurt asıllı Togan, Başkurt hareketine liderlik etmiş, Türkistan’daki Basmacı Hareketi’nde de yer almıştır. Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey’in davetiyle 1925’te Türkiye’ye gelmiş ve İstanbul Darülfünunu’nda hocalık yapmıştır. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere Türk Tarih Tezi’ne başından beri karşı çıkmış, 1932 yılındaki I. Türk Tarih Kongresi’nde bunu dile getirmiş ve oklar bu noktadan sonra Togan’ın üzerine çevrilmiştir. Togan bunun üzerine İstanbul’daki görevinden istifa ederek Viyana’ya gitmiş ancak Atatürk’ün vefatından sonra 1939’da Türkiye’ye geri gelerek İstanbul Üniversitesi’ndeki görevine geri dönmüştür.⁸⁵ Türk-Tatar tarihi, Moğol tarihi, Türkistan tarihi gibi alanlar ve Cengiz Han, İbn Fadlan, Biruni gibi isimler üzerinde çalışmalar yapmıştır. Aynı zamanda Türkiye’deki Türkçü dergilere de makaleleriyle destek vermiştir. Özellikle ikinci kuşak Türkçülerin önde gelen isimlerinden Hüseyin Nihal Atsız’ın hocalığını yapmış ve onunla yakın temasta bulunmuştur.

Bu sırada 1930’larda Atsız tarafından *Orhun* ve *Atsız Mecmua* isimlerini taşıyan iki dergi yayımlanmış, resmî olmayan Türkçü faaliyetler bu dergiler etrafında toplanan grup tarafından yürütülmüştür. Bu dönemde ayrıca Azerbaycan’daki Türkçüler ve

---

⁸⁴ Tekin Alp, *Türkleştirme*, (Günümüz diline aktaran: Özer Ozankaya), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1.baskı, Ankara, 2001.

⁸⁵ Tuncer Baykara, “Togan, Ahmet Zeki Velidi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 209.

bunlar tarafından çıkarılan yayınlar da Türkiye’de etkili olmuş, zaman zaman Sovyetler Birliği ile ilişkilerin tehlikeye girmemesi adına bu yayınların yurda girişi yasaklanmıştır. Buna rağmen Cumhuriyetin erken döneminde Türkçü düşünce ile ulus devletin inşası süreci iç içe geçerek birbirini tamamlamış, birçok Türkçü bu dönemde faaliyet göstermiş ancak Türkçülüğün önderliğini Mustafa Kemal Atatürk yapmıştır. Atatürk Gökalp’in manalarını açıkladığı; hukukî, ahlakî, lisanî, iktisadî Türkçülüğü uygulamaya geçirmiş, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla birlikte Türkçülük fikri siyasî alana da sirayet etmiştir.

1.2. İnönü Dönemi Öncesi Türkçü Dergiler

1.2.1. Osmanlı Dönemi Türkçü Dergiler

19. yüzyılda kendisine kalabalık bir taraftar grubu toplayan Türkçülük düşüncesi, II. Abdülhamid’in engelleme çabalarına rağmen mevcudiyetini korumuş ve 1908’de Meşrutiyet’in yeniden ilan edilmesinden sonra daha rahat bir gelişim kaydetmiştir. Yönetimi ele geçiren İttihatçıların da çok uzak olmadığı Türkçülük fikri, 1908’den itibaren örgütlü bir hal almaya başlamış, bu doğrultuda çeşitli dernekler kurulmuştur. Türkçülük düşüncesinin sistemli bir şekilde geliştirilmesini ve halk tarafından duyulmasını amaçlayan bu dernekler, fikirlerini dergiler ve bilimsel toplantılar aracılığıyla yaymaya çalışmıştır. Osmanlı’nın bu son dönemlerinde Türkçü dergilerin tamamı çeşitli dernekler tarafından yayımlanmış, bir dernek tarafından yayımlanmayan *Genç Kalemler* dergisi ise bizzat bir dernek mahiyetinde hareket etmiştir. Bu dönemde çıkarılan dergiler, Atatürk ve İnönü döneminde yayımlanan dergileri de büyük ölçüde etkilemiştir.⁸⁶

1.2.1.1. Türk Derneği (1909-1910)

Türk Derneği dergisi, 1908 yılında kurulan Türk Derneği bünyesinde 1909 yılından itibaren çıkarılmaya başlanmış, Türkçü olarak nitelendirilebilecek ilk dergi olmuştur. Türk Derneği; Necip Asım Bey, Ahmet Mithat Efendi, Emrullah Efendi, Rıza Tevfik

---

⁸⁶ 1911-2006 yılları arasındaki Türkçü dergilerin tanıtımları için bkz: Necmeddin Sefercioğlu, *Türkçü Dergiler*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 2008.

Bey, Ahmet Hikmet Bey, Veled Çelebi, Agop Boyacıyan gibi isimler tarafından Yusuf Akçura'nın çabalarıyla kurulmuştur.⁸⁷

Türk Derneği dergisinin ilk sayısında “Türk Derneği Beyannamesi” adıyla bir yazı yayımlanmıştır. Beyannamenin giriş kısmında Kanun-ı Esasi'nin Osmanlı tebaasının terbiyesi ile ilgili olan 16. ve yine Osmanlı tebaasının resmî dilinin Türkçe olduğunu söyleyen 18. maddelerine yer verilmiş, daha sonra 1. maddeye atıfta bulunarak milletin saadetinin bütün fertlerin dostluğunu pekiştirerek ve bu fertlerde ortak bir vatanperverlik duygusu oluşturularak sağlanacağı vurgulanmıştır. Bu dostluğun unsurlar arasında ancak konuşulup, görüşülerek sağlanacağı bu sebeple de unsurlar arasında ortak bir lisan gerektiği söylenmiştir. Devamında 2. maddeye atıfta bulunularak Osmanlı'nın çeşitli kavim ve soylardan gelen farklı unsurlardan oluştuğu vurgulanmış, bunların da asıl unsur olan Türklerin kullandığı lisanı yani Osmanlı Türkçesi'ni benimsemeleri gerektiğinin farkında oldukları söylenmiştir. Bu unsurların anadillerinde serbest bırakılmakla beraber Türkçe hususunda devamlılıklarının sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Türkçenin kolay kuralları olan eski bir edebî lisan olmasının dikkate alınmadığı ve bu sebeple öğrenmenin güç olduğu düşüncesinin ortaya çıktığı, bunun da Türkçeden uzaklaşılmasına neden olduğu, bu fikrin ancak Türkçenin özelliklerinin ortaya koyularak düzeltilebileceği söylenmiştir. Bir lisanın mahiyetinin ortaya koyulması için o lisanın tarihî devirlerinin ortaya koyulması gerektiği, bunun bir kişilik bir iş olmadığı bu sebeple de Türk Derneği'nin teşkil edildiği belirtilmiştir.⁸⁸

Beyannamenin devamında Türk Derneği'nin amaçları on dört madde halinde açıklanmıştır.⁸⁹ Beyannameden anlaşılacağı üzere; Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarından dolayı Avrupa'ya yakın olması sebebiyle diğer bölgelerdeki Türklere, Osmanlı Türklerinin ilim ve fenni götüreceği düşünülmektedir. Ayrıca derneğin, ulusal bir düzeyde faaliyet göstermekle yetinmeyip, Osmanlı sınırları dışında kalan Türk şehirlerinde de faaliyet göstermesi öngörülmektedir. Burada en çok dikkat çeken husus 9. maddedir zira bu maddede Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin Türkçe'ye entegre edilmesi mevzu bahis edilmiştir. Bununla birlikte derneğin üyelerinin fikirleri ve derginin diğer sayılarındaki yazılar incelendiğinde kimi isimlerin arı Türkçeci oldukları

⁸⁷ Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, s. 300.

⁸⁸ “Türk Derneği Beyannamesi”, *Türk Derneği*, Matbaa-yı Hayriye ve Şürekası, yıl: 1, sayı: 1, İstanbul, H.1327 (1909), s. 3.

⁸⁹ Beyannamedeki amaçlar EK-1'de verilmiştir.

görülmektedir. Bu durum dernek üyeleri arasında bir fikir birliği olmadığını göstermiştir. Bu fikir ayrılığının kısa sürede gün yüzüne çıktığı da derginin yalnızca 7 sayı yayımlanabilmesinden anlaşılmaktadır.

Derginin ilk sayısında dönemin Türkçüleri Necip Asım, Veled Çelebi, Müftüoğlu Ahmet Hikmet ve Bursalı Mehmet Tahir gibi isimlerin yazıları yer almıştır. Bu sayıdaki önemli yazılardan biri Raif Fuad'ın⁹⁰ “Osmanlı Türkçesi'nde Orgu” adlı makalesi olmuştur. Dilde tasfiyeye meyleden bu yazının yayımlanması aslında dergi ve dernek içerisinde fikir ayrılıklarını göstermesi bakımından da önemli olmuştur. 2. sayıdan itibaren Mehmet Emin Yurdakul'un yazılarına da yer verilen dergide İbn Mühenna'nın “El Kitabü'l-lugati't-Türkiyye” ve Anton Tıngır'ın “Sarf-ı Tahlili-i Lisan-ı Türkî” adlı eserleri de parçalar halinde yer almıştır. 1909-1910 yıllarında toplam 7 sayı olarak çıkan *Türk Derneği* dergisi, Türkoloji sahasındaki çalışmaların sistemsiz ve dağınık bir düzenden, sistemli ve derli toplu bir düzene geçişinde önemli bir rol üstlenmiştir.⁹¹ Dönemin yayımlanan bir diğer önemli dergisi ise *Genç Kalemler* olmuştur.

1.2.1.2. Genç Kalemler (1909-1912)

Genç Kalemler dergisinin temelleri 1909 yılında Manastır'da çıkarılmaya başlanan “*Hüsn ve Şiir*” adlı dergi tarafından atılmıştır. İttihatçıların önde gelen isimlerinden Doktor Nazım'ın yeğenleri tarafından çıkarılan bu dergiye dönemin Türkçü isimleri tarafından zaman zaman yazı desteği verilmiştir. Dergi 9. sayıdan itibaren *Genç Kalemler* adıyla çıkarılmaya başlanmıştır. *Genç Kalemler*'in ilk sayısının tarihi tespit edilememekle beraber 2. cildinin ilk sayısı 11 Nisan 1911'de yayımlanmış ve Ömer Seyfettin'in “Yeni Lisan” adlı makalesi bu sayıda yer almıştır. *Genç Kalemler* dergisi, Türkçü düşüncenin yayın organı mahiyetinde olmuş, İttihat ve Terakki tarafından da maddî ve manevî destek görmüştür. Derginin yazı kadrosunda dönemin önemli Türkçüsü Ziya Gökalp de yer almıştır. Kadrodaki diğer önemli isimler; Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin, Kazım Nami Duru, Aka Gündüz, Rasim Haşmet, Akil Koyuncu olmuştur.⁹²

⁹⁰ Dilde tasfiyecilik düşüncesiyle tanınan Fuat Köseraif'tir.

⁹¹ Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, s. 303.

⁹² Hüseyin Çelik, “Genç Kalemler”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XIV, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, s. 21.

Yeni Lisan adlı makalede *Türk Derneği* dergisinde olduğu gibi “millî dil” bahsi geçmekle beraber ayrıca “millî edebiyat” sorunu da gündeme getirilmiş, burada Türk Derneği’ne de değinilmiştir. Seyfettin bununla ilgili olarak;

“Derneğin arkasına takılıp akim bir irticaya doğru, Buhara-yı Şerif’teki henüz mebnai bir hayat süren, müthiş bir vukufsuzluğun, korkunç bir taassubun karanlıkları içinde uyuyan bundan bir düzine asır evvelki günleri yaşayan kavimdaşlarımızın yanına mı gidelim? Bu bir intihardır. Bu seri, ateşli toplarımızı, makineli tüfeklerimizi bırakıp, yerine düşmanlarımız gelince kavimdaşlarımız gibi üzerlerine atacağımız suları kaynatmaya mahsus çay semaverleri koymaya benzer. Hayır. Beş asırdan beri konuştuğumuz kelimeleri menus denilen Arabî ve Farsî kelimeleri mümkün değil terk edemeyiz. Hele aruzu atıp Mehmet Emin Bey’in vezinlerini hiçbir şair kabul etmez. Konuştuğumuz lisan İstanbul Türkçesi en tabii bir lisandır. Klişe olmuş terkiplerden başka lüzumsuz zinetler asla mükalemize giremez. Yazı lisanı ile konuşmak lisanını birleştirirsek edebiyatımızı ihya ve icat etmiş olacağız”

demiştir.⁹³ Ömer Seyfettin, görüldüğü üzere Türk Derneği’nin Türkistan’a yönelişini tenkit etmiş, Türk Derneği’nden farklı olarak Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin dilden atılmasına ayrıca aruz vezninin terkedilmesine karşı çıkmıştır.

Genç Kalemler, yayımlandığı tarihten önceki dilde Türkçülük hareketlerinin ve Türkçü yazarların hazırladığı temeller üzerine oturtulmuş, dilde sadeleşmeyi sistemli olarak temsil eden ilk dergi olmuştur. Ömer Seyfettin’in meşhur birçok öyküsü bu dergide yayımlanmış, yine Gökalp’in Türkçü ve Turancı şiirlerinin de yer almasıyla bir bakıma siyasî Türkçülüğü de içinde barındırmıştır. Yine Gökalp’in “Altın Destan” şiirinde “Turan”, “budun”, “kurultay”, “ulus” gibi sözcüklere yer vermesi de siyasî Türkçülüğü ifade etmesi bakımından oldukça önemli adımlar olmuştur.⁹⁴ Ömer Seyfettin’in yukarıda bahsi geçen “Yeni Lisan” makalesi Türk dili ve edebiyatı tarihinde önemli bir yer tutmuş, bu makale etrafında dönemin aydınları tarafından birçok tartışma yaşanmıştır.

Genç Kalemler’i, dönemin bir diğer Türkçü dergisi *Türk Yurdu*’ndan ayıran önemli bir özelliği dış Türkleri ele almaması olmuştur. Bunun temel sebebi *Genç Kalemler*’in,

⁹³ Ömer Seyfettin, “Yeni Lisan”, *Genç Kalemler*, Nesimi Sarım, Yordan Yarcef ve Kumpanyası Matbaası, c. II, sayı: 1, Selanik, 1327 (1911), s. 3.

⁹⁴ Ziya Gökalp, “Altın Destan”, *Genç Kalemler*, Nesimi Sarım, Yordan Yarcef ve Kumpanyası Matbaası, c. III, sayı:14, Selanik, Kanun-i Sani 1327 (Ocak 1912), s. 40-43.

Türkçülükle birlikte Batıcılığı da temsil etmesidir. Dergide birçok Batı eserleri tercüme edilmiş, İslamcılık ile araya mesafe koyulmuştur. Dergide ayrıca sosyolojik, felsefi ve antropolojik meseleler de zaman zaman kendisine yer bulmuştur. Felsefede Descartes ismi ön planda görülürken, sosyolojide dinin etkisi ve kadının toplumsal yeri gibi meseleler ele alınmıştır. Antropolojinin yeni yeni ünlenmesi sebebiyle bu mesele hakkında genelde tanıtıcı yazılar yer almıştır. *Genç Kalemler* dergisi *Hüsn ve Şiir*'in 8 sayısı da dahil olmak üzere 41 sayı yayımlanmış, Balkan Harbi nedeniyle Eylül 1912 tarihli sayı, derginin son sayısı olmuştur. Bundan sonraki süreçte derginin kadrosunda yer alan birçok isim *Türk Yurdu* dergisine yönelmiştir.⁹⁵

1.2.1.3. Türk Yurdu (1911-)

Türk Yurdu dergisi ilk olarak Türk Yurdu Derneği tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. Türk Yurdu Derneği, 31 Ağustos 1911 (18 Ağustos 1327) tarihinde Mehmet Emin Yurdakul, Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Doktor Âkil Muhtar, Akçuraoğlu Yusuf, Ağaoğlu Ahmet ve Hüseyinzade Ali Bey tarafından kurulmuştur. Dernek daha sonra Mehmet Emin Yurdakul'un önerisiyle *Türk Yurdu* dergisini kurmuş, 7 Aralık 1911 (24 Teşrin-i Sani 1327) tarihinde derginin ilk sayısı yayımlanmıştır.⁹⁶

Derginin ilk sayısının kapağında; "Türklerin faidesine çalışır" sloganı verilmiş, ilk sayfada da "Maksat ve Meslek" başlığı altında derginin çıkış amacı açıklanmıştır. "Türk Yurdu" imzasıyla yapılan bu açıklamada; "Türklüğe hizmet etmek, Türklere faide dokundurmak istiyoruz. Maksadımız, işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi, mecmuamızın münderecatı göstereceğinden, mesleğimizin teşrihini fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun!" denilmiştir.⁹⁷ Yurdakul'un "Demirci" şiiriyle başlayan derginin ilk sayısında ayrıca Müftüoğlu'nun "Üzümcü" adlı hikâyesi, Ağaoğlu'nun "Türk Alemi" ve Akçuraoğlu'nun "Çingiz Han" makaleleri yer almıştır.

1911 yılında Akçuraoğlu, derginin programını altı madde ile açıklamıştır. Buna göre ilk maddede; dergide Türk ırkının sadece Müslüman olanlarınca değil çoğunluğu tarafından

⁹⁵ Çelik, "Genç Kalemler", s. 23.

⁹⁶ Fethi Tevetöğlu, "Türkçü Dergiler I", *Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, yıl: 25, sayı:296, Aralık 1987, s. 726. Türk Yurdu Derneği'nin ve Türk Yurdu dergisinin kuruluş yılları Hüseyin Tuncer tarafından TDV İslam Ansiklopedisi'nde sırasıyla 18 Ağustos 1911 ve 24 Kasım 1911 olarak verilmiştir (Hüseyin Tuncer, "Türk Yurdu", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s.550). Dernek 18 Ağustos 1327'de, dergi ise 24 Kasım 1327'de kurulmuştur. Bu tarihler Miladi takvime çevrildiğinde 31 Ağustos 1911 ve 7 Aralık 1911'e tekabül etmektedir.

⁹⁷ Türk Yurdu "Maksat ve Meslek", *Türk Yurdu*, c. I, sayı: 1, İstanbul, 24 Teşrin-i Sani 1327 (7 Aralık 1911), s. 1.

anlaşılacak sade bir dil kullanılacağı, faydalı konular seçileceği ve zor konuların bile anlaşılır hale getirileceği söylenmiştir. 2. maddede derginin bütün Türkler tarafından benimsenecek bir ölkü yaratmaya çalışacağı; 3. maddede Türklerin tanışmalarına, yükselmelerine ve bilimde ilerlemelerine yarayacak meseleler işleneceği, siyasetin bundan sonra geleceği; 4. maddede Türk dünyasından haberler verileceği, buralarda ortaya çıkan fikir akımlarının ve Türk ırkının muhtelif kavimlerinin edebiyatlarının, ırkın bütün bireylerine duyurulmaya çalışılacağı; 5. maddede Osmanlı'nın iç siyasetinden bahsedilirken parti taraftarlığı yapılmayacağı, sadece Türklerin menfaatlerinin savunulacağı, bunu yaparken de devletin diğer unsurları arasında ihtilafa yol açılmayacağı; 6. maddede derginin ana fikrinin uluslararası ilişkilerde Türklerin menfaatini savunmak olacağı duyurulmuştur.⁹⁸

Türk Yurdu dergisi günümüze kadar uzanan 7 seri halinde çıkmıştır. Derginin ilk serisi 1911-1918 yıllarını kapsamaktadır. 1. ve 2. ciltte derginin müdürlüğünü Akçuraoğlu Yusuf, 3. ve 4. ciltte Mehmet Emin Yurdakul, 5. ciltten 12. cilde kadar yeniden Akçuraoğlu Yusuf, 13. ve 14. ciltte ise Celal Sahir Erozan yapmıştır. *Türk Yurdu* Derneği'nin kapanmasıyla birlikte dergi Türk Ocakları bünyesinde çıkarılmış, bununla beraber seri boyunca "yayıncı" kısmında "Türk Yurdu" yazmaya devam etmiştir. Serinin son sayısı 15 Ağustos 1334 (1918)'de çıkmıştır.

Derginin ikinci serisi Teşrin-i Evvel 1340 (1924)'te yeniden 1. ciltten başlayarak çıkarılmaya başlanmış, bu sefer yayıncı kısmında "Türk Ocakları Merkez Heyeti Tarafından Neşrolunur" ibaresi yer almıştır. Derginin Ağustos 1928 tarihli 202. sayısından itibaren harf inkılabının hazırlıklarının etkisiyle kimi yazıların başlıkları Latin harfleriyle yazılmış, Şubat 1929'dan itibaren ise tamamen Latin harflerine geçilmiştir. 10 Nisan 1931'de Türk Ocakları'nın tasfiye edilmesiyle birlikte derginin ikinci serisi de sona ermiştir. 1942-1943 yıllarında üçüncü seri, 1954-1957 yıllarında dördüncü seri, 1959-1961 yıllarında beşinci seri ve 1970 yılında altıncı seri çıkarılmıştır. Derginin yedinci serisi ise 1987'de çıkarılmaya başlanmıştır ve bu seri günümüzde de devam etmektedir.

1912 yılında kurulan Türk Ocakları ile bütünleşmiş olan *Türk Yurdu* dergisi, çıktığı bütün dönemlerde, alanının en iyisi olan bilim insanları tarafından desteklenmiş, dergide bu isimlerin çalışmaları yayımlanmıştır. Bu niteliğiyle dergi bir akademi olarak

---

⁹⁸ Hüseyin Tuncer, *Türk Yurdu Üzerine Bir İnceleme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 16.

görülmüştür. Derginin temel görüşü Türkçülük olmakla birlikte Batı medeniyetinin faydalarını ele alması, bunu Osmanlı'nın içinde bulunduğu kötü durumdan çıkış anahtarı olarak görmesi ve Türk milletinin bilimde inkişafı için Batı medeniyetinden istifadeyi şart koşması derginin geniş çevrelerce benimsenmesine yol açmıştır. Bu durum aynı zamanda dergide birçok alanda çalışmalar yer almasını sağlamıştır. İktisat, edebiyat, içtimaiyat, fikriyat, Türkiyat, lisaniyat, matbuat, tarih, arkeoloji, etnografya, coğrafya, mimarî, felsefe, tıp, eğitim gibi bilim dallarında çalışmalar verilmiş; ayrıca şiir, hikâye, seyahat, mektup, tenkit, bibliyografya, biyografi gibi edebî türlerde de eserler yer almıştır. Dergide; resim, musikî gibi sanatlarla ve sporla ilgili çalışmalara da yer verilmiş, Türklük bilinci ve Türkçülük fikri de yayılmaya çalışılmıştır.⁹⁹

Osmanlı döneminde çıkarılan ilk üç ciltten bazı makaleleri vermek de derginin muhtevasının anlaşılması bakımından faydalı olacaktır. Derginin 1. cildinin ilk sayısında; Ağaoğlu Ahmet'in Osmanlı Türklerine dünyadaki Türkleri tanıtmaları bakımından oldukça önemli olan "Türk Alemi" makalesi ve Akçuraoğlu Yusuf'un 11. sayıya kadar devam eden "Çingiz Han" adlı çalışması verilmiştir. Yine 1. ciltte; Mehmet Emin Resulzade'nin "İran Türkleri", Müftüoğlu Ahmet Hikmet'in "Millî Aruz", Parvus'un "Köylüler ve Devlet", Ethem Nejat'ın "Manastır'da Hayat-ı Aile" adlı yazıları yer almıştır. Cildin diğer önemli yazıları Ispartalı Hakkı'nın harflerin ıslah edilmesi gerektiğiyle ilgili incelemesi, Dr. Âkil Muhtar'ın verem tedbirlerini ele aldığı makalesi ve Mimar Kemalettin'in "Bir Türk Akropolü" başlığıyla Konya'daki Sultan Alaeddin Sarayı'nı ele aldığı çalışması olmuştur.¹⁰⁰

---

⁹⁹ "Türk Yurdu", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VIII, Dergah Yayınları, İstanbul, 1977, s. 423-424.

¹⁰⁰ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla;

Ahmet Ağaoğlu, "Türk Alemi", *Türk Yurdu*, c. I, sayı: 1, İstanbul, 24 Teşrin-i Sani 1327 (7 Aralık 1911), s. 12-17;

Yusuf Akçura, "Çingiz Han", *Türk Yurdu*, c. I, sayı: 1, İstanbul, 24 Teşrin-i Sani 1327 (7 Aralık 1911), s. 17-22;

Mehmet Emin Resulzade, "İran Türkleri", *Türk Yurdu*, c. I, Sayı: 4, İstanbul, 29 Kanun-ı Evvel 1327 (11 Ocak 1912), s. 106-111;

Ahmet Hikmet Müftüoğlu, "Millî Aruz", *Türk Yurdu*, c. I, sayı: 8, İstanbul, 23 Şubat 1327 (7 Mart 1912), s. 218-224;

Parvus, "Köylüler ve Devlet", *Türk Yurdu*, c. I, sayı: 9, İstanbul, 9 Mart 1327 (22 Mart 1912), s. 262-268;

Ethem Nejat, "Manastır'da Hayat-ı Aile", *Türk Yurdu*, c. I, sayı: 9, İstanbul, 9 Mart 1327 (22 Mart 1912), s. 273-276;

Ispartalı Hakkı, "Türklük Şunu: Harflerimizin Islahı", *Türk Yurdu*, c. I, sayı: 9, İstanbul, 9 Mart 1327 (22 Mart 1912), s. 276-280;

Âkil Muhtar, "Vereme Karşı Tedâbir", *Türk Yurdu*, c. I, sayı: 10, İstanbul, 22 Mart 1328 (4 Nisan 1912), s. 297-303;

2. ciltte; Parvus'un "Türkiye Avrupa'nın Maliye Boyunduruğu Altındadır" ve "Esaret-i Maliyeden Kurtulmanın Yolu" adlı iktisadî, Zeki Velidi Togan'ın "Kazan Hanlığı'nın Son Günleri" adlı tarihî, Necib Asım'ın eski eserlerimiz başlığı altında Hibetü'l-Hakayık'ı ele aldığı edebî çalışması yer almıştır. 3. ciltte de yine Parvus'un önemli iktisadî makaleleri yer almış, Gökalp'in meşhur "Kızıl Elma"sı ve siyasî mahiyetteki "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" adlı makalesi de bu ciltte neşredilmiştir.¹⁰¹

İlk üç ciltte yer alan makalelerden çok küçük bir kısmının görülmesi dahi dergideki çalışmaların çeşitliliğini görmek açısından yeterli olmaktadır. Çalışma alanlarının çeşitliliğiyle birlikte derginin yazar kadrosunda yer alan isimlerin çeşitliliği de dikkat çeken bir husus olmuştur. Bu hususta, Osmanlı döneminde çıkan ilk seride; Akçuraoğlu Yusuf, Gaspıralı İsmail Bey, Zeki Velidi Togan gibi Rusya'dan gelen Türkçüler; Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Celal Sahir Erozan, Mehmet Emin Yurdakul, Bursalı Mehmet Tahir gibi Osmanlı'daki Türkçüler; Ağaoğlu Ahmet, Mehmet Emin Resulzade gibi Azerbaycan Türkü olan Türkçüler göze çarpmaktadır. Cumhuriyetin temellerinin atıldığı dönemde önemli roller üstlenen; Hamdullah Suphi Tanrıöver, Falih Rıfkı Atay, Ahmet Ferit Tek, Celal Nuri İleri ve dönemlerinin önde gelen bilim insanları olan; İsmail Hami Danişmend, Halil Ethem Eldem, Körpülüzade Mehmet Fuat, Mimar Kemaleddin gibi isimler de derginin kadrosunda bulunan isimler olmuştur. Hatta ileriki süreçte "meşhur komünistler" olarak akıllara kazınan Mustafa Suphi, Ethem Nejat, Vedat Nedim Tör, Ziyetullah Nuşirevan ve Zekeriya Sertel; Türk Ocakları ve *Türk Yurdu* dergisiyle birlikte hareket etmiş, zaman zaman dergiye yazı vermişlerdir. Bahsi geçen isimlere ve burada zikredilmeyen onlarca diğer isme bakıldığı zaman derginin gelecekte Türkçülük fikrinin karşısında yer alacak solcuları ve

---

Mimar Kemaleddin, "Bir Türk Akropolü", *Türk Yurdu*, c. I, sayı: 11, İstanbul, 5 Nisan 1328 (18 Nisan 1912), s. 330-333.

¹⁰¹ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla;

Parvus, "Türkiye Avrupa'nın Maliye Boyunduruğu Altındadır", *Türk Yurdu*, c. II, sayı: 16, İstanbul, 14 Haziran 1328 (27 Haziran 1912), s. 476-484;

Parvus, "Esaret-i Maliyeden Kurtulmanın Yolu", *Türk Yurdu*, c. II, sayı: 19, İstanbul, 26 Temmuz 1328 (8 Ağustos 1912), s. 587-591;

Zeki Velidi Togan, "Kazan Hanlığı'nın Son Günleri", *Türk Yurdu*, c. II, sayı: 19, İstanbul, 26 Temmuz 1328 (8 Ağustos 1912), s. 575-580;

Necib Asım, "Hibetü'l-Hakayık", *Türk Yurdu*, c. II, sayı: 20, İstanbul, 9 Ağustos 1328 (22 Ağustos 1912), s. 618-624;

Ziya Gökalp, "Kızıl Elma", *Türk Yurdu*, c. III, sayı: 7, İstanbul, Kanun-ı Sani 1328 (Ocak-Şubat 1913), s. 193-203;

Ziya Gökalp, "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak", *Türk Yurdu*, c. III, sayı: 11, İstanbul, Mart 1329 (Mart-Nisan 1913), s. 331-337.

İslamcıları dahi kendi içerisinde yetiştirdiği görülmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda *Türk Yurdu*'nun ve Türk Ocakları'nın bir akademi olduğu gerçeği daha iyi anlaşılmaktadır. Dönemin akademi mahiyetinde hareket eden bir diğer dergisi ise *Bilgi Mecmuası* olmuştur.

1.2.1.4. Bilgi Mecmuası (1913-1914)

Dönemin meşhur Osmanlı aydınları, 1913 yılının ikinci yarısında Fransız Akademisi'ni örnek alarak bir akademi meydana getirmek istemiş ve bu doğrultuda Türk Bilgi Derneği'ni kurmuşlardır. Dernekte; “Türkiyat”, “İslamiyat”, “Hayatiyat”, “Felsefe ve İhtimaiyat”, “Riyaziyat ve Maddiyat” ve “Türkçülük” adlarıyla altı şube teşkil edilmiştir.¹⁰² Eski Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin de büyük katkılarıyla dernek kurulmuş, derneğin başkanlığına Celal Sahir Erozan getirilmiştir. Köprülüzade Mehmet Fuat derneğin katipliğini üstlenirken, derneğin diğer yönetim kurulu üyeleri; Ziya Gökalp, Akçuraoğlu Yusuf, Ağaoğlu Ahmet, Doktor Rıfat, Doktor Nazım, Mühendis Salim ve Haşim Bey olmuştur. Dernek ilk genel kurulunu 27 Mart 1914'te toplamıştır. Dernek aynı zamanda çalışmalarını yayımlamak üzere *Bilgi Mecmuası* adlı dergiyi çıkarmıştır.¹⁰³

Yukarıda bahsi geçen altı şubenin üyelerine bakıldığı zaman dönemin aydınlarından birçok önemli ismin dergide görev almış olduğu görülmektedir. Necip Asım'ın başkanlığını yaptığı Türkiyat Şubesi'nde; Ziya Gökalp, Köprülüzade Mehmet Fuat, Akçuraoğlu Yusuf, Ağaoğlu Ahmet, Ahmet Cevdet, Ahmet Refik, Hüseyinzade Ali, Bursalı Mehmed Tahir, Anton Tıngır ve Fuad Raif gibi isimler yer almıştır. 1908 sonrasının önemli şeyhülislamlarından Musa Kazım'ın başkanlığını yaptığı İslamiyat Şubesi'nde; Ziya Gökalp, Rıza Tevfik, Mansurizade Said, Halim Sabit, Şeyh Mahmud ve Halil Nimet görev yapmıştır. Hayatiyat Şubesi'nin başkanlığını ise Doktor Rıfat yapmış, şubenin diğer üyeleri Bahaddin Şakir, Tevfik Rüştü, Süleyman Numan, Adnan Adıvar, Âkil Muhtar olmuştur. Felsefe ve İhtimaiyat Şube reisliğini Emrullah Efendi üstlenmiştir. Şubede; Ziya Gökalp, Akçuraoğlu Yusuf, Ağaoğlu Ahmet, İsmail Hakkı, Faik Sabri, Lütfi Fikri, Mehmed Cavid ve Vahit Bey görev alan diğer isimler olmuştur.

¹⁰² Abdullah Uçman, “Bilgi Mecmuası”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. VI, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s. 161.

¹⁰³ Zafer Toprak, “Türk Bilgi Derneği (1914) ve Bilgi Mecmuası”, *Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri* (haz: Ekmeleddin İhsanoğlu), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1987, s. 247-248.

Salih Zeki, Riyaziyat ve Maddiyat Şubesi'ne; Celal Sahir Erozan ise Türkçülük Şubesi'ne başkanlık etmiştir. Türkçülük Şubesi'nde; Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Hüseyin Cahit Yalçın, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Salah Cimcoz, Kazım Nami, Mehmet Emin Yurdakul, Doktor Nazım ve Mimar Kemaleddin gibi önemli isimler yer almıştır. Ayrıca "Parvus" takma adıyla tanınan Aleksander Helphand ve Tekin Alp adıyla bilinen Moiz Cohen derneğin fahrî üyeleri olmuştur.¹⁰⁴

Bu şubeler ve şubelere bağlı aydınlar tarafından yapılan çalışmalar *Bilgi Mecmuası*'nda yer almıştır. Derginin ilk sayısı Kasım 1913'te çıkmış ve Haziran 1914'e kadar toplam 7 sayı yayımlanmıştır. Kısa bir yayın hayatı olmakla beraber dergide birçok önemli ismin, muhtelif ve önemli konularda yazıları yayımlanmıştır. İlk sayıda; Köprülüzade Mehmet Fuat'ın "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul", Ağaoğlu Ahmet'in "İslamiyetten Evvel Araplar" ve Akçuraoğlu Yusuf'un "Osmanlı Saltanatı Müessesâtı Tarihine Dair Bir Tecrübe" adlı makaleleri yer almıştır.¹⁰⁵ 2. sayıda Akçuraoğlu'nun makalesi devam etmiş ayrıca Mustafa Şeref'in saltanatın tarihî safhalarıyla, Köprülüzade'nin Osmanlı tarih ve tarihçileriyle, Mehmet İzzet'in ise Eski Yunan'da ahlak felsefesiyle ilgili makalelerine yer verilmiştir.¹⁰⁶ 3. sayıda Abdullah Cevdet'in "Shiller'in Hayatı ve Eserleri", Parvus'un "Türkiye'nin Malî Esareti" ve "Bir Aylık İktisadî ve Malî Hadiseler: Maliye-Ticaret-Ziraat-Periere Bankası İstikrazı-Galat Borsası- Neşriyat" ve Moiz Cohen'in "Almanlar'da İctimaî Hayat: Alman Mütellimlerinin Yaşayışı" gibi alanında önemli çalışmalar yer almıştır. Ayrıca dergide bu sayıdan itibaren görsellere de yer vermeye başlanmıştır.¹⁰⁷ 4. sayıda Şerafettin Bey'in "Arap Edebiyatı", Lütfi

---

¹⁰⁴ Toprak, "Türk Bilgi Derneği (1914) ve Bilgi Mecmuası", s. 248-249.

¹⁰⁵ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla;

Köprülüzade Mehmet Fuat, "Türk Edebiyatı Tarihinde Usul", *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 1, İstanbul, Teşrin-i Sani 1329 (1913), s. 3-52;

Ağaoğlu Ahmet, "İslamiyetten Evvel Araplar", *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 1, İstanbul, Teşrin-i Sani 1329 (1913), s. 53-62;

Akçuraoğlu Yusuf, "Osmanlı Saltanatı Müessesâtı Tarihine Dair Bir Tecrübe", *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 1, İstanbul, Teşrin-i Sani 1329 (1913), s. 82-96.

¹⁰⁶ *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 2, İstanbul, Kanun-ı Evvel 1329 (1913).

¹⁰⁷ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla;

Abdullah Cevdet, "Shiller'in Hayatı ve Eserleri", *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 3, İstanbul, Kanun-ı Sani 1329 (1914), s. 254-282;

Parvus, "Türkiye'nin Malî Esareti", *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 3, İstanbul, Kanun-ı Sani 1329 (1914), s. 225-253;

Parvus, "Bir Aylık İktisadî ve Malî Hadiseler: Maliye-Ticaret-Ziraat-Periere Bankası İstikrazı-Galat Borsası- Neşriyat", *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 3, İstanbul, Kanun-ı Sani 1329 (1914), s. 324-338;

Bey'in "Paris Darülfünunu (Sorbonne)" ve Moiz Cohen'in "Almanlar'da İctimaî Hayat: Askerî Yaşayış" makaleleri bulunmaktadır.¹⁰⁸ 5. sayıda Parvus'un Türkiye'nin iktisadî tarihinde önemli bir çalışma olan "Türkiye İçin Malî Esarettten Kurtuluş Yolları" yer almış, ayrıca Lütfi Bey'in Sorbonne ve Abdullah Cevdet'in Shiller ile ilgili yazıları devam etmiştir.¹⁰⁹

Derginin 6. sayısı en önemli sayılardan biri olmuştur. Bu sayıda; Rıza Tevfik'in felsefeye giriş, Lütfi Bey'in Fransa'daki ilim kurumları, Oktay Kaan'ın Hindistan'daki Türklük, Köprülüzade'nin Hoca Ahmet Yesevi, Necip Asım'ın Osmanlı tarihi ve atasözleri, Anton Tıngır'ın Türk dili grameri ve M. Zekeriya'nın birey ve toplumla ilgili yazıları yer almakla beraber Türk Bilgi Derneği'nin nizamnamesi, kuruluşu, şubeleri ve üyeleriyle ilgili bir makale yer almıştır.¹¹⁰ Derginin 7. ve son sayısında ise Mehmet Emin Yurdakul'un "İrkımın Türküsü" adlı şiiri, Rıza Tevfik, Lütfi Bey ve Oktay Kaan'ın bir önceki sayıda yer alan yazılarının devamı ve Zeki Velidi Togan'ın "İbn Haldun Nazarında İslâm Hükûmetlerinin İstikbali" adlı yazısı yer almıştır.¹¹¹

1914 yazının sonlarına doğru iyiden iyiye kendisini gösteren savaş tehlikesi Türk Bilgi Derneği'nin ve ona bağlı olarak *Bilgi Mecmuası*'nın faaliyetlerine sekte vurmuştur. *Bilgi Mecmuası*, sadece Türkçü dergiler içerisinde değil Osmanlı dergiciliğinin tamamında türünün en başarılı örneğini teşkil eden akademik bir dergi olmuştur. Birbirinden bağımsız birçok alanda, birçok meseleyi ele alan dergi, savaş yıllarındaki Osmanlı dergiciliğine de yön vermiştir. Türk Bilgi Derneği ve çıkarılan *Bilgi Mecmuası*'nın kadroları, savaş yıllarında özel uzmanlık alanlarında dergiler çıkarmış ve gelecekteki Cumhuriyet'i de etkileyecek bilgi birikimine doğrudan katkı sağlamıştır. Savaş yıllarında çıkarılan; *Milli Tetebbular Mecmuası*, *İctimaiyat Mecmuası*, *İslam*

Moiz Cohen, "Almanlar'da İctimaî Hayat: Alman Mütteallimlerinin Yaşayışı", *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 3, İstanbul, Kanun-ı Sani 1329 (1914), s. 311-323.

¹⁰⁸ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla;

Şerafettin Bey, "Arap Edebiyatı", *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 4, İstanbul, Şubat 1329 (1914), s. 364-397;

Lütfi Bey, "Paris Darülfünunu (Sorbonne)", *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 4, İstanbul, Şubat 1329 (1914), s. 398-417;

Moiz Cohen, "Almanlar'da İctimaî Hayat: Askerî Yaşayış", *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 4, İstanbul, Şubat 1329 (1914), s. 418-425.

¹⁰⁹ *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 5, İstanbul, Mart 1329 (1914), s. 437-477. (Sayının kapağında yer alan tarih 1329 olmakla beraber doğru tarih 1330'dur. Künyede kapakta yazan tarih verilmiştir).

¹¹⁰ *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. I, yıl: 1, sayı: 6, İstanbul, Nisan 1330 (1914).

¹¹¹ *Bilgi Mecmuası*, yay: Türk Bilgi Derneği, Matbaa-i Amire, c. II, yıl: 1, sayı: 7, İstanbul, Haziran 1330 (1914).

Mecmuası, Harp Mecmuası, Edebiyyat-ı Umumiyye Mecmuası, Çiftçiler Derneği Mecmuası, Siyasiyye ve İktisadiyye Mecmuası, İktisadiyat Mecmuası, Sanayi Mecmuası, Yeni Mecmua ve *Ticaret-i Umumiyye Mecmuası, Bilgi Mecmuası*'nın Osmanlı dergiciliğinin gelişmesindeki rolünü ve daha sonra çıkarılan dergiler üzerindeki etkisini gösteren önemli örnekler olmuştur.¹¹² Osmanlı döneminde çıkarılan Türkçü dergilerdeki ilmî çalışmalar, Atatürk döneminin Türkçü dergilerinde de devam etmiş, iki dönemin dergileri arasında çok küçük farklar bulunmuştur.

1.2.2. Atatürk Dönemi Türkçü Dergiler

Atatürk döneminde, Türkçü dergilerin Osmanlı dönemindekini aksine derneklerden bağımsız olarak çıkarıldıkları görülmüştür. Zira bu dönemde Türkçülük resmî devlet ideolojisi haline gelmeye başladığından Türkçü derneklere olan ihtiyaç azalmıştır. Türkçülük fikri belirli bir temele oturtulup, sistemli bir hale getirildikten sonra her dönemde dergilerle iç içe olmuştur. Bunun temel sebebi; Türkçülerin İslamcıların Cuma namazı çıkışlarındaki gövde gösterileri veya solcuların grev ve protestoları gibi eylemlere başvurmamış olmalarıdır. Özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkçülerin eyleme geçmesini gerektiren bir durum görülmemiştir. Fikirlerinin büyük çoğunluğu bizzat devlet tarafından uygulamaya geçirildiği için Türkçüler, yayımlar vasıtasıyla fikirlerini yaymakla yetinmiş, bunu yaparken de günlük siyasetten uzak durmuştur.

1.2.2.1. Atsız Mecmua (1931-1932)

Atatürk döneminin en önemli Türkçü dergisi; bir dernek tarafından değil, şahıs tarafından çıkarılan *Atsız Mecmua* olmuştur.¹¹³ Derginin ilk sayısı 15 Mayıs 1931'de Hüseyin Nihal Atsız tarafından çıkarılmıştır. Bu derginin çıkmasında, bir ay önce Türk Ocakları'nın ve ocak tarafından çıkarılan *Türk Yurdu* dergisinin kapatılması önemli bir etken olmuş, *Atsız Mecmua* bu boşluğu doldurmayı amaçlamıştır.¹¹⁴

¹¹² Toprak, "Türk Bilgi Derneği (1914) ve Bilgi Mecmuası", s. 251-252.

¹¹³ Atsız Mecmua dergisinin incelemesi için bkz: Mehmet Soğukömeroğulları, "Atsız Mecmua Üzerine", *Asia Minor Studies*, Cilt:1 Sayı:1 Ocak 2013, s. 94-121.

¹¹⁴ Atsız Mecmua dergisinin doldurduğu boşluk için bkz: Mehmet Fatih Yiğit, *Erken Dönem Cumhuriyet Türkiye'sinde Ulus İnşa Süreci ve Atsız Mecmua Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.

Atsız Mecmua'nın ilk sayısı Ziya Gökalp'in 5 Haziran 1922'de Diyarbakır'da çıkarmaya başladığı ve 5 Mart 1923'e kadar toplam 33 sayı yayımlanan *Küçük Mecmua* dergisinin ilk yazısı olan Gökalp'in "Çınaraltı"sı ile başlamıştır.¹¹⁵ "Ben, Sen, O, yok... Biz, varız..." sloganıyla çıkan ilk sayıda; Zeki Velidi Togan'ın "Türk Destanının Tasnifi", Atsız'ın "Türkler Hangi Irktandır?", Abdülkadir İnan'ın "Sovyet Ülkelerinde Yaşayan Türk Kavimlerine Dair İstatistik Malumat" adlı makaleleri ve Sabahattin Ali'nin hikâyesi yer almıştır. İnan makalesinde; Sovyet sınırları içerisinde yaşayan 35 Türk topluluğunun nüfusları, yaşadıkları bölgeler ve hangi dine mensup oldukları hakkında bilgi vermiştir. Atsız'ın makalesi ise oldukça önemlidir zira bu makale, Türk Tarih Tezi'nin ispatlanmaya çalışıldığı bir dönemde bu teze karşı yazılmıştır.¹¹⁶ Atsız; Türklerin Anadolu'da çok eski zamanlardan beri yaşadığını ispat etmek için köklerinin Sümerlere dayandırılmaya çalışıldığını söylemiştir. Yine Türklerin sarı ırk yerine beyaz Aryanî ırka dahil edilmeye çalışıldığını, bunun amacının da Türklerin, Avrupa'nın gözünde vahşi ve barbar olan Moğollarla soydaş olmadığını göstermek olduğunu belirtmiştir.¹¹⁷

Derginin 2. sayısında; Togan'ın ilk sayıdaki makalesi devam etmiş, Abdülkadir İnan'ın "Türkistan (Orta Asya) Cumhuriyetleri Nüfusu" adlı makalesi ve "Özbek Musikisi" adlı çeviri yazısı yayımlanmıştır. Nihat Sami'nin "Tuna Boyunda Sazşairlerimiz" adlı yazısı ve Sabahattin Ali'nin "Rüzgâr" isimli şiiri de bu sayıda yer alan yazılar olmuştur. Sayıda ayrıca "İstatistik" yerine "sayımbilik" sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Aynı sayıda "Pasifizm" fikrinin incelendiği bir bölüm de yer almıştır.¹¹⁸

---

¹¹⁵ Ziya Gökalp, "Çınaraltı", *Küçük Mecmua*, yıl: 1, sayı: 1, Diyarbakır, 5 Haziran 1338 (1922), s. 1-3; Ziya Gökalp, "Çınaraltı", *Atsız Mecmua*, sayı: 1, İstanbul, 15 Mayıs 1931, s. 1.

¹¹⁶ Atsız *Mecmua* dergisinin Türk Tarih Tezi'ne yaklaşımı için bkz: Tuğrul Korkmaz, "Cumhuriyetin Kuruluş Dönemi'nde Resmi İdeoloji ve Türk Tarih Tezi'ne Alternatif Bir Yaklaşım: *Atsız Mecmua*", *Akademik Hassasiyetler*, c. X, sayı: Cumhuriyet Özel Sayısı, 2023, s. 642-669.

¹¹⁷ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla; Zeki Velidi Togan, "Türk Destanının Tasnifi", *Atsız Mecmua*, sayı: 1, İstanbul, 15 Mayıs 1931, s. 4-5; Hüseyin Nihal Atsız, "Türkler Hangi Irktandır?", *Atsız Mecmua*, sayı: 1, İstanbul, 15 Mayıs 1931, s. 6-7; Abdülkadir İnan, "Sovyet Ülkelerinde Yaşayan Türk Kavimlerine Dair İstatistik Malumat", *Atsız Mecmua*, sayı: 1, İstanbul, 15 Mayıs 1931, s. 8-9; Sabahattin Ali, "Birdenbire Sönen Kandilin Hikayesi", *Atsız Mecmua*, sayı: 1, İstanbul, 15 Mayıs 1931, s. 12-18.

¹¹⁸ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla; Zeki Velidi Togan, "Türk Destanının Tasnifi II", *Atsız Mecmua*, sayı: 2, İstanbul, 15 Haziran 1931, s. 27-30;

Viktor Belayef, "Özbek Musikisi" (çev: Abdülkadir İnan), *Atsız Mecmua*, sayı: 2, İstanbul, 15 Haziran 1931, s. 30-33;

Abdülkadir İnan, "Türkistan (Orta Asya) Cumhuriyetleri Nüfusu", *Atsız Mecmua*, sayı: 2, İstanbul, 15 Haziran 1931, s. 34-35;

İlerideki başlıklarda görüleceği üzere ikinci dönem Türkçüler olarak adlandırılacak grubun çıkardıkları dergilerde en çok işlenen konulardan biri “köycülük” meselesi olmuştur. *Atsız Mecmua*’da da 3. sayıdan itibaren bu fikir görülmeye başlanmıştır.¹¹⁹ 3. sayıdaki “İleriki İnkılâpçılara” adlı makalede köylerin göz ardı edilmemesi tavsiye edilmiştir. 5. sayıdaki “Köycülük” adlı makale ise şu özdeyişle başlamıştır; “Kerpiç temeller üstüne mermer binalar kurulamaz”. 6-7 ve 11. sayılarda “Türk Antropolojisine Methal” başlığı altında Afet İnan’ın da birlikte çalıştığı hocası Eugene Pittard’ın Türklerin antropolojisiyle ilgili çalışmaları ağır bir dille eleştirilmiş, çalışmanın propaganda niteliği taşıdığı söylenmiştir. Ayrıca Pittard “üç yüz insan ölçmekle üç yüz okka laf söyleyen” bir isim olarak nitelendirilmiştir. 8. sayıda “Millî İktisat”, 9. sayıda ise “Millî Bütçe” konuları işlenmiştir. 10. sayıda Köprülüzade Mehmet Fuat’ın “Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikayesi Hakkında Yeni Vesikalar” makalesi yer almıştır.¹²⁰

Derginin 11. sayısında Atsız’ın “Aynı Tarihi Yanlışığa Düşüyor Muyuz?” adlı makalesinde; Türklerin önce Maniheizm dinine geçerek daha sonra da İslamiyet’i kabul ederek millî kültürlerini unuttuklarından söz edilmiştir. Atsız, bu dinlerin kabul edilmesinde bir beis görmemekle beraber Türklerin kendilerini fazla kaptırarak millî kültürlerine zarar verecek derecede adımlar attıklarını vurgulamıştır. Atsız, aynı endişeyi Batıcılık konusunda da taşımaktadır, modernleşmeye karşı olmamakla beraber bu husustaki aşırılığın da millî kültüre zarar verebileceğini söylemiştir. Daha sonra 12. sayıda da Atsız bu yazısını “Aynı Tarihi Yanlışığa Düşüyoruz” başlığıyla devam

---

Nihat Sami, “Tuna Boyunda Sazsairlerimiz”, *Atsız Mecmua*, sayı: 2, İstanbul, 15 Haziran 1931, s. 39-40;
Sabahattin Ali “Rüzgâr”, *Atsız Mecmua*, sayı: 2, İstanbul, 15 Haziran 1931, s. 42-43;

Von Zeekt, “Pasifizm (Barışçılık)”, *Atsız Mecmua*, sayı: 2, İstanbul, 15 Haziran 1931, s. 44.

¹¹⁹ Atsız Mecmua dergisinde “köycülük” fikri için bkz: Mehmet Işık, “Atsız Mecmua’da Köycülük Söylemi”, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2017, s. 305-337.

¹²⁰ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla;

Hüseyin Nihal Atsız, “İleriki İnkılâpçılara”, *Atsız Mecmua*, sayı: 3, İstanbul, 15 Temmuz 1931, s. 49-51;

Hüseyin Nihal Atsız, “Köycülük”, *Atsız Mecmua*, sayı: 5, İstanbul, 15 Eylül 1931, s. 97-99;

Ahmet Rıza, “Türk Antropolojisine Methal”, *Atsız Mecmua*, sayı: 6, İstanbul, 15 Birinciteşrin (Ekim) 1931, s. 127-130;

Ahmet Rıza, “Türk Antropolojisine Methal II”, *Atsız Mecmua*, sayı: 7, İstanbul, 15 İkinciteşrin (Kasım) 1931, s. 154-156;

Ahmet Rıza, “Türk Antropolojisine Methal III”, *Atsız Mecmua*, sayı: 11, İstanbul, 15 Mart 1932, s. 264-267;

Hüseyin Nihal Atsız, “Millî İktisat”, *Atsız Mecmua*, sayı: 8, İstanbul, 15 Birincikanun 1931, s. 189-191;

Fehmi Ragıp, “Millî Bütçe”, *Atsız Mecmua*, sayı: 9, İstanbul, 15 İkincikanun, s. 217-219;

Köprülüzade Mehmet Fuat, “Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikayesi Hakkında Yeni Vesikalar”, *Atsız Mecmua*, sayı: 10, İstanbul, 15 Şubat 1932, s. 239-247.

ettirmiş, Batılılaşmanın toplumda sözü geçen kişiler, aydınlar ve gazeteciler tarafından da yanlış uygulandığı ve topluma yanlış yansıtıldığını söylemiştir. Dildeki Arapça ve Farsça sözcüklerden kurtulduğumuzu, bu sefer de İngilizce ve Fransızca sözcüklerle donattığımızı belirtmiş, Hristiyanlığın kabul edilmesi gerektiğini söyleyen kişiler dahi olduğunu vurgulamıştır. Atsız, Hamdullah Suphi Tanrıöver'in "medeniyet bir memlekete gümrüğe uğramadan gelir" sözünü eleştirmiş, bunun Batı'nın kötü yanlarını da almak olarak yorumlamıştır. Bu noktada Tanrıöver'in kimliği üzerinde durulmuş, kendisini Türk milliyetçisi addeden ve Türk Ocakları başkanlığı yapmış birisinin bu cümleyi sarf etmesi manidar bulunmuştur. Atsız yine 14. sayıda Batılılaşmanın etkisiyle ahlaklı olmanın ve ahlaksızlığın ayrımının ortadan kalktığını, belli başlı ahlakî meselelerde bile eskisi gibi hemfikir olunamadığından yakınmıştır.¹²¹

16. sayıda Togan, Darülfünun hocalarına karşı ağır eleştirilerde ve ithamlarda bulunmuş, bu isimlerin kabiliyetsizliklerinin Türk Tarih Kongresi'nde de görüldüğünü söylemiştir. Togan ayrıca Türk tarihine gereken değerin verilmediğini, Batıcılık fikriyle hareket edilip geçmişle alay edildiğini ve tarihimizdeki büyük zatların inkâr edildiğini söyleyerek bu hususta eleştirilerde bulunmuştur. 17. sayıda ise Atsız, Yüksek Muallim Mektebi'nin durumunu gözler önüne sererek eleştirmiş, aynı sayıdaki bir diğer yazısında ise Darülfünun'daki hocaların yaptıkları akademik çalışmaları vermiş, Zeki Velidi Togan ve Fuat Köprülü'nün çalışmalarını zikretmenin sayfalara sığmayacağını söylemiştir. Atsız'ın buradaki amacı Togan, Köprülü ve birkaç isim dışındaki diğer Darülfünun hocalarının yetersizliklerini ortaya koymak olmuştur. Atsız'ın bu yazısındaki asıl amacı ise Edebiyat Fakültesi dekanı olarak atanan Ali Muzaffer Göker'i hedef almaktadır. Bu sayıda dikkat çeken bir diğer yazı, "Kurtulmamış Türkeli" olmuştur. Bu yazıdan önce bir Türk dünyası haritası verilmiş, bu haritada Sovyet sınırları içerisindeki Türkler de haritaya dahil edilmiştir. Bu haritanın Ruslarla ilişkilerin olumlu seyrettiği bir dönemde yayımlanması önemlidir, zira ileriki süreçte bu tarz haritaların yayımlanması, Ruslarla ilişkilerin bozulması endişesiyle sıkı bir denetim

---

¹²¹ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla;

Hüseyin Nihal Atsız, "Aynı Tarihi Yanlışlığa Düşüyor Muyuz?", *Atsız Mecmua*, sayı: 11, İstanbul, 15 Mart 1932, s. 279-281;

Hüseyin Nihal Atsız, "Aynı Tarihi Yanlışlığa Düşüyoruz", *Atsız Mecmua*, sayı: 12, İstanbul, 15 Nisan 1932, s. 290-292;

Hüseyin Nihal Atsız, "Milli Seciye Buhranı", *Atsız Mecmua*, sayı: 14, İstanbul, 15 Haziran 1932, s. 27-28.

altına alınmıştır. Derginin son sayısı olan bu sayıda ayrıca Atsız'ın meşhur şiirlerinden “Yolların Sonu” da yer almış, dergi bu son şiirle yayın hayatına nokta koymuştur.¹²²

Derginin 17. sayıda son bulmasının nedeni Atsız'ın Malatya Ortaokulu'na Türkçe öğretmeni olarak atanması, daha doğrusu sürülmesi olmuştur. Bu atamanın altında sebep olarak Atsız'ın dönemin Maarif Vekili Reşit Galip ile ters düşmesi yatmaktadır. I. Türk Tarih Kongresi'nde hocası Zeki Velidi Togan'a Reşit Galip tarafından saygısızlık yapıldığını düşünen Atsız, Reşit Galip'e yönelik bir protesto telgrafi çekmiştir. Galip, bir süre sonra Maarif Vekili olmuş ve *Atsız Mecmua*'nın 17. sayısındaki Darülfünun ile ilgili yazısını gerekçe göstererek Atsız'ı Malatya'ya göndermiştir.¹²³

Atsız Mecmua'nın yazı kadrosuna bakıldığında; Abdülbaki Gölpınarlı, Abdülkadir İnan, Ahmet Kutsi Tecer, Caferoğlu Ahmet, Zeki Velidi Togan, Fethi Tevetoğlu, Bedriye Sabit, Fevziye Abdullah Tansel, Köprülüzade Mehmet Fuat, Mehpâre Nihal, Mehmet Şakir Ülkütaşır, Nihat Sami Banarlı, Orhan Şaik Gökyay, Şerafettin Yaltkaya gibi önemli ve farklı alanlarda uzman isimler görülmektedir. Bununla birlikte gelecekte Türkçülük karşıtı ve komünizm yanlısı fikirlere sahip olacak Abdülbaki Gölpınarlı, Pertev Naili Boratav ile Sabahattin Ali de derginin kadrosunda yer almışlardır. Dergide; tarih, edebiyat, sosyoloji, iktisadiyat, antropoloji, demografi, etnografya, coğrafya, eğitim, matbuat, fikriyat, felsefe, lisaniyat gibi bilim dalları ve şiir, hikâye, mektup, seyahat, biyografi, inceleme, tenkit, hiciv gibi edebî türler yer almıştır. Ayrıca spor, sanat ve din konularında da yazılara yer verilmiştir. Tarihte, Türk tarihi; edebiyatta, halk ve divan edebiyatı; sosyolojide, kadın, işçi ve köy meseleleri; iktisadiyatta, millî iktisat ve bütçe meseleleri; demografi ve etnografyada, Türkistan'daki Türk toplulukları; dinde, mezhepler, antropolojide ise Türk ırkı konuları ön plana çıkmaktadır. Atatürk'ün de savunduğu Türk Tarih Tezi'ni tenkit etmesiyle dikkatleri üzerine çeken *Atsız*

---

¹²² Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla;

Zeki Velidi Togan, “Maziye İnkâr Edenler, Darülfünun ve Milli Tarih Kongresi”, *Atsız Mecmua*, sayı: 16, İstanbul, 15 Ağustos 1932, s. 73-77;

Hüseyin Nihal Atsız, “Darülfünun Islahatı ve ‘Yüksek Muallim Mektebi’”, *Atsız Mecmua*, sayı: 17, İstanbul, 25 Eylül 1932, s. 97-100;

Hüseyin Nihal Atsız, “Darülfünunun Kara, Daha Doğru Bir Tabirle, Yüz Kızartacak Listesi”, *Atsız Mecmua*, sayı: 17, İstanbul, 25 Eylül 1932, s. 166-170;

Hüseyin Nihal Atsız, “Kurtulmamış Türkeli”, *Atsız Mecmua*, sayı: 17, İstanbul, 25 Eylül 1932, s. 172-173;

Hüseyin Nihal Atsız, “Yolların Sonu”, *Atsız Mecmua*, sayı: 17, İstanbul, 25 Eylül 1932, s. 176.

¹²³ Ömer Faruk Akün, “ATSIZ, Hüseyin Nihal”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. IV, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 87; Fethi Tevetoğlu, “Türkçü Dergiler VII”, *Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, yıl: 26, sayı: 304, Ağustos 1988, s. 501.

Mecmua; yazı kadrosu ve dergide işlenen konular bakımından çeşitlilik göstermekle beraber tabii olarak *Türk Yurdu*'nun yerini dolduramamıştır. Bununla birlikte güncel konulara değinmesi, bu yönüyle Türkçülerin 1930'lardaki düşüncelerini yansıtmaları ve dönemin Türkçülerini etrafında toplaması bakımından gerek yayımlandığı süreçte gerekse sonraki dönemlerde türünün önemli bir örneği olmuştur. Dergi ayrıca *Atsız*'ın ömrünün sonuna kadar devam edecek dergicilik hayatının başlangıcını teşkil etmiştir.

1.2.2.2. *Orhun* (1933-1934)

Atsız, kısa bir süre Malatya'da kaldıktan sonra Edirne Erkek Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak atanmıştır. Burada *Atsız Mecmua*'nın yerini doldurması amacıyla 5 İkciteşrin (Kasım) 1933'te *Orhun* dergisini çıkarmaya başlamıştır.¹²⁴ *Orhun* dergisi iki seri halinde yayımlanmıştır. İlk seri 1933-1934 yıllarında, ikinci seri ise 1943-1944 yıllarında çıkarılmıştır.¹²⁵ Bu derginin kapağında da *Atsız Mecmua*'da olduğu gibi "Ben, Sen, O, yok... Biz, varız..." sloganı yer almıştır.

Derginin ilk sayısı *Atsız*'ın "Orhun" adlı giriş yazısıyla başlamıştır. Bu sayıda *Atsız*'ın, derginin ilk serisinin son sayısına kadar devam edecek olan "Türk Tarihi Üzerine Toplamalar" başlıklı makalesi başlamıştır. *Atsız* bu yazısında; Türk tarihine yanlış bakıldığını, Türk tarihini eskiye götürmenin doğru olduğunu ancak bakış açısının hatalı olduğunu söylemiştir. *Atsız*, biri Batı'da biri Doğu'da olmak üzere tarih boyunca yalnızca iki Türk Devleti olduğunu, bu devletlerin sadece farklı hanedanlar tarafından yönetildiğini düşünmektedir. Bu noktada Prusya, Bavyera ve Saksonya'nın farklı krallıklar olmakla birlikte hepsinin "bir Almanya" olarak telakki edildiği örneğini vermiştir. *Atsız* bu yazı dizisiyle birlikte *Atsız Mecmua*'da olduğu gibi dikkatleri *Orhun*'un üzerine çekmeyi başarmıştır. Zira bu sefer de Türk Tarih Tezi'nin de etkisiyle hazırlanan ve okullarda okutulan dört ciltlik tarih kitabını hedef almıştır. *Atsız* ilk olarak bu kitapta; "Kun" yerine "Hun", "Türgiş" yerine "Türkeş", "Tuman" yerine "Teoman", "Kül Tigin" yerine "Gül Tekin", "Çingiz" yerine "Cengiz" ve "Temür" yerine "Timur" denilmesini eleştirmiştir. Hazarların Gök Türklerden ayrı bir devletmiş gibi düşünülmesini de eleştiren *Atsız*, tarih cemiyetinin takip ettiği metodun, cemiyetin ilmî haysiyetine yakışmadığını söylemiştir. Yazısının giriş kısmını böyle tamamlayan *Atsız*,

¹²⁴ *Orhun* dergisinin Türk düşüncesine etkileri için bkz: Çetin Adem, *Orhun Dergisinin Türk Düşünce Hayatındaki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2009.

¹²⁵ Bu başlık altında konu kapsamı bakımından sadece ilk seri (1933-1934) incelenmiştir.

daha sonra Türkistan coğrafyası ve ilk Türklerle ilgili tarihî çalışmaları da kaynak göstererek bir derleme meydana getirmiştir.¹²⁶

İlk sayıdaki bir diğer dikkat çeken yazı, Ö. Bedii imzasıyla yayımlanan “İrkçılar (= Rasistler) Karşısında Biyolojik Haile” adlı makale olmuştur. Burada Ö. Bedii, tarihten örnekler vermek yerine antropoloji başta olmak üzere bilimsel olarak Alman ırkının üstünlüğüne karşı çıkmış ve Türk ırkının üstünlüğünü ele almıştır.¹²⁷ Buradaki yaklaşım, bütün dünyada önemli bir gündem maddesi olan Alman ırkının üstünlüğü fikrinin, Türkçü kesimde “Türk ırkının üstünlüğünü” bilimsel olarak da kanıtlama çabalarını teşvik ettiğini göstermektedir. 2. sayının giriş makalesi Atsız’ın “Türk Dili” adlı yazısı olmuştur. Sayıda ayrıca Ş. Doğan imzasıyla “Köy Müşahedeleri” adlı bir yazı yer almış, *Atsız Mecmua*’da olduğu gibi “köycülük” ilkesi devam ettirilmiştir.¹²⁸

Derginin özellikle hükümet çevrelerinin dikkatini üzerine çektiği ve Atsız’ın tarih tezinin hücumlara maruz kaldığı 3. ve 4. sayılardan anlaşılmaktadır. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin 21 Kasım tarihli sayısında A. Muhip imzasıyla çıkan yazıda; Atsız’ın tarihçi değil, bir edebiyatçı olduğu belirtilmiş ve buna rağmen ortaya, çok kıymetli alimlerin görüşlerini tenkit eden taşkın bir iddia attığı eleştirisi yapılmıştır.¹²⁹ Atsız buna 3. sayıda sert bir dille cevap vermiş, Muhip Bey’in tahsilini ve kişiliğini küçümsemiş ve tarih tezini bir kez daha savunmuştur. Sözlerini ise “Delikanlı, haddini bil!” diyerek sonlandırmıştır.¹³⁰ Atsız’ın bu yazısına yine *Hakimiyet-i Milliye*’de Erzurum mebusu Şeref Bey cevap vermiştir. Şeref Bey, Türkiye Cumhuriyeti’nde kimsenin düşüncelerine karışılmayacağını söyleyerek Atsız’ın fikrine saygı duyduğunu ancak bunun bir sınırı olduğunu, Atsız’ın bu sınırı gece gündüz çalışan alimlere dil uzatarak aştığını belirtmiştir. Atsız ve onun tarih tezini eleştiren Şeref Bey, Atsız üzerinden Zeki Velidi Togan’ı da yermiştir.¹³¹ Şeref Bey’in makalesinin muhtevasına bakıldığında Atsız’ın tezini tam olarak kavrayamadığı anlaşılmaktadır. Tek bir Türk devletinden söz edilemeyeceğini Temür ile Yıldırım’ın savaşını örnek göstererek açıklamakta ve yine

¹²⁶ Hüseyin Nihal Atsız, “Türk Tarihi Üzerine Toplamalar”, *Orhun*, sayı: 1, İstanbul, 5 İkinciteşrin (Kasım) 1933, s. 4-11.

¹²⁷ Ö. Bedii, “İrkçılar (= Rasistler) Karşısında Biyolojik Haile”, *Orhun*, sayı: 1, İstanbul, 5 İkinciteşrin (Kasım) 1933, s. 11-13.

¹²⁸ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla;

Hüseyin Nihal Atsız, “Türk Dili”, *Orhun*, sayı: 2, İstanbul, 5 Birincikanun (Aralık) 1933, s. 25;

Ş. Doğan, “Köy Müşahedeleri”, *Orhun*, sayı: 2, İstanbul, 5 Birincikanun (Aralık) 1933, s. 34-35.

¹²⁹ A. Muhip, “Orhon”, *Hakimiyet-i Milliye*, 21 İkinciteşrin (Kasım) 1933, nu: 4434, s. 3.

¹³⁰ Hüseyin Nihal Atsız, “Haddini Bil!”, *Orhun*, sayı: 3, İstanbul, 5 İkincikanun (Ocak) 1934, s. 51-55.

¹³¹ M. Şeref, “Yurttaş Yetiştirmeği Devlet Kimsenin Eline Bırakamaz.”, *Hakimiyet-i Milliye*, 21 İkincikanun (Ocak) 1934, nu: 4490, s. 3.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin Osmanlı Devleti ile hiçbir bağının olmadığını savunmaktadır. Şeref Bey'in bu fikre gerçekten inanıp inanmadığını tespit etmek mümkün olmamakla beraber Atatürk'ün desteklediği Türk Tarih Tezi'ni savunma kaygısının ve Batıcılık fikrinin etkisiyle Osmanlı'dan uzaklaşma çabalarının rağbet gördüğü bir dönemde söylenmiş olması, Şeref Bey'in sözlerinin de bir ölçüde anlam kazanmasını sağlamaktadır.

4. sayıda Atsız, Şeref Bey'e yine sert bir dille cevap vermiş ve ortaya koyduğu tezi anlayamadığını söylemiştir. Bir tezin çürük olduğunun ancak ilmî delillerle ispat edilebileceğini, tezine yapılan hücumların ilmî delillerle değil, kuru gürültüyle yapıldığını belirten Atsız, “vaktiyle dünyanın yuvarlak olduğunu ileri süren adamın küfürle itham olunması gibi şimdi siz de sizin kafanızdaki tarih telakkisinden ayrı bir tez ileri sürenleri âdeta küfürle itham ediyorsunuz” şeklinde savunmasını yapmıştır. Daha sonra yine Şeref Bey'e hitaben; “Siz tarihten ne anlarsınız? Benimkinin üç misli olan hayatınızda acaba kaç buçuk tarih okudunuz da tarih tezleri üzerine fikir yürütebiliyorsunuz?” şeklinde başlayan hücumunu sürdürmüş, böylece hayatı boyunca kaleme aldığı yazılarda sivri bir dil kullanan Atsız'dan, Şeref Bey de nasibini almıştır. Makalenin geri kalan kısmında ise savunduğu tezi yeniden herkesin anlayabileceği bir şekilde açıklamaya çalışmıştır. Atsız yine aynı sayıda, Muhip Bey'in cevabına karşılık bir cevap daha vermiş, kendisini cahillikle itham etmiş ve “benim karşımda iken bana söylemeye asla cesaret edemeyeceğiniz şeyleri Ankara'dan bağırarak dürüst bir hareket değildir” diyerek Muhip Bey'in hakaret içerikli sözlerine tepki göstermiştir.¹³²

Atsız'ın 1930'larda en çok yakındığı hususlardan biri, kendi tabiriyle “dalkavukluk” olmuştur. Bu hususta 1941'de “Dalkavuklar Gecesi” adlı alegorik bir öykü kaleme almıştır. Atatürk, Atatürk'ün çevresindekiler ve Zeki Velidi Togan kurgusal karakterlere oturtulmuş, yine sembolik bir yaklaşımla I. Türk Tarih Kongresi meselesi işlenmiştir. Öyküde; Togan'ı bir bilgin olarak gösteren Atsız, doğruyu söylediği için “dalkavuklar” olarak adlandırdığı kralın adamları tarafından dayak yiyerek ülkeden kovulmasından söz etmektedir. Bahsi geçen ülkenin “Hititleri” akla getiren “Hatti” olması da gözden kaçmamaktadır. Atsız'ın buradaki kastı Tarih Kongresi'nde Togan'a karşı çıkan, daha

---

¹³² Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla; Hüseyin Nihal Atsız, “Edirne Mebusu Şeref Bey'e Cevap”, *Orhun*, sayı: 4, İstanbul, 20 Şubat 1934, s. 77-85; Hüseyin Nihal Atsız, “Ahmet Muhip Bey'e Cevap”, *Orhun*, sayı: 4, İstanbul, 20 Şubat 1934, s. 86-88.

sonra da yurt dışına çıkmasına neden olan kişiler ve bu kişilerin Togan'a yaptıkları baskıyı anlatmaktadır.¹³³

Derginin 5. sayısında da Atsız'ın "dalkavuk" olarak adlandırdığı kesime hitaben yazdığı birçok yazıdan biri yer almıştır. Bu yazısında Atsız; komünistlerin, Yahudilerin ve "dalkavukların" Türkiye'nin dahili tehditleri olduğunu söylemiş, memleketteki komünistlerin sayısının 10 bin civarı, Yahudilerin sayısının ise 100 bin civarı olduğunu söyledikten sonra "dalkavukların" sayısını "Tanrı bilir" diyerek asıl hedefindeki kesimi de bir noktada belli etmiştir. Yine aynı sayıda Şeref Bey'in ve Muhip Bey'in kendisine cevap veremediğini söyleyen Atsız, Muhip Bey'e karşı hakaret davası açtığını da beyan etmiştir. Aynı makalede Sadri Maksudi'ye de hücumda bulunmuş, "Alaylı Alimler" başlığında ise Hasan Âli Yücel'in "Türk Edebiyatı'na Toplu Bir Bakış" kitabındaki büyük hatalardan bazılarını vermiştir.¹³⁴

6. sayıda da Şeref Bey'e hitaben cevap vermemesi dolayısıyla bir açık mektup daha yazan Atsız, aynı sayıda Sadri Maksudi'yi eleştirmeye devam etmiştir. 7. sayıda Ali İhsan Sabis Paşa'nın bir mektubu yayımlanmıştır. Ali İhsan Sabis Paşa bu mektubunda; Recep Peker'in İnkılap Enstitüsü'nde verdiği bir derste I. Dünya Savaşı sonundaki durumdan ve kendisinden bahsettiğini söyleyerek savaş sonundaki vaziyetiyle ve icraatıyla ilgili açıklama yapmıştır. Aynı sayıda Atsız, Gaspıralı İsmail ile ilgili çıkacak bir kitabı gündemine almış ve bu vesileyle Gaspıralı'ya saygılarını belirtmiştir. Atsız, "Baş Makarnacının Sırtı Kaşınıyor" başlıklı yazısında Mussolini'yi ve İtalyanları hedef almış, Millî Müdafaa bütçesinin arttırılmasını ve bu amaçla zenginlere bir yıllık bir vergi getirilmesini önermiştir. Daha sonra şaka olduğunu vurgulamakla beraber; "Şu İtalya tam Gazi'ye göre bir çizmedir ama hem eskidir, evvelce başkaları giymiştir hem de tektir. Onun için bu iyi bir hediye sayılmaz" demiştir. Atsız bir diğer yazısında da Yahudilerin övülmesini ve Yahudileri Türkleştirme çabalarını eleştirmiştir. 8. sayıda kendisine "mütereddi" ve "ahmak" diyen Muhip Bey ile arasındaki hakaret davasından bahseden Atsız, Muhip Bey'in *Hakimiyet-i Milliye*'den kovulduğunu söylemiştir.

---

¹³³ Hüseyin Nihal Atsız, *Dalkavuklar Gecesi – Z Vitamini*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011.

¹³⁴ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla;

Hüseyin Nihal Atsız, "Komünist, Yahudi ve Dalkavuk", *Orhun*, sayı: 5, İstanbul, 21 Mart 1934, s. 93-94;

Hüseyin Nihal Atsız, "Edirne Mebusu Şeref ve Hakimiyeti Milliye Muharriri A. Muhip Bey'e Açık Mektup", *Orhun*, sayı: 5, İstanbul, 21 Mart 1934, s. 106-108;

Hüseyin Nihal Atsız, "Alaylı Alimler", *Orhun*, sayı: 5, İstanbul, 21 Mart 1934, s. 102-105.

Ayrıca bu makalenin neşredilmesine izin veren Falih Rıfkı ve Naşit Hakkı Bey'i de mebus dokunulmazlıkları bittikten sonra dava edeceğini belirtmiş,

“Mebusluk ebedî bir muska olmadığı için günün birinde Falih Rıfkı Bey de altı ay hapis ve 200 lira para cezasına çarptılacak demektir. Her ne kadar mebusların dolgun bir tekaüt maaşları olduğu için bu 200 lira onun bütçesini sarsmazsa da ihtiyarlıkta altı ay hapis sıhhatini epeyce sarsacaktır”

diyerek Falih Rıfkı üzerinden mebusların emekli maaşlarıyla ilgili de bir nükte yapmıştır.¹³⁵ Yayın hayatı *Atsız Mecmua*'dan daha kısa süren “*Orhun*” dergisinin, 16 Temmuz 1934'te son sayısı olan 9. sayısı yayımlanmıştır. *Orhun*'un *Atsız Mecmua*'dan ve önceki Türkçü dergilerden en büyük farkı, yazıların neredeyse tamamının tarih ve edebiyatla ilgili olması olmuştur. Bununla birlikte az da olsa coğrafya, mimarî, musikî, lisaniyat, edebiyat, pedagoji ve sosyoloji alanlarında da çalışmalara yer verilmiştir. Edebî tür bakımından ise şiir, hikâye ve seyahat yazıları ile yetinilmiştir. Yazı kadrosu bakımından incelendiğinde de benzeri farklılıklar görülmektedir. Derginin yükünün büyük bir bölümünü *Atsız*'ın çektiği çıkan birçok yazının “*Atsız*” imzası taşımasından anlaşılmaktadır. Ayrıca; Fethi Tevetoğlu, Fevziye Abdullah Tansel, Nihat Sami Banarlı, Orhan Şaik Gökyay, Pertev Naili Boratav, Suut Kemal Yetkin, Zahir Sıtkı Güvemli ve Bedriye Sabit'in yazıları da dergide yer almıştır.

7. ve 8. sayılarının kapağında Türklerin yaşadığı toprakların bütün halinde gösterildiği bir harita yer alan *Orhun* dergisi, muhtevası bakımından *Atsız Mecmua*'da olduğu gibi bütün Türklük anlayışını işlemiş, “*Türkelî*”, “*Türkistan*”, “*Türk ırkı*” gibi tabirleri sıklıkla kullanmış ve bu konularda farkındalık oluşturmuştur. *Orhun* dergisinde ayrıca; Çingiz Han, Bilge Tonyukuk, Yuluğ Tigin, Kür Şad gibi Türk tarihinin önemli isimleri ve *Orhun* Kitabeleri, Moyençur Kağan Abidesi gibi Türk tarihi ve kültürünün önemli

---

¹³⁵ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla;

Hüseyin Nihal Atsız, “Alaylı Alimlerden Sadri Maksudi Beye Bir Ders”, *Orhun*, sayı: 6, İstanbul, 19 Nisan 1934, s. 109-110;

Hüseyin Nihal Atsız, “Edirne Mebusu Şeref Beye İkinci Mektup”, *Orhun*, sayı: 6, İstanbul, 19 Nisan 1934, s. 124;

Ali İhsan, “Ali İhsan Paşanın Bir Mektubu”, *Orhun*, sayı: 7, İstanbul, 25 Mayıs 1934, s. 130-132;

Hüseyin Nihal Atsız, “Büyük Bir Türkçünün Hatırasının Kutlulanması”, *Orhun*, sayı: 7, İstanbul, 25 Mayıs 1934, s. 136-137;

Hüseyin Nihal Atsız, “Baş Makarnacının Sırtı Kaşınıyor”, *Orhun*, sayı: 7, İstanbul, 25 Mayıs 1934, s. 138-139;

Hüseyin Nihal Atsız, “Musa'nın Necip(!) Evlatları Bilsinler ki:” *Orhun*, sayı: 7, İstanbul, 25 Mayıs 1934, s. 139-140;

Hüseyin Nihal Atsız, “Kanun Ahmet Muhip Efendiyi Çarptı”, *Orhun*, sayı: 8, İstanbul, 23 Haziran 1934, s. 148-150.

eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. *Orhun* bu yönüyle de döneminde ön plana çıkmıştır.

Orhun, 17 Temmuz 1934'te "Türkiye Cumhuriyeti'nin dahili ve harici politikasını teşviş ve ihlal edecek mahiyette muzır neşriyatta" bulunduğu gerekçesiyle Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmıştır.¹³⁶ Bunda Türkistan haritaları ve Sovyet sınırları içerisindeki Türklere olan ilgi etkili olsa da temel sebep dört ciltlik tarih kitabının ağır bir dille tenkit edilmesi olmuştur. *Orhun*'un yeniden yayımlanması 1 İkinciteşrin (Ekim) 1943'ü bulacak, bu sayı 10. sayı olarak basılarak 1933-1934'teki derginin ikinci serisi ve devamı olduğunu gösterecektir. 1943-1944 yıllarında çıkan *Orhun*'un ikinci serisi, İnönü dönemindeki Türkçü dergilerin en önemlilerinden biri olmuş, 1944'teki Irkçılık-Turancılık davasının başlamasına neden olan Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na hitaben yazılan açık mektuplar bu dergide neşredilmiştir.

---

¹³⁶ "Orhun Mecmuası Kapatıldı", *Akşam*, 18 Temmuz 1934, nu: 5665, s. 2.

2. BÖLÜM: İNÖNÜ DÖNEMİ'NİN İÇ POLİTİKASI VE TÜRKÇÜ DERGİLERDE MUHALEFET

İnönü dönemi, Atatürk döneminden farklı olarak; bir ulus devletinin inşasının tamamlandığı, ayrıca dünyada Faşizm, Nazizm, Falanjizm¹³⁷ gibi ırk temelli milliyetçiliklerin yükseldiği bir dönem olmuş ve bu dönemde Türkiye'de de benzer eğilimler görülmüştür. Faşizm, 1920'lerin başından itibaren ivme kazanmış ve diğer ırk temelli milliyetçilikler için örnek teşkil etmiştir. Bununla beraber Türkiye'deki ikinci kuşak Türkçüler, Türkçülüğün herhangi bir yabancı akımdan etkilenmediğini, Türkçülüğün kökenlerinin İslamiyet'in kabulünden önceki Türklere kadar dayandığını birçok yazılarında vurgulamışlardır.

İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemi hem Türkiye'nin hem de bütün dünyanın yaşadığı kritik yıllara tekabül etmektedir. Bu yıllarda bütün dünyaya yayılan, büyük yıkım ve travmalara sebep olan ve etkileri çok uzun yıllar devam eden II. Dünya Savaşı yaşanmış, tabii olarak Türkiye de bundan etkilenmiştir. Türkiye, savaşın bitimine yakın bir tarihte savaşa dahil olsa da savaş boyunca büyük tehlikeler atlatmış ve her an teyakkuz halinde bulunmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde kendi ideolojileri ve dünya görüşleri çerçevesinde Türkiye içerisindeki çeşitli gruplar da savaşta ister istemez taraf tutmuş ve zaman zaman bu doğrultuda hareket etmişlerdir. Bu sırada Türkiye'deki en önemli gruplardan biri Türkçüler olmuştur. Zira Türkçüler, Türkçü olmayanlar tarafından daima Mihver devletlerin destekçisi olarak görülmüş, Türkçülerin aynı ideolojiyle hareket ederek Türkiye'ye de Almanya'daki ya da İtalya'daki düzeni getirmek istedikleri iddia edilmiştir.

Yukarıda Atatürk döneminde Türkçülerin, İslamcılar ve solculardan farklı olarak eyleme geçmediklerinden bunun temel sebebinin de Atatürk sayesinde Türkçülüğün resmî devlet ideolojisi olduğundan bahsedilmişti. Bu durum İnönü döneminden itibaren değişmeye başlamıştır. İnönü'nün politikaları ve ülkede artan komünizm tehdidi, Türkçüleri daha saldırgan olmaya ve daha sert önlemler almaya itmiştir.¹³⁸ Buna rağmen

---

¹³⁷ 1933'te Jose Antonio Primo de Rivera tarafından Madrid'de kurulan otoriter ve askerî hüviyette siyasi grup. İspanyol İç Savaşı sonrasında hareketin başına Francisco Franco geçmiştir. ("Falange Espanola", *Yeni Türk Ansiklopedisi*, c. III, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1985, s. 877).

¹³⁸ İnönü dönemindeki bazı Türkçü dergilerin içerikleri için bkz: Canan Çılgın, *1940'lı Yıllarda Yayımlanan İrkçi Turancı Dergilerin İncelenmesi (Bozkurt, Gök-Börü, Ergenekon, Orhun)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011; Gülcan Ergün, *İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk Milliyetçiliği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler

Türkçüler mücadelelerini dergiler, kitaplar ve broşürler çıkararak kalemlerle devam ettirmiştir. Türkçülerin bu politikası 1944 yılına kadar sürmüş Atsız-Ali davası nedeniyle 3 Mayıs 1944'te Türkçülerin en büyük ve en kalabalık eylemi gerçekleşmiştir. Bahsi geçen gün daha sonra Atsız tarafından günümüzde de anılmaya devam eden “Türkçülük Günü” olarak ilan edilmiştir.

İnönü'nün cumhurbaşkanlığının savaş sonrası döneme denk gelen kısmı, yani 1945-1950 yılları arasında ise Türkçüler; İnönü'ye, hükümetlere ve izlenen politikalara daha eleştirel bir dille yaklaşmıştır. Bunda 1944 tutuklamaları sırasında yaşadıklarının etkisi olmakla beraber, savaşın bir sonucu olarak hızlanmaya başlayan demokratikleşme sürecinin de payı büyük olmuştur. Savaş sonrasında Rusların, Türkiye'den çeşitli taleplerde bulunması,¹³⁹ Türkçülerin esas gündemini oluşturmaya başlamıştır. Savaştan çok önce anti-komünist fikirlere sahip olan Türkçüler, Rusların cüretkâr talepleri karşısında anti-komünist söylemlerini sertleştirmiş, komünistlere karşı tavizkâr olduğunu düşündükleri isimleri ağır bir şekilde tenkit etmişlerdir. Bununla beraber 1945-1950 yılları arasındaki süreçte İnönü ve hükümetlerin Türkçülere karşı izlediği politikada da değişiklikler olmuştur. Türkçülere daha nazik yaklaşım, yayınlarında daha serbest bırakılmışlardır. Bunun temelinde de aynı sebep yatmaktadır: Rus talepleri. Türkçülerin, Rus ve komünist karşıtı yayınlarla halkı bilinçlendirmeleri ve içerideki komünistlere karşı sert eleştirilerde bulunmaları, İnönü'nün savaş sonrası politikalarına paralellik göstermiş ve fayda sağlamıştır.

Türkçü dergilerin muhalefeti meselesine gelirse; bu muhalefeti savaş sırasında ve savaş sonrasında olmak üzere iki dönemde incelemek yerinde olacaktır. Bu iki dönemin ortak özelliği; Türkçülerin doğrudan İnönü'yü hedef almaması olmuştur. Savaş sırasında devletin basınla ilgili koyduğu kurallara riayet etmeye özen gösteren Türkçü dergiler, savaş sonrasında daha özgür kalmalarına rağmen İnönü'nün şahsına yönelik eleştirilerden kaçınmışlardır. Bununla beraber İnönü'ye yakın olan Hasan Âli Yücel gibi isimler ise doğrudan ve açık bir şekilde hedef alınmıştır. İnönü'ye yakın isimler ve İnönü'nün politikaları eleştirilirken, askerî başarılarına duyulan saygı dolayısıyla İnönü'nün şahsına karşı yumuşak davranılmıştır. Bu durum ancak 1950'ye kadar devam

---

Enstitüsü, İstanbul, 2010; Murat Karataş, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkçü Dergiciliğin Bir Örneği Olarak Gök-Börü Dergisi”, *Journal of Universal History Studies*, c. II, sayı: 1, Haziran 2019, s. 134-153.

¹³⁹ 7 Haziran 1945 tarihinde Rusların; Kars ve Ardahan'ı almayı ayrıca Boğazlarda üs kurmayı içeren talepleridir. Bu talepler “İnönü Döneminin Dış Politikası” başlığı altında detaylı olarak ele alınmıştır.

edecek, özellikle 1950'lerin sonlarından itibaren İnönü'nün şahsına karşı da doğrudan ağır eleştirilerde bulunulacaktır.

Türkçülerin muhalefeti hususunda bahsi geçen iki dönem arasındaki temel fark ise işlenen konular olmuştur. Savaş sırasında asgarî düzeyde tutulan eleştiriler, genel olarak ekonomi, sosyoloji, ahlak ve eğitim gibi meselelerde yoğunlaşmış, güncel siyasetten ise uzak durulmuştur. Savaş sonrasında ise eleştiriler yoğunlaşmış, özellikle şahısların isimleri alenen verilerek bu eleştiriler yapılmıştır. Savaş sonrasında; savaş sırasında ele aldıkları meselelerle ilgili de yazmaya devam eden Türkçüler, komünizm meselesini daha geniş çapta işlemiş, savaş sırasında müdahil olmaktan kaçındıkları dış politikayı da özellikle Rusya bağlamında ele almışlardır. Aynı zamanda güncel siyasetten uzak durma politikalarını da zaman zaman ihlal ettikleri görülmektedir. Bu politikalarını ihlal etmelerinin başlıca sebebi yine komünizm olmuştur. Özellikle DP kurulduktan sonra CHP ile ilişkilerinde ortaya çıkan karşılıklı komünistlik suçlamaları, Türkçülerin ilgisini cezbetmiş, bu tartışmalara müdahil olmaktan kendilerini alıkoyamamışlardır. Türkçü dergilerin iç politikaya yönelik eleştirilerini ele almadan önce İnönü döneminin iç politikasını ana hatlarıyla ele almak yerinde olacaktır.

2.1. İnönü Döneminin İç Politikası

29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edildikten sonra 30 Ekim'de İsmet İnönü, başvekilliğe getirilerek hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir.¹⁴⁰ Bu tarihten itibaren Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhurbaşkanlığı döneminde İsmet İnönü tarafından toplam yedi hükümet kurulmuş,¹⁴¹ 21 Kasım 1924 – 2 Mart 1925 tarihlerinde görev yapan Fethi Okyar hükümeti hariç tutulursa, Eylül 1937'ye kadar İsmet İnönü başvekillik görevini kesintisiz bir şekilde yürütmüştür.¹⁴² 26 Ekim 1937 tarihli gazetelerde İsmet İnönü'nün 25 Ekim'de başvekillikten istifa ettiği, yerine Celal Bayar'ın başvekaletine getirildiği ilan edilmiştir.¹⁴³ İsmet İnönü, hatıratında başvekillikten alınmasının Mustafa Kemal Paşa ile ortak kararı olduğunu ve kararın 18 Eylül 1937 akşamında alındığını söylemiştir.¹⁴⁴ İsmet İnönü'nün görevden alınmasının arkasında Mustafa Kemal Paşa ile yaşadığı

¹⁴⁰ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, c. I, Remzi Kitabevi, 14.baskı, İstanbul, Mart 2011, s. 283.

¹⁴¹ Süleyman Kocabaş, *İnönü Dönemi: Milli Şef Yönetimi ve Demokrasiye Geçiş 1938-1950*, (yay: Süleyman Kocabaş), Kayseri, 2009, s. 49.

¹⁴² Cemil Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 116.

¹⁴³ *Cumhuriyet*, 26 Birinciteşrin 1937, sayı: 4833, s. 1; *Ulus*, 26 Birinciteşrin 1937, nu: 5837, s. 1.

¹⁴⁴ İsmet İnönü, *Hatıralar*, haz: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009, s. 548.

anlaşmazlıklar yatmaktadır. Osmanlı Devleti'nin zorlu günlerinde subaylık yapan, Millî Mücadele'de omuz omuza veren, akabinde bir ulus devletinin inşasına koyulan ve bu sırada birçok köklü inkılaplar yapan iki ismin arasında zaman zaman anlaşmazlıklar yaşanması tabiidir. Bu anlaşmazlıklar Mustafa Kemal Paşa'nın sağlığının günden güne kötüye gittiği dönemde zirveye ulaşmış, bunda Mustafa Kemal Paşa'nın hastalığı sebebiyle tahammül seviyesinin düştüğü de önemli bir etken olarak görülmüştür.¹⁴⁵

Atatürk'ün sağlığının günden güne kötüye gittiği 1938 yılında bir iktidar mücadelesi başlamıştır. Cumhurbaşkanlığı için akla gelen ilk isim doğal olarak İnönü olmuştur. Bununla birlikte İnönü'ye muhalif olan Hariciye Vekili Tefik Rüştü Aras ve Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'dan oluşan bir grup -ki bu gruba Salih Bozok, Hasan Rıza Soyak ve Kılıç Ali de dahildi- İnönü'ye alternatif isim üretme çabasına girmişlerdir.¹⁴⁶ İsmet İnönü, Celal Bayar, Fethi Okyar, Abdülhalik Renda ve Fevzi Çakmak, cumhurbaşkanlığı için akla gelen ilk isimler olmuştur. Çakmak, Renda ve Bayar, kendilerine yöneltilen teklifi kesin bir şekilde reddetmişlerdir.¹⁴⁷

10 Kasım 1938'de Mustafa Kemal Paşa vefat etmiş, 11 Kasım'da Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu toplanmış, burada namzet gösterilmeden yapılan oylamayı İnönü kazanmıştır.¹⁴⁸ Aynı gün TBMM'de yapılan seçimlerde oyların tamamı İnönü'ye verilmiş, İnönü, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni cumhurbaşkanı olmuştur.¹⁴⁹

İnönü, cumhurbaşkanı seçildiği tarihe kadar geçen bir yıllık sürede siyasetten ve toplumdan uzaklaşmış, âdeta münzevi hayatı yaşamaya başlamıştır. Buna rağmen bir yıl sonra cumhurbaşkanı seçilmesine anlam verilemeyebilir, bu durum ancak Celal Bayar'ın izlediği politika ile açıklanabilir. Bayar başvekilliğe getirildikten sonra Atatürk ile İnönü'nün ilişkilerinin kopmaması için çaba harcamış, İnönü'nün meclisteki ve partideki gruplarına karşı tasfiye politikasına girişmemiş ve Atatürk'ün hastalığının son dönemlerindeki iktidar mücadelesinde İnönü'ye karşı olan hareketlere destek vermemiştir. İktidar mücadelesinin büyümemesinde büyük pay Celal Bayar'ın olmuştur.¹⁵⁰

---

¹⁴⁵ Kocabaş, *İnönü Dönemi...*, s. 51; Aydemir, *İkinci Adam*, c. I, s. 500; İnönü, *Hatıralar*, s. 546; Falih Rıfkı Atay, *Çankaya -Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar-*, BATEŞ, İstanbul, 1998, s. 487.

¹⁴⁶ Kocabaş, *İnönü Dönemi...*, s. 54.

¹⁴⁷ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü : Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003, s. 138-140.

¹⁴⁸ Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, c. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 141.

¹⁴⁹ TBMM ZC, 11 Kasım 1938, c. XXVII, Devre: 5, İnikat: 3, s. 17.

¹⁵⁰ Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", s. 121.

İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesinin akabinde 26 Aralık 1938'de CHP'nin ilk olağanüstü kurultayı toplanmış, kurultayda İnönü, CHP'nin "Değişmez Genel Başkanı" olmuştur.¹⁵¹ Aynı zamanda bu tarihlerden itibaren İnönü, meşhur "Millî Şef" unvanıyla anılmaya başlanmıştır. İnönü'nün "Millî Şef" unvanını benimsemesinin iki temel sebebi olmuştur. İlki; Mustafa Kemal Paşa'nın vefatından doğan otorite boşluğunu doldurma isteği, ikincisi ise; o dönemde Avrupa'da rağbet gören askerî liderler ve onların şeflik sistemleridir. İnönü'nün Millî Şef olduğu dönemde Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini, İspanya'da Franco başta bulunmaktadır. İnönü'nün tek partili şeflik sistemlerinden etkilenmiş olması muhtemel olmakla beraber bu ancak ikincil etken niteliğindedir.¹⁵² İnönü daha sonra ise; otoritesini güçlendirmek adına Atatürk'le arası açık olan Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy gibi isimleri yanına çekmiştir.

Çeşitli yollarla otoritesini sağlamlaştıran İnönü, geçişin yumuşak olması adına Celal Bayar'ı başvekilliğe atamıştır. İnönü'nün diğer başvekilleri ise; 1939-1942 yılları arasında Refik Saydam, 1942-1946 yılları arasında Şükrü Saraçoğlu, 1946-1947 yılları arasında Recep Peker, 1947-1949 yılları arasında Hasan Saka ve 1949'dan DP'nin seçimi kazandığı Mayıs 1950 arasında Şemsettin Günaltay olmuştur. 1939-1945 yılları arasındaki hükümetlerin önceliğini II. Dünya Savaşı'nın dışında kalmak ve bu savaşa bağlı olarak ülke ekonomisini ayakta tutmak oluştururken, 1946'dan itibaren hükümetler yeni dünya düzeninde Türkiye'nin konumunu belirlemeye ve demokratikleşme doğrultusunda kurulmasına müsaade edilen yeni muhalefet partisiyle mücadele etmeye öncelik vermiştir.

İnönü döneminin iç politikası incelendiği takdirde dünya konjonktürüne göre şekillendiği anlaşılmaktadır. 1939-1945 yılları arası savaş nedeniyle nispeten daha sakin geçmekle beraber bu dönemde de Irkçılık-Turancılık Davası ve Tan Matbaası Olayı gibi birtakım kitlesel hareketler görülmüştür. Bu olayların temelinde komünist-anti-komünist çatışmaları yatmaktadır. Hükümetler ise savaşın başından itibaren kendini göstermeye başlayan bu çatışmaya ideolojik yaklaşmamış, savaşın gidişatına göre taraflara karşı çeşitli tutumlar sergilemişlerdir. Savaşın henüz başında, her şeyin muğlak olduğu dönemde İnönü ve hükümetleri gerek komünist gerekse anti-komünist propagandalara izin vermemiş, muharip tarafların öfkelerini Türkiye'nin üzerine

---

¹⁵¹ Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 218.

¹⁵² Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", s. 124.

celbetmemeye özen göstermişlerdir. Almanların savaşta üstün olduğu dönemde milliyetçilere müsamaha gösterilmiş, Rusların üstünlüğü ele almasıyla birlikte milliyetçilere karşı göstermelik bir dava olan Irkçılık-Turancılık davası başlatılmıştır. 1945 yılında Rus emellerinin yeniden kendini göstermesiyle birlikte milliyetçiler aklanmış, bu sefer de komünist tasfiyesine başlanmıştır.

İnönü ve hükümetlerinin savaş yıllarında komünist-anti-komünist çatışması dışında iç politikada karşılaştığı bir diğer önemli sorun savaşa bağlı olarak her geçen gün kötüye giden ekonomi olmuştur. Türkiye, bizzat katılmamış olsa da neredeyse bütün dünyanın katıldığı ve hemen yanı başında gerçekleşen II. Dünya Savaşı'nın ekonomik etkilerini fazlasıyla üzerinde hissetmiştir. Bunda çeşitli sebepler ön plana çıkmıştır; öncelikle dünyanın iki kutba bölündüğü ve Türkiye'nin kâğıt üzerinde de olsa bu taraflardan birine dahil olduğu bir dönemde uluslararası ticaret fazlasıyla zarar görmüştür. Türkiye'nin uluslararası ticarete karşılaştığı sorun 1930'larda devlet eliyle sınırlandırılmış olan ithalat alanında olmuştur. Türkiye artık istese de ürün ithal edememiş, ihracatçı ülkeler ürünlerini savaş sebebiyle içeride tutmaya karar vermiş ve satmamışlardır. Bu durumun etkisiyle Türkiye'nin 1930'larda yine devlet eliyle başlattığı sanayileşme de sekteye uğramış zira makine ve teçhizat ithal edilememiştir.

Bununla birlikte savaş boyunca savaşa girilmesi veya Türk topraklarına saldırılması an meselesi olmuştur. Türkiye bu konuda özellikle Balkanlara inen Almanlardan, Akdeniz'de savaştan da önce yayılmacı söylemlerde bulunan İtalya'dan ve hemen kuzeyindeki Sovyetlerden endişelenmiştir. İşte bu sebeple Türkiye'nin savunma harcamalarını genişletmesi ve nüfusun büyük bir kısmını silah altına alması gerekmiştir. Nüfusun önemli bir kısmının silah altına alınması; silah altındakilerin tarım yapamamasından dolayı üretimin azalması ve silah altındaki ordunun beslenmesi, barınması ve ısınması meselelerini doğurmuştur. Örneğin buğday üretimi savaş öncesine göre %50 civarında bir gerileme kaydetmiştir.¹⁵³ Bir diğer sorun Millî Savunma Bakanlığı'nın giderleri olmuştur. Savaşın kapıya dayanması ve nüfusun silah altına alınması MSB'nin giderlerini savaşın her geçen senesi daha da arttırmıştır.

Üretimin ve ithalatın azalmasıyla birlikte arz, talebi karşılayamaz duruma gelmiş, elde olan da I. Dünya Savaşı'nda da olduğu gibi uyanık tüccarlarca stoklanmıştır. Karaborsa ve ihtikâr tavan yapmış, enflasyon fırlamış, bazı ürünler parasıyla dahi bulunamaz hale

---

¹⁵³ Şevket Pamuk, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Nisan 2015, s. 199.

gelmiştir. Yine I. Dünya Savaşı'ndaki gibi savaş zenginleri ortaya çıkmış, küçük ve orta ölçekli üreticiler, işçiler, köylüler ve memurlar enflasyonun altında ezilmiştir. Savaş ekonomisinin hüküm sürdüğü bu dönemde iki başbakan görev yapmıştır; Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu. Hükümetlerin önünde iki seçenek olmuştur; biri eldeki bütçeyle şehirlerin ve ordunun iaşesini sağlamak amacıyla ekonomide sıkı devlet denetimi sağlamak, ikincisi ise; savaş ekonomisinden doğan içerideki ve dışarıdaki talep artışını sanayiciyi ve çiftçiyi teşvik amacıyla kullanıp, üretimi arttırmak, bunun için de piyasayı sıkı denetimden kurtarmak. Refik Saydam birinci yolu, Şükrü Saraçoğlu ise ikinci yolu tercih etmiştir.¹⁵⁴

Refik Saydam döneminde bu amaçla Millî Korunma Kanunu çıkarılmış ve bu kanunun uygulanmasına hizmet edecek kurumlar meydana getirilmiştir. Millî Korunma Kanunu'nun çıkması ihtikâr ve stokçuluğu önleyememiş, kanunun üretim ve çalışmayla ilgili hükümlerinden güç alınarak kimi işçilerin ve köylülerin omzuna ağır yükler yüklenmiştir. Bununla birlikte Saraçoğlu'nun izlediği politikalar sonucunda ortaya savaş zenginleri çıkmış, Saraçoğlu da büyük kazançlar elde eden toprak sahiplerinin ve tüccarların farkına varmış, buna bir önlem olarak bu kişileri vergilendirme yoluna gitmiştir.

Bu doğrultuda Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi çıkarılmış, özellikle Varlık Vergisi çok tartışılan bir mesele olmuştur. Varlık Vergisi'nin tatbikiyle ilgili tartışmaların başlıca nedenleri; Müslümanlardan çok gayrimüslimleri hedef almış olmasından, vergisini ödeyemeyen mükelleflerin çalışma kamplarına gönderilmesinden ve verginin tatbiki esnasında yapılan yolsuzluklarla ilgili söylentiler çıkmasından kaynaklanmıştır.¹⁵⁵ Konuyla ilgili çeşitli filmler çekilmiş, kitaplar yazılmıştır. Zaman zaman meselenin Ermeni tehcirinde olduğu gibi propaganda malzemesi olarak da kullanıldığı görülmüştür.

Toprak Mahsulleri Vergisi ise Varlık Vergisi'nin uzantısı niteliğinde bir uygulama olmuştur. Varlık Vergisi ile kentli nüfus vergilendirilirken, Toprak Mahsulleri Vergisi ile kırsal kesimin de vergilendirilmesi sağlanmış böylece hem kırsaldaki olağanüstü kazançların önüne geçilmeye çalışılmış hem de savaşın getirdiği bütçe açığı kapatılmaya çalışılmıştır. Verginin uygulanışı sırasında yaşanan sorunlar, küçük ve orta

¹⁵⁴ Tefrik Çavdar, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, İmge Kitabevi, Ankara, Eylül 2003.

¹⁵⁵ Varlık Vergisi'yle ilgili yolsuzluk söylentileri için bkz: Nevin Coşar, "Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, c. LI, sayı: 2, s. 1-27.

ölçekli köylülerin yaşadığı sıkıntılar ileriki süreçte CHP'ye karşı bu kesim içinde de bir muhalefeti körüklemiş ve DP'nin kurulmasından sonra bu kesimin de DP'ye yönelmesini sağlamıştır. Verginin DP'nin kuruluşundan yaklaşık iki hafta sonra 23 Ocak 1946'da kaldırılması da dikkat çeken bir gelişme olmuştur.¹⁵⁶

Bu noktada İnönü döneminin muhalif seslerine değinmek de çalışmanın seyri bakımından yerinde olacaktır. Savaş yıllarında ekonominin kötü gitmesine ve çeşitli ideolojik grupların baskı altında tutulmasına rağmen TBMM'ye bakıldığı takdirde, İnönü'ye veya hükümetlerine yönelik eleştirilerin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. İnönü de cumhurbaşkanı olduktan sonra Atatürk ile benzer bir yol izlemiş ve 29 Mayıs 1939'da CHP'nin V. Büyük Kurultayı'nda kabul edilen bir tüzük ile hükümeti denetlemesi için mecliste "Müstakil Grup" adıyla bir grup teşkil ettirmiştir ancak Müstakil Grup, amacını gerçekleştirmekten oldukça uzak bir duruş sergilemiştir.¹⁵⁷ Bunun dışında TBMM'de İnönü'ye veya hükümetlerine yönelik "muhalefet" olarak nitelendirilebilecek sadece birkaç münferit olay görülmüştür. Bunlardan biri gerçekleştiği dönemde büyük bir infial uyandıran Refah Vapuru Olayı olmuştur.¹⁵⁸

Olayın görüldüğü meclis oturumunda söz alan Seyhan Milletvekili Hilmi Uran;

"Bizim bu günkü teessürümüz, bizim bu günkü elemimiz; ileride yine vatan müdafaası içinde çok kıymetli yer alacak olan yüz bu kadar Türk çocuğunun yersiz ve lüzumsuz şekilde bir teseyyübün, bir taksirin, bir lakaydinin kurbanı olup olmadığı endişesinden dolmaktadır. Bu endişemize görüyoruz, Hükümet bugün tatminkâr cevap verecek bir mevkiye değildir"

sözleriyle tepki göstermiş, süreç Millî Savunma Vekili Saffet Arıkan'ın istifasını getirmiştir.¹⁵⁹ Yusuf Kemal Tengirşenk, olayla ilgili tahkikat yapılmasını talep etmiş, Refik Şevket İnce ise hükümeti bu hususta sert bir dille eleştirmiştir bununla birlikte Tengirşenk ve İnce, bir sonraki dönemde milletvekili olamamışlardır.¹⁶⁰ Buradan İnönü döneminde eleştirinin bir sınırı olduğu rahatça anlaşılmaktadır.

Savaş sırasında zaman zaman yükselen muhalif seslerden biri de Hikmet Bayur olmuştur. Başvekil Şükrü Saraçoğlu'nun 4 Haziran 1945'te Çiftçiye Topraklandırma

¹⁵⁶ Mehmet Ertan, "Toprak Mahsulleri Vergisinin Esasları ve Sonuçları: Toprak Mahsulleri Vergisi II. Aşar Mıydı?", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. XIV, sayı: 2, 2018, s. 249.

¹⁵⁷ Volkan Payaşlı, "Tek Parti İktidarı'ndan Doğmuş Bir Denetim Organı: Müstakil Grup (1939-1946)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. XIV, sayı: 28, 2014, s. 179.

¹⁵⁸ Refah Vapuru Olayı için bkz: *TBMM ZC*, 4 Temmuz 1941, c. XX, Devre: 6, İnikat: 73, s. 31.

¹⁵⁹ *TBMM ZC*, 4 Temmuz 1941, c. XX, Devre: 6, İnikat: 73, s. 32.

¹⁶⁰ Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi*, c. II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 132-134.

Kanunu'yla ilgili mecliste yaptığı konuşmasının son cümleleri bunu kanıtlar nitelikte görülmektedir. Saraçoğlu; “Hikmet Bayur arkadaşım nasılsa bir iki senedir, haklı haksız, yerli yersiz mütemadiyen hükümete hücumdan bir zevk duyuyor” demiştir.¹⁶¹ İnönü döneminde muhaliflerin sesinin iyiden iyiye yükselmeye başlaması ise ancak II. Dünya Savaşı'nın son yıllarında gerçekleşmeye başlamıştır. Bunda savaşın Müttefikler lehinde ilerlemesinin büyük etkisi olmuştur. Gerek basında gerek mecliste muhalif sesler artık daha yüksek bir tonda duyulmaya başlanmıştır.

1944 yılı bütçe görüşmeleri bu yükselen muhalefetin ilk habercisi olmuştur. Bayur bu görüşmelerde hem halkın içinde bulunduğu sıkıntıları dile getirmiş hem de Atatürk'ün izinden gidilmemesinden şikayet etmiştir. Bayur'un halkın şikayetlerini dile getirmesi, özellikle hükümetin karaborsayla mücadele edemediğini vurgulaması, halkın Bayur'a teveccüh göstermesini sağlamıştır.¹⁶² Yine 1944'teki bütçe görüşmelerinde hükümete eleştiri yönelten isimlerden biri eski Başvekillerden Celal Bayar olmuştur. Bayar, 1939'da başvekillikten alındığından beri milletvekili olarak mecliste yer almış, deyim yerindeyse etliye sütlüye karışmadan görevini yapmıştır. Bu nedenledir ki Bayar'ın bütçe görüşmelerinde “memurlara verilen yardım tahsisatının azlığı” konusundaki eleştirisi meclisin ve siyasi çevrelerin dikkatini çekmiştir.¹⁶³

1944 bütçe görüşmelerinde yükselmeye başlayan muhalif sesler, 1945 yılı Mayıs'ında önce Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmelerinde hemen akabinde 1945 bütçe görüşmelerinde iyiden iyiye duyulur hale gelmeye başlamıştır. Bütçe görüşmelerinin ilk günü 21 Mayıs'ta hükümete ilk taşı Eskişehir Milletvekili Emin Sazak atmıştır. Sazak parti grubundaki eleştirilerine karşı hükümeti vurdumduymazlık ile suçlamış ve konuşmasında “bizde de gayret mi yok, nedir, bu kadar konuştum, sen ne yaptın diyemiyoruz” diyerek bir yandan da kinayeli bir özeleştiri yapmıştır. Ayrıca; eğitim, tarım ve ekonomi ile ilgili eleştirilerde bulunmuştur.¹⁶⁴ Yine aynı oturumda Hikmet Bayur; vurgunculuk, hırsızlık ve karaborsacılığa vurgu yapmış, hükümetin bunlar için yeterli tedbiri almadığını, yeterli tedbirin alındığı takdirde hayat pahalılığının yarı

---

¹⁶¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları (Cumhuriyet Hükümetleri Dönemi)*, (Haz: İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, Gülşah Erdem Efe), c. III, TBMM Basımevi, Ankara, 2014, s. 211.

¹⁶² Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973: Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Bilgi Yayınevi, 3.baskı, Ankara, Eylül 1990, s. 31-32.

¹⁶³ Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları...*, s. 31.

¹⁶⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD)*, 21 Mayıs 1945, c. XVII, Dönem: 7, Birleşim: 58, s. 214-217.

yarıya azalacağını söylemiş, memurların vaziyetinin kötü olduğunu da sözlerine eklemiştir. Konuşmasını; “Hükümete diyorum ki bu yılki çalışma yılınız, başarılı bir yıl olmamıştır” diyerek sonlandırmıştır. Aynı gün söz alan Adnan Menderes de bütçede 66 milyon lira civarında bir açık olduğundan, istikrazdan ve vergi sisteminin elverişsizliğinden şikayet etmiştir.¹⁶⁵

22 Mayıs'ta Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nün bütçesi hakkında yapılan görüşmelerde ise Refik Koraltan söz alarak, tenkitten zarar gelmeyeceğini söylemiş ve hürriyetin önemini vurgulamıştır.¹⁶⁶ 26 Mayıs'ta ise Ekonomi Vekaleti'nin bütçesi görüşülürken Hikmet Bayur söz alarak bazı bakanların yöneltilen eleştirilere karşı yaptıkları savunmaların sertliğinden şikayet etmiştir.¹⁶⁷

29 Mayıs'ta bütçe görüşmelerinin son gününde gerginlik daha da artmıştır. Hikmet Bayur, vurgunculuk karşısında hükümetin zaaf ve kabiliyetsizlik gösterdiğini, bu hususta aceze düştüğünü söyledikten sonra Ticaret Vekilini ve Ekonomi Vekilini eleştirmiştir. Bunun üzerine söz alan Ekonomi Vekili Fuat Sirmen, Bayur'un eleştirilerini sert bir dille püskürtmeyi tercih etmiş, Sirmen'in ifadeleri neticesinde mecliste gürültüler yükselmiş ve Refik Koraltan, kürsüde bu tarz konuşmalar yapılamayacağını söylemiştir. Görüşmelerin sonuna doğru Başvekil Şükrü Saraçoğlu söz alarak Emin Sazak ve Hikmet Bayur'u eleştirmiş akabinde de Bayur'un Ekonomi ve Ticaret vekilleri hakkındaki sözlerinden dolayı hükümet hakkında güvenoyu oylaması talep etmiştir. Bütçe oylamasında 5 ret oyu çıkmış, ret veren isimler; Adnan Menderes, Emin Sazak, Refik Koraltan, Celal Bayar ve Fuat Köprülü olmuştur. Hükümetin güven oylamasına ise 7 ret oyu çıkmış, bütçeye ret oyu veren beş milletvekilinin yanı sıra Hikmet Bayur ve Recep Peker de ret oyu vermiştir.¹⁶⁸ Oylamadan iki gün sonra 31 Mayıs'ta Ticaret Vekili Celal Sait Siren görevden alınmış ve yerine Raif Karadeniz getirilmiştir. Bu noktada değişiklikten ziyade değişikliğin yapıldığı zaman dikkat çekmektedir. Zira bundan önceki dönemlerde hücumu uğrayan vekillere her zamankinden daha fazla sahip çıkılması âdet edinilmişti, bu nedenle yeni atamalar bir değişikliğin habercisi olmuştur.¹⁶⁹ Cumhurbaşkanı İnönü'nün 19 Mayıs hasebiyle yaptığı konuşması da bu değişiklik haberini desteklemiştir. İnönü; “Harp zamanlarının

¹⁶⁵ TBMM TD, 21 Mayıs 1945, c. XVII, Dönem: 7, Birleşim: 58, s. 217-225, 228-230.

¹⁶⁶ TBMM TD, 22 Mayıs 1945, c. XVII, Dönem: 7, Birleşim: 59, s. 252-253.

¹⁶⁷ TBMM TD, 26 Mayıs 1945, c. XVII, Dönem: 7, Birleşim: 63, s. 399-400.

¹⁶⁸ TBMM TD, 29 Mayıs 1945, c. XVII, Dönem: 7, Birleşim: 65, s. 488-489, 500, 508, 512, 515.

¹⁶⁹ Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları...*, s. 63.

ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıka, memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir” demiştir.¹⁷⁰

1945 bütçe görüşmelerinde muhalefetin iyice ayyuka çıkmasından yaklaşık bir hafta sonra, 7 Haziran 1945’te CHP Meclis Grubuna, “Dörtlü Takrir” adı verilen bir takrir verilmiştir. Takririn altında İzmir Milletvekili Celâl Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, Kars Milletvekili Fuat Köprülü ve İçel Milletvekili Refik Koraltan’ın imzaları yer almıştır. Bu isimlerin, 29 Mayıs’ta yapılan bütçe oylamasında ve hükümete güvenoyu oylamasında ret veren isimler olduğu görülmektedir.

Takirde; Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk kurulduğu günden beri demokrasi prensiplerine dayandığı, Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Müstakil Grubun başarısızlığı, Türk milletinin siyasî özgürlüklerini kullanabilecek düzeyde olduğu ve demokrasinin uygarlık dünyasının gerekliliği olduğu vurgulanmıştır. Akabinde; ulusal egemenliğin bir sonucu olan meclis denetimi için anayasanın sadece şekline değil ruhuna da uygun olacak tedbirler alınması, vatandaşların siyasî hak ve özgürlüklerinin genişçe kullanabilmelerinin sağlanması ve parti çalışmalarının bu iki esasa uygun olacak şekilde düzenlenmesi önerilmiştir. Takririn son cümlelerinde ise İnönü’nün 19 Mayıs’taki konuşmasına vurgu yapılmış ve bu takririn uygunsuz bir zamanda verilmediği söylenmiştir. Ayrıca takririn açık oturumda görüşülmesi teklif edilmiştir.¹⁷¹

Dörtlü Takrir, 12 Haziran’da CHP Meclis Grubu’nda takirde teklif edilenin aksine kapalı bir oturumda görüşülmüştür. Görüşmeler sırasında takirri veren dört isim ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Başvekil Saraçoğlu, bu dört kişiden önerilerini mecliste vermelerini, partiden ayrılmayı düşünmüyorlarsa takirri geri almalarını istemiştir. Takirri veren isimlerin bunu reddetmeleri üzerine oylamaya geçilmiş ve takirri reddedilmiştir.¹⁷² Şevket Süreyya Aydemir, verilen sert tepkilerin mantık ölçüsüyle değil, psikolojik açıdan ele alınması gerektiğini söylemekte, gerekçesini ise partililerin henüz bu gelişmelere hazır olmadıkları şeklinde açıklamaktadır.¹⁷³ Takririn ardından 21 Eylül’de Menderes ve Köprülü partiden ihraç edilmiş, karar ertesi gün partinin

¹⁷⁰ Nadir Nadi, “Milli Şefin Nutku”, *Cumhuriyet*, sayı: 7454, s. 3.

¹⁷¹ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi III: Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1.baskı, İstanbul, Mayıs 2012, s. 399-401.

¹⁷² İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Savaşın İçinden Geleceğine Yönelen İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si*, c. III, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 303-304.

¹⁷³ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, c. II, Remzi Kitabevi, 11.baskı, İstanbul, Mart 2011, s. 442.

şubelerine duyurulmuştur.¹⁷⁴ Bu gelişmeler üzerine Bayar partiden ayrılmadığı halde 28 Eylül'de milletvekilliğinden istifa etmiştir.¹⁷⁵ 27 Kasım'da ise yaşanan hadiseleri eleştiren Refik Koraltan partiden ihraç edilmiştir.¹⁷⁶

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1945'te TBMM'nin açılış konuşmasında; Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu andan itibaren demokratik ilkeleri benimsediğini ve diktatörlüğü zararlı bulduğunu söylemiş, “bizim tek eksikimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır” demiştir.¹⁷⁷ Gerek siyasî çevrelerin gerekse kamuoyunun beklentisi eski Başvekil Celal Bayar tarafından bir parti kurulması yönünde olmuştur. Bu doğrultuda 1 Aralık'tan itibaren Bayar'ın parti kuracağıyla ilgili haberler yapılmaya başlanmıştır. 3 Aralık'ta Bayar CHP'den istifa etmiş, 4 Aralık'ta ise İnönü tarafından görüşmeye davet edilmiştir.¹⁷⁸ İnönü, dolayısıyla CHP, yeni bir parti kurulmasını olumlu karşılamış, başından beri yeni kurulacak partinin CHP içerisinden doğmasını istemiştir. Nitekim bu istekleri gerçekleşmiş, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti resmen kurulmuştur.

Demokrat Parti; Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından kurulmuş, genel başkanlığına Celal Bayar getirilmiştir. Partinin programının ise CHP'nin programından pek bir farkı olmamıştır. Partinin kurucuları CHP'de yetişmişler ve buradan ayrılmışlardır. Bu sebeple temel görüşlerinin paralel olması şaşırılacak bir şey olarak görülmemiştir. Programın geneline bakıldığında DP'nin temel siyasî amacı ülkede demokrasinin gelişmesi ve ilerlemesi olmuştur. Yine temel hak ve özgürlüklere de programda geniş yer ayrılmıştır. Seçimle ilgili meseleler de ele alınmış, tek dereceli seçim sistemi ve seçimlerin güvenliği vurgulanmıştır. Ekonomik amaç olarak ise özel sermayenin üzerinde durulmuştur. CHP'nin altı ilkesi de yorumlamada birkaç ufak değişiklikle birlikte kabul edilmiştir.¹⁷⁹

CHP başlangıçta DP'nin kurulmasını oldukça ılımlı bir şekilde karşılamıştır. Bu durum DP'ye kendini kamuoyuna izah etmesi için fırsat vermiştir. Zira DP'nin önündeki ilk engel “muvazaa partisi” olduğu düşüncesinin doğması olmuş, bu yorumların temelini de

---

¹⁷⁴ BCA, 490-1-0-0; 5-27-17.

¹⁷⁵ Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, s. 141.

¹⁷⁶ BCA, 490-1-0-0; 6-28-7.

¹⁷⁷ TBMM TD, 1 Kasım 1945, c. XX, Dönem: 7, Birleşim: 1, s. 7.

¹⁷⁸ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara, Temmuz 1976, s. 16.

¹⁷⁹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul, 2010, s. 30; Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, s. 141.

1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası örneği oluşturmuştur. DP, muvazaa parti olmadığını halka iyi anlatmış olacak ki il ve ilçe örgütlenmeleri hızla büyümeye başlamıştır. Üstelik bu büyümede CHP'den katılım gösterenlerin de büyük bir etkisi olmuştur. Böylece DP geniş kitlelerde karşılık bulmuştur. Bu durum CHP'nin gündengüne tavrını değiştirmesine ve DP'ye karşı daha sert bir tutum sergilemesine yol açmıştır.

Bu sırada CHP'nin demokratikleşme hareketleri İnönü'nün izniyle son hızla devam etmiştir. DP'nin ısrarları karşısında önce tek dereceli seçim sistemi kabul edilmiş, bununla birlikte seçimin adli denetim altında yapılması ve gizli oy-açık sayım talepleri reddedilmiştir. Ayrıca Cemiyetler Kanunu'nda yapılan bir değişiklikte sınıf temelli parti ve dernek kurma yasağı kaldırılarak sendikalar kurulmasının önü açılmış, Üniversiteler Kanunu ile üniversitelerin özerkliği tanınmış, hükümete yayınları kapatma yetkisi veren Matbuat Kanunu'nun 50. maddesi ve yayın çıkarmak için mülki idare amirinden izin alınması kuralı kaldırılmıştır.¹⁸⁰

CHP'nin bu demokratik adımları atmasındaki başlıca etken savaşın Müttefik zaferiyle sonuçlanması olmuştur. Savaşın başından itibaren her iki tarafı da daimî olarak oyalama yoluna giden Türkiye, savaşın kazananı yanında yer almak istemiş, bu sebeple de Batı'nın vazgeçilmez ilkesi olan "demokrasi"ye hızlı bir giriş yapmıştır. Savaş sonrasında Rusların takip ettiği saldırgan politika sebebiyle ABD-Türkiye yakınlaşması başlamıştır. Bu yeni durum iç politikayı da önemli ölçüde etkilemiştir. Ekonomide daha liberal bir eğilim gözlenmiş, ABD'nin öngördüğü yeni kapitalist düzene eklenme politikası takip edilmiştir. Bu yeni durumdan dolayı savaş boyunca komünizm ve anti-komünizm arasında kurulan denge hızla komünizm aleyhinde değişmiş, İnönü ve hükümetleri ciddi bir anti-komünist eğilim sergilemeye başlamıştır. Hatta öyle ki "komünist" sözcüğü partiler arası mücadelede hakaret ve suçlama maksadıyla kullanılmıştır.

Bu sırada CHP-DP mücadelesi her geçen gün daha da şiddetlenerek 14 Mayıs 1950 seçimlerine kadar sürmüştür. 14 Mayıs 1950'de; CHP ve DP bütün ülkede, MP 22 şehirde, MKP ise sadece İstanbul'da seçimlere katılmıştır. Katılım oranının %90'a yaklaştığı seçimlerde DP, %53,3 oy oranıyla 487 sandalyenin 408'ini kazanmıştır. CHP

---

¹⁸⁰ Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", s. 142-143.

69, MP 1 sandalye kazanırken, Bağımsızlar da 9 sandalye kazanmışlardır.¹⁸¹ Sonuçlardan da anlaşılacağı üzere DP oyların %53'ünü almasına rağmen sandalyelerin yaklaşık %84'ünü kazanmıştır. DP'nin seçimleri kazanması tek partili siyasî hayattan çok partiliye geçiş sürecinin tamamlanmasını sağlamış ve böylece 14 Mayıs 1950 tarihi bir dönemin, Millî Şef Dönemi'nin kapanmasına sahne olmuştur.

İnönü döneminin iç politikadaki gelişmeleri genel hatlarıyla ele alındıktan sonra bu gelişmelerin Türkçü-Turancı dergilerde nasıl yorumlandığı ve hangi konulara, hangi yönden muhalefet edildiği daha rahat anlaşılabilir.

2.2. Türkçü Dergilerin İç Politika Eleştirileri

Türkçü dergiler, iç politikayla ilgili temel olarak; parti mücadeleleri, eğitim ve komünizm üzerinde durmuşlardır. Parti mücadeleleri ve eğitim meselelerine de daha çok komünizm çerçevesinde yaklaşmakla beraber, bu hususlarda çeşitli öneriler de ortaya koymuşlardır. Bu üç temel başlığın yanı sıra çeşitli güncel olaylarla ilgili de kanaatlerini söylemiş ve eleştirilerde bulunmuşlardır.

2.2.1. Türkçü Dergilerde Komünizm ve Komünizmden Kaynaklı Olaylar

1917'deki Bolşevik Devrimi'nden itibaren dünyada adından daha sık söz edilmeye başlanan komünizm, Türkiye'de hiçbir zaman sıcak karşılanan bir ideoloji olmamıştır. Millî Mücadele dönemi başta olmak üzere 1920'ler boyunca Türk-Rus ilişkileri olumlu yönde seyretmiş, bunda Rusların desteği baş etken olmuştur. Bununla birlikte Türk-Rus ilişkilerinin en iyi olduğu bu dönemde dahi komünizme karşı daima mesafeli yaklaşılmıştır. Ekim 1920 tarihinde Atatürk tarafından Türkiye Komünist Fırkası kurdurulmuş, bu firkada Atatürk'ün güvendiği Fevzi Çakmak, Ali Fuat Cebesoy, Kazım Özalp, Refet Bele, İsmet İnönü, Tevfik Rüştü Aras, Şükrü Kaya, Kılıç Ali gibi birçok isim yer almıştır.¹⁸² Atatürk'ün bu hareketi, iyi giden Rus ilişkilerini pekiştirmek ve ülkedeki komünist faaliyetleri kontrol altında tutmak maksadıyla yaptığı anlaşılmaktadır, zira kendisinin kontrolü dışındaki komünist faaliyetleri çeşitli önlemler olarak sınırlandırmaya çalıştığı görülmektedir. Türkiye'ye gelen Rus heyetlerin

¹⁸¹ Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", s. 154.

¹⁸² Rasih Nuri İleri, *Atatürk ve Komünizm*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, Aralık 1994, s. 226; Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1967, s. 303, 313.

komünizm propagandası yapmalarının engellenmesi¹⁸³ ve Azerbaycan dahil dışarıdan gelen komünist yayınların yasaklanması¹⁸⁴ bu önlemlerden bazıları olmuştur. Bahsi geçen Komünist Fırka daha sonra kapatılmış, 1923'ten Atatürk'ün vefatına kadar geniş çaplı birçok komünist tevkifatı gerçekleştirilmiştir.¹⁸⁵ Bununla beraber Türk-Rus ilişkileri olumlu seyretmeye devam etmiştir.

İnönü de Atatürk gibi komünizmin yayılmasına karşı çeşitli önlemler almış, buna rağmen bu dönemde komünist faaliyetlerde belirli bir artış olmuştur. Rus-Alman savaşının başlamasıyla beraber daha da artan komünist faaliyetler ve Rus taraftarlığı, savaş Müttefiklerin kazanacağı anlaşıldıktan sonra zirve noktasına ulaşmıştır. Rus taleplerinin ortaya çıkması ve bu taleplerin resmî olarak Türkiye'ye iletilmesi de birtakım solcuların Rus taraftarlığı yapmasına engel teşkil etmemiştir. Bu durum Türkçü kesimi daha da öfkelenmiştir, bu öfke yazılarına da yansımıştır.

Türkçülerin, Rus ve komünizm karşıtlığı II. Dünya Savaşı'ndan çok önceye dayanmaktadır. Türkiye'de her zaman komünizme karşı mesafeli bir tavır alındığından yukarı bahsedilmiştir. Bundaki önemli etkenlerden biri; "Türk birliği" fikrini savundukları için Rusların hedef tahtasına oturttukları ve bu yüzden Osmanlı'ya iltica etmek zorunda kalan Mehmet Emin Resulzade, Ayaz İshakî, Akçuraoğlu Yusuf, Ağaoğlu Ahmet, Zeki Velidi Togan, Hüseyinzade Ali gibi isimlerin faaliyetleri olmuştur. Bu isimlerin fikirleri, Türkçülüğün önemli ideoloğu Ziya Gökalp'in fikirlerine takviye edilince Osmanlı Türkleri arasında Türkçü-Turancı bir kitle doğmuş bu da peşinden komünizm ve Rus aleyhtarlığını getirmiştir.¹⁸⁶ Bu fikirlerden etkilenen ve ikinci kuşak Türkçüler olarak adlandırdığımız Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkkan, Nejdet Sançar gibi isimler de Rus ve komünizm aleyhtarlığını geliştirerek 1930'lardan itibaren bu hususlarda uyarılarda bulunmuşlardır. İkinci kuşak Türkçülerin, Atatürk döneminde başlayan uyarıları İnönü döneminde de devam etmiştir. Bu isimlerin kaleme aldıkları yazılar incelendiğinde, komünizme yoğun bir düşmanlık besledikleri ve bu fikre karşı tahammülsüz oldukları anlaşılmaktadır. Türkçülerin komünizmle ilgili yazıları savaş sırasında ve sonrasında farklılık göstermiştir. Bundaki en önemli etken Türkiye'nin izlediği savaş dışında kalma politikası olmuştur. Bu hususta Türkçü dergilerdeki

¹⁸³ BCA, 30-10-0-0; 55-363-11.

¹⁸⁴ BCA, 30-18-1-1, 7-30-11.

¹⁸⁵ Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler...*, s. 383.

¹⁸⁶ Turgut Er, (*Arşiv Belgeleri Işığında*) *Türkiye'de Sansür (1938-1945)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014, s. 93.

komünizmle ilgili savaş sırasındaki ve sonrasındaki yazıları ayrı ayrı incelemek faydalı olacaktır.

Türkçülerin savaşın başındaki en önemli dergilerinden biri; Reha Oğuz Türkkkan'ın öncülüğünde çıkan ve ilk sayısı Atatürk'ün vefat ettiği gün yayımlanmış olan *Ergenekon* dergisidir.¹⁸⁷ Derginin ilk sayısında Türkkkan'ın “Rejimlerin ve İçtimai İnanışların Tenkidi” adlı makalesi yer almıştır. Bu makalede “-izm” ekine sahip ideolojilerin ele alınacağını haber veren Türkkkan, birçok gencin “komünizm” veya “faşizm” ideolojilerinin peşinden sürüklenmeye başladığını ve bunu yaparken, peşinden gittikleri ideolojiler hakkında hiçbir şey bilmediklerinden bahsetmiştir. Türkiye’de komünist propaganda kadar faşist propaganda yapıldığına değinen Türkkkan, ülküsüzlüğün bir milletin yükselişindeki en büyük engel olduğunu ancak yanlış ve kötü ülkülerin bir millet için daha da zararlı olduğunu söylemiştir. Daha sonra ideolojilerin tamamının tenkit edileceği, ilk olarak da komünizmle başlanacağı söylenmiş ancak bunun sebebinin özel bir komünizm düşmanlığından kaynaklanmadığı, tarihsel olarak daha eski olduğu için ilk olarak komünizmin seçildiği belirtilmiştir. Makalenin bu kısmının son cümlesi ise “sırasıyla hepsini yıkacağız” olmuştur.¹⁸⁸

Derginin 2. sayısında ise yine Türkkkan tarafından kaleme alınan “Faşizm Tehlikelidir” başlıklı küçük bir yazıyla karşılaşılmaktadır. Türkkkan, Avrupa seyahatinde faşizmi ve nasyonal sosyalizmi gördüğünü, bunların büyük tehlikeler olduğunu ve ülkemiz için çok sakıncalı olduklarını söylemiştir. Faşizmin tehlikesiyle ilgili yazısını yayımlayamadığını sözlerine ekleyen Türkkkan, yabancı devletlerin Türk matbuatına müdahalelerine isyan etmiş, ne olursa olsun bu ideolojilerin tehlikelerini anlatacağını belirtmiştir. Ayrıca Atatürk'ün komünizme de faşizme de karşı olduğunu, *Ergenekon* ruhu yaşadığı sürece Atatürk'ün prensiplerinin yok olmayacağını söylemiştir.¹⁸⁹ İlk sayıda başladığı makalesini de devam ettiren Türkkkan, bu sayıda komünizmi ele almış ancak yorumda bulunmaktan kaçınarak muhtelif ülkelerin meşhur ansiklopedilerindeki “komünizm” maddelerinden parçalar vermekle yetinmiştir.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ *Ergenekon* dergisinin Türkçülük anlayışı için bkz: Bekir Koçlar, “Türk Milliyetçiliği Düşüncesini Tanımlama ve Temellendirme Çalışmalarına Bir Örnek: *Ergenekon* Dergisi”, *History Studies*, c. V, sayı: 2, Mart 2013, s. 263-286.

¹⁸⁸ Reha Oğuz Türkkkan, “Rejimlerin ve İçtimai İnanışların Tenkidi”, *Ergenekon*, sayı: 1, İstanbul, 10 Kasım 1938, s. 6-8.

¹⁸⁹ Reha Oğuz Türkkkan, “Faşizm Tehlikedir!”, *Ergenekon*, sayı: 2, İstanbul, 10 Aralık 1938, s. 2.

¹⁹⁰ Reha Oğuz Türkkkan, “Rejimlerin ve Sosyal İnanışların Tenkidi”, *Ergenekon*, sayı: 2, İstanbul, 10 Aralık 1938, s. 6-8.

3. sayıda Türkkan, “Açlar, Komünizm ve Milliyetçilik” adlı bir makale kaleme almış, komünistlerin milliyetçileri hayalperestlikle suçladığını, asıl mesnetsiz vaatlerde bulunanların komünistler olduğunu söylemiştir. Fakir işçi ve köylünün komünistlerin umurunda olmadığını, bunların asıl hedefinin zenginleri alaşağı etmek olduğunu, bunun sebebinin de kıskançlık, hırs ve kin olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca komünistlerin savundukları eşitliğin zenginlikte eşitlik değil, fakirlikte eşitlik olduğunu söylemiş, Bolşevik Rusya’nın buna örnek olduğunu belirtmiştir. Türkkan bu sayıda da “Rejimlerin ve İçtimai İnanışların Tenkidi” adlı makalesine devam etmiş ve komünizmin tarihini anlatmıştır. Türkkan’ın 2. sayıdaki “Faşizm Tehlikelidir” yazısı birçok tenkide maruz kalmış olacak ki Türkkan 3. sayıda kendisini açıklamak durumunda kalmıştır. Türkkan, “komünizmi savunduğu” iddialarını yalanlamış, komünizmin cemiyetleri çökerttiği gibi propaganda vasıtasıyla “Rus çizmesini” de getirdiğini söylemiştir. Faşizm ve nasyonal sosyalizmin ise milliyetçilik ve cemiyetçilik gibi bazı değerli prensipleri olduğunu ancak bunların altında yatan asıl tehlikenin - özellikle faşizmin- Anadolu üzerindeki emellerinden kaynaklandığını, bu ideolojilere destek olmanın düşman propagandasına fayda sağlayacağını belirtmiştir.¹⁹¹

Ergenekon dergisi örneğinde görüleceği üzere savaş dönemi olan 1939-1945 yıllarında Türkçü dergiler, muharip tarafların ideolojilerine karşı ağır eleştirilerden kaçınmaya çalışmışlardır. *Ergenekon* dergisinin çıktığı dönemin; Avrupa’da gerginliğin tırmandığı ve Türkiye’nin, İngiltere ile Sovyetler Birliği arasında bir köprü görevi üstlenerek bir Türk – İngiliz – Fransız – Sovyet ittifakı sağlamaya çalıştığı bir dönem olduğu bu noktada göz önünde bulundurulmalıdır. *Ergenekon*’un çıkarıldığı aylar aynı zamanda İtalya ve Almanya’nın gittikçe saldırganlaştıkları ve daha büyük bir tehdit haline geldikleri bir döneme denk gelmiştir. Bu sebeple *Ergenekon*’daki faşizm ve nasyonal sosyalizm aleyhtarı yazılar, derginin Şubat 1939’da kapatılmasına neden olmuştur.

Savaş sırasında Türkçü dergilere bakıldığında; komünizmle ilgili yazılara sınırlı miktarda yer verildiğini, komünizm eleştirilerinin daha çok eğitim ve toplumsal hayatla ilgili yazılarda üstü örtülü bir şekilde ele alındığı, eleştirilerde de temkinli davranıldığı

---

¹⁹¹ Bahsi geçen makalelerin künyeleri sırasıyla;

Reha Oğuz Türkkan, “Açlar, Komünizm ve Milliyetçilik”, *Ergenekon*, sayı: 3, İstanbul, 10 Ocak 1939, s. 1-3.

Reha Oğuz Türkkan, “Rejimlerin ve İçtimai İnanışların Tenkidi”, *Ergenekon*, sayı: 3, İstanbul, 10 Ocak 1939, s. 4-5.

Reha Oğuz Türkkan, “Faşizm Tehlikelidir Yazısı Etrafında”, *Ergenekon*, sayı: 3, İstanbul, 10 Ocak 1939, s. 36.

görülmektedir. Türkçülerin komünizme karşı bu tavrının, bahsi geçen dönemde dergilerle sınırlı kaldığı, Türkçü isimlerin çıkarttıkları broşürlerden anlaşılmaktadır. Buna örnek teşkil eden broşürlerden biri Reha Oğuz Türkkan'ın 27 Ağustos 1943'te çıkarttığı "Solcular ve Kızılılar" adlı broşür olmuştur. Türkkan bu broşürde; Türkiye'deki komünist tehdidinin küçümsendiğini, bu tehdidin artık ciddiye alınması gerektiğini belirtmiştir. Mustafa Suphi, Ahmet Cevat, Nazım Hikmet, Hasan İzzettin, Vehbi Cem, Melih Cevdet, Sabahattin Ali, Faik Berçmen, Kemal Bilbaşar, Sait Faik gibi isimleri zikretmiş, bu isimlerin ruhlarını şeytana sattıklarını söylemiştir. Ayrıca Sabahattin Ali'den "Rum dönmesi", Faik Berçmen'den "Ermeni", Kemal Bilbaşar'dan ise "Arnavut melezi" olarak bahsetmiş, komünizme destek olan yayın organları olarak da *Tan*, *Ses*, *Yeni Ses*, *Küllük*, *Sokak*, *Projektör*, *Yürüyüş*, *Yeni Yol*, *Yurt ve Dünya*, *İnsan*, *Adımlar* gibi gazete ve mecmuaların isimlerini saymıştır. Broşüründe Ruslarla ilgili de ağır eleştirilere yer veren Türkkan, Rusların Türkiye içerisinde ajanları vasıtasıyla büyük bir propagandaya giriştiğini söylemiştir. Broşürün sonuna da "Bu eser ne kazanç ne de şöhret için yazıldı. Bu eser, bir tahrik de değildir. Sadece bir Türk oğlunun millettaşlarına sunduğu rapordur" ibaresi eklenmiştir.¹⁹² Bu ibare broşürün kaderini değiştirememiş, 11 Eylül 1943'te İcra Vekilleri Heyeti'nce bahsi geçen broşürün dağıtımının yasaklanmasına ve mevcutlarının toplatılmasına karar verilmiştir.¹⁹³

Türkçülerin, komünizme karşı kullandıkları dil açısından çıkarttıkları broşürler ile dergiler arasında büyük bir fark görülmektedir. Bu farkın sebebinin ancak; dergi çıkartmanın broşür çıkartmaktan daha zor olduğu, bu nedenle derginin kapatılmasının veya tatil edilmesinin, broşürlerin yasaklanmasından daha büyük bir zarara neden olduğu şeklinde açıklayabiliriz. Bununla birlikte İsmet Rasin'in 1940 yılında *Bozkurt* dergisindeki "Komünistler" başlıklı yazısı, bahsi geçen dönemin istisnalarından birini teşkil etmiştir. Rasin bu yazısında komünistleri hakarete varan ağır bir eleştirel dille tarif etmiş ancak Rusların adını zikretmemiştir. Rasin komünistlerin içinde buldukları cemiyetin; hükümetine, ırkına, kültürüne, dinine, ahlakına, tarihine, istiklâline ve namusuna düşman olduklarını söylemiştir. Daha sonra da dejenere olduklarını belirttiği komünistlerin tarifine şöyle devam etmiştir; "insana tiksinti verecek derecede ahlakları bozuk", "alkolik", "morfinman", "eroınman", "bencil", "tembel", "iradesiz",

¹⁹² Reha Oğuz Türkkan, *Solcular ve Kızılılar*, Bozkurtçular Yayını, İstanbul, 1943.

¹⁹³ BCA, 30-18-1-2; 103-67-2.

“sadakatsiz”. Ayrıca komünistlerin savundukları şeyin aksine çalışıp alın teriyle kazanmadıklarını, kısa yollardan geçimlerini sağladıklarını söylemiştir. Rasin bu yazısında sözlerini; komünistlerin “mikrop” olduğu, bunların doğaları gereği içinde buldukları vücudu (ülkeyi) zehirledikleri ve bu vücudun yaşamak için bu mikroplardan kurtulması gerektiğini söyleyerek noktalamıştır.¹⁹⁴ Bu noktada belirtmek gerekir ki Rasin’in bu yazısı sebebiyle dergi tatil edilmemiştir. Bunun muhtemel sebebi; hükümeti ya da muharip devletleri hedef almamış olmasıdır.

Türkçü dergilerde komünizme karşı kullanılan dil 1945-1950 yıllarında değişim geçirmiştir. Savaşın sonlarına doğru Rusların, savaşa dahil olması için Türkiye üzerinde kurduğu baskılarına ve Türkiye’nin Birleşmiş Milletler’e alınmamasıyla ilgili önerilerine, toprak talepleri de eklenince Rus ve komünist karşıtlığı hızlı bir yükselişe geçmiştir. Türkçüler de içinde bulunulan konjonktürden faydalanarak, savaş boyunca içlerinde tuttıkları düşüncelerini alenen ifade etmeye başlamışlardır.

1946-1947 yıllarında çıkarılan *Özleyiş* dergisinin ilk sayısında “İnsan Hakları ve Hürriyet” başlıklı bir yazıya yer verilmiştir. Bu yazıda komünizmin Marx’ın enternasyonal düşüncelerinin aksine bir Rus ideolojisi olduğundan bahsedilmiş, daha sonra Rusların Kırım’da yaptıkları, “Orta Çağ’ı aşan bir dehşet ve istibdat” olarak adlandırılmış ve Sovyetlerin inkılapçılık anlayışının “zincirli hürriyet” olduğu söylenmiştir.¹⁹⁵ Yine *Özleyiş*’in 4. sayısında Rusya’dan iltica etmiş olduğu söylenen M. Bağrıyanıkoğlu’nun “Bolşevikliğin İçyüzü” adlı yazısında Sovyet rejiminin demokrat bir rejim değil bir baskı rejimi olduğu anlatılmıştır.¹⁹⁶ *Özleyiş* ile aynı tarihlerde çıkarılan *Türkeli* dergisinde de komünist ve Rus aleyhtarları yazılar ön plana çıkmıştır. Derginin ilk sayısında Bekir Berk; “mabedi komünist enternasyonal, papası Stalin, kurucusu Lenin, peygamberi Marx olan batıl bir din” olarak nitelendirdiği komünizmin, demokrasi ile hiçbir alakası olmadığını, inandıkları cennette “eli, kolu, ağzı, hatta vicdanı zincirli birçok köle” bulunduğunu, Rus komünistlerin Ruslarla birlikte Letonyalının, Estonyalının, Romanyalının ve 40 milyon Türk’ün “kanını emdiklerini” söylemiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁴ İsmet Rasin, “Komünistler”, *Bozkurt*, sayı: 6, İstanbul, Eylül 1940, s. 140-141.

¹⁹⁵ Özleyiş, “İnsan Hakları ve Hürriyet”, *Özleyiş*, sayı: 1, Ankara, Ekim 1946, s. 11, 19-20.

¹⁹⁶ M. Bağrıyanıkoğlu, “Bolşevikliğin İçyüzü”, *Özleyiş*, sayı: 4, Ankara, Ocak 1947, s. 9-11.

¹⁹⁷ Bekir Berk, “Demokrasi ve Komünizm”, *Türkeli*, sayı: 1, İstanbul, Ocak 1946, s. 9-10.

Türkçü dergilerin Ruslarla ilgili olarak kaleme aldıkları yazılar daha sonraki başlıklarda işleneceğinden, yukarıda verilen bu husustaki birkaç örneğin yeterli olacağı düşünülmüştür. Verilen örneklerde de görüleceği üzere 1945-1950 yılları arasında Türkçü dergiler; Ruslara ve komünistlere alenen hücum etmişlerdir. Bu yazılardan dolayı dergilerin kapatılmamış olması, İnönü ve hükümetlerinin Türkçülerle paralel görüşte olduklarını göstermektedir. CHP Rize milletvekili Fahri Kurtuluş'un *Özleyiş* dergisine verdiği beyanatta komünizmle mücadelenin gerekliliğini vurgulaması, CHP Kurultayı'nda Hüseyin Cahit'in başkanlığında bir komünizmle mücadele heyeti kurulmasını ve bu heyetin İstiklâl Mahkemeleri gibi hareket etmesini önereceğini söylemesi de bu görüşü doğrular niteliktedir.¹⁹⁸ Yine 1943 yılında İcra Vekilleri Heyeti'nce yasaklanan, Türkkan'ın "Kızıllar ve Solcular" adlı broşürünün 15 Temmuz 1948'de serbest bırakılması da bu görüşü destekleyen bir diğer gelişme olmuştur.¹⁹⁹ Savaş sonrasında durum böyleyken, savaş sırasında hükümet ile Türkçülerin ilişkileri daha farklı bir yönde seyretmiş, Irkçılık-Turancılık davası bu ilişkinin dönüm noktası olmuştur.

2.2.1.1. Irkçılık-Turancılık Davası (7 Eylül 1944-31 Mart 1947)

Türkçü dergilerin Irkçılık-Turancılık davasıyla ilgili yazdıklarına geçmeden önce davanın nasıl başladığını ve nasıl sonuçlandığını bilmek yerinde olacaktır. Dava, Meclisteki konuşmasında; "Arkadaşlar, biz Türk'üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve laakal bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız"²⁰⁰ diyen Başvekil Şükrü Saraçoğlu döneminde başlamıştır.

Saraçoğlu'nun bu beyanı aynı zamanda olayların ve davaların başlamasının fitilini de ateşlemiştir. Başvekilin meclisteki sözleri üzerine dönemin Türkçülerinin başta gelen ismi Hüseyin Nihal Atsız, *Orhun* dergisinin 1 Mart 1944 tarihli 15. sayısında Saraçoğlu'na hitaben bir açık mektup yazmış ve Türkiye'deki bazı komünist eylemlere göz yumulmasından şikayet etmiştir.²⁰¹ Ardından derginin 1 Nisan 1944 tarihli 16.

¹⁹⁸ Özleyiş, "Rize Milletvekili Dr. Fahri Kurtuluş'un Özleyiş'e Beyanattı", *Özleyiş*, sayı: 7, Ankara, Kasım 1947, s. 5-8.

¹⁹⁹ *BCA*, 30-18-1-2; 117-59-8.

²⁰⁰ *TBMM ZC*, 5 Ağustos 1942, c. XXVII, Devre: 6, İnikat: 77, s. 24.

²⁰¹ Atsız, "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup", *Orhun*, sayı: 15, 1 Mart 1944, s. 1-4.

sayısında ise işi daha da ileriye götürmüş ve Maarif Vekaleti'ni meselenin merkezine olarak komünist propagandaları hakkında şikayetlerine devam etmiştir. Atsız bu açık mektubunda; Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav, Sadrettin Celal, Ahmet Cevat, Doğan Aksoy gibi isimler vermiş ve bu isimlerin bazı faaliyetlerinden bahsetmiş, Sabahattin Ali ile ilgili kısımda Ali'nin, bir şiirinde İsmet İnönü ve Ali Çetinkaya ile ilgili yazdığı mısraları göstererek Ali'yi “vatan haini” olarak zikretmiştir.²⁰²

Atsız'ın yazıları üzerine Sabahattin Ali, Atsız aleyhine “neşren hakaret” davası açmış, ilk duruşma 26 Nisan 1944'te saat 10:00'da Ankara'da başlamış, Atsız Ankara'ya 24 Nisan'da gelmiş ve büyük tezahüratla karşılanmıştır. Davanın hakimliğini Saffet Unan, savcılığını ise Hadi Tan yapmıştır. Atsız'ın avukatlığını ise Şevket İnce, Ferruh Ağan ve Rasih Yeğengil üstlenmiştir.²⁰³ Davanın görüldüğü gün adliye içinde ve dışında Atsız taraftarı gençler büyük gösterilerde bulunmuştur. Ali, Atsız'ın üzerinden on beş sene geçmiş bir olayı²⁰⁴ gündeme getirerek kendisine hakaret ettiğini, davanın basit bir hakaret davası olarak kalması gerektiğini, davanın siyasileştirilmesi halinde Atsız'ın bundan büyük zarar göreceğini söylemiş ve 10 bin lira tazminat talep etmiştir. Atsız'ın avukatı İnce ise tam tersine bunun iki davanın çarpışması olduğunu vurgulamıştır. İlk konuşmaların ardından dava 3 Mayıs tarihine ertelenmiştir.²⁰⁵

3 Mayıs'ta davanın ikinci duruşması görülmüş, Atsız'a destek olmak isteyen Türkçüler adliye içini ve dışını yine hınca hınç doldurmuştur. Duruşmanın neticesinde hakim, soruşturmanın genişletilmesi talebini reddetmiş, savcı ise Atsız'ın cezalandırılmasını istemiştir. Atsız tarafının savunmasını hazırlaması için duruşma 9 Mayıs'a ertelenmiştir. Duruşma sonrasında Türkçü gençlerin tepkileri büyük bir gösteriye dönüşmüş, “kahrolsun komünistler” diye bağırarak büyük bir kalabalık Ulus Meydanı'na yürümüş, burada İstiklâl Marşı okunmuş ve Sabahattin Ali'nin ele geçirilen yayınları yakılmıştır. Güvenlik güçleri olaya sert bir şekilde müdahale etmiş, Ali Çankaya, Sait Bilgiç, Osman Yüksel Serdengeçti, Sait Sadi Danişmentgazioğlu, Cevdet Savgar, Ahmet

---

²⁰² Atsız, “Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup”, *Orhun*, sayı: 16, 1 Nisan 1944, s. 1-6.

²⁰³ Sabahattin Ali'nin avukatlığını ise Ulus gazetesinin hukuk müşavirleri üstlenmiştir (Mustafa Müftüoğlu, *Milli Şef Döneminde Çankaya'da Kabus*, Başak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 52; Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, s. 606).

²⁰⁴ Ali'nin bahsettiği olay; 1932 yılında cumhurbaşkanına hakaret ve komünizm suçlarından 4 yıl hapis cezasına çarptırılıp, 14 ay sonra 1933'teki aftan yararlanarak serbest bırakılmasıdır (*Cumhuriyet*, 27 Nisan 1944, sayı: 7076, s. 3).

²⁰⁵ Müftüoğlu, ...*Çankaya'da Kabus*, s. 51-54.

Ellezoğlu gibi ileride adı duyulacak olan Türkçü gençler gözaltına alınmıştır.²⁰⁶ Bu sırada 9 Mayıs'taki duruşmadan bir gün önce Atsız'ın avukatı Şevket İnce'nin *Ulus* gazetesinde bir mektubu yayımlanmış, İnce, Atsız'ın "Dalkavuklar Gecesi" adlı yazısını okuduğunu ve Atsız'la fikirlerinin örtüşmediğini söyleyerek avukatlıktan çekilmiştir.²⁰⁷ 9 Mayıs'ta Atsız savunmasını yapmış, bu davanın Türkçülük ile komünizmin davası olduğunu söylemiş, "vatan haini" ibaresiyle ilgili olarak;

"Kararı kendi lehime çevirmek için hiçbir kaçamak yolu aramadığıma inanmanızı rica ederim. Şu kadar söyleyebilirim ki Sabahattin Ali bir komünist olduğu, yani rejimi değiştirmek ve istiklâlimizi yok etmek istediği, yani vatan haini olduğu için, Başvekile olan mektubumda bir vatan haininin Maarif Vekaleti tarafından korunduğunu belirtmek üzere bu tabiri kullandım"

demiş, sözünün arkasında durarak geri adım atmamıştır. Atsız'ın cezası 6 ay hapis ve 100 lira para cezası olarak saptanmış ancak Atsız'ın daha önce de Ali'nin fikirlerini acı ve hatta hakaret edici mahiyette tenkit etmesine rağmen Ali'nin buna sessiz kalması, Atsız'ın bu mektubu yazmayı kendine vazife görmesine sebep olduğundan bu durum hafifletici sebep olarak görülmüş, ceza 4 ay hapse ve 66 lira 60 kuruş para cezasına düşürülmüştür. Bu cezalar tecil edilmiştir.²⁰⁸

Atsız-Ali davası sona ermiş ancak dava sırasında gerçekleşen olaylar yeni bir davaya sebebiyet vermiştir. Bu olaylar neticesinde; anayasal düzene karşı çıkmak, Irkçılık-Turancılık amacı ile gizli cemiyet kurmak ve hükümet darbesi amaçlamak suçlarından yetkili makamlar Türkçülere karşı harekete geçmiştir. Türkçü yayınlar hakkında alınacak tedbirleri saptamak amacıyla bir komisyon kurulmuş, bu komisyonun başına ise Hasan Âli Yücel getirilmiştir.²⁰⁹ Komisyonun hazırladığı raporda Irkçı-Turancı oldukları söylenen 47 kişinin ismi yer almıştır.²¹⁰

²⁰⁶ Mahmut Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, s. 264-265.

²⁰⁷ *Ulus*, 8 Mayıs 1944, nu: 8177, s. 3.

Mustafa Müftüoğlu bunun bir bahane olduğunu, İnce'nin Falih Rıfkı Atay'ın ikazlarıyla ikna edildiğini ve avukatlığı bıraktığını iddia etmiştir (Müftüoğlu, ...*Çankaya'da Kabus*, s. 58).

²⁰⁸ Müftüoğlu, ...*Çankaya'da Kabus*, s. 65-67; Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, s. 265.

²⁰⁹ Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, s. 265-266.

Mustafa Müftüoğlu, 3 Mayıs'taki nümayişin bir darbe girişimi olduğuna İnönü'yü; Hasan Âli Yücel, Falih Rıfkı Atay ve Nevzat Tandoğan'dan müteşekkil olan "çetenin" ikna ettiğini söylemiştir (Müftüoğlu, ...*Çankaya'da Kabus*, s. 61).

²¹⁰ Raporda Irkçı-Turancı olarak isimleri verilen 47 kişi; Zeki Velidi Togan, Abdülkadir İnan, Akdes Nimet Kurat, Kadircan Kafı, Hüseyin Nihal Atsız, Bedriye Atsız, Ahmet Caferoğlu, Reha Oğuz Türkkan, Hüseyin Namık Orkun, Samet Ağaoğlu, Remzi Oğuz Arık, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, Zeki Sofuoğlu, Hakkı Yılanlıoğlu, Fethi Tevetoğlu, Gülcan Tevetoğlu, Ali Dursun Tibet Tevetoğlu, Mükrimin Halil Yinanç, Orhan Şaik Gökyay, Peyami Safa, Hüseyin Avni Göktürk, Osman

Yaşanan gelişmelerin ardından ulusal basında “Turancılık” fikri yerilmeye başlanmış, Türkçülere yönelik tutuklamalar da bu sırada başlamıştır. 9 Mayıs’ta Nejdet Sançar’ın evi aranmış, Atsız ve Reha Oğuz Türkkan tutuklanmıştır. 15 Mayıs’ta da Zeki Velidi Togan ve Hasan Ferit Cansever tutuklanmış, tutuklamalar bir süre daha devam etmiştir.²¹¹ 18 Mayıs’ta hükümet tarafından bir tebliğ yayımlanmış, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından Atsız, Türkkan, Togan ve Cansever’in evinde aramalar yapıldığı, belgeler bulunduğu, bu belgelerin incelendiği ve belgelerde anayasanın saptadığı ilkelere aykırı Irkçılık-Turancılık hedefi güdüldüğü, bu amaçla bir cemiyet teşkil edildiği, hatta bu cemiyetin muhabere için gizli şifreleri olduğu söylenmiş, bu cemiyetin masum gençlerden kendilerine taraftar topladıkları belirtilmiş ve olaya yetkililer tarafından el koyulduğu duyurulmuştur.²¹²

19 Mayıs nedeniyle yaptığı konuşmasında İnönü de meseleye temas etmiş, Turancılığın zararlı ve hastalıklı bir düşünce olduğunu, Turancıların Türkiye’nin komşularıyla arasını bozduğunu, gençleri ve saf vatandaşları aldattıklarını, bunların gizli tertiplere ve organizasyonlara başvurduklarını, cumhuriyetin ve meclisin mevcudiyetinin aleyhinde teşebbüste bulduklarını söylemiş, Turancılığı “fesat” olarak adlandırmış, bu fesatların ancak yabancılara yaradığını ve bu yeni fesatlara karşı mücadele edileceğini sözlerine eklemiştir. İnönü’nün konuşmasında bir diğer dikkat çeken husus ise Sovyetler Birliği’ne övgüleri olmuştur.²¹³

Irkçılık-Turancılık sebebiyle tutuklanan sanıklara sorguları sırasında çeşitli işkenceler yapıldığı, başta gelen işkence yöntemi olarak da “tabutlukların”²¹⁴ kullanıldığı ileriiki süreçte sanıklar tarafından açıklanmıştır.²¹⁵ Tutuklanarlardan asker olan; Hasan Ferit Cansever, Fethi Tevetoğlu, Nurullah Barıman, Zeki Sofuoğlu, Fazıl Hisarcıklı ve

---

Turan, Nejdet Sançar, Nihat Sami Banarlı, Cafer Seydahmet Kırımer, Muharrem Fevzi Togay, Ali Genceli, Azeri Mehmet Altunbay, San’an Azer, Nebil Buharalı, Halit Bayrı, Mustafa Tatlısu (Müftüoğlu), İzzettin Şadan, Uluğ Turanlıoğlu, Haydar Yeşilyurt, Mustafa Hakkı Akansel, Şakir Ülkütaşır, Tahir Akın, Tesbihcioğlu, Nurullah Barıman, Sadi Özbek, Elmas Yıldırım, Oğuz Öcal, İsmet Rasin Tümtürk, Yusuf Kadıgil, Sepicioğlu (Goloğlu), *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, s. 266).

²¹¹ Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi*, c. II, s. 224.

²¹² Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, s. 267.

²¹³ Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi*, c. II, s. 225.

²¹⁴ Tabutluk; 40 cm genişliğinde, 50 cm uzunluğunda ve 2,5 metre yüksekliğinde beton duvarlardan oluşan hücrelerdir. İçerisine sokulan bir insan içeride yere çömelemez, içeriye sokulan kişiler zaten kollarından ve belinden duvara bağlanır. Tabutluğun tavanına üç adet beş yüzer mumluk ampul koyulur. İçeriye koyulan kişi kimi zaman 24 saat kimi zaman 48 saat aç susuz bırakılır, tuvalet ihtiyacı için dahi kapı açılmaz, böylece işkencenin dozu arttırılırdı (Alparslan Türkeş, *1944 Milliyetçilik Olayı*, Kutluğ Yayınları, 11.baskı, İstanbul, 1975, s. 60).

²¹⁵ Müftüoğlu, *...Çankaya’da Kabus*, s. 92; Türkeş, *1944 Milliyetçilik Olayı*, s. 57-60; Reha Oğuz Türkkan, *Tabutluktan Gurbete*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1975, s. 62-65.

Alparslan Türkeş bu süreçte askerî cezaevinde tutulmuşlardır.²¹⁶ Yargılamalara 7 Eylül 1944'te başlanmış, 23 sanık yargılanmıştır. Yargılanan isimler; Reha Oğuz Türkkan, Zeki Velidi Togan, Hüseyin Nihal Atsız, Nejdet Sançar, İsmet Rasin Tümtürk, Alparslan Türkeş, Orhan Şaik Gökyay, Nurullah Barıman, Zeki Sofuoğlu, Cihad Savaş Fer, Sadi Özbek, Fehiman Altan, Hikmet Tanyu, Cebbar Şenel, Cemal Oğuz Öcal, Sait Bilgiç, Fazıl Hisarcıklı, Hüseyin Namık Orkun, Muzaffer Eriş, Hasan Ferit Cansever, Yusuf Kadıgil, Fethi Tevetoğlu ve Saim Bayrak'tır. Savcılık makamı sanıkların; savaşa Almanya'nın yanında katılmadığı için hükümete darbe yapmak amacıyla gizli cemiyet kurmak, anayasaya aykırı olarak Irkçılık-Turancılık propagandası yapmak, gösteriler vasıtasıyla devletin iç ve dış güvenliğini bozmak ve aynı yolla ulusal çıkarlara zarar vermek, orduya ve cumhurbaşkanına karşı suç işlemek, güvenlik kuvvetlerini tahkir etmek gibi çeşitli suçlardan cezalandırılmasını istemiştir. 29 Mart 1945'te dava sonuçlanmış, 13 sanık beraat etmiştir. Togan, Atsız, Türkkan, Barıman, Fer, Sançar, Tevetoğlu, Türkeş, Şenel ve Öcal 10 yıla kadar çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır.²¹⁷ Verilen karar 31 Ekim 1945'te Askerî Yargıtay tarafından bozulmuş, sanıklar serbest bırakılmış, 31 Mart 1947 tarihinde ise bütün sanıklar beraat etmiştir. Beraat kararında; Turancılıkla ilgili olarak "suç olmayan bir fikrin cemiyet haline girmesinin de suç olamayacağı" ve 3 Mayıs gösterileriyle ilgili olarak da "bu gösteri, milli bir ideolojinin, milli olmayan bir ideolojiye karşı ifadesinden ibarettir" denilmiştir.²¹⁸

Yaşanan birtakım olayların kronolojik olarak sıralanması halinde Irkçılık-Turancılık davasının mahiyeti daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Mayıs 1944'teki tutuklamalar başlamadan bir ay önce ABD ve İngiltere'nin isteğiyle 21 Nisan 1944'te Almanya'ya yapılan krom ihracatının durdurulduğu görülmektedir. 2 Ağustos 1944'te ise Türkiye, Almanya ile ilişkilerini kesmiş, bir ay sonra da Irkçılık-Turancılık davaları başlamıştır. 29 Mart 1945'te çeşitli cezalara çarptırılan Türkçüler, 7 Haziran 1945'te Sovyetler Birliği'nin yeni taleplerde bulunmasının akabinde Ekim 1945'te serbest bırakılmış ve Askerî Yargıtay tarafından verilen karar bozulmuştur. 31 Mart 1947'de beraat etmelerinden önce ise 12 Mart 1947'de ABD Başkanı Truman senatoda meşhur Truman Doktrini'ni ilan etmiştir. Durumu özetlemek gerekirse; sıralanan gelişmelerden de anlaşılacağı üzere Sovyetler Birliği ile ilişkilerin düzeltilmeye çalışıldığı dönemde

²¹⁶ Türkeş, *1944 Milliyetçilik Olayı*, s. 58.

²¹⁷ Goloğlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, s. 270-271.

²¹⁸ Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, c. II, s. 229.

Sovyetlerin savaş boyunca rahatsız oldukları Türkçüler tutuklanarak yargılanmış, Sovyetler ile ilişkilerin kopma noktasına geldiği ve demokrasinin temsilcisi olarak görülen ABD ile yakınlaşmanın başladığı dönemde ise Türkçüler beraat ettirilmiştir. Irkçılık-Turancılık davalarının da net bir şekilde gösterdiği üzere II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin iç siyaseti, dış siyasetine göre şekillenmiştir.

Irkçılık-Turancılık davasının başlatılması, İnönü döneminin dış politika ilkesi olan “muharip tarafları kızdırmama” amacıyla Ruslara yakınlaşma doğrultusunda atılan bir adım olmuştur. Türkçüler; Atatürk döneminde devlet politikası haline gelmiş olan ve içinde buldukları dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun da TBMM'de gururla taraftarı olduğunu söylediği Türkçülüğün, bir suç unsuru teşkil edebileceğini düşünememişlerdir. Bu nedenle pek çok kişi gibi hayrete düşmenin yanı sıra büyük bir hayal kırıklığı da yaşamışlardır. Türkçülerin yaşadığı hayret ve hayal kırıklığı, ilerleyen süreçte çıkardıkları dergilere de yansımıştır. Soruşturmaya dahil olan isimlerden Remzi Oğuz Arık bu hususta; Türkçülerin yoluna bir bomba atıldığını, bu bombanın, kendi varlıklarını yaşamasına ve gelişmesine adadıkları ve tek dayanakları olan devletleri tarafından atılmış olduğunu söylemiştir. Ayrıca “bin bir iftira dolu hükümler, mahkemeler, araştırmalar” olduğunu söylediği bu bombanın, dost bildikleri devlet tarafından atılmasına o dönemde de şaşırıldığını, hâlâ şaşkınlığının devam ettiğini belirtmiştir.²¹⁹

Irkçılık-Turancılık davasının, halk arasında Türkçülüğe karşı temkinli yaklaşılmasına ve Türkçülerin toplum nezdinde itibar kaybetmesine neden olduğu anlaşılmaktadır. Kimi Türkçü dergilerin, kendilerini ve savundukları görüşlerini açıklama çabaları bu iddiayı kuvvetlendirmektedir. *Türkeli* dergisinin 4. sayısında Celal Ahmet Sungur tarafından kaleme alınmış olan bir makale bu duruma örnek teşkil etmektedir. Sungur makalesinde; Turancılığın ne olduğunu teferruatıyla birlikte anlattıktan sonra, 1944'teki davanın Turancılıkla ilgili yanlış kanaatler oluşmasına yol açtığını, Turancılığın suç teşkil etmediğini, 1944'teki davanın Türkçülere hükümeti devirmek için gizli cemiyet kurma iftirasından kaynaklandığını, Turancılıkla hiçbir ilgisi olmadığını izah etmeye çalışmıştır. Akabinde de bu suçlamaların yalan ve iftiradan ibaret olduğunun 31 Mart 1947'de neticelenen mahkeme tarafından kanıtlandığını söylemiştir.²²⁰ *Altın Işık*²²¹

²¹⁹ Remzi Oğuz Arık, “Özleyiş ve Çağırış”, *Özleyiş*, sayı: 1, Ankara, Ekim 1946, s. 1.

²²⁰ Sungur, “Turancılık nedir? Turancılık suç mudur? Biz niçin Turancıyız?”, s. 8.

dergisinin 6. sayısında ise Muharrem Ergin, “Turancılık” başlığında da ele aldığımız ilginç bir yazı kaleme almıştır. Ergin, Turancılık diye bir şey olmadığını, bu hatanın Gökalp’ten başladığını söylemiştir.²²² Bahsi geçen iki ismin de “Turancılık” kavramı üzerinden kendilerini izah etme çabaları görülmekte ve buradan da “Turancılık” kavramının “kirlendiği” anlaşılmaktadır. Bu durum karşısında Sungur, yanlış algılanmaya başlanan Turancılığın adını temize çıkarmaya çalışırken, Ergin ise çözümü Turancılığı farklı şekilde yorumlamakta bulmuştur.

Türkçülerin, Irkçılık-Turancılık davasıyla ilgili olarak üzerinde durdukları diğer bir husus işkenceler olmuştur. Kenan Öner-Hasan Âli Yücel davasıyla gündeme gelen işkence iddiaları, işkence yaptığı ileri sürülen isimler tarafından inkâr edilmiştir. Türkçüler ise dergilerinde bu konuya zaman zaman değinmiş ve kendilerine tutuklu buldukları süre içerisinde işkence yapıldığını söyleyerek bunu ispat etmeye çalışmışlardır. *Altın Işık* dergisinin Nisan 1947 tarihli 4. sayısında; hükümet otoritesinin, İnönü’nün 19 Mayıs nutkundan güç alarak iftiralarla harekete geçtikleri vurgulanmış, yargılamalar esnasında Türkçülerin yuvalarının dağıldığı, ocaklarının söndüğü, ailelerinin aç kaldığı ve yargılanan Türkçülerin sıhhatinin bozulduğu belirtilmiştir.²²³

Irkçılık-Turancılık davasına en çok yer veren dergilerden biri olan *Kür Şad* dergisinin ilk sayısında, davada yargılananlardan Fethi Tevetoğlu, Türkçülerin uydurma bir suçla bir buçuk yıl işkence gördüğünü söylemiştir.²²⁴ Aynı derginin 3. sayısında muhtemelen Atsız tarafından yazılmış ve “Kür Şad” imzası atılmış olan yazıda; Türkçülerin “vatan haini”, “darbe-i hükümet yapacak ihtilâlciler”, “Almanya ile iş birliği yapan satılmışlar” olarak adlandırıldığı, Falih Rıfkı Atay başta olmak üzere birçok gazeteci tarafından Türkçülere mesnetsiz bir şekilde ağır ithamlarda bulunulduğu söylenmiş, Türkçülerin yargılama boyunca “gayri insani muamelelere” maruz bırakıldığı belirtilmiştir.²²⁵ Kasım 1947’de birlikte çıkarılan 4-5. sayılarda ise yine *Kür Şad* imzasıyla yayımlanan yazı tamamen işkence meselesine ayrılmıştır. Yazıda; “Gönül çok arzu ederdi ki Sovyet N.K.V.D. ve Alman Gestapo işkencelerinin aziz vatanımızda katiyen yeri olmasın...” denildikten sonra Türkçülerin günlerce kanun ve vicdan dışı muamelelere maruz kaldığı

---

²²¹ Altın Işık dergisinin içeriği için bkz: Mehmet Soğukömeroğulları, ““Altın Işık” Dergisi Üzerine”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2014, Sayı: 31, s. 81-98.

²²² Ergin, “Irkçılık-Turancılık Yoktur Türkçülük Vardır”, s. 5, 18.

²²³ Altın Işık, “Irkçılık-Turancılık Davası”, *Altın Işık*, sayı: 4, İstanbul, 25 Nisan 1947, s. 5.

²²⁴ Fethi Tevetoğlu, “Bu Vatan Satılmaz!”, *Kür Şad*, sayı: 1, Nisan 1947, s. 8.

²²⁵ Kür Şad, “Türk Milletine Açık Mektup”, *Kür Şad*, sayı: 3, Haziran 1947, s. 3-4.

söylenmiş, güneşsiz ve dar yerlerde tecrit edildikleri, aç ve susuz bırakıldıkları, binlerce mumluk ampullerin olduğu tabutluklara sokuldukları, falakaya yatırıldıkları ve yürütülürken birçok tahkirlere ve küfürlere maruz kaldıkları ifade edilmiştir. Yazının devamında tabutlukların 2,5 metre yüksekliğinde ve 40-50 santimetre genişliğinde olduğunu, kapının altındaki küçük boşluktan hava aldığını, 3-4 Temmuz 1944 tarihinde yemek ve su verilmeksizin burada tutulduğunu, tabutlukta büyük ampullerin sıcaklığıyla içerisinde “cehenneme” döndüğünü söylemiştir. Ardından tabutluklara sokulan birçok isim olduğunu söylemiş, bu hususta Orhan Şaik Gökyay, Hamza Sadi Özbek ve Reha Oğuz Türkkkan’ın isimlerini vermiştir. Sansaryan Hanı’nın tabutlukta başka “mezarlık” olarak adlandırılan bir bölümünün de varlığından ve buranın lağım sızan dayanılmaz bir kokusu olduğundan bahsetmiştir. Bu işkencelere dair şahit olarak; dürüst emniyet personelinin ve Irkçılık-Turancılık davası dışında çeşitli suçlardan tutuklu bulunanların da dinlenebileceğini söylemiştir.²²⁶

Kızılelma dergisinin 5. sayısında Nejdet Sançar, “Biz, aylarca Tophanedeki askerî cezaevinde kapalı kaldık. Eğer iddialarımız iftira ise, iftiraları niçin askerî cezaevi için ileri sürmedik de sadece emniyete yükledik?” diye sorduktan sonra, işkencelerin ispatı için çeşitli öneriler sunmuştur. Bu önerilerden biri; Türkçülere birbirinden ayrı olarak nezarethanenin krokisinin çizdirilmesi, Türkçüler aralarında anlaşmışlar dendiği takdirde farklı suçlardan nezarethanede bulunan mahkumlara ve hatta komünistlere kroki çizdirilmesi olmuştur. Sançar’ın bir diğer önerisi ise şube memurlarından dürüst ve beş vakit namazında olanlara Kur’an üzerine yemin ettirilmesi olmuştur. Sançar yazısında; Zeki Velidi Togan’ın iki gün aç bırakılıp, kaldığı hücrede bitlendiğini; Atsız’ın yukarıda bahsi geçen ve altından lağım geçen “mezarlık” adlı hücrede tutulduğunu; Orhan Şaik Gökyay’ın ise tabutluğa konulduğunu söylemiştir. Diğer Türkçü dergilerdeki işkence bahislerinden farklı olarak Sançar isim vermiş ve bu işkencelerin Kâmuran Çuhruk’un keyfi emirleriyle yapıldığını söylemiştir.²²⁷ Bahsi geçen işkenceler derginin kapağına da taşınmıştır.²²⁸

Kür Şad dergisinin Mayıs 1947 tarihli 2. sayısı, Irkçılık-Turancılık davası açısından büyük önem taşımaktadır. Derginin bu sayısı, davanın başlangıcının 3. yıldönümü olması hasebiyle tamamen davaya ayrılmıştır. “Türkçülük Davası” başlığı altında

²²⁶ Kür Şad, “Yapılmadığı İddia Edilen İşkence”, *Kür Şad*, sayı: 4-5, Kasım 1947, s. 23-25.

²²⁷ Nejdet Sançar, “Türkçülere Yapılan İşkence Meselesi”, *Kızılelma*, sayı: 5, 28 Kasım 1947, s. 3, 15.

²²⁸ Bahsi geçen kapak resmi EK-2’de verilmiştir.

davada yargılanan Hasan Ferit Cansever, Hüseyin Nihal Atsız, Orhan Şaik Gökyay, İsmet Rasin Tümtürk, Zeki Sofuoğlu, Nejdet Sançar ve Hikmet Tanyu'nun mahkemedeki savunmalarından kesitlere yer verilmiştir.²²⁹ Yine aynı sayıda 3 Mayıs tarihî bir hareket olarak nitelendirilmiş ve yüceltilmiş, Nihal Atsız ve Nejdet Sançar tarafından bu tarihin “Türkçülük Günü” olarak kutlanması önerilmiştir.²³⁰

Davayla ilgili olarak Türkçüleri en çok rahatsız eden hususlar yazılarından da anlaşılacağı üzere; Türkçülük temelleri üzerine kurulan bir Türk devletinin Türkçülüğe karşı çıkması, Türkçü oldukları için işkencelere, küçük düşürücü hakaretlere maruz kalınması ve kendilerine “vatan haini”, “satılmışlar”, “ajan” gibi suçlamalar yöneltilmesi olmuştur. Bu rahatsızlık yazılarına da açık bir şekilde yansımıştır. Türkçü dergiler, bu davayla ilgili yazılara 1946 yılından itibaren yer vermişlerdir. Bunun sebepleri; Askerî Yargıtay'ın verilen cezalarla ilgili kararı Ekim 1945'te bozması, savaş sonrasında nispeten daha demokratik bir havanın hakim olması ve Türk-Rus ilişkilerinin gerilmesi olmuştur. Türkçüler, bahsi geçen sebeplerden dolayı oluşan yeni konjonktürü iyi değerlendirmiş, hükümetin, komünistlere karşı bu sefer Türkçülerin safında yer alacağını anlamış ve 1946'dan itibaren daha cüretkâr yazılar yazmışlardır. Bu farkındalık Zeki Sofuoğlu'nun Ocak 1946 tarihli *Türkeli* dergisinin 1. sayısındaki yazısında da görülmüştür. Sofuoğlu başlayan yeni süreçle ilgili olarak; “resmî makamların sarih bir şekilde milliyetçi hareketleri desteklemek hususunda talimat almış oldukları anlaşılıyor. Bundan birkaç yıl önceki gaflete mukabil bir hidayete ve hakikate erme sayılabilecek olan bu belirtiler, pek tabiidir ki bütün milliyetçi çevrelerde memnuniyetle karşılanmıştır” demiştir.²³¹ Gerçekten de sonraki süreçte hükümet, başlattığı anti-komünist politika gereği Türkçülere karşı daha tavizkâr davranmıştır. Bu tavizin bir neticesinin de Tan Matbaası Olayı olduğu görülmektedir.

2.2.1.2. Tan Matbaası Olayı (4 Aralık 1945)

II. Dünya Savaşı'ndan Rusların galip ayrılmasının etkisiyle Türkiye'de sol kesim daha cesur yayınlar yapmaya başlamıştır. Döneme damga vuran sol çizgideki gazetelerden biri *Tan* gazetesi olmuştur. Gazetenin sahipleri Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel'dir.

²²⁹ Kür Şad, “3 Mayıs 1944 – 31 Mart 1947 Türkçülük Davası”, *Kür Şad*, sayı: 2, Mayıs 1947, s. 4-7.

²³⁰ Hüseyin Nihal Atsız, “3 Mayıs 1944”, *Kür Şad*, sayı: 2, Mayıs 1947, s. 3.

Nejdet Sançar, “Türkçülük Günü”, *Kür Şad*, sayı: 2, Mayıs 1947, s. 9.

²³¹ M. Zeki Sofuoğlu, “Biraz da Sebep Olanları ve Fena Şartları Araştırsak...”, *Türkeli*, sayı: 1, Ocak 1946, s. 8.

1945 Olayları, Türkiye'nin ilk profesyonel kadın gazetecisi Sabiha Sertel'in *Görüşler* adlı dergiyi çıkarmasıyla başlamıştır. Derginin en büyük özelliği; kadrosunda solcularla beraber kendisini “demokrat” olarak tanımlayanların da yer alması olmuştur. Gazetenin 1 Aralık 1945 tarihli ilk sayısının kapağındaki demokrat isimler; Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Fuat Köprülü, Adnan Menderes'dir. Bu isimlerin yanı sıra dönemin meşhur solcuları; Serteller, Pertev Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes, Sabahattin Ali, Cami Baykurt ve Aziz Nesin de yazar kadrosunda bulunmuştur.²³²

Derginin 1 Aralık 1945'teki ilk sayısı, aynı zamanda derginin son sayısı olmuştur. Dergi ilk sayısındaki yazılardan dolayı -özellikle Sabiha Sertel'in yazısı- Atatürkçü ve milliyetçi çizgideki yayınların hedefi haline gelmiştir. Özellikle *Tanin* ve *Cumhuriyet* gazeteleri bu konuda başı çekmiştir. Hüseyin Cahit, *Tanin*'in 3 Aralık 1945 tarihli sayısında kendisinin “cumhuriyetçi, radikal, laik” olduğunu, “eşit hak ve özgürlüklere” inandığını söylemiş ve bununla beraber komünist propagandası yaptığını düşündüğü *Yeni Dünya* ve *Görüşler*'in karşısına dikileceğini eklemiştir.²³³ Hüseyin Cahit yine *Tanin*'in aynı sayısında, günümüzde Tan Matbaası Olayı'nın sebebi olarak gösterilen “Kalkın Ey Ehli Vatan!” başlıklı yazısında; *Yeni Dünya* ve *Görüşler*'i hedef alarak bunlara karşı mücadele edilmesini ancak mücadelenin sadece söz ve yazı ile olacağını, cebir ve şiddetin hem Türk milletine yakışmayacağını hem de komünist propagandacıların bundan mağduriyet yaratacağını söyleyerek bütün milleti mücadeleye davet etmiştir.²³⁴

4 Aralık 1945 tarihli *Tanin* gazetesindeki makalesinde ise Hüseyin Cahit, doğrudan Sabiha Sertel'i ve *Görüşler* dergisindeki yazısını hedef almıştır. Sertel'in “sağlam bir sulh için muhafazakarların ve eski nizamın müdafilerinin tasfiye edilmesi gerektiği” sözlerini alıntılararak “kızıl faşistlerin tasfiye anlayışının imha etmek” olduğunu söylemiştir.²³⁵ Aynı gün *Cumhuriyet* gazetesi de “Bizim Yoldaşlar Nihayet Maskelerini Attılar” başlığıyla *Görüşler* dergisini gündemine alarak ağır eleştirilerde bulunmuştur.²³⁶

---

²³² *Görüşler*, 1 Aralık 1945, Tan Matbaası, c. I, nu: 1. (Görüşler dergisinin kapağı EK-3'te verilmiştir).

²³³ Hüseyin Cahit Yalçın, “Sol-Sağ ve İleri-Geri”, *Tanin*, 3 Aralık 1945, sayı: 4454/811, s. 1.

²³⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, “Kalkın Ey Ehli Vatan!”, *Tanin*, 3 Aralık 1945, sayı: 4454/811, s. 1. (Bahsi geçen yazı EK-4'te verilmiştir).

²³⁵ Hüseyin Cahit Yalçın, “Beşincikol Propagandası”, *Tanin*, 4 Aralık 1945, sayı: 4454/812, s. 1.

²³⁶ *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1945, sayı: 7648, s. 1.

Basındaki bu ağır hücumların ardından 4 Aralık 1945 tarihinde saat 10:00'da binlerce üniversite ve lise öğrencisi ellerine pankartlar, Türk bayrakları, Atatürk ve İnönü portreleri alarak harekete geçmiştir. Kalabalık, ilk olarak Tan matbaası önüne gelerek matbaaya saldırmış, binaya ve makinelere zarar vermiştir. *Tan* gazetesinin tabelası indirilerek yerine Atatürk portresi asılmış, ardından İstiklâl Marşı okunarak Taksim'deki Cumhuriyet Anıtı'na çelenk bırakmak üzere harekete geçilmiştir. Bu sırada yol üzerinde bulunan *La Turquie* ve *Yeni Dünya* gazetelerine de saldırılmıştır. Ardından sol yayınlar satan Berrak Kitabevinde de tahribat yapıldıktan sonra çelenkler anıta bırakılmış, dönüş güzergahında bu sefer de yine sol yayınlar satan A.B.C. Kitabevine hasar verilmiştir. Kalabalık daha sonra vilayet konağı ve CHP binası önüne giderek tezahürat yapmış ve dağılmıştır.²³⁷ Olayın ertesi günü, yani 5 Aralık'ta *Tanin* ve *Cumhuriyet* detaylı bir şekilde haberi paylaşmış, sonraki süreçte özellikle Hüseyin Cahit olayla ilgili yazı yazmaktan kaçınmıştır.

Olayın ardından Sovyetler Birliği, gösterilerin kendi aleyhlerine olduğu çıkarımını yaparak Türkiye'yle çeşitli temaslarda bulunmuştur. Hükümet ise bir yandan Sovyetlerle uğraşırken, diğer yandan da sol yayınlara karşı harekete geçmiştir. *Tan* gazetesi başyazarları Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel ile *Yeni Dünya* gazetesinin başyazarı Cami Baykurt ve yine *Tan* gazetesinin yazı işleri müdürü Halil Lütfi Dördüncü, "TBMM'nin manevî haysiyetini tahkir" suçundan yargılanmak üzere 20 Şubat 1946'da tutuklanmışlardır.²³⁸ Yargılamaların ardından sanıklardan Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel'e 1'er yıl, Cami Baykurt'a 10 ay, Halil Lütfi Dördüncü'ye ise 9 ay 10 gün ağır hapis cezası verilmiştir.²³⁹ Ancak 3 ay sonra Yargıtay, mahkemenin sanıklar için verdiği kararları bozmuş ve sanıklar 14 Mayıs 1946'da tahliye edilmiştir.²⁴⁰ Cezaevinden çıkan Serteller, beş yıl sonra yurtdışına çıkmış ve uzun bir süre yurtdışında kalmışlardır. Tan Matbaası Olayı'ndan sonra *Görüşler* dergisi ile *Tan* ve *Yeni Dünya* gazeteleri bir daha yayımlanamamıştır.

Tan Matbaası Olayı, ulusal basının yanı sıra Türkçü dergilerde de kendisine yer bulmuştur. Solcular tarafından faşist bir hareket olarak adlandırılan bu olaya Türkçü dergiler övgüler dizmiştir. *Bucak* dergisinin 9. sayısında Orhan Zihni Sanus imzasıyla

²³⁷ *Ulus*, 5 Aralık 1945, nu: 8753, s. 1.

²³⁸ *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1946, sayı: 7727, s. 1.

²³⁹ *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1946, sayı: 7810, s. 3.

²⁴⁰ *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1946, sayı: 7810, s. 1.

yayımlanan yazıda Türk milletinin tarih boyunca hürriyet uğruna büyük fedakârlıklar yaptığı söylendikten sonra olay günü gösterilerin en önemli noktalarından biri olan Ankara Caddesi'ne atıf yapılarak; “Ankara Caddesi Türk'ün zafer dolu tarih yaprakları ile bezenmiştir. Türk gençliğinin bu asil jesti unutulmasın” denilmiştir. Ayrıca “Bir vakitler eteği belinde, piposu ağzında dört cebi ile gelenler” olarak nitelendirilen Zekeriya ve Sabiha Sertel'in daha önce kullandıkları “savulun ben geliyorum” sözüne binaen “Savulun Türk Gençliği geliyor” diyerek göndermede bulunulmuştur.²⁴¹ Derginin aynı sayısında Halit Taşman tarafından kaleme alınan yazıda ise cahilliğin tanımı yapılmış ve millî aneleri reddedenler “cahil” olarak tanımlanmıştır. Milliyetçilik temelleri üzerine kurulu bir Türk ruhundan bahsedildikten sonra bu ruhun üniversite gençliğinde tezahür ettiği belirtilmiştir. Olayla ilgili olarak;

“1945 senesinde biz bu ruhu ümidimiz, istikbalimiz, göz bebeğimiz olan üniversitelilerde görüyoruz. İşte bu ruh bugün son zamanlarda bünyemizde habis bir kanser hücresi gibi çoğalmak ve tehlikeli olmak istidadını gösteren kozmopolit unsurlara karşı ayaklanmış onlara uzun zaman unutamayacakları güzel ve heybetli bir ders vermiştir”

denilmiştir.²⁴² *Türk'e Doğru* dergisinde ise Ümit Yaşar Oğuzcan, kendisine ayrılan sayfada Tan Matbaası Olayı'nı “Ders” başlığıyla gündemine almış, Türk gençliğinin son günlerde artan kızıl propagandasına en güzel dersi verdiğini söylemiştir. Oğuzcan sözlerini; “Tan gazetesinin haram dairesinde ‘gazeteden değil, umumi efkârdan²⁴³ korkmalı’ başlıklı bir yazı vardı. Sertel'in korktuğu başına geldi ve en doğru hükümü ve en iyi dersi kendisine umumi efkâr verdi. Bu dersten sonra onlara düşen yegâne vazife; çığırtkanlıklarını yaptıkları yere gitmek olsa gerektir” şeklinde devam ettirmiştir.²⁴⁴ Aynı sayıda Lütfi Oğuzcan ise; Tan Matbaası'nın komünizm karargâhı olduğunu, Sertellerin yanlarındaki çömezlerle birlikte yurttan kızıl bir hava yaratmak istediğini söyleyerek yazısına giriş yapmıştır. Bunların; İtalya, Almanya ve Japonya gibi totaliter rejimlerin yıkılmasını fırsat bilerek Türklüğüne sahip çıkanları “faşist ve nazist” olarak adlandırdıklarını ve savaş sırasında gizlemeye çalıştıkları komünist propagandasını *Görüşler ve Yeni Dünya* gibi yayın organları aracılığıyla savaşın bitiminde alenen yaptıklarını hatırlattıktan sonra Tan Matbaası Olayı'na değinmiştir. Lütfi Oğuzcan da

²⁴¹ Orhan Zihni Sanus, “Savulun Türk Gençliği Geliyor”, *Bucak*, sayı: 9, Aralık 1945, s. 3.

²⁴² Halit Taşman, “Bilgi Yobazları = İki Numaralı Cahiller”, *Bucak*, sayı: 9, Aralık 1945, s. 4.

²⁴³ Kamuoyundan.

²⁴⁴ Ümit Yaşar Oğuzcan, “Ders”, *Türk'e Doğru*, sayı: 10, Aralık 1945, s. 2.

Ümit Yaşar gibi Tan gazetesindeki “gazeteden değil, umumi efkârdan korkmalı” başlıklı yazıya gönderme yaparak;

“Bunların yayınlarını büyük bir kırgınlık ve sinirlilikle takip eden Türk umumi efkârının infiali, üniversite gençliğinin asil ve kudretli varlığında tecessüs ve temessül ederek Serteller ve çömezlerinin enselerinde bir şamar heybetiyle saklamıştır. Evet, Serteller ve avaneleri gazetelerden değil umumi efkâr denen ve bir milletin hakikî varlığını temsil eden kudretten korkmalı”

demıştır.²⁴⁵ Daha sonraki süreçte de *Türk’e Doğru* dergisinin 11-12. sayısında Lütfi Oğuzcan, iki Gürcü tarih profesörünün Türk topraklarında hak iddia eden makaleleri²⁴⁶ üzerine bir yazı kaleme almış, “bizi içimizden vurmak ve parçalamak isteyenlerin 4 Aralık’ta üniversite gençliğinin heybetli şamarıyla derslerini aldıklarını sanmıştık” diyerek bu olayın yankılarının devam ettiği bir dönemde Türk milletinin bir kez daha sinir uçlarıyla oynandığını söylemiştir.²⁴⁷ Zeki Sofuoğlu ise *Yeni Bozkurt* dergisinde yayımlanan yazısında Tan Matbaası Olayı’nın üzerinden iki buçuk yıl geçmesine rağmen olaya atıfta bulunmuştur. Sofuoğlu, ABD’nin komünizmle mücadele hususunda attığı adımları örnek göstererek Türkiye’nin ABD’den her konuda daha kötü bir durumda olmasına rağmen komünizme karşı yeterli önlem alınmadığından şikayet etmiştir. Ayrıca “Türkiye’de komünizm yayılmaz” gibi söylemlerin halkı rehavete sürüklediğini ve Türkiye’de komünizm tehlikesinin had safhada olduğunu söylemiştir. Yetkilileri görevlerini yapmaya davet eden Sofuoğlu, millî vicdanın sızladığını vurgulamış ve Tan Matbaası Olayı’nın fitilini ateşlediği söylenen Hüseyin Cahit Yalçın’ın “Kalkın Ey Ehli Vatan” yazısına atıfta bulunarak “Artık yeter! ‘Kalkın Ey Ehli Vatan’ mı diyelim?” diyerek yazısını sonlandırmıştır.²⁴⁸

Dergilerindeki yazılarından anlaşılacağı üzere Türkçüler, Tan Matbaası Olayı’nı Türk gençliğinin komünizmi kabul etmemesi ve komünistlere karşı bir ders vermesi olarak görmüş, bu olaydan dolayı duydukları azameti ve memnuniyeti açıkça dile

²⁴⁵ Lütfi Oğuzcan, “Gazeteden Değil Umumi Efikârdan Korkmalı”, *Türk’e Doğru*, sayı: 10, Aralık 1945, s. 19.

²⁴⁶ S. Çanasiya ve N. Berdzenishvili adındaki iki Gürcü akademisyenin 14 Aralık 1945’te Tiflis’te çıkarılan Komünist gazetesinde neşredilen ve Türkiye’den toprak taleplerinde buldukları bir makale yayımlanmıştır. Bahsi geçen makalesinin detayları için bkz: Gürbüz Arslan, “Gürcü Akademisyenlerin ‘Türkiye’ye Karşı Meşru Taleplerimiz Üzerine’ Başlıklı Mektubu ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, c. XVI, sayı: 32, Bahar 2022, s. 475-522.

²⁴⁷ Lütfi Oğuzcan, “Hak, Şeref ve Görev”, *Türk’e Doğru*, sayı: 11-12, Ocak-Şubat 1946, s. 3.

²⁴⁸ Zeki Sofuoğlu, “Artık yeter! ‘Kalkın Ey Ehli Vatan’ mı diyelim?”, *Yeni Bozkurt*, sayı: 6, Haziran 1948, s. 4-5, 15.

getirmişlerdir. Ayrıca olay, II. Dünya Savaşı sonrası gittikçe yükselecek olan anti-komünizmin habercisi olmuş ve Türkçüler tarafından bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Oğuzcan'ın Gürcü profesörlerin iddialarıyla ilgili yazısında görüldüğü gibi Türkçüler daha sonraki süreçte de Tan Matbaası Olayı'nı hatırlatmış ve hatta Sofuoğlu'nun yazısında olduğu gibi bir tehdit unsuru olarak kullanmışlardır. Anti-komünizmin yükseldiği bu dönemde komünistlik suçlamalarından kaynaklanan Kenan Öner ile Hasan Âli Yücel davası başlamış ve kamuoyu anti-komünizm ile komünizmi bir kez daha karşı karşıya getiren bu davaya büyük ilgi göstermiştir.

2.2.1.3. Kenan Öner-Hasan Âli Yücel Davası (17 Nisan 1947-22 Aralık 1949)

Türkçü dergilerin komünizm kaynaklı olup dikkatle takip ettikleri bir diğer mesele Öner-Yücel davası olmuştur. Sovyetler Birliği'nin savaş sonrasındaki talepleri, Türkiye'de Rus aleyhtarlığını arttırmış, bu da Rus ideolojisi olarak görülen komünizm karşıtlığını beraberinde getirmiştir. CHP-DP ilişkilerinde bile taraflar zaman zaman birbirlerini komünistlikle suçlamıştır. DP'nin 7 Ocak 1947 tarihli Birinci Kurultayı sonunda Hürriyet Misakı'nın kabul edilmesi üzerine CHP, DP'yi komünistlik yapmakla suçlamış, yine bu dönemde DP tarafından sık sık tekrarlanan "meclisten çekilme" tehdidi de dönemin Başbakanı Recep Peker tarafından "komünist taktiği" olarak nitelendirilmiştir.²⁴⁹

"Komünistlik" suçlamalarının arttığı bu dönemde Giresun Milletvekili Ahmet Ulus, komünist tahriklerine karşı Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yapılan tahkikatla ilgili sözlü soru sormuş, bu soruya 29 Ocak 1947 tarihinde TBMM'de İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer tarafından cevap verilmiştir. Sökmensüer ilk olarak Türkiye'deki komünist faaliyetlerin tarihçesini safhalar halinde açıklamış, daha sonra Türkiye'deki komünistlerin önde gelen isimlerinden Şefik Hüsnü'nün evinde bulunan belgelerin ışığında komünistlerin Türkiye'deki faaliyetleri ve amaçları hakkında bilgiler vermiştir. Şefik Hüsnü'nün komünist propagandası yaparken halkı hükümete karşı kışkırtmak amacıyla *Adımlar* ve *Yurt ve Dünya* dergileri ile *Tan* gazetesinden faydalandığını söylemiş, komünist liderlerin müstakbel muhalefetle iletişime geçtiklerini ve bu amaçla Tevfik Rüştü Aras'ı aracı olarak kullandıklarını ifade etmiştir. Sökmensüer daha sonra Zekeriya Sertel'in evinde yapılan aramalar sonucunda bulunan evrakı paylaşmıştır.

²⁴⁹ Enis Şahin, Bilal Tunç, "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, c. I, sayı: 2, 2015, s. 57.

1945 yılında Tefvik Rüştü, Zekeriya Sertel'e yazdığı mektupta Adnan Menderes'in *Görüşler* dergisinin ikinci sayısına yazı göndermeyi vaat ettiğini söylemiş, aynı yıl Sabiha Sertel'e yazdığı mektupta da bu vaadi yinelemiş ve Sabiha Sertel'in Bayar ve Köprülü ile görüştüğünden haberdar olduğunu belirtmiştir. Komünistlerin teşebbüslerinden birisinin de Mareşal Çakmak'a yönelik olduğu, Cami Baykurt ile Zekeriya Sertel'in Çakmak'a yazdıkları mektupta, meclis kürsüsünden bir konuşma yapmasını ve halihazırdaki idarenin gayrimeşru olduğunu söylemesini istedikleri açıklanmıştır. Bu sırada Bayar, Sökmensüer'in sözünü keserek "birçok serserilerin mektuplarını getirmiş okuyorlar" demiş, Sökmensüer ise konuşmasına kaldığı yerden devam etmiştir. Şefik Hüsnü'nün planları açıklanmaya devam edilmiş, komünistlerin Türkiye'nin attığı demokratik adımları suistimal ettikleri söylenmiş ve bu demokratik ortamdaki istifade edilerek kurulan sol partilerin kapatılma gerekçeleri açıklanmıştır.²⁵⁰ Sökmensüer'in meclisteki izahatının ertesi günü Mareşal Çakmak verdiği beyanatta; "Millet olgundur, bu propagandalar makus neticeler verir. En saf köylü dahi bunlara kapılmaz. Millet benim komünist olmadığımı ve komünistlere alet olmadığımı çok iyi bilir" demiştir.²⁵¹ Sökmensüer'in "Çakmak'ın mecliste, millet önünde buna cevap verme hakkı vardı" bağlamındaki açıklamalarına Çakmak yeniden yanıt vermiş, aziz Türk milletinin DP'nin de Aras'ın da kendisinin de komünistlerle bir ilgisi olmadığını bildiğini söylemiş, yurtseverlikleri kanıtlanmış olan kişileri vesika olarak değeri olmayan mektuplarla komünistlerin arasına karıştıranların bilmeyerek komünizme hizmet edip etmediklerini sormuştur.²⁵² Ertesi gün ise CHP Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar, Mareşal Çakmak'ın hapisteki Nazım Hikmet'e selam ve af müjdesi gönderdiğini iddia etmiş,²⁵³ Hikmet Bayur, CHP'nin asıl kızdığı şeyin halkın Atatürk hariç tutulursa Mareşal Çakmak'a olan bağlılığı ve sevgisi olduğunu söylemiştir.²⁵⁴

Konu ne olursa olsun o güne dek polemiklere katılmamaya özen gösteren Mareşal Çakmak'ın, İçişleri Bakanı Sökmensüer'in kendi adını tanınmış komünistlerle birlikte zikretmesine oldukça sinirlendiği, 29 Ocak'tan itibaren daima çeşitli demeçler vermesinden anlaşılmaktadır. Bu sırada CHP'li isimlerin de Çakmak'a diğer DP'lilere

²⁵⁰ TBMM TD, 29 Ocak 1947, c. IV, Dönem: 8, Birleşim: 37, s. 66-76.

²⁵¹ *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1947, sayı: 8066, s. 3.

²⁵² *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1947, sayı: 8067, s. 3.

²⁵³ *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1947, sayı: 8068, s. 1.

²⁵⁴ *Cumhuriyet*, 3 Şubat 1947, sayı: 8069, s. 1.

yaptıkları gibi açıktan saldıramadıkları görülmektedir. Bunun temel nedenini Bayur'un dediği gibi halkın Mareşal'e olan sevgisi, saygısı ve bağlılığıyla açıklamak mümkündür. Bayar ise CHP'nin DP'ye ve Mareşal'e karşı saldırılarının beş sebebi olduğunu söylemiştir. Bayar'a bu sebepleri; DP'yi komünist faaliyetlerle bağlantılı göstermek, Mareşal'le DP'yi birbirinden ayırmak, antidemokratik kanunların komünizm tehlikesi sebebiyle gerekliliğini göstermek, sıkıyönetimin devam etmesini sağlamak ve DP'nin meclisten çekilmesi halinde komünizm suçlaması yapabilmek şeklinde sıralamıştır.²⁵⁵

Konuyla ilgili olarak CHP'nin DP'ye karşı komünistlik suçlamaları sürmüş, Bayur "CHP'nin Mareşal Çakmak'ı manen yıkmak gibi boş bir ümidin arkasından koştuğunu" söylemiş, bunu yaparken CHP'lilerin hem CHP'ye hem devlete hem de hükümete zarar verdiğini sözlerine eklemiştir.²⁵⁶ Çakmak, CHP neşriyatının kendisine, arkadaşları Cami Baykurt ve Tefik Rüştü Aras üzerinden saldırmaya devam etmesi üzerine bir beyanat daha vermiştir. Bu beyanatta; senelerce ordunun başında sessiz sedasız oturduğunu, hiçbir siyasi teşebbüste bulunmadığını, CHP'nin milletvekilliği tekliflerini defalarca reddettiğini söylemiş, daha sonra Cami Baykurt'la 60, Tefik Rüştü'yle ise 35 yıllık tanışıklıkları olduğunu, Baykurt ile Atatürk'ün arası bozukken bile Baykurt'la görüştüğünü ve buna Atatürk'ün dahi müdahale etmediğini söylemiş, İnsan Hakları Cemiyeti ile ilgili de açıklamalarda bulunmuştur. Mareşal Çakmak, Cami Baykurt'un Millî Mücadele döneminde İtalya'da para harcadığı ve hesabını hükümete vermediği iddiası üzerine, bugüne kadar böyle bir şey duymadığını söylemiş daha sonrasında da iki önemli bilgi paylaşmıştır. Mareşal'in paylaştığı ilk bilgide; Avrupa'ya silah almaya giden iki ismin²⁵⁷ hesap veremediğini, bu isimlerden birinin rahmetli olduğunu diğerinin ise CHP'de şu anda nüfuz sahibi birisi olduğunu, bunları Divan-ı Harp'e sevk ettiğini ancak milletvekili seçildikleri için haklarındaki takibatın durdurulduğunu söylemiştir. Verdiği ikinci bilgide ise; kendisi görevdeyken, eski bir Millî Eğitim Bakanı'nın komünist faaliyetleri desteklediği hususunda hükümeti resmen uyardığı yönünde olmuştur. Daha sonra da komünistliğin Türk milletinin ruhuna aykırı olduğunu, bu akımlara hükümet müsamaha gösterse bile kendilerinin mücadele edeceğini ilan etmiştir.²⁵⁸

²⁵⁵ *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1947, sayı: 8075, s. 1.

²⁵⁶ *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1947, sayı: 8072, s. 1.

²⁵⁷ Bu iki ismin daha sonradan Saffet Arıkan ve Nuri Conker olduğu anlaşılmıştır (*Cumhuriyet*, 9 Şubat 1947, sayı: 8075, s. 1).

²⁵⁸ *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1947, sayı: 8073, s. 3.

Mareşal'in sözleri üzerine Saffet Arıkan kendisini ve Nuri Conker'i savunmuş, Hasan Âli Yücel ise bahsi geçen ve komünist faaliyetleri destekleyen eski Millî Eğitim Bakanı'nın kendisi olup olmadığını sormuştur.²⁵⁹ Yücel'in sorusu Mareşal tarafından cevapsız bırakılmış, 11 Şubat'ta DP'li Kenan Öner, Yücel'e cevap vererek "Evet, o Maarif Vekili sizsiniz" demiştir.²⁶⁰ Öner yazısında aynı zamanda; Yücel'in Maarif Vekaleti'ni komünistlerle doldurduğunu, komünistleri müdafaa ettiğini, Ali-Atsız davasında milliyetçi gençlerin gösterilerini hükümete karşı ayaklanma şeklinde gösterdiğini, gösteriler Ankara'da gerçekleştiği halde meseleyi İstanbul Sıkıyönetim Adli Amirliği'ne vererek tahkikatı istediği şekle soktuğunu, Irkçılık-Turancılık davasının 23 sanığını tabutluklara sokarak inlettğini, Cami Baykurt ve Sertellerden bin kat fazla komünist olan birini korumak için milliyetçi gençleri İspanyol engizisyonlarına rahmet okutacak işkenceler altında ezdiğini söylemiştir.²⁶¹ Yücel bunun üzerine 17 Şubat'ta savcılığa Kenan Öner ve *Yeni Sabah* gazetesi sahibi Cemalettin Saracoğlu hakkında suç duyurusunda bulunmuş, 19 Mart'ta savcılık dava açmış ve 17 Nisan'da ilk duruşma yapılmıştır. 19 Kasım'da görülen 18. duruşmada dava düşürülmüş, 9 Aralık'ta karar temyize götürülmüştür. 26 Mayıs 1948'de Yargıtay kararı bozmuş, dava ancak 22 Aralık 1949'da sonuçlanabilmiştir.²⁶²

Dava, görüldüğü dönemde gerek basında gerekse halk nezdinde oldukça rağbet görmüştür. Davaya 1944'teki Atsız-Ali ve Irkçılık-Turancılık davalarının da konu olması, aynı zamanda 1944'teki davanın sanıkları olan; Nihal Atsız, Orhan Şaik, İsmet Rasin, Sait Bilgiç, Hikmet Tanyu, Zeki Sofuoğlu, Nejdet Sançar gibi isimlerin tanık olarak dinlenmesi ve Öner-Yücel davasının 1944'teki Atsız-Ali davasında olduğu gibi iki ideolojinin mücadelesi olarak görülmesi bu davaya olan ilgiyi arttırmıştır.

19 Kasım'da davanın düşürülmesiyle birlikte Öner suçsuz bulunmuş ve Yücel, halk nezdinde komünistleri himaye eden Maarif Vekili olarak görülmüştür. Davanın temyiz sürecinde Öner vefat etmiş, böylece Öner'in davası düşürülmüş, karar sonucunda suçlu bulunan tek kişi *Yeni Sabah* gazetesinin sahibi Cemalettin Saracoğlu olmuş, böylece Yücel aklanmıştır.²⁶³ Öner'in ölümünden sonra basının davaya ilgisi azalmış, Yücel'in

²⁵⁹ *Vakit*, 9 Şubat 1947, sayı: 10537, s. 5.

²⁶⁰ Nurettin Gülmez, Arife Cibil Yıldırım, "Hasan Âli Yücel-Kenan Öner Davasının Türk Basımına Yansıması", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, c. 8, sayı: 4, 2021, s. 1425.

²⁶¹ Hasan Âli Yücel, *Davalar ve Neticeleri*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, Ekim 2011, s. 63-64.

²⁶² Yücel, *Davalar ve Neticeleri*, s. XVII-XVIII.

²⁶³ Gülmez, Yıldırım, "Hasan Âli Yücel-Kenan Öner...", s. 1451.

temyizde aklanması halkın kendisine olan bakış açısını tam anlamıyla değiştirememiştir. Bununla birlikte Yücel, dava boyunca CHP'den de beklediği desteği görememiştir. Bunun önemli sebeplerinden biri olarak dış politikada Sovyetlerle olumsuz giden ilişkiler ve bunun içeride komünizm aleyhtarlığını yükseltmesi, diğer bir sebebi de 1944'teki Atsız-Ali ve Irkçılık-Turancılık davalarını telafi etme düşüncesi görülebilir. Dava aynı zamanda CHP-DP ilişkilerinin de mahiyetini değiştirmiş, CHP'nin DP'ye karşı kullandığı "komünistlik suçlamaları" yön değiştirmiş ve bu suçlamalar DP'liler tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Başlangıcını ve gelişimini ele aldığımız Öner-Yücel davası, başladığı andan itibaren Türkçülerin dikkatini çekmiş, Türkçü dergiler dava süresince meseleyi gündemde tutmuştur. İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in mecliste komünist faaliyetler ile ilgili yaptığı izahat, Türkçü dergilerde derhal kendisine yer bulmuş, bu izahattan duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Şubat 1947 tarihli *Altın Işık* dergisinde yayımlanan "İçişleri Bakanı Sökmensüer'e Açık Mektup" adlı yazıda; "Sizi öteden beri milliyetçi olarak tanırdık. Fakat itiraf edelim ki fazla iyimser değildik. Milliyetçiliğiniz kudreti hakkında aldanmış olduğumuzu ancak bugün anlamak saadetine erişmiş bulunuyoruz" denildikten sonra, Sökmensüer'in izahatından Türkçülerin yeni şeyler öğrenmediği belirtilmiştir. Türkçüleri sevindiren hususun; Türkiye'de kızıl tehlikenin beslendiğini itiraf eden bir bakanın hükümet tarafından iş başına getirilmesi olduğu söylenmiş, önceki hükümetlerin kızılara güler yüzlü davrandığı ileri sürülmüştür. Yazıda; Türkçülerin bu gelişmeyi memnuniyetle karşıladığı söylenmekle beraber, önceki hükümetler sebebiyle bu hükümete de güvenlerinin tam olmadığı açıkça belirtilmiş, bunun temel sebebi olarak da önceki hükümetlerin komünistlere müsamaha göstermelerinin yanı sıra Türkçüleri ezmek için yaptıkları gösterilmiştir. Irkçılık-Turancılık davasının başlamasında İnönü'nün 19 Mayıs nutkunun etkisi hatırlatılarak, komünistlere karşı samimi bir mücadele verdiği takdirde Sökmensüer adının tarihe geçeceği ve bu mücadele sırasında Türkçülerin daima yanlarında olacağı belirtilmiştir.²⁶⁴ Altın Işık imzasıyla çıkan bu yazının üslubuna bakıldığında yazarın yüksek ihtimal Nihal Atsız olduğu anlaşılmaktadır.

Özleyiş dergisinin 4. sayısında; Türklük düşmanı komünistlerin Sovyet kuklası olduklarının ispat edildiği ve birçok zevat tarafından yıllarca himaye gördükleri ancak

---

²⁶⁴ Altın Işık, "İç İşleri Bakanı Sökmensüer'e Açık Mektup", *Altın Işık*, sayı: 2, 15 Şubat 1947, s. 2.

şimdi resmî makamlarca maskelerinin düşürüldüğü söylenmiştir. Türkçülerin bu durumun farkında oldukları, devleti ve milleti çeşitli yollarla uyarmaya çalıştıkları ancak bu çabaları neticesinde 1944 yılında tevkif edildikleri hatırlanmış, komünistlere karşı başlatılan bu mücadelenin parti politikası veya parti mücadelesi mahiyetinde olmaması temenni edilmiştir. Yayımlanan vesikalardan komünistlerin tehlikeli faaliyetlerinin 1935-1945 yılları arasında zirveye ulaştığı, bu dönemde Hasan Âli Yücel tarafından muhafaza edildikleri söylenmiş, ilerleyen süreçte asıl meselenin “kızıl yumurtalar” değil, bunları doğurup besleyen “kızıl kuluçka makinelerinin” meydana çıkarılması olduğu vurgulanmıştır.²⁶⁵ *Türkeli* dergisinin 3. sayısında ise Celal Ahmet Sungur, Öner-Yücel davasının Ali-Atsız davasını hatırlattığını ve Sökmensüer’in mecliste yaptığı izahat ile milliyetçi bir bakan olduğunu gösterdiğini söylemiştir. Sungur yazısında farklı bir bakış açısına daha yer vermiş, Sökmensüer gibi milliyetçi bir isim ile Yücel gibi bir ismin aynı partide olmasına hayret ettiğini ancak bunun kadar DP’lilerin Türkçülerin muhatap dahi kabul etmeyeceği komünist isimlerle mektuplaşmalarını da hayret verici olduğunu belirtmiştir. Ayrıca CHP ve DP’den, kimlikleri ortaya çıkan bu şahıslardan partilerini arındırmalarını talep etmiştir.²⁶⁶

Türkçüler, olayın taraflarından biri olan Mareşal Fevzi Çakmak ile ilgili olarak da fikirlerini beyan etmişlerdir. *Altın Işık* dergisinin 3. sayısında *Tanin* gazetesinde “tuhaf” yazıların neşredildiği, Türkiye’nin en büyük milliyetçilerinden biri olan Mareşal Çakmak’ın adının yanında sık sık “komünist” ve “komünizm” sözcüklerine rastlandığı söylenerek bu husustaki rahatsızlık dile getirilmiştir. Bu durumun komedi mi yoksa dram mı olduğuna karar veremediklerini ve bu suçlamalarla *Tanin*’in Moskova’yı oldukça memnun ettiği belirtilmiştir.²⁶⁷ Yine *Altın Işık* dergisinin 5. sayısında Sipahioğlu A.F., Fatih Sultan Mehmet’e deli denilmesi üzerine halkın verdiği tepkiyi memnuniyetle karşıladığını belirtmiş ancak Mareşal Fevzi Çakmak’a hakaretler edildiğinde aynı tepkinin gelmemesi nedeniyle de üzüntüsünü dile getirmiştir. Mareşal Çakmak ile ilgili olarak;

“Mareşal Fevzi Çakmak gibi Milli Mücadelenin temel şahsiyetlerinden olan büyük bir askere; bütün hayatı muvaffakiyet, zafer, şeref ve memlekete hizmetle geçmiş değerli bir devlet adamına; üstelik namus ve fazilet bakımından abideleşmiş

²⁶⁵ Özleyiş, “İşte Komünistler!”, *Özleyiş*, sayı: 4, Ocak 1947, s. 1.

²⁶⁶ Celal Ahmet Sungur, “Hüviyetler Meydana Çıkıyor”, *Türkeli*, sayı: 3, Mart 1947, s. 2.

²⁶⁷ Altın Işık, “Mareşal ve Komünistler”, *Altın Işık*, sayı: 3, 15 Mart 1947, s. 10.

şahsiyetiyle mükemmel bir ‘insan-ı kâmil’ örneği olan pek muhterem bir zata sırf bir siyaset oyunu icabı ismi ve resmi komünistleriyle bir arada derç edilmek suretiyle saygısızlık gösterilir ve bu yolda âdicesine neşriyat yapılırken neden ses çıkarılmadı ve bu tarz hareket ona reva görüldü?”

diye sormuştur.²⁶⁸ *Özleyiş* dergisinin 4. sayısında ise; Behçet Kemal Çağlar’ın 2 Şubat 1947 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Mareşal Çakmak’ın “solculara selam ve muhabbetini yolladığını” yazmasına değinilmiş, bu ifadeler “soğuk ve bayağı” olarak nitelendirilmiştir. Bu noktada hedef tahtasına komünizmin değil, Mareşal Çakmak’ın getirildiği vurgulanarak, bahsi geçen gazetede komünistlerin birçok makale ve romanının bulunduğu söylenmiş, gazeteye eski koleksiyonlarına göz atması tavsiye edilmiştir.²⁶⁹

Kızılelma dergisinin Şubat 1948 tarihli 14. sayısı büyük puntolarla yazılmış “Millet Birkaç Kenan Öner’e Daha Muhtaçtır” kapağıyla çıkmıştır.²⁷⁰ Öner sayesinde Millî Eğitim mekanizmasının Hasan Âli Yücel istibdadından kurtulduğu, Öner-Yücel davasında görüldüğü üzere Öner’in yılmaz bir mücadele azmi olduğu, Öner’in memleketini seven, açık sözlü ve iyiye iyi kötüye kötü demeyi bilen bir insan olduğu belirtilmiştir. Memlekette Öner gibi dobra isimlere ihtiyaç olduğu söylendikten sonra yazı, “Tanrı bu memlekete daha birçok Kenan Öner’ler nasip etsin” cümlesiyle son bulmuştur.²⁷¹

Türkçüler, muhtemelen tanık olarak dinlenmelerinden dolayı mahkemenin içeriğiyle ilgili meselelere değinmekten sakınmışlardır. Bununla birlikte bazı mahkeme konuşmaları karşısında dayanamayarak birkaç satır yazı yazmışlardır. Hasan Âli Yücel’in avukatının mahkemede; “İrkçılığın ne korkunç bir düşünce olduğunu bilmeyen yoktur... İrkçilik Avrupa’yı bu meşum hale getirmiş, binlerce hanümanı söndürmüş, bütün bir medeniyeti hak ile yeksan etmiştir” sözleri üzerine Nejdet Sançar, *Altın Işık* dergisinin 5. sayısında “İrkçilerin Marifetleri” adlı bir yazı kaleme almıştır. Sançar yazısında;

“Profesör avukat tamamen doğru, fakat biraz da eksik söylemiş. İrkçiliğin ve ırkçılığın sebep oldukları facialar sadece bu kadar mı? 1939’daki Erzincan zelzelesine sebep olanlar kimdi? İspanya İç Harbi kimin yüzünden oldu?

²⁶⁸ Sipahioğlu A.F., “Türk Büyüklerine Dil Uzattıramayız”, *Altın Işık*, sayı: 5, 25 Haziran 1947, s. 11.

²⁶⁹ Özleyiş, “İşte Komünistler!”, s. 1.

²⁷⁰ Bahsi geçen kapak resmi EK-5’te verilmiştir.

²⁷¹ Kızılelma, “Millet Birkaç Kenan Öner’e Daha Muhtaçtır.”, *Kızılelma*, sayı: 14, 27 Şubat 1948, s. 2, 10.

Dünyanın, şurasında burasında sık sık görülen kuraklıkların sebebi ırkçılık değil de nedir? Roosevelt neden öldü? Churchill neden düştü? 1941'deki büyük kışın mesulleri kim? Hatta önümüzdeki elli yıl içinde dünyanın dört bir köşesinde insanlığın karşılaşacağı türlü felakete kimler sebep olacak? Ve nihayet kıyamet niçin kopacak?"

diyerek Hasan Âli Yücel'in avukatının yaptığı savunmayı alaya almış, bu savunmanın sebebinin Öner'in mahkemeye verdiği 27 maddelik dilekçeye karşı söyleyecek söz bulamaması olarak açıklamıştır.²⁷² Türkçüler, Öner-Yücel davasını ve öncesinde gelişen olayları dikkatle takip etmişler, davada da tanık sıfatıyla yer almışlardır. CHP'li Şükrü Sökmensüer'i överken CHP'li Hasan Âli Yücel'i yermeleri, DP'li Kenan Öner'i överken komünistlerle mektuplaşan Tefvik Rüştü Aras'a tepki göstermeleri ve Fevzi Çakmak'ı partiler üstü bir Türk büyüğü olarak görmeleri, Türkçülerin gelişmelere parti bazlı yaklaşmadıklarını göstermektedir. Ağaoğlu Samet'in *Kür Şad* dergisindeki yazısında; bu davanın bir hakikati meydana çıkardığını, memleketin kaderini ellerinde tutanların kendi milliyetçi görüşlerini millete zorla kabul ettirmeye çalıştıklarını, bunu kabul etmeyenleri ise ağır işkencelerle cezalandırdıklarını söylemiştir.²⁷³ Ağaoğlu'nun bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere Türkçüler için bu olayın önemi; 1944'teki davalarda kendi haklılıklarını göstermesi ve resmî makamların komünist tehdidine karşı harekete geçmesi olmuştur.

Görüldüğü üzere Türkçüler, komünizme ve komünizmden kaynaklanan olaylara oldukça anti-komünist bir çerçeveden bakmış, komünizme karşı tavizsiz söylemlerde bulunmuşlardır. Bu noktada Türkçülerin, eğitim meselesine de aynı çerçeveden bakarak, tavizsiz söylemlerine devam ettiklerini göstermek yerinde olacaktır.

2.2.2. Türkçü Dergilerde Eğitim

Türkçüler için eğitimin oldukça önemli bir mesele olduğu dergilerindeki yazılara yansımıştır. Dergilerinde eğitim hususunda birçok meseleye değinmekle beraber, Atsız başta olmak üzere birçok Türkçünün Hasan Âli Yücel'e yoğun bir düşmanlık besledikleri görülmektedir. Yücel, Türkçülerin gözünde parti içerisindeki ve hükümetteki gücünü kullanarak komünist faaliyetlerin hamiliğini yapmakta, böylece memlekette komünizmin yayılmasına imkan vermektedir. Yücel'in koyu bir komünist

²⁷² Çiftçioğlu N.S., "İrkçuların Marifetleri", *Altın Işık*, sayı: 5, 25 Mayıs 1947, s. 10.

²⁷³ Samet Ağaoğlu, "Büyük Vazife", *Kür Şad*, sayı: 4-5, Kasım 1947, s. 4.

olduğuna inanan Türkçüler, Millî Eğitim Bakanlığı'nın birçok politikasını da bu gözle değerlendirmişlerdir. Yücel'in görev yaptığı Aralık 1938'den Ağustos 1946'ya kadar geçen sürede Millî Eğitim Bakanlığı'nın politikaları Türk kültürüne ve Türkçülüğe karşı, komünizm ve hümanizm yanlısı olarak görülmüştür. Bu durum atanan eğitimcilerden, okullarda öğretilen dillere; tercüme edilen eserlerden, okullarda okutulan kitaplara kadar birçok alanda eleştirilere sebep olmuştur. 1946'da görevi sona ermesine rağmen Türkçüler, Yücel'in peşini bırakmamış, onun politikaları ve icraatıyla ilgili yayınlarına uzun bir süre daha devam etmişlerdir. Bu noktada Millî Eğitim Bakanlığı'yla Hasan Âli Yücel'i birbirinden ayırmak zor olsa da Türkçülerin doğrudan Yücel'in kişiliğine taarruz ettiği yazılarla, eğitimsel meseleleri eleştirdikleri yazılar birbirinden ayrılarak incelenmeye çalışılmıştır.

2.2.2.1. Hasan Âli Yücel'e Yönelik Tepkiler

Hasan Âli Yücel ile ilgili olarak Türkçüler, Yücel'in savunduğu hümanizm fikrini, birçok milletin edebiyatının Türkçe'ye tercümesi hareketini, okullarda okutulan ders kitaplarını, okullarda ders olarak öğretilen dilleri ve yapılan eğitimci atamalarını eleştirmişlerdir. Türkçü dergilerde özellikle sivri diliyle tanınan Atsız'ın zaman zaman Yücel'in şahsına yönelik hakaretamiz yazıları da yer almıştır.

Kür Şad dergisinin 3 Kasım 1947 tarihli 4-5. sayısında Atsız, Yücel döneminde 496 klasik çevrildiğini söyledikten sonra bu eserlerin hangi milletlere ait olduğunu sayılarıyla vermiştir. Atsız; 171 Fransız, 63 Rus, 62 Yunan, 56 İngiliz, 53 Alman, 19 Şark-İslam, 18 Latin, 13 Macar, 12 İtalyan, 10 Amerikan, 6 İskandinav, 4 Çin, 1 Hint, 1 Babil eserinin Türkçe'ye çevrildiğini belirttikten sonra Babil'den Amerikan'a kadar eser bulunduğunu ancak bir tane dahi Türk klasiği çevrilmediğini söylemiştir. Ayrıca Atsız, takıldığı bir diğer hususu da "Avrupa kültürünün babası olan Yunan klasiklerinden 62 tane neşrolunuyor da yarı barbar ve aşığalık Moskof'un klasiklerinden(!) 63 tanesi Türk milletine sunuluyor?" sorusuyla ortaya koymuştur.²⁷⁴ Atsız bu yazısında Yücel'in Türk klasiklerinden tercüme yaptırılmamasını eleştirmekle beraber, Yücel'in Ruslara karşı beslediği hayranlığı da vurgulamak istemiştir. Atsız, *Altın Işığ* dergisinin 7. sayısında ise; kültür hareketinden anlaşılanın tercüme olduğunu, birçok milletin klasiklerinin çevrildiğini, bunlar arasında hiç Türk klasiği olmadığını vurgulamış, akabinde

²⁷⁴ Hüseyin Nihal Atsız, "Sıfıra Cevap", *Kür Şad*, sayı: 4-5, 3 Kasım 1947, s. 10.

Türkçe'nin elle tutulur, ortak paydada buluşulan bir imlası olmadığı hatırlatarak alaycı bir dille Türk dilinin imlasının tercüme hareketinden daha az önemli olduğunu söylemiştir. İmla meselesinin bir an öncesi halledilmesi gerektiğinin üzerinde duran Atsız, “Daha rejimin bile imlası tespit olunmadı. Cumhuriyet mi, cümhuriyet mi?” diye sorarak durumun vahametini ortaya koymaya çalışmıştır.²⁷⁵ Derginin aynı sayısında Türkçülerin Hasan Âli Yücel'i dövdükleri ve sıranın Falih Rıfkı Atay'da olduğunu gösterdikleri bir karikatür de resmedilmiştir.²⁷⁶

Bozok dergisinin 1. sayısında da tercüme hareketine dair bir fıkraya yer verilmiştir. Fıkra göre adamın biri arkadaşına; eski Milli Eğitim Bakanı'ndan bir şey kalıp kalmadığını, önceden birkaç karar ve tamim olduğunu ancak yanan Millî Eğitim Bakanlığı binasıyla beraber onların da kalmadığını söylemiş, karşısındaki ise “yanılıyorsun, öğretim tahsisatı ile tiyatrolar için çevirttiği materyalist klasikler var” şeklinde cevap vermiştir.²⁷⁷

Kalem dergisinin 2. sayısında Zeki Sofuoğlu, Yücel'in komünist propagandaya iştirak ettiğini veyahut komünistler tarafından kullanıldığını söyledikten sonra köy öğretimi ve teknik öğretim vasıtasıyla komünistlerin Türk milletinin içerisine sızdığını söylemiştir. “Bir ara maskeyi düşürmek üzereydiler... Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde Rusça, istikbalde dahil olacağımız ileri medeniyetin(!) lisanı olmak haysiyetiyle ders programlarına sokulacaktı. Fakat tecrübeli elebaşları derhal bunu önlediler” diyen Sofuoğlu, Türkiye'nin “hümanizm” vasıtasıyla dejenere edilmeye çalışıldığını da belirtmiştir. Diğer yabancı dil eğitimlerinden sonuç alınamadığını vurgulayan Sofuoğlu, bu doğrultuda “klasik şubeler” açılmasını da eleştirmiş, Millî Eğitim kadrolarında birçok solcunun barındırıldığını da sözlerine eklemiştir.²⁷⁸

Millî Eğitim Bakanlığı kadrolarına komünistlerin yerleştirildiği ve böylece bunlara gelir kaynağı oluşturulduğu meselesi de Hasan Âli Yücel'e yöneltilen sert eleştirilerin sebeplerinden biri olmuştur. Türkçü dergiler çeşitli vesilelerle bu meseleye birçok kez değinmişlerdir. Bu meseleyle ilgili Atsız'ın *Altın Işık* dergisinin 4. sayısında “Hasan Âli Hesap Vermelidir” başlıklı yazısı ve bu yazıda Hasan Âli Yücel'e yönelttiği on soru, bu meseleyi ve iddiaları özetler niteliktedir. Yazısının başında Atsız, Yücel'in

²⁷⁵ Hüseyin Nihal Atsız, “Kültür Davasının Başı”, *Altın Işık*, sayı: 7, 25 Ağustos 1947, s. 3.

²⁷⁶ Bahsi geçen karikatür EK-6'da verilmiştir.

²⁷⁷ “Hasan Âli Yücel'in Tek Hatırası”, *Bozok*, sayı: 1, Ocak 1949, s. 15.

²⁷⁸ Zeki Sofuoğlu, “Komünizmin Yayılmasında Gizli Elebaşların Rolü”, *Kalem*, sayı: 2, Eylül-Ekim 1948, s. 6.

“komünistleri himaye eden Maarif Vekili” meselesinde “o vekil ben miyim?” sorusunu sormasına hayret ettiğini, Yücel’in “filozof zekasının biraz körelmiş” olduğunu, bunun da Kenan Öner’e kafa tutmasından, kendisini Roosevelt ile özdeşleştirmesinden ve “Türkiye’nin en çok sevilen adamı olan Çakmaklı Müşir Fevzi Paşa Hazretleriyle” tartışmaya girmesinden anlaşıldığını söylemiştir. Atsız’ın Yücel’e kadrolarla ve komünist himayesiyle ilgili yönelttiği sorular şunlar olmuştur:

1- Atatürk’ü İnönü’yü ve Kılıç Ali’yi hedef alan; “Beli mi diyorlar enelhak dese, Hâlâ taparlar mı koca terese? İsmet girmede mi daha kodese? Kel Ali’nin boynu vurulmuş mudur?” şeklindeki dizeleri sebebiyle hapis cezası alan Sabahattin Ali, beş yıllık Muallim Mektebi’nden mezun olmasına rağmen Devlet Konservatuvarı gibi yüksek bir okulda nasıl hoca olmuştur?

2- “‘milliyet’, ‘vatan’, ‘harp’, ‘düşman’ ne demek?... Genç kardeşler... Hakikî hayatın yaşadığı hakikî dünyaya yani dünya Sosyalizminin kurduğu insaniyet âlemine koşunuz!” şeklindeki yazılarıyla Türk gençliğini komünizme çağıran Şevket Aziz Kansu Dil Fakültesi’ne nasıl dekan olmuştur?

3- Komünist *Aydınlık* dergisini çıkaran ve komünist propagandasından dolayı iki yıl hapis yatan Sadreddin Celal, İstanbul Üniversitesi’nde doçentlik sınavına dahi girmeden nasıl profesör olmuştur, hangi üniversitenin pedagoji enstitüsünden mezun olmuştur?

4- Almanya’da tahsil yaparken komünistlik yaptığı gerekçesiyle Türkiye’ye iade edilen Pertev Naili Boratav, Dil Fakültesi’nde profesör olmaya nasıl devam etmiştir? Hasan Âli bunları görmemiş midir? Görmediyse Saraçoğlu’na yazılan iki açık mektuptan sonra nasıl görmemeye devam etmiştir?

5- Türkiye’nin en meşhur komünistlerinden olan Hasan Ali Ediz’e Maarif Vekâletiyle ilgili mütedavil sermayeler teşkilatında ve Millî Eğitim Basımevi’nde sırf adaş oldukları için mi iş vermiştir?

6- Profesör Zeki Velidi Togan ve diğer Türkçüler, 1944’te yargılanırken açık maaşlarını dahi alamazken komünistlikten dolayı tevkif edilen Abdülbaki Gölpınarlı maaşını tam olarak almakla beraber Yücel tarafından ek kazanç maksadıyla kendisine tercüme işleri neden verilmiştir? Gölpınarlı, Fransızca bilmediği halde doçentlik sınavında Fransızca’yı nasıl geçmiştir?

7- Komünistlikten dolayı sayısız takibata uğrayan ve komünizm propagandası yaptıkları makale, kitap ve konferanslarından anlaşılan; Muzaffer Şerif Odabaşoğlu, Niyazi

Berkes, Mediha Berkes, Behice Boran, Adnan Cemgil gibi isimler Dil Fakültesi'nde neden ısrarla tutulmuşlardır? İsrarla tutulma sebepleri Dil Fakültesi'nde bir tane bile solcu öğrenci yokken, bugün 108 tanesinin bir araya gelmesi için mi himaye edilmişlerdir?

8- Türkçüler bakanlık emrine alınırken sebep bildirilmezken, komünistler bakanlık emrine alınırken neden sebep bildirilmiştir? Çünkü sebep bildirildiği takdirde kişi, bakanlık emrine alınmasına Danıştay'a giderek itiraz edebilirken, sebep bildirilmezse edemez. Yücel, komünistleri "siyasî makale yazmak" gibi sudan sebeplerle bakanlık emrine almış, şahıslar Danıştay'a itirazda bulunarak 2-3 ay içerisinde görevlerine dönmüşlerdir. Yücel, komünistler hakkında takibat yapıyormuş gibi yaparak Türk efkâr-ı umumiyesini (kamuoyunu) mi kandırmak istemiştir? Böyle değilse Türkçüleri bakanlık emrine alırken neden sebep bildirmemiştir?

9- Kırkından sonra komünist olan Abdülbaki Gölpınarlı, üniversite muhtariyeti kanunundan önce ve mevkuf olduğu halde neden alelacele tekrar doçentliğe tayin edilmiştir?

10- Yücel, meşhur komünist Şefik Hüsnü'ye ait olduğu bilinen *Yurt ve Dünya* dergisine 300 adet abone olarak bunları liselerin ve öğretmen okullarının kütüphanelerine neden dağıttırıştır? Türkçü dergiler teker teker kapatılırken Yücel, *Yurt ve Dünya* dergisinin sahiplerini çağırarak, dergiyi hükümetin kapatmasındansa kendilerinin kapatmalarının doğru olacağını ve basılmış olan son sayının piyasaya çıkarılmamasından doğacak maddî zararın karşılanacağını söylemiş midir?

Atsız, yukarıda verilen on soruyu sorduktan sonra, Yücel'e suçunu itiraf etmesini tavsiye etmiş, Yücel'i siyasî bir ölü olarak vasıflandırmış ve tercüme konusuna değinerek çevrilen Rus klasiklerinin çokluğunu ve bunların komünistlere çevrildiğini vurgulamıştır. Atsız ayrıca, bu deliller ışığında Yücel'in komünist hamiliği yapmadığını söylemeye devam etmesinin inkarcılıktan başka bir şey olmayacağını söylemiştir.²⁷⁹

Türkçülerin, Hasan Âli Yücel'e hücum ettikleri bir diğer mesele ise İnönü'yü etkisi altında bırakması olmuştur. *Altın Işık* dergisinin, ölümünün beşinci yıldönümü nedeniyle hazırlanan Rıza Nur ile ilgili sayısında "İki Yüzlü Bir Vesika" adlı yazıda; İnönü'nün Rıza Nur ile ilgili olarak defalarca övgü dolu sözler söylediği, cenazesine de kendisini temsilen bir heyet yolladığı belirtilmiş, daha sonra İnönü'nün radyodan Rıza

²⁷⁹ Hüseyin Nihal Atsız, "Hasan Âli Hesap Vermelidir", *Altın Işık*, sayı: 4, 25 Nisan 1947, s. 3-5.

Nur'un aleyhinde konuştuğu söylenmiştir. Daha sonra İnönü'nün bu konuşmasının arkasından Öner-Yücel davasında görüldüğü üzere Yücel'in çıktığı söylenmiş, yazının sonunda Yücel'e hitaben;

“Ah Hasan Âli! Kırdığın cevizlerin haddi hesabı yok! Seni Mussolini gibi tersine asmalı. Fakat öldürmeden. Bilâkis kıyamete kadar o şekilde yaşamayı temin etmeli! Her taşın altından sen çıkıyorsun. Yoksa Sayın Bay İnönü, hiç Rıza Nur Bey'in aleyhinde bulunur mu?! Sen bugünkü Bay İnönü dünkü İsmet Paşa değil mi sandın?!”

denilmiştir.²⁸⁰ Atsız bu etki meselesiyle ilgili olarak; Yücel'in, Falih Rıfkı ve Nevzat Tandoğan ile birlik olarak Türkçüler konusunda İnönü'yü yanılttıklarını, bunda da başarılı olarak İnönü'ye 19 Mayıs 1944 nutkunu verdirdiklerini söylemiştir. Olaya şahit olarak ise İnönü'nün vefat etmiş olan yaveri Celalettin Üner'i göstermiştir.²⁸¹

Kür Şad dergisinin 4-5. sayısı âdeta Hasan Âli Yücel özel sayısı niteliğinde hazırlanmıştır. Öner-Yücel davasından dolayı memnuniyet duydukları anlaşılan Türkçüler, bu sayıda Yücel'e ciddi ithamlarda bulunmuş ve Yücel'in iddialarına da cevaplar vermişlerdir. Bununla birlikte sayının genelinde Yücel ile “alay” etmişlerdir. Mustafa Aydınoglu imzalı yazıda; Yücel'in kendi siyasî hayatını Roosevelt'inkine benzetmesi alaycı bir dille ele alındıktan sonra, siyasîlerin suça varan hatalarının dahi affedilebileceğini ancak vatana ihanete varan kasıtlı veya kasıtsız hatalarının ise affedilemeyeceği belirtilmiş ve böylece Yücel'in aleni bir şekilde vatana ihanet ettiği söylenmiştir.²⁸² Türkçü dergilerdeki en önemli yergi örneklerinden biri de *Kür Şad* dergisinin aynı sayısında Yılmazoğlu imzasıyla kaleme alınmıştır. Bu yazıda Yücel'in, Atatürk'le arasında geçen “sıfır” meselesi²⁸³ merkeze alınarak -ki sıfır meselesi Türkçülerin sıklıkla Yücel'i tiye almak için kullandıkları bir argüman haline gelmiştir- Yücel'in Mevleviliğinden şairliğine, tercüme hareketinden ilmî çalışmalarına kadar neredeyse bütün hayatı küçümsenmiş ve yerilmiştir.²⁸⁴ Aynı sayıdaki mizah köşesinde ise; Yücel'in yolda yürürken gençler tarafından kendisine küfredilmesi üzerine

²⁸⁰ Türkân Türk, “İki Yüzlü Bir Vesika”, *Altın Işık*, sayı: 8, Eylül 1947, s. 2.

²⁸¹ Atsız, “Sıfıra Cevap”, s. 7.

²⁸² Mustafa Aydınoglu, “Milli Vicdan Hasan Âli Hakkında Hükümünü Vermiştir”, *Kür Şad*, sayı: 4-5, 3 Kasım 1947, s. 16.

²⁸³ Atatürk bir gün Yücel'den “sıfır”ı tanımlamasını istemiş, Yücel ise bu soruya felsefe ve mantık yönünden cevaplar vermiştir. Atatürk'ün verilen her cevaba bir karşılık bulması üzerine Yücel, “efendim sıfır, sizin yanınızda bendenizim” diyerek meselenin içinden sıyrılmıştır (Mustafa Gider, *Hasan-Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2.baskı, İstanbul, Haziran 1998).

²⁸⁴ Yılmazoğlu, “Sıfır Meselesi Mahkemede”, *Kür Şad*, sayı: 4-5, 3 Kasım 1947, s. 21-23.

ağlamasıyla alay edilerek “aylarca hapiste, işkencede anaları ağlatılan Türkçüler, bunun hakkını kimden isteyecekler?” diye sorulmuştur. Aynı köşede Yücel’e karşı yapılan suikast teşebbüsü “maalesef kurşun boşa gitmiş” sözleriyle küçümsenmiş ve ciddiye alınmamıştır.²⁸⁵ Kenan Öner ile olan davasında Yücel’in; Öner’in tanıklarının yüzde doksan sekizinin Öner’in avukatlıklarını yaptığı Irkçılık-Turancılık davasının sanıklarından oluştuğunu söylemesi de derginin bu sayısında bir başka alay konusu olmuştur. Öner’in 21 tanık gösterdiği, bunların yalnızca 15’inin Irkçılık-Turancılık davası sanığı olduğu söylenmiş, “memleket namına ne acıdır ki... bu adamın yazdığı mantık kitabı yıllarca liselerde okutulmuştur” denilmiştir.²⁸⁶

Verilen örneklerde görüldüğü üzere Türkçüler, Yücel’in sadece bir Millî Eğitim Bakanı olduğuna inanmamış, Falih Rıfkı Atay, Şevket Aziz Kansu, Nevzat Tandoğan gibi isimlerin de dahil olduğu bir ekiple birlikte gerek hükümet politikalarına gerekse CHP’nin iç işlerine doğrudan etki ettiklerini düşünmüşlerdir. Hatta daha da ileri giderek gösterdikleri şahitlerle beraber Yücel’in, İnönü üzerinde de etkisi olduğunu ve kimi konularda Millî Şef’i yanlış yönlendirdiğini iddia etmişlerdir. Yücel, başta Nihal Atsız olmak üzere bütün Türkçülerin gözünde “komünistlerin hamisi” olarak mimlenmiş, komünizm propagandasının Türkiye’de yayılmasından ve Türkçülere karşı girişilen bütün hareketlerden Yücel sorumlu tutulmuştur. Bununla birlikte Türkçüler, zaman zaman Yücel’in adını zikretmeksizin de eğitim meselelerini ele almışlardır.

2.2.2.2. Türkçü Dergilerde Diğer Eğitim Meseleleri

Türkçü dergiler eğitim meselelerini sıklıkla gündemlerine almış, rahatsız oldukları ve yanlış buldukları uygulamaları dile getirmiş, zaman zaman da çeşitli çözüm önerilerinde bulunmuşlardır. Türkçü dergilerin eğitime özel bir önem verdikleri; yaz tatillerinden okul ders kitaplarına, öğretmen atamalarından rektörlerin beyanlarına kadar geniş bir yelpazede konuları ele almalarından anlaşılmaktadır. Türkçülerin, komünizmle mücadele hususunda olduğu gibi eğitim meselesinde de hükümetin politikalarını beğenmedikleri ve kimi uygulamalara muhalif oldukları görülmektedir. Hükümetin eğitim politikalarına yönelik bu eleştiriler, kimi zaman okutulan ders kitaplarından kimi zaman da rektörler üzerinden yapılmıştır.

²⁸⁵ “Hasan Âlinin Gözyaşları”, *Kür Şad*, sayı: 4-5, 3 Kasım 1947, s. 27.

“Hasan Âli’ye Yapılan Suikast”, *Kür Şad*, sayı: 4-5, 3 Kasım 1947, s. 27.

²⁸⁶ “Sıfırın Mantığı”, *Kür Şad*, sayı: 4-5, 3 Kasım 1947, s. 17.

Bozok dergisinin Ocak 1949 tarihli ilk sayısındaki “Dertlerimiz” başlığı altında eğitim sisteminin genç dimağları aydınlatacağı yerde körelttiği, din ve milliyet gibi manevî değerlerden yoksun bulunduğu, okullar için belirlenen müfredatın ve okutulması istenen kitapların millî değerleri körüklemediği, okullarda sadece öğrencilere bir hafta sonra unutulacağı lüzumsuz bilgilerin ezberletildiği yönünde eleştiriler yapılmıştır. Aynı yazıda Köy Enstitüleri’nin de köylüyü kalkındıracak elemanlar yetiştirmekten yoksun olduğu, buradan yetişenlerin büyük çoğunluğunun köylüyü yetiştirmek yerine kendilerinden nefret ettirdiği söylenmiş, halkevlerinin de kendi kabuğuna çekilerek irşattan ve değerli kişilerden mahrum olduğu belirtilmiştir.²⁸⁷

Halkevleriyle ilgili olarak da kimi zaman eleştirilerde bulunulmuştur. *Bozkurt* dergisinin 5 Mart 1942 tarihli 13. sayısında Beyoğlu Halkevi’nin kuruluşunun 10. yıldönümü münasebetiyle tertiplenen törendeki program eleştirilmiştir. Çalınan marşların, yapılan gösterilerin ve oynanan tiyatro oyunlarının hiçbirinin Türk kültürüne ait olmadığı belirtilmiş, Türk kültürünü kalkındırması gereken bir kurumun böyle bir program yapmasından duyulan üzüntü dile getirilmiştir.²⁸⁸ Aynı sayıda Beyoğlu Halkevinde daha önce Arap bir doktora seminer verildiği, bu konuşmacının milliyetçilik aleyhtarı söylemlerde bulunduğu, bu sırada da oklardan birisinin “milliyetçilik” olduğu altı oklu parti sembolünün arkasında durduğu söylendikten sonra esprili bir yaklaşımla Beyoğlu Halkevinin adının “Pera Halkevi” olması gerektiği söylenmiştir. Eleştiri yazısı, “biz halkevlerinde böyle maskaralıklar değil, Türk kültürünün temiz, katıksız ve sönmez bir ocağı olmaya lâyık bir millî ruh istiyoruz” sözleriyle bitirilmiştir.²⁸⁹

1946 yılına kadar münferit olaylar sebebiyle eleştirilen Halkevleri, bu tarihten sonra topyekûn bir eleştiriye tâbi tutulmuştur. *Türk’e Doğru* dergisinin 24. sayısında Enver Binokay, halkevlerinin bozulmasını işlemiştir. Binokay, “Türk gibi başla, İngiliz gibi bitir” sözünü örnek göstererek halkevlerinin açılışının ve ilk faaliyetlerinin büyük bir hevesle yapıldığını ancak daha sonra bu hevesin azaldığını belirttikten sonra bunun sebeplerini ele almıştır. Binokay, bunun ilk sebebi olarak başkanları göstermiştir. Başkanların parti il idare kurullarının kısıtlı çevrelerinden başkan seçtiklerini söylemiş, halkevinin çevresinden liyakatli birinin göreve getirilmesini önermiştir. Binokay’a göre

---

²⁸⁷ Mustafa Lütfi Yılmaz, “Dertlerimiz”, *Bozok*, sayı: 1, Ocak 1949, s. 5, 13.

²⁸⁸ Kılçık, “Beyoğlu Halkevinde Tören”, *Bozkurt*, sayı: 13, 5 Mart 1942, s. 7.

²⁸⁹ O. Bozkurt, “Beyoğlu Halkevinin Adı (Pera) Halkevi Olmalıymış!”, *Bozkurt*, sayı: 13, 5 Mart 1942, s. 8.

bir halkevinin başkanı; mazinin eserlerini inkâr etmeyen, inkılapçı, yapıcı, yaratıcı, vazifesine aşık, sol-sağ düşüncelerine sapmamış, idealist ve Türkçü olmalıdır, halkevi başkanlığını mebusluk için bir basamak olarak görmemelidir. Binokay ayrıca halkevi başkanlarının fahrî başkanlıktan ziyade maaşlı çalışan olmalarını önermiş, kendisine maaş bağlanmayan halkevi başkanının kendi kazancı için halkeviyle ilgilenmediğine değinmiştir. İkinci sebep olarak; halkevlerinde çalışan kişilerin gücendirilmesi görülmüştür. Memurların halkevlerinde çalışmalarının teşvik edilmesi gerektiği söylenmiş, hatta zam ve terfilerin buralardaki performansları göz önünde bulundurularak yapılmasını önermiştir. Üçüncü sebep olarak; halkevlerinin yaşadığı bütçe sıkıntısı gösterilmiştir. Maddî yetersizliklerden dolayı halkevlerinin kültür faaliyetleri yapacakları salonları kiraladıkları belirtilmiş, bütçeden halkevlerine pay ayrılması önerilmiştir. Demokrat Parti'nin halkevlerinin müstakil olması önerisine ise sıcak bakılmamıştır. Binokay, halkevlerinin müstakil kaldığı anda solcu yuvalarına dönüşebileceğini, bu sebeple müstakil kalmasından ziyade uygun bir makama bağlanması gerektiğini söylemiştir.²⁹⁰

Kızılelma dergisinin 19 Aralık 1947 tarihli 8. sayısında ise halkevleri eleştirisi, Türk Ocaklarına duyulan özlem ile bütünleşmiştir. Türk Ocaklarının kapatılması; CHP'nin bir araya gelen Türkçüleri kontrol altında tutamayacağı, Türk Ocakları kapatılarak Rıza Nur, Hamdullah Suphi gibi isimlerin parti içerisinde kontrol altında tutulabildiği şeklinde yorumlanmıştır. Halkevlerinde serbest düşünmenin yasak olduğu, buralarda takdir edilen ve mükafatlandırılanın yukarıdan gelen her emre kayıtsız şartsız itaat edenler olduğu söylenmiş, halkevleri CHP'nin milleti avucunun içinde tutmak için kullandığı “korkunç” vasıtalar olarak nitelendirilmiştir.²⁹¹ Yine *Kızılelma* dergisinin 14. sayısında da Türk Ocakları ile ilgili bir yazı neşredilmiştir. Yazıda; Türk Ocaklarının farklı siyasî düşüncelerdeki Türkçüleri bir çatı altında toplayabilen bir müessese olduğunun altı çizilmiştir. Ocakların ilgasından sonra onların yerine kurulan halkevlerinin, okuma yazma kursları ve güzel sanatlar için açtıkları sergileri faydalı görülmekle beraber, hiçbir zaman Türk Ocakları'nın yerini doldurmadığı belirtilmiş, bunun temel sebebi olarak da halkevlerinin CHP ile doğrudan olan bağlantısı gösterilmiştir. Türk Ocakları'nın müstakil yapısının Türkçülük, millî şuur ve bilimsel gelişmeler açısından önemi vurgulanmış, halkevlerinin hiçbir zaman farklı siyasî

²⁹⁰ Enver Binokay, “Halkevleri”, *Türk'e Doğru*, sayı: 24, Ekim 1947, s. 6-7.

²⁹¹ Denizcioğlu, “Türk Ocakları ve Halkevleri”, *Kızılelma*, sayı: 8, 19 Aralık 1947, s. 3, 14.

görüştteki Türkçüleri bir araya getiremeyecek bir müessese olduğu söylenmiştir. Yazı, Türk aydınlarının Türk Ocakları'nı ihya etmesi ve bu doğrultuda çalışmalar yapması önerisinde bulunarak son bulmuştur.²⁹²

Türk Ocakları'nın yeniden açılmasıyla ilgili yazıların Türkçü dergilerde yer bulmasının, demokratikleşme adına adımlar atıldığı bir döneme denk gelmesi tesadüf değildir. Türkçüler, 15 sene içlerinde tuttıkları Türk Ocakları özlemini gerek CHP hükümetinin gerekse halkevlerinin zayıfladığı bir dönemde dile getirmişlerdir. Türkçüler, Türk Ocakları'nı yeniden faaliyete geçirmek hususunda Hamdullah Suphi Tanrıöver'i teşvik eden yazılarına devam etmişlerdir. Türkçülerin doğru zamanı bekleyerek yaptıkları bu eleştiriler ve teşvikler, 1949 yılında Tanrıöver liderliğinde Türk Ocakları'nın yeniden faaliyete geçmesini sağlamıştır.

Türkçülerin eğitim konusunda eleştirilerde buldukları bir diğer nokta kitaplar olmuştur. Türkçü dergilerdeki yazılardan anlaşılmaktadır ki Türkçüler, okullarda okutulan veya Millî Eğitim Bakanlığı tarafından tavsiye edilen kitapları sıkı bir şekilde takip etmiş ve incelemişlerdir. *Altın Işık* dergisinin 3. sayısında Nihal Atsız'ın "Propaganda" başlığıyla kaleme aldığı yazıda; propagandanın önemi vurgulandıktan sonra yurt genelinde bir kızıl propagandanın varlığından söz edilmiştir. Romanlar başta olmak üzere Rus eserlerinin tercüme ettirilmesi ve ucuz fiyatlarla satışa sunulması, kızıl propagandanın en yaygın yöntemi olarak gösterilmiştir. Atsız, Vedat Nedim'in sahibi olduğu Doğan Kardeş dergisinin çocuklar için masallar derlediğini söylemiş ve "Nar Tanesi" adlı masalın içerisinden bir pasajı alarak örnek göstermiştir. Atsız masalda geçen; "Hey insan oğlu, insan oğlu! Sen Allah'ın bol, insanın kıt yerinde, geldin beni kurtardın. Seni sırtımda yedi yıl yedi derya dolaştırsam gene hakkını ödeyemem. Veren Allah ne muradın varsa versin. Ama ne olur ne olmaz. Allah'ın işine pek güvenilmez. Bazen kuyruğu ile oynar, bazen kulları ile..." cümlelerini vererek "bu toprağın sahiplerinin en kutlu varlık olarak tanıdıkları ve 'tek' bildikleri Allah, bollaştırılarak kıymetten düşürülüyor. Sonra da kendisine itimat caiz olmayan bu Allah kuyruğu ile oynuyor" demiştir. Atsız'ı rahatsız eden asıl husus, bu kitabın basılmasından ziyade Millî Eğitim Bakanlığı tarafından önerilmesi, ucuz fiyata satılarak velilerin bu kitabı almaya teşvik edilmesi ve Ankara Devlet Radyosu'nun da kitabın reklamını yapması olmuştur. Çocuklara, millî kültürümüzden doğan Dede Korkut Masalları'nın okutulması

---

²⁹² Ziya Tataç, "Türk Ocaklarını Yeniden İhya Etmeliyiz", *Kızılelma*, sayı: 14, 27 Şubat 1948, s. 4.

gerektiğini, tercüme gerektiği zaman ise İskandinav edebiyatının bu iş için uygun olduğunu söylemiştir.²⁹³

Altın Işık dergisinin 15 Şubat 1947 tarihli 2. sayısında yayımlanan İsmail Hami Danişmend ile yapılan röportajda Millî Eğitim Bakanlığı'nın liselerde okuttuğu Türkçe kitapları ele alınmıştır. Danişmend, ilk olarak “edebiyat” yerine “Türkçe” denilmesine değinmiştir. Kitabın giriş kısmında bunun sebebi; “Edebiyat sözü öteden beri yanlış anlamlara sebep olmakta, öğrencinin zihninde metinlerin dışında bir edebiyat bilgisi olduğu zannını uyandırmakta idi” şeklinde açıklanmıştır. Danişmend, edebiyatın sadece metinlerden ibaret olduğunun düşünülmesini eleştirmiş, edebiyatın “usul” ve “tarih” olmak üzere iki yönlü olduğunu söylemiştir. Danişmend daha sonra Batılılaşmanın doğru şekilde gerçekleşmediğini, bir “aşağılık duygusu” ile birlikte geliştiğini söylemiş, yine bahsi geçen Türkçe kitaplarının giriş kısmında; Türk klasik metinlerinin doyurucu olmadığı bu sebeple de dünya klasiklerinin tercüme edildiği yönündeki açıklamaya da tepki göstermiştir. Divan edebiyatının ve halk edebiyatının yok sayıldığını belirttikten sonra, Avrupalı müsteşriklerin bile Türk edebiyatını Millî Eğitim Bakanlığı kadar küçümsemediğini söylemiştir. Akabinde bahsi geçen Türkçe kitaplarındaki birçok hatayı göstermiş, daha detaylı bir inceleme yapması halinde bulunanların katbekat daha fazlasını bulabileceğini belirtmiştir.²⁹⁴

İsmail Hami Danişmend'in eleştirdiği “Türkçe” kitabının, Türkçülerin dikkatini celbettiği anlaşılmaktadır. Nejdet Sançar'ın kitapla ilgili olarak *Kızılelma* dergisindeki yazısında; bahsi geçen kitabın bir propaganda aracı olduğu, kitabın okutulduğu dönemde Hikmet Bayur ve İsmail Hami Danişmend gibi birçok isim tarafından eleştirildiği belirtilmiştir. Sançar, bu kitapla ilgili olarak “Lise Edebiyat Kitapları Faciası” adıyla bir broşür hazırladığını ancak kitabın müfredattan kaldırıldığı haberinin duyulmasından sonra Atsız'ın tavsiyesiyle broşürü yayımlatmadığını söylemiş, yazı boyunca kitaptan “facia” olarak bahsetmiştir.²⁹⁵ *Yeni Bozkurt* dergisinin ilk sayısında da bu kitapla ilgili bir yazı neşredilmiştir. Kitabın içeriğine farklı bir eleştiri getiren bu yazıda, hangi şaire ve edebiyatçıya ne kadar yer ayrıldığı konusu ele alınmıştır. Baki gibi önemli isimlerden çok az sayıda beyitler alındığı ancak daha az önemli isimlere

²⁹³ Hüseyin Nihal Atsız, “Propaganda”, *Altın Işık*, sayı: 3, 15 Mart 1947, s. 3-4.

²⁹⁴ Altın Işık, “Türk Edebiyatını İstihfaf Eden Maarif Vekaletinin Tuhaf Fikirleri”, *Altın Işık*, sayı: 2, 15 Şubat 1947, s. 7-8, 19.

²⁹⁵ Nejdet Sançar, “Türkçe Metinler Adlı Kitaplar Hakkında”, *Kızılelma*, sayı: 8, 19 Aralık 1947, s. 4.

daha çok yer verildiği söylenmiş, Hasan Âli Yücel'in yazılarına ise Abdülhak Hamit Tarhan ile aynı sayfa sayısında yer ayrıldığına dikkat çekilmiştir. Kitaba Falih Rıfkı'nın edebî kültürle alakası olmayan makalelerinin koyulurken, Ali Şir Nevaî, Yusuf Has Hacib, Ahmet Hikmet gibi isimlerin bir satır yazılarının dahi bulunmadığı belirtilmiştir.²⁹⁶

Bozkurt dergisinin Temmuz 1941 tarihli 11. sayısında dil meselesi ele alınmış, geçmişteki arı Türkçe çalışmaları eleştirilmiştir. Olur olmadık kelimelere “öz Türkçe” denildiği, halkın buna inanmadığı ancak bu yanlış politika sebebiyle gerçek öz Türkçe kelimelere de halkın şüpheyle yaklaştığı söylenmiş, Güneş-Dil Teorisi ile ilgili olarak da “Tanrı'ya şükür Güneş-Dil maskaralığı yedi kat yerin dibine gömüldü” denilmiştir.²⁹⁷ Yazıda; okullarda okutulan kitaplarla ilgili olarak ise; “okullarda ders kitapları, Patagonların bile tiksinecekleri derecede acayip ve korkunç bir dille yazılmış” yorumu yapılmıştır.²⁹⁸

Üniversiteler, Türkçülerin en çok ilgilendiği konulardan biri olmuştur. *Gökbörü* dergisinin 1 Şubat 1943 tarihli 6. sayısında üniversitelerdeki çeşitli meseleler eleştirilmiş, eleştirilen hususlardan biri hocalar olmuştur. Üniversitede 20 yıla yakındır profesörlük yapan birçok kişinin henüz kitapları olmadığı ve öğrencilerin, hocalarının söylediklerinden tuttukları notlarla idare ettikleri söylenmiştir. Yine hocaların üniversite dışında bir iş sahibi olmalarının, akademik çalışmalarına engel olduğu belirtilmiş ve üniversite hocalığı, siyasete sokulmaması gereken bir meslek grubu olarak gösterilmiştir. İkinci husus olarak eğitim metodunu ele alan yazar, üniversitelerde “tez” ve “antitez” kavramlarının olmadığını çalışmaların “sentez” ile yürütüldüğünü söylemiş, ilim akademilerinin ve büyük laboratuvarların eksikliğini vurgulamıştır. Üçüncü olarak teori ile pratiğin birlikte yürütülmediği, pratiğin ihmal edildiği söylenmiştir. Son olarak ise üniversitede yapılan sınavlara değinilmiş, hocaların daha yakından tanıdıkları öğrencilere iltimas gösterdiği, bu tarz hareketlerin öğrencileri hocanın gözüne girmek amacıyla gereksiz çabalara sevk ettiği belirtilmiş, sınavın sadece belirli konularda bilgiyi ölçmek amacıyla yapılması gerektiği söylenmiştir.²⁹⁹

---

²⁹⁶ Yeni Bozkurt, “Türkçe Metinler Adlı Kitaplar Hakkında”, *Yeni Bozkurt*, sayı: 1, Ocak 1948, s. 8-9, 11.

²⁹⁷ Bozkurt dergisinin tarih anlayışı için bkz: Hasan Dinçer, “Türkçü Bir Derginin Tarih Anlayışı: Bozkurt”, *History Studies*, c. XV, sayı: Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı, Ekim 2023, s. 81-99.

²⁹⁸ Ergenekoncu, “Korkunç Bir Keşmekeş: DİLİMİZ”, *Bozkurt*, sayı: 11, Temmuz 1941, s. 254-255.

²⁹⁹ Kemal Hakkı Kut, “Gençlik Davasının Maarif Cephesinden Tetkiki”, *Gökbörü*, sayı: 6, 1 Şubat 1943, s. 18-19.

Yine *Gökbörü* dergisinin bir başka sayısında “Yüksek Tahsil Davamız ve Eksiklerimiz” adlı bir yazı neşredilmiştir. Yazıda; en büyük eksikliklerden biri olarak sınav sistemi görülmüştür. Hocaların, Avrupa’daki ders kitaplarından sentezledikleri notlarla dersleri işlediği söylenmiş, bu notların ezberci bir sistemle öğrenciye aktarıldığı, sınavdan sonra ise öğrencinin bütün öğrendiklerini unuttuğu belirtilmiştir. İkinci husus olarak ise pratik eksikliği görülmüştür. Öğrencilerin diplomalarını alıp hayata atıldıktan sonra şaşırıp kalmasına sebebi; üniversitedeki teorik bilgilerin hayattaki sorunları çözerken nasıl kullanılacağına öğretilmemesi olarak gösterilmiştir. Teorik bilginin önemli olduğu kadar, bu bilgilerin pratikte de öğretilmesi gerektiği, Avrupa’da bir mühendisin teorik eğitimden önce ve sonra sahada amelelik yaptığı örneği verilmiştir.³⁰⁰

Kızılelma dergisinin 14 Kasım 1947 tarihli 3. sayısında ise üniversite öğrencileri ele alınmıştır. Yazıda öncelikle üniversiteye alım usulünün yanlış olduğu, lise puanlarının tek kriter olarak kabul edilmemesi gerektiği, liselerin gençleri kültürel olarak daha ileri taşımak amacıyla kurulmuş okullar olduğu, asıl ideallerin üniversitede başladığı söylenmiş, usulün değiştirilmesi ve bunun için çalışmaların başlatılması önerilmiştir. Ayrıca üniversiteyi kazanan öğrencilerden; üniversiteye kabul ücreti, fakülteye kabul ücreti, şebeke ücreti ve ders ücreti alınmasına değinilmiş, bunun anlamının “yüksek tahsilin kapıları, yalnız ve yalnız paralı olanlara açık” demek olduğu söylenmiştir.³⁰¹

Türkçülerin zaman zaman değindikleri hususlardan birisi de öğretmenler olmuştur. *Kızılelma* dergisinin 12. sayısında Atsız tarafından kaleme alınan yazıda, öğretmenlerin “gevşek” veya “ahlaksız” olmaları halinde bunun öğrencilere sirayet edeceği söylendikten sonra, öğretmenlerin seçkin zümreden ve ahlaklı insanlardan olması gerektiği söylenmiştir. İlkokul, ortaokul ve lise öğretmenlerinin seçimi esnasında karakter seçimi yapılmamasına, sadece gerektiği zaman bir sınava tâbi tutulduklarına ve bu sınavlarda da çeşitli haksızlıklar yapıldığına değinilmiştir. Tavsiye mektubu fazla olanın öğretmen olarak atandığı, böylece bir öğretmen ordusunun yetiştiği belirtilmiştir. Öğretmenlerin bilgisiyle birlikte ırkının da değerlendirilmesi ve askerî okullarda aranılan “Türk ırkından olma” şartının öğretmenlere de uygulanması önerilmiştir.³⁰²

Özleyiş dergisinin 3. sayısında Hüseyin Namık Orkun tarafından kaleme alınan yazıda ise öğretmen maaşları ve öğretmenlere verilen kıymet ele alınmıştır. Viyana’da Türk

³⁰⁰ Aydın Yalçın, “Yüksek Tahsil Davamız ve Eksiklerimiz”, *Gökbörü*, sayı: 1, 5 Senteşrin 1942, s. 12.

³⁰¹ Milliyetçi, “Yüksek Tahsil Zorluğu”, *Kızılelma*, sayı: 3, 14 Kasım 1947, s. 6.

³⁰² Hüseyin Nihal Atsız, “Gençlik ve Ahlak”, *Kızılelma*, sayı: 12, 16 Ocak 1948, s. 4.

sanat tarihine dair mükemmel bir tez yazan ve dünyanın her yerinden tebrik telgrafları alan bir kişinin Türkiye’de 30 lira maaşla bir memuriyete atandığını, şartlar sebebiyle Türkiye’den ayrıldığını ve ABD’de bir üniversitede profesör olduğunu söylemiştir. Orkun, bahsi geçen kişinin yabancı uyruklu olması halinde yüzlerce lira maaş alabileceğini ancak Türk olduğu için 30 lira maaşla işe alındığını belirterek kanunların yüksek maaş imkanlarını sadece yabancılara vermesinden şikayet etmiştir. Böyle yapılarak bugünün yetenekli bilim adamlarının kaybedildiğini, dolayısıyla yarının yetenekli bilim adamlarının da kaybedileceğini vurgulamıştır.³⁰³

Türkçülerin ele aldıkları bir diğer eğitim konusu da okullardaki komünist eğitimciler olmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı’na sıklıkla bu hususta açıktan yazılar yazılmış ve uyarılarda bulunulmuştur. Bu uyarılardan biri *Davran* dergisinin 1 Kasım 1948 tarihli 10. sayısında kendisine yer bulmuştur. Yazıda; Adana’nın bir işçi muhiti olması dolayısıyla komünistlerin ilgisini çeken bir yer olduğu, bundan dolayı Türkçü kadrolarında burada güçlü olması gerektiği belirtilmiştir. Bununla birlikte en önemli Türkçü isimlerden Arif Nihat Asya’nın Edirne’ye sürülmesiyle birlikte okullardaki Türkçü–komünist mücadelesinde Türkçülerin yara aldığı söylenmiştir. Türkçü öğretmenlerin çeşitli bahanelerle sürüldükleri, yüksek mektep mezunu olan kişilerin sırf Türkçü oldukları için atanmadıkları, komünistlik suçundan tutuklananların ise tutuklu olmalarına rağmen atandıkları söylendikten sonra, ırkçılığın ve Turancılığın suç olmadığı mahkeme kararıyla onaylandığı hatırlatılmış, yapılan hareketlerin Hasan Âli Yücel döneminin zihniyetinin devamı niteliğinde olduğu söylenmiştir.³⁰⁴

Kür Şad dergisinin Nisan 1947 tarihli ilk sayısında Millî Eğitim Bakanlığı’na çağrıda bulunulmuş, komünist öğretmenlerin tasfiyesi istenmiştir. Türkiye’nin komünist faaliyetlere müsamaha gösteremeyeceği, ülkemizin güney yarım kürede yer almadığı, komünist rejime sahip emperyalist Sovyetler Birliği’ne sınır komşusu olduğu belirtilmiştir. Hasan Âli Yücel’in koltuğunu devretmeden önce son bir hamleyle kadroları komünistlerle doldurduğu, Türkiye’nin ve Türk gençliğinin geleceği açısından ivedi bir tasfiye hareketine başlatılmasının elzem olduğu vurgulanmıştır.³⁰⁵ *Kalem* dergisinin 3. sayısında da benzer bir mesele ele alınmış, Millî Eğitim çatısı altında yıllarca komünist propagandası yapıldığı belirtilmiştir. Komünist olduğu tespit edilen

³⁰³ Hüseyin Namık Orkun, “İleri Bir Millet Olmanın Tek Çaresi”, *Özleyiş*, sayı: 3, Aralık 1946, s. 1.

³⁰⁴ Hüseyin Avni Akkoyunlu, “Yine mi O Zihniyet?”, *Davran*, sayı: 8-2 (10), 1 Kasım 1948, s. 15.

³⁰⁵ Mustafa Aydınoglu, “Millî Eğitim Bakanına Açık Mektup”, *Kür Şad*, sayı: 1, Nisan 1947, s. 13.

öğretmenlerin sadece yerlerinin değiştirilmekle yetinildiği söylenmiş, üniversitedeki komünist hocalarla ilgili olarak ise; “Üniversitedeki profesör bozmalarının ilim maskesi altında şerefli kürsülerini hangi propagandaya hoparlör yaptıklarını hepimiz biliyoruz” denilmiştir. Milliyetçi bir Millî Eğitim Bakanı’nın³⁰⁶ Köy Enstitüleri’ni ıslah etmeye çalıştığı ancak Hasan Âli Yücel dönemindeki faaliyetler nedeniyle komünizmin buralarda kök salması nedeniyle kapatılmaya mecbur kalındığı hatırlatılmış, kanunların bu zararlı faaliyetlere hesap sormamasından yakınılmıştır.³⁰⁷

Genel olarak her kademe okuldaki komünist kadrolardan şikayet eden Türkçüler, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ne ayrı bir önem göstermişlerdir. 1942-44 yılları arasında DTCF’nin dekanlığını yapan, daha sonra da 1946 yılında Ankara Üniversitesi’nin ilk rektörü olarak atanan Şevket Aziz Kansu, Türkçüler tarafından Hasan Âli Yücel’in ekibinden bir isim olarak görülmüştür. Savaş sonrasında yükselen anti-komünist harekettten DTCF de nasibini almıştır. Çıkardıkları bir dergi nedeniyle 15 Aralık 1945’te bakanlık emrine alınan dört öğretim üyesi Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes ve Mediha Berkes, meseleyi Danıştay’a taşımış ve 14 Mayıs 1946’da görevlerine iade edilmişlerdir.³⁰⁸ Öğretim üyelerinin fakülteye dönmelerinden sonra da karışıklıklar devam etmiş, Mediha Berkes görevinden istifa etmiştir. DTCF öğrencileri, 1 Mart 1947’de Başbakanlığa ve ilgili bakanlıklara diğer üç öğretim üyesiyle ilgili olarak şikayette bulunmuşlardır. 1947 yılı boyunca üniversitede bahsi geçen üç öğretim üyesine karşı birçok öğrenci gösterileri yapılmış, gösterilerin baskısı altında kalan üniversite yönetimi üç öğretim üyesiyle ilgili tahkikat başlatmıştır. 27 Aralık 1947’de DTCF büyük bir anti-komünist gösteriye sahne olmuştur. 11 Ocak 1948’de ise tarihe “1948 DTCF Tasfiyesi” olarak geçecek olay gerçekleşmiş, Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Naili Boratav’ın üniversitedeki görevlerine son verilmiştir.

DTCF Tasfiyesine giden süreç ve yaşanan olaylar Türkçüler tarafından yakından takip edilmiştir. *Altın Işık* dergisinin 3. sayısında Rektör Şevket Aziz Kansu hedef alınmış, Kansu’nun daha önce komünist *Aydınlık* dergisinde milliyetçilik karşıtı yazılarına gönderme yapılarak kendisinin döneminde DTCF’nin komünist yuvası haline geldiği belirtilmiş ve Kansu’nun milliyetçi öğrencilerin karşısında bir tavır takındığı

³⁰⁶ Söz konusu “milliyetçi bakan” Reşat Şemsettin Sırer’dir.

³⁰⁷ Enver Binokay, “Türkiye’de Komünizm ve Komünizmle Mücadele Cemiyeti”, *Kalem*, sayı: 3, Kasım 1948, s. 6, 14.

³⁰⁸ *BCA*, 30-10-0-0; 143-24-21.

söylenmiştir.³⁰⁹ *Kür Şad* dergisinin 2. sayısında üç öğretim üyesiyle ilgili başlatılan tahkikatın kasıtlı olarak uzatıldığı, meselenin zaman geçirilerek hasıraltı edilmek istendiğini söylenmiştir.³¹⁰

Kür Şad dergisinin 3. sayısında ise Atsız tarafından DTCF ile ilgili genel bir bakış ortaya koyulmuştur. Atsız, “en güzel bir ilmî haysiyet ve istiklâl prensibi” olarak nitelendirdiği üniversite muhtariyetinin Şevket Aziz Kansu başta olmak üzere Ankara Üniversitesi ve DTCF hocaları tarafından kötüye kullanıldığını söylemiş, bu isimlerin vaktiyle güçlerini Hasan Âli Yücel’den aldıklarını belirtmiştir. DTCF’nin bir ilim yuvasından ziyade bir propaganda merkezine dönüştürüldüğünü belirten Atsız, burada gerek siyasî gerek ilmî sahada milliyetçiliğe karşı bir hareket yürütüldüğünü ve fakültenin antropoloji bölümünün gagesinin bilim değil, milliyetçiliğin içini boşaltmaya çalışmak olduğunu söylemiştir. Atsız bu hususta; Landsberger, Rohde, Gütterbock, Ruben gibi yabancı hocaların ve bu yabancı hocaların “şımarttığı” Necmettin Halil, Nusret Hızır gibi isimleri zikretmiştir. Hasan Âli Yücel, Falih Rıfkı Atay ve Şevket Aziz Kansu’nun ise bu isimlerin hamiliğini yaptığını söylemiştir.³¹¹

Ocak 1948’deki tasfiyenin ardından *Kızılma* dergisinin 10. sayısında; Ankara Üniversitesi öğrencilerinin komünist hocalar aleyhine yaptıkları gösterilerle rektörü yerinden ettikleri haberi “şeref ve iftiharla söylemek isteriz ki” sözleriyle verilmiştir. Kansu’nun öğrencilere istifa ettiğine dair sunduğu belgenin resmiyette geçerli olmamasına da değinen yazıda, Kansu’nun “tükürdüğünü yalamaması” tavsiye edilmiş ve Kansu istifaya davet edilmiştir.³¹² Aynı derginin 12. sayısında ise Berkes, Boran ve Boratav’ın tasfiyesinin memnuniyetle karşılandığı söylendikten sonra, Ankara Üniversitesi öğrencilerinin yaptıkları gösterilerin çeşitli profesörler tarafından kınanması eleştirilerek; “Bir gün bu memlekette milli şuurun kayıtsız şartsız hakim olduğunu görmek, vatan ve millet menfaatlerinin asla baltalanamayacağını düşünmek olacaktır. O vakit maroken koltuklarda rektör ve profesör olmanın heybet ve haşmeti, şimdiki gibi kutsi hareketlere çelme takmak cesaretini veremeyecektir” denilmiştir.³¹³

Üniversite öğrencilerinin DTCF’deki gösterilerinin kimi isimler tarafından kınanması, *Yeni Bozkurt* dergisinin 2. sayısında da kendisine Muzaffer Eyüboğlu’nun kalemiyle yer

³⁰⁹ Altın Işık, “Şevket Aziz Kansu Hakkında”, *Altın Işık*, sayı: 3, 15 Mart 1947, s. 2.

³¹⁰ Kür Şad, “Üniversite Haberleri”, *Kür Şad*, sayı: 2, Mayıs 1947, s. 13.

³¹¹ Kür Şad, “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Buhran”, *Kür Şad*, sayı: 3, Haziran 1947, s. 8-9.

³¹² Milliyetçi “Tükürülen Tükruk Yalanmaz”, *Kızılma*, sayı: 10, 2 Ocak 1948, s. 2.

³¹³ Milliyetçi, “Milli Heyecan Hançerlenmek İstendi”, *Kızılma*, sayı: 12, 16 Ocak 1948, s. 2.

bulmuştur. Eyüboğlu, devlet büyüklerinin gençliğe olan itimat ve saygılarını her fırsatta dile getirmelerine rağmen uygulamada tam aksi bir tavır sergilediğini söylemiştir. Bu kanaatine gerekçe olarak; sürekli övgüyle bahsedilen gençliğin fikirlerinin dikkate alınmaması gösterilmiştir. Devlet büyüklerinin 3 Mayıs 1944'teki ve 4 Aralık 1945'teki gösterilere olan olumsuz yaklaşımı örnek olarak verilmiş ve aynı olumsuz yaklaşımın komünist profesörlere karşı yapılan gösterilerde de sergilendiği belirtilmiştir. Gençlerin, devlet büyüklerinden bekledikleri desteği görememelerinden dolayı müteessir olduğu, tek tesellilerinin ise kamuoyu tarafından takdir görmeleri olduğu söylenmiştir.³¹⁴

Türkçü dergilerde eğitim meselesi ciddiye alınmayan meselelerden biri olmuştur. Okutulan dersler, ders kitapları, öğretmen ücretleri, eğitim metotları gibi geniş bir yelpazede meseleler ele alınmıştır. Bununla birlikte Türkçü dergilerin eğitimle ilgili takip ettikleri politikanın genel olarak komünizm üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Komünist propaganda yaptığını düşündükleri öğretmenler, kürsüleri işgal eden komünist öğretim üyeleri, komünizmi öven veya bu doğrultuda algı oluşturan kitaplar, Millî Eğitim Bakanlığı'nın komünistlere yönelik politikaları gibi meseleler daima Türkçülerin yakından takip ettikleri meseleler olmuştur. Türkçüler bu hususlarda birçok eleştiri yazısı kaleme almış, kimi zaman sitemde bulunurken kimi zaman da ciddi önerilerde bulunmuşlardır.

Türkçü dergilerin eğitimle ilgili kaleme aldıkları yazılar incelendiğinde, diğer meselelerde de olduğu gibi eleştirilerin dozajının arttığı görülmektedir. Bunda atılan demokratikleşme adımları kadar anti-komünizmin hükümet politikası haline gelmeye başlamasının da etkisi büyük olmuştur. Hükümetin bu politikası eğitim alanında da kendisini göstermiş ve böylece eleştiri hususunda Türkçülerin önü açılmıştır. 1948 yılında "komünist" olarak nam salmış öğretim üyeleri tasfiye edilirken, İrkçılık-Turancılık davasının en önemli isimlerinden Zeki Velidi Togan'ın İstanbul Üniversitesine yeniden atanması³¹⁵ hükümetin eğitim alanındaki anti-komünist politikalarının göstergelerinden biri olmuştur.

Bu noktada Türkçülerin eğitim meselelerinde olduğu gibi anti-komünizm ilkesiyle yaklaştığı bir diğer mesele olan ekonomiyi incelemek de Türkçülerin hükümete yönelik komünizm eleştirilerinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

---

³¹⁴ Muzaffer Eyüboğlu, "Gençliğe Karşı Gösterilen Haksız İtimatsızlık", *Yeni Bozkurt*, sayı: 2, 15 Şubat 1948, s. 6.

³¹⁵ BCA, 30-11-1-0, 202-34-16.

2.2.3. Türkçü Dergilerde Ekonomi Politikalarına Yaklaşım

Türkçülerin ekonomik görüşünün sosyalist ekonomi modelinden uzak olmadığı anlaşılmaktadır. Türkçüler de sermayedardan ziyade işçinin ve çiftçinin emeğini savunmuşlar, devlet müdahalesini desteklemişler ve kamu yararını gözetmişlerdir. Bununla birlikte Türkçülerin, tamamen devletin hakim olduğu bir ekonomi modeli talep etmemeleri, sosyalist ekonomi modelinden ayrıldıkları önemli noktalardan biri olmuştur. Türkçülerin savundukları modeli; korporatizm, devletçilik, korumacılık ilkelerinin karışımı olan ve İttihatçılar tarafından hayata geçirilen Millî İktisat modeli olarak tanımlamak daha uygun görünmektedir. Bunun dışında Türkçüler için ekonomide ırk önemli bir kriter olmuş, Türk olmayan unsurların ekonomik olarak güçlenmesi ve bazı sektörlerde hakimiyeti eline geçirmesi kesin olarak reddedilmiştir. Bu görüşler çerçevesinde Türkçü dergilerde toplumculuğun ve Millî İktisat modelinin ön plana çıktığı yazılar kaleme alınmıştır. Türkçüler için ekonomide ve toplumsal hayatta en önemli mesele köy, en önemli zümre ise köylüler olmuştur. Köy meselesine sıkça değinen Türkçüler dergilerinde; işçi meselesi, kanunlar, vergiler, savaş ekonomisi, savaş sonrası ekonomisi, ihtikâr, karaborsa ve hayat pahalılığı gibi meseleleri de ele almışlardır.

2.2.3.1. Köylerin İhmal Edilmesi ve Köy Kalkınması

1939-1942 yılları arasında çıkarılan *Bozkurt* dergisi, köy meselesinin üzerinde en çok duran dergilerden biri olmuştur. Türkçülerin köy meselesine bakışını anlamak için *Bozkurt*'un 3. sayısında Ziraat Bakanlığı Neşriyat Müdürü Nusret Köymen tarafından yazılan yazıyı incelemek yerinde olacaktır. Köymen, köycülüğün ancak Türkçülükle başlayabileceğini söyledikten sonra İttihat ve Terakki döneminin ve Atatürk döneminin köycülüğe yaklaşımlarını işlemiştir. Dr. Reşit Galip ve Dr. Hasan Ferit Cansever'in taşradaki sağlık çalışmalarına da değinmiş, Halkevlerinin köycülük meselesinde oldukça önemli bir yer tuttuğunu belirtmiştir. Yazı; “Bugün Türkçülüğün ve köycülüğün vazifesi Türk köyünü içtimaî teşkilatlanmasının ırkî hayatıyeti, içtimaî şuuru, iktisadî verimi yüksek nüveleri olarak işlemek ve inkişaf ettirmektir” sözleriyle son bulmuştur.³¹⁶

³¹⁶ Nusret Köymen, “Köycülük Ülküsü, Türkçülük Ülküsüdür”, *Bozkurt*, sayı: 3, Mayıs 1940, s. 66.

Bozkurt'un 2. sayısında ise “Türk Köylüsü” başlığıyla bir yazı yayımlanmıştır. Yazıda; “köy kalkınması”, “köylü efendimizdir” gibi sözlerin ancak lafta kaldığı, bu sözleri sarf eden yüksek makamlı kişilerin “yerli malı kullan” derken üstlerindeki elbisenin İngiliz kumaşından olduğu ve bunun “ikiyüzlü” bir tavır olduğu söylenmiştir. “Vazgeçsinler bu çığlıklardan da hiç olmazsa köylünün hıçkırığını kulaklarımız duysun” şeklinde bir sitemde bulunulduktan sonra köy meselesi için birçok makale kaleme alındığı, bu makaleyi kaleme alanların 5 lira para kazanmak veya adını duyurmak için bu konuya temas ettiği, hal böyleyken de köylünün sorunlarının çözümünün de ancak kâğıt üzerinde kaldığından şikayet edilmiştir. Türkiye’de Avrupa’ya örnek olacak birçok köy bulunduğunu söyleyen kişilere hitaben;

“O en büyük alçaklar, inkılapçı geçinen fakat aslında en büyük düşmanımız olan sefil dalkavuklar seslerini kessinler artık! Milli davamıza karşı bu kadar küstahça dil uzatanlar, Türk efkâr-ı umumiyesini her zaman susacak mı sanıyorlardı? Halledilecek bu kadar zor ve muazzam bir davamız varken, bir de sizinle uğraşılmasın. Çekilin karşımızdan, büyük davayı halletmeye giderken önümüze çıkacak kimselere karşı pek insafsız olacağız, bunu hatırimızdan çıkarmayın!”

şeklinde tehditkâr bir üslup kullanılmıştır. Daha sonra köylünün durumunun oldukça kötü olduğunu, bu durumun köylüleri komünizme sürükleyebileceğini belirttikten sonra 100.000 liradan fazla bir masrafla toplanan Ziraat Kongresi’nde bir köylünün kürsüye gelerek söz etmeye çalıştığı, sözlerine “bu kürsüye bir daha ya gelir ya da gelemem” diyerek başladığı söylenmiş, köylünün bu sözleri “acı bir çığlık” olarak yorumlanmıştır.³¹⁷ Bu yazı nedeniyle dergi toplatılmış ve kapatılmış, derginin 3. sayısı ancak bir yıl sonra çıkarılabilmektedir.³¹⁸

Bozkurt'un 4. sayısında da yine Nusret Köymen tarafından kaleme alınan yazıda; Türk köycülüğünün romantik bir köycülükten ibaret olmadığı, Türk inkılabının ve Türkçülüğün bir ülküsü olduğu hatırlatıldıktan sonra Avrupa’nın en büyük toplumsal sorunlarından birinin şehirlerde kurulan sanayi tesisleri olduğunu söylemiş, şehirlerdeki bu sanayileşmenin sınıf farklılıklarını ve çatışmalarını derinleştirdiği yorumu yapılmıştır. Türkiye’nin bundan örnek alarak sanayi tesislerini köylerde kurması, böylece şehirlerde muzdarip bir işçi topluluğunun varlığının önüne geçilmesi önerilmiş, bu tesislerin aynı zamanda köylere refah ve medeniyet getireceği de belirtilmiştir.

³¹⁷ Ergenekon Köylüsü, “Türk Köylüsü”, *Bozkurt*, sayı: 2, Haziran 1939, s. 43-44.

³¹⁸ Bozkurt, “Ergenekondan Çıkan Bozkurt”, *Bozkurt*, sayı: 3, Mayıs-Haziran 1940, s. 65.

Dünyadaki gelişmelerin Türk köycülüğünü geliştirmek için büyük bir imkan sunduğunu söyleyen Köymen, ürün ithalatının zorlaşması, Avrupa'nın en gelişmiş sanayi mntıklarının savaş içinde bulunması gibi gelişmelerin köylere olan ilginin ve ihtiyacın yeniden artmasına neden olduğunu belirtmiştir. “Türkiye'nin 10.000 tayyaresi yoktur ancak 40.000 köyü ve bu köylerde dönen çıkırıkları vardır” denilerek yazı neticelendirilmiştir.³¹⁹

Bozkurt'un 9. sayısında ise Fethi Tevetoğlu tarafından kaleme alınan yazıda; Türk aydınlarının Türk köylüsüne borçlu olduğu fikrinden hareket eden bir yazı kaleme alınmıştır. Tevetoğlu, köylünün sırtından geçinip, köylüye hiçbir faydası olmayan aydınları “vicdansız” olarak tanımlamış, “bütün ihtiyaçlarımızı sömürdüğümüz köye ne maddî ne manevî hiçbir hakikî mukabelede bulunulmadığı” söylendikten sonra yüksek tahsil yapan kimsenin gönüllü olarak köylere gitmediğinden yakınılmıştır. Otomobile köye gidip birkaç söz söylemeyi “laf köycülüğü” olarak nitelendiren Tevetoğlu, köylülerin borcunun ancak yüksek tahsilli kişileri köylerde görevlendirerek ödenebileceğini söylemiştir.³²⁰

Bozkurt'un 11. sayısında “Köylüyü Hangi Münevver Kurtaracak” başlığıyla bir yazı verilmiştir. Aydınların her fırsatta köylüyü küçümsemeleri, hor görmeleri, bununla birlikte edebî eserlerinde köyleri “cennet” olarak tasvir etmeleri eleştirilmiştir. Köylünün; emeğini ve kazancını istismar edeceğini düşündüğü doktora, mühendise, öğretmene, gazeteciye, şaire mesafeli durması, bunlara şüpheyle bakması haklı bulunmuş, bunun sebebi olarak aydınların köylüye yukarıdan bakması, azarlaması, alay etmesi gösterilmiştir. “Köylü” ile “efendi”nin arasında bir köprü kurulduğu gün köy davasının başarıya ulaşacağını belirten yazar, bunun yegâne çözümünün aydınların köye gitmesi olduğunu söylemiştir. Aydınların köye gitmeden köylüyü tanıyamayacağını, köylüyü tanımadan köy davasıyla ilgili yazıp çizdiklerinin faraziyeden öteye gidemeyeceği belirtildikten sonra yazı; “Geç bile olsa Türk Snemann'ların³²¹ yetişeceğine inanıyoruz” temennisiyle bitirilmiştir.³²²

Türkeli'nin Ocak 1946 tarihli 1. sayısında Kemal Abbas Altunkaş tarafından kaleme alınan kısa yazıda; iki tür Anadolu olduğu, birinin realist olmaktan uzak olanların ve

³¹⁹ Nusret Köymen, “Türk Köylüsü Çıkrık Başına”, *Bozkurt*, sayı: 4, Temmuz 1940, s. 92.

³²⁰ Fethi Tevetoğlu, “Türkçülükte Borç ve Alacak”, *Bozkurt*, sayı: 9, İlkkanun 1940, s. 205-206.

³²¹ Finlandiya halkını sefalet ve cehaletten kurtarma mücadelesi veren bir aydın. Mustafa Kemal Atatürk tarafından okul müfredatına dahil edilen “Beyaz Zambaklar Ülkesi” adlı kitabın başkahramanı.

³²² Feridun Ankara, “Köylüyü Hangi Münevver Kurtaracak”, *Bozkurt*, sayı: 11, Temmuz 1941, s. 262.

kitapların Anadolu'su, diğzerinin ise hakikî Anadolu olduğu söylenmiştir. Hakikî Anadolu'nun bakımsız, yolunun bozuk, topraklarının işlenmemiş, nehirlerinin tehlikeli ve kullanışsız olduğu; halkının ise sıtma, cehalet, yoksulluk, zorbalık gibi kendisini perişan eden şeylerle mücadele ettiği belirtilmiştir. Bunun sebebi olarak; “memleketi kompartıman camından seyredenlerin yalanları ve sahte vatanseverlerin yaygaraları”nın itibarda olması gösterilmiş, memurla köylü, aydınlı halk arasında uçurumlar olduğu söylenerek Anadolu'nun hürriyet, bilgi ve teknik istediği ifade edilmiştir.³²³

Türkelî'nin 2. sayısında ise Anadolu denilince akla gelenler uzun uzadıya sıralanmıştır. Bunlar arasında; sıtma, frengi, verem, trahom, bitli kahvehaneler, boş camiler, dolu hapishaneler sayılmıştır. “Açım” veya “işsizim” diyen Anadolu insanına komünist ve anarşist damgası vurulurken Sabahattin Ali, Cevat Emre gibi isimlerin “beslenmesi” eleştirilmiş, Anadolu insanının istismardan, ezici vergilerden ve cehaletten dolayı baba toprağındaki efendiliğini bırakarak gurbet şehirlerinde karın tokluğuna “kölelik” etmesinden yakınılmıştır. Millet zor durumdayken büstler dikilmesi ve milletvekillerinin “neyimiz eksik?” demesine sitem edilmiştir.³²⁴

Kür Şad dergisinin Nisan 1947 tarihli 1. sayısında da köylünün çektiği sıkıntılara yer verilmiştir. Yazının başında köy davasının ortaya çıkmasıyla birlikte köylerden ziyade köy edebiyatının kalkındığı söylenerek aydınlı hedef alınmıştır. Akabinde nüfusun artması ve iktisadî kalkınma için gerekli olan mahsulün üretilmesi işlerini köylüden beklerken, köylünün hiçbir beklentisine yanıt verilmediği ifade edilmiştir. Devletin kalkınma planları çerçevesinde köylerin makineleştirileceği hatırlatılmış ancak köylerde hâlâ öküzlerin “yarı mabut” sayıldığı ve öküzü ölen kişiye taziyeye gidildiği söylenmiştir. Yazının sonunda siyasîlere, köylülerle ilişki kurmaları için;

“Köye giden memur ve köyün parti siyasetiyle ilgili tarafını tetkike giden parti mensupları; köye hayvanla gitmeli, köyde misafir kalmalı, kendisine kurulan sofrada tahta kaşıktan iğrenmeden yemeli, kendisine serilen yatakta tiksinden, yorgana sıkı sıkı sarılarak yatmalı ve sabahleyin köylüyü dinlemelidir. Köylü ve köy, içini samimi olan münevvere açar. Aksi halde bütün tetkikler gösteriş ve dalavere, bütün masraflar boş ve bütün gayretler neticesiz kalmaya mahkumdur”

³²³ Kemal Abbas Altunkaş, “Anadolu”, *Türkelî*, sayı: 1, Ocak 1946, s. 2.

³²⁴ Serhatoğlu, “Milletime”, *Türkelî*, sayı: 3, Mart 1947, s. 9.

tavsiyesi verilmiştir.³²⁵ *Davran* dergisinin 3. sayısında ise Hüseyin Arıttürk'ün kaleme aldığı yazıda köy yollarına değinilmiştir. Yolların köy için can damarı olduğu belirtildikten sonra köy yollarının ayakları kabartacak kadar büyük taşlarla dolu olduğu, bir yerden bir yere giderken ıssız derelerden, çamurlardan, bataklıklardan geçmek ve uçurumların kenarlarında yürümek gerektiği belirtilmiştir. Kimi köy yollarının kışın kar sebebiyle kullanılamaz olduğu, bu köylere ulaşımın tamamen kesildiği, kimi zamanda yağmurlar sebebiyle gerçekleşen su taşkınlarıyla bu yolların kullanılamaz duruma geldiği söylendikten sonra bu yolların köylünün ürettiği mahsulü taşınması bakımından önemi vurgulanmıştır. Yolculuğun hayvanlarla yapıldığı takdirde ise akarsu üstlerinde köprüler olmadığı, olanların da geçmeye korkulacak vaziyette bulunduğu söylenmiş, otomobillerle yol kat etmenin de yine oldukça zor olduğu, birçok kamyonun devrildiği, birçok aracın da uçurumlardan yuvarlandığı ifade edilmiştir. Yolların, köyler için can damarı olduğu, bu yollara asfalt dökülmesi mümkün değilse bile en azından sürekli kullanıma kapanmayacak şekilde bir çözüm bulunması talep edilmiştir.³²⁶

Türkçüler, iktisadî kalkınmanın yolunun köylerden geçtiğini düşünmüşlerdir. Nüfusun %80'inin köyde yaşıyor olması bunda büyük bir etken olmuştur. Bununla birlikte Türkçülerin, köy davasını bu denli ciddiye almalarının asıl sebebi “toplumcu” olmalarıdır. Köylünün üretmek için çabaladığını, bu çabalara rağmen ise hak ettiği hayatı yaşayamadığını düşünmekteledir. Köylünün, şehirleri beslediği, savaş çıktığı takdirde en ön safta yer aldığı, şehirliler ve aydın sınıfının köylüye ödeyemeyecekleri bir borçları olduğu daima üzerinde durdukları hususlar olmuştur. Hükümetin; köyün yolunu, eğitimini, toplumsal gelişimini ve refahını düşünmediğinden ve köye karşı sadece lafta kalan bir ilgi gösterdiğinden şikayet edilmiş, eleştirileri bu noktada toplanmıştır. Benzer eleştiriler, aynı kaygılarla işçi meselesinde de ele alınmıştır.

2.2.3.2. İşçi Hakları ve İşçilerin Sorunları

Türkçülerin ele aldıkları bir diğer mesele işçi meselesi olmuştur. Her konuda olduğu üzere işçi meselesinin de komünizmle bağlantısı kurularak, işçiye iyi şartlar ve müreffeh bir yaşam sunulmadığı takdirde “komünizmin kucağına itilmiş” olacakları görüşü savunulmuştur. Türkçülerin işçi meselesini ele almalarının bir diğer sebebi de “toplumculuk” anlayışları olmuştur. Köy meselesinde de ele alındığı üzere Türkçüler

³²⁵ Orhan Gökova, “Köy ve ...”, *Kür Şad*, sayı: 1, Nisan 1947, s. 10.

³²⁶ Hüseyin Arıttürk, “Köy Kalkınma Meselesi”, *Davran*, sayı: 3, 15 Mayıs 1948, s. 9, 13.

için toplum fertten önce gelmektedir. Kötü şartlarda yaşayan bir işçinin topluma zarar vereceği düşüncesi, işçi meselesinde de dikkate alınan en önemli husus olmuştur.

Türkeli'nin 2. sayısında Kemal Abbas Altunkaş tarafından kaleme alınan yazıya, işçinin her bakımdan kötü durumda olduğu söylenerek giriş yapılmıştır. İşçinin; teşkilatsız, korunmasız ve fakir olduğu, çocuğunu okutmadığı, hastasına bakmadığı, karnını doyuramadığı, köyde ağaya, fabrikada patrona, iskelede memura terk edildiği söylenmiştir. İşçinin; sözünü kimseye dinlemediği, hayatının bir sigortası olmadığı, çalışmalarının sonunda emekliliği olamadığı belirtildikten sonra hiçbir hükümetin işçi meselesiyle ilgilenmeye “tenezzül” etmediği eleştirisi yapılmıştır. Çalışma Bakanlığı'nın kuruluşu, işçi sigortaları ve sendikaları ile ilgili tasarıların gündeme getirilişi olumlu karşılanmakla beraber “acaba şimdiye değin neredeydiler?” sorusu sorularak, çalışmalar için geç kalınması eleştirilmiştir. Demokrat Parti'nin de işçi meselesini gündeme taşımamasına değinildikten sonra işçilerin “yüreklere acısı” durumundan komünistlerin istifade ettikleri ve işçileri kötü emelleri için kullandıkları söylenmiştir. İşçi meselesinin ivedilikle ele alınması gerektiği, işçilerin haklarını savunacak kişilerin ise komünistler değil Türkçüler olduğu belirtilerek yazı neticelendirilmiştir.³²⁷

Türkeli'nin aynı sayısında “İşçi Baremi” başlıklı yazıda, sanayi sektöründe bir düzensizlik hakim olduğu dile getirilmiştir. Bu düzensizlikle ilgili olarak kalifiye bir işçinin, farklı farklı atölyelerde birer ay çalışarak yüksek kazanç sağladığı, farklı farklı atölyelerde çalıştığı için herhangi bir vergi ödemediği, dolayısıyla kaçak çalıştığı örneği verilmiştir. Devlet kuruluşlarında da yeterli ücret verilmediğine değinilmiş, bu kuruluşlarda çalışan işçilerin daha yüksek yevmiye veren özel kuruluşlara kaptırıldığı söylenmiştir. Bununla birlikte özel kuruluşlarda çalışan işçilerin de çok zor şartlar altında geçindiğinden bahsedilmiş, işçilerin eline 3 lira gibi bir para geçtiği, iki çocuklu bir işçinin bu parayla geçinmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Sigorta Genel Kurulu'ndan işçi baremi³²⁸ uygulamasının bir an önce hayata geçirilmesi talep edilmiştir.³²⁹

³²⁷ Kemal Abbas Artunkal, “Türk İşçisi”, *Türkeli*, sayı: 2, Şubat 1947, s. 2.

³²⁸ Baremi: Memurların maaş ve ücretlerini belirli derecelere ayırarak saptayan çizelge (Selahattin Bağdatlı, *Hukuk Sözlüğü*, Derin Yayınları, İstanbul, 2012, s. 80).

³²⁹ Süreyya Birol, “İşçi Baremi”, *Türkeli*, sayı: 2, Şubat 1947, s. 5, 16.

Kür Şad'ın 2. sayısında ise işçi meselesi edebî bir dil ve acıklı betimlemelerle ele alınmıştır. Köyünde geçinemeyen veya evlenmek, bir çift öküz alabilmek isteyen işçilerin; askerlik, ceza ve angarya dışında hatırlanmadığı söylenmiştir. Bu işçilerin hiçbir geleceklerinin, emekliliklerinin ve hayat sigortalarının olmaması, “Bu biçarelerin istikballeri en kara mezar toprağından daha hazin olarak koyu zulmetle örtülüdür” sözleriyle ifade edilmiştir. Bu işçilerin; ferah bir nefesten, temiz bir çamaşırdan, düzgün bir elbiseden, okunacak kitaplardan, lezzetli yiyecek ve içeceklerden mahrum oldukları, modern bir köle halinde ömürlerini tükettikleri ve bir gün kimsenin aldırış etmediği bir anda yere düşerek boylarına uygun olan mezarlara gömüldükleri anlatılmıştır. Bu olayın akabinde “istismar, yalan ve riya dolu nutukların” atılmaya başlandığı, “kahraman, asil insan, aziz işçi, fedakâr vatandaş” gibi “palavra dolu” sözlerle vicdanlarını rahatlattıkları, sonrasında ise şezlonglarında tok, rahat ve müsterih uykularına yeniden daldıkları söylenmiştir. Toplumsal adaletin sifra indiği Türkiye’de, Türkçülerin en önemli meselelerinden birinin işçi meselesi olduğu söylenerek yazı sonlandırılmıştır.³³⁰

Kızılelma'nın 12 Aralık 1947 tarihli 7. sayısında ise işçi meselesinde önemli olan hususlardan birinin de işçilerin manevî dertlerini çözmek olduğu söylendikten sonra önceki devirlerde millî sanayinin yetersizliğinden doğan açığın, Mehmetçik'in kanıyla kapatıldığı ifade edilmiştir. Bunun görülmesi üzerine Cumhuriyet devrinde hızlı bir sanayileşmeye gidildiği ancak sanayileşmenin belkemiği olan işçilerin sorunlarının görmezden geldiği belirtilmiştir. Mevcut iş kanununa göre işçi haklarının işçi mümessilleri tarafından takip edilmesi gerektiği ancak bu mümessillerin patronlar tarafından tehdit edilmesi veya satın alınması neticesinde haklarını korumakla yükümlü oldukları işçileri yalnız bıraktıkları söylenmiştir. Yazar, işçi sendikalarının teşkilini olumlu karşılamakla beraber, fabrikalardaki sendika seçimlerine müdahaleler edildiğinden şikayet etmiştir. Bu sendikalarla ilgili olarak; “Sendika isimle değil hüviyetle olur. Kelimelerden keramet bekleme devri çoktan geçmiş olmalı. Kovulana, dövülene, sövülene koskoca sendika ‘biz ne yapabiliriz zavallı kardeş’ derse biz sendika mı kurmuş, sendika rüyası mı görmüş oluruz?” yorumu yapılmıştır. Son olarak; millî sendikalardan işçi davasını elbirliği ile gerçekleştirmelerini ve işçileri yüzüstü bırakmamaları beklentisi dile getirilmiştir.³³¹

³³⁰ Arif Çivicioğlu, “İşçilerin Sefaleti”, *Kür Şad*, sayı: 2, Mayıs 1947, s. 11.

³³¹ Mehmet Mert, “Milliyetçi Gözüyle İşçi Dertlerimiz”, *Kızılelma*, sayı: 7, 12 Aralık 1947, s. 8-9.

Davran'ın 30 Nisan 1948 tarihli 2. sayısında mesele “teknğin gelişmesi” yönünden ele alınmıştır. Toplumsal hayatta evlenmek isteyen bir gencin önce memur olup olmadığının dikkate alındığı söylenerek “kalem efendiliğine kıymet verilmesi” eleştirilmiştir. Artık “kalem efendiliğinden” vazgeçilerek makinenin başına geçilmesi gerektiği söylendikten sonra gömlek dikecek iğne ve ceketin önünü kapatacak düğme dahi üretilmediğinden söz edilmiştir. Daha sonra; oturuş maroken koltuk, uçulan uçak, tren, otomobil, radyo ve hatta vatani savunan tanklar, toplar ve silahların “masası başında oturarak roman okuyan ve karşısındaki daktilo bayanla dalga geçen memur” tarafından değil hor görülen işçiler tarafından üretildiğine dikkat çekilmiştir. Kalkınma davasında asıl meselenin; fikri bulacak kafa ve kalemin bulunduktan sonra bu fikri hayata geçirecek bilek ve makineye kıymet verilmesi olduğu söylenmiştir. Endüstri ve teknğin ancak bu ikisinin uyum içerisinde çalışmasıyla gelişebileceği ve Türkçülerin bu davadan hiçbir zaman vazgeçmeyecekleri vurgulanmıştır.³³²

Davran'ın 6. sayısında da işçilerin ihmal edilmesi Muzaffer Aldırmaz tarafından sert bir dille eleştirilmiştir. Fabrikaların sayısının 20'yi geçmediğini ve bu az sayıdaki fabrikalarda çalışan işçilerin ise sefil bir durumda olduğunu belirten Aldırmaz, henüz sanayileşmeden işçinin böyle ezilmesinin istikbalde de sanayinin zayıf kalmasına neden olacağını söylemiştir. “İşçisinin refahını sağlayamayan devletin ‘sanayileşeceğiz’ gibi teranelerine aldanmak ve inanmak düpedüz anlayışsızlıktır” dedikten sonra sanayi planlarından ziyade işçiye yönelik planlar yapılması tavsiye edilmiştir. “Pamuk tozları arasında katıksız tayını yiyen işçinin hastalanmayacağını, verem olmayacağını söyleyen bir şahıs varsa doğrudan doğruya vatan hainidir” yorumu yapıldıktan sonra işçinin; aç, hasta ve çıplak olduğu belirtilmiştir. İşçiye grev hakkı dahi tanınmadığı, işçinin taleplerinin ise iş ihtilafı yoluyla çözümlenmesi esas kabul edildiğini söylemiş akabinde bu hususla ilgili olarak bir olay nakletmiştir. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası'nda geçen olayda; işçiler kanuni olarak saatlik ücreti 50 kuruşun altında olanlara %50, üzerinde olanlara ise %30 zam yapılmasını talep etmiş, işveren ise bunu kabul etmemiş ve mesele ilgili mercilere intikal etmiştir. Kanun gereğince %50 zammı hak eden işçiler bu orandan feragat ederek zam taleplerini %30'a düşürmelerine rağmen işveren bunu da kabul etmeyince mesele Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne intikal ettirilmiştir. İşçi mümessilleri, işveren ve Bölge Çalışma Müdürlüğü arasında yapılan

---

³³² A. R. Öcal, “Ülkümüzü Yürüten Türk Tekniği Olacaktır”, *Davran*, sayı: 2, 30 Nisan 1948, s. 13-14.

toplantıdan da netice alınamayınca mesele vilayet hakem heyetine götürülmüş, vilayet hakem heyeti ise Türkiye Sümerbank Bez Fabrikaları içinde en yüksek ücretlerin Kayseri'deki fabrikada verildiğini ileri sürerek meseleyi Ankara'ya havale etmiştir. Mesele henüz sonuçlanmamakla birlikte işçiler aleyhinde neticeleneceği kesin görülmektedir. Yazar olayı naklettikten sonra; “Türkiye’imizde en fazla ücret alan madem ki bunlardır ve bunlar geçimlerini temin etmekten acizdirler. Bu vaziyette diğer işçi vatandaşlarımızı da Allahuteala gökten altın zembille yiyecek indirerek korusun!” yorumunda bulunmuştur.³³³

Davran dergisinin 11. sayısında ise işçi kanunu ele alınmıştır. Osmanlı döneminde böyle bir kanuna gerek olmadığı, işçilerin aslında çırak olduğu ve bir süre sonra usta yani patron olacağı, bugünkü gibi fabrika işçisi olup hayatları boyunca da işçi olarak kalmadıkları açıklandıktan sonra Cumhuriyet ile birlikte gelişen sanayinin, iş kanunu çıkarılmasını gerekli kıldığı belirtilmiştir. Akabinde 1936 tarihli ve 3008 numaralı iş kanunu hakkında kimi yorumlarda bulunulmuştur. Yazar; diğer ülkelerin iş kanunlarına göre iyi bir kanun olduğunu, işçiler için oldukça iyi hükümler barındırdığını belirttikten sonra bu şartları; iş yerlerinin ve çalışma şartlarının ıslahı, hastalık halinde belirli bir süre çalışmadan ücret ödenmesi, iş akdinin feshinden belirli bir süre önce haber verilmesi şeklinde sıralamıştır. Ayrıca kanunda sosyal haklarla ilgili olarak da önemli hükümler içerdiği, bunların; kadın işçilerle erkek işçilerin aynı şartlarda çalışmaması, belirli bir yaştan küçük kişilerin çalıştırılmaması ve işçi sigortasıyla ilgili hükümlere yer verilmesi olduğu ifade edilmiştir. Kanunun, dönemin ruh halinin etkisiyle devlete geniş yetkiler verdiği bilgisi de verildikten sonra iş kanunundan ziyade kanunun tatbikinde bir sorun olduğu ve hatta devletin dahi kanunu tatbik etmediği belirtilmiştir. Devletin kurduğu fabrikalarda, 12 ve daha düşük yaşlardaki çocukların gece mesaisinden döndüğünün görüldüğü, halbuki kanunun 18 yaşın altındakilerin gece mesaisinde çalıştırılmayacağı gibi 12 yaşın altındakilerin ise hiçbir şekilde çalıştırılmayacağı hükmünü içerdiği örneği verilmiştir. Bununla beraber hükümetin bunu zaman zaman çıkardığı kararnameler ile meşrulaştırdığına değinildikten sonra devletin kanunu tatbik etmediği gibi özel fabrikalara da tatbik ettiremediği, bu şartlarda işçinin hakkını aramasının mümkün olmadığı zira sendikaların ve grevin yasak olduğu, bireysel hareketlerin ise işten çıkarmayla sonuçlandığı belirtilmiştir. Hükümetin işçi davasını

---

³³³ Muzaffer Aldırmaz, “İşçi Davamız”, *Davran*, sayı: 6, 30 Haziran 1948, s. 8-9, 14.

dikkate almasıyla beraber sendikaların kurulduğu ancak grevin hâlâ yasak olduğu, bir Çalışma Bakanlığı teşkil edildiği, işçiler için bir sigorta kanunu çıkarıldığı söylendikten sonra bu gelişmelerin yeterli olmadığı vurgulanmıştır. Bunun dışında iş kanununun hiçbir hükmünün hiçbir şekilde tatbik edilmediği doküman atölyeleri ele alınmış, kanunun yeterli olduğu sadece hükümetin kanunu tatbik etmekte yetersiz olduğu yorumu yapılmıştır.³³⁴

Görüldüğü üzere Türkçü dergiler, “toplumculuk” ilkeleri gereği toplumun önemli bir kısmını oluşturan işçi meselesine büyük bir önem vermişler ve hükümete bu meseleyle ilgili çalışmalarının yetersiz olduğu, var olan kanunların tatbik edilmediği, yapılan ve yapılması planlanan işler için geç kalındığı, işçinin fakirliğe ve açlığa terk edildiği yönünde eleştiriler yöneltilmiş, işçi meselesi üzerinden hükümetin sanayi politikaları da zaman zaman hedef alınmıştır. Bunun yanı sıra Türkçülerin, işçi meselesinde de fertlerden çok toplumu ön plana çıkardığı görülmektedir. İşçilerin kötü durumunun tabii olarak insanî noktalarına da değinilmiş ancak asıl olarak bu işçiler, topluma kattıkları değerler ve faydalar ön plana çıkarılarak savunulmuştur.

2.2.3.3. Vergilere ve Kanunlara Bakış

Türkçü dergiler, vergilerle ve ekonomiyle alakalı olan kanunlarla pek fazla ilgilenmemekle beraber Varlık Vergisi ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile ilgili birkaç yazı yayımlamışlardır. Her iki gelişme de olumlu karşılanmıştır.

Varlık Vergisi ile ilgili olarak *Gökbörü*'nün 5. sayısında “büyük bir inkılap” yorumu yapılmıştır. Yazar, “Türk ırkının asil evlatlarının” gaflete düşerek yabancılara fazla müsamaha gösterdiği, vatani koruyanın, devleti yönetenin, kanını ve terini dökenin Türk milleti olduğu, boşta kalan ticaretin ise bu yabancılara eline geçtiği ve zenginleştiği söylenmiştir. Savaşın getirdiği krizle halk fakirlik ve sefaletle boğuşurken azınlıkların tenefüs edilen havayı bile sattıkları, servetlerini arttırdıkları, bunu yaparken de en ufak bir vicdan azabı çekmedikleri belirtilmiş, dünyanın diğer yerlerindeki Türklerin malına, canına kastedilirken, bu Türkler zindanlarda çürütülürken, tek bağımsız Türk ülkesinde azınlıkların Türklerden daha müreffeh bir hayat sürdüğünden şikayet edilmiştir. Hükümetin nihayet bu konuya eğildiğini, ihtikârla ve karaborsacılıkla zengin olan bu yabancılara Varlık Vergisi ile dur denildiği söylenmiştir. Verginin yabancılara kadar

---

³³⁴ Hüseyin Avni Akkoyunlu, “İşçi Davamız”, *Davran*, sayı: 11 (8-3), 1 Aralık 1948, s. 12-13.

haksız kazanç elde eden Türkleri de kapsadığı belirtilmiş, bu nedenle gayet adil olan bu uygulamaya itiraz edilmesi anlamsız bulunmuş, savaşın başından beri halkın çektiği yükün zenginlere de paylaştırılması gerektiği vurgulanmıştır. Türklerin bu vergiyi vatanları uğruna yaptıkları bir fedakarlık olarak görmesi, yabancıların ise kendilerini Türk halkının kin ve nefretinden kurtardığı için bu vergiye şükretmesi gerektiği tavsiye edilmiştir.³³⁵ *Gökbörü*'nün 2. sayısında resmedilen bir karikatürde şişman ve zengin bir adamın elindeki paralarla birlikte halkın sırtında oturduğu, daha sonra ise zengin adamın idam sehpasında olduğu ve halkın bunu gülererek izlediği gösterilmiştir.³³⁶ 7. sayıda ise zengin bir adamın Türk bayrağı olan bir el tarafından ceketinden tutularak havaya kaldırıldığı, paralarının halkın arasına döküldüğü, sonrasında ise bu zengin adamın el tarafından çalışma kamplarına bırakıldığı bir karikatür resmedilmiştir.³³⁷

Bucak'ın 4. sayısında Orhan Zihni Sanus tarafından Toprak Kanunu sebebiyle coşkulu bir yazı kaleme alınmıştır. Sanus, Türk köylüsünün bu topraklar için kan dökmekten ve canını vermekten çekinmediğini, nihayet bu toprakların kendilerine verilmesiyle birlikte yaşayan Türk köylüsünün dünyada, savaşlarda şehit olan Türk köylüsünün ise cennette bayram yaptığını söylemiştir. Türk köylüsünün çekinmeden canını ortaya koyduğu topraklara geç de olsa sahip olacağı, “aşarcıların talan ettikleri toprakları yeşertecekleri” yorumunda bulunmuş, Toprak Kanunu'nun “ortakçılara”, “simsarlara”, “kirpi gibi büzülmüş fakat kemirici bir hayvan gibi kıvrılan muşmula suratlı beleşçilere” indirilen bir şamar olduğunu belirtmiştir. Son olarak; toprağı süsleyecek yegâne kuvvetin Türk köylüsünün “nasırlı” ve “temiz” ellerinin olduğunu ifade etmiştir.³³⁸

Türk'e Doğru'nun Haziran 1945 tarihli 4. sayısında da Hicri Sezen tarafından yazılan ve Toprak Kanunu'nu sevinçle karşılayan bir yazıya yer verilmiştir. Sezen, Osmanlı'nın yıkılışını hızlandıran sebeplerden birinin toprak sisteminin bozulması olduğunu, toprak işlerinin sıkı bir devlet denetimi gerektirdiğini, toprağı bağımlı ülkelerde düzen ve güvenin ancak bu şekilde sağlanabileceği açıklanmıştır. Hükümetin köylüyü aydınlatmaya çalıştığı, toprak rejiminin yeterli olmadığı, Toprak Kanunu sayesinde köylünün beklenen gelişimi göstereceği söylenmiş, köylüden ise kendisine getirilen bilgiyi emeğiyle ve toprağıyla karıştırması istenmiştir. Ayrıca topraklandırılan

³³⁵ Reha Kurtuluş, “Büyük Bir İnkılâp: Varlık Vergisi”, *Gökbörü*, sayı: 5, 15 Ocak 1943, s. 11.

³³⁶ “Yükselenler”, *Gökbörü*, sayı: 2, 24 Senteşrin 1942, s. 13. (Bahsi geçen karikatür EK-7'de verilmiştir).

³³⁷ “Yükselenler”, *Gökbörü*, sayı: 7, 15 Şubat 1943, s. 13. (Bahsi geçen karikatür EK-8'de verilmiştir).

³³⁸ Orhan Zihni Sanus, “Köylü ve Toprak”, *Bucak*, sayı: 4, 23 Temmuz 1945, s. 3.

köylünün, toprağını işleyebilmesi için hükümet tarafından donatılması da rica edilmiştir.³³⁹

Türkçüler, Toprak Kanunu'nu “köycülük” ve “toplumculuk” ilkeleri doğrultusunda sevinçle karşılamış, sadece böyle bir reformun yapılmasında biraz geç kalındığını dile getirmişlerdir. Varlık Vergisi'ni ise “ırkçılık” ve “toplumculuk” ilkeleri doğrultusunda ele almışlar ve yabancıların da Türklerin ve Türkiye'nin geçtiği sıkıntılı süreçte ellerini taşın altına koymaları gerektiğini savunmuşlardır.

2.2.3.4. Savaş Yıllarında Hayat Pahalılığı

Türkçülerin savaş sırasında dergilerinde ele aldıkları ve özenle üzerinde durdukları en önemli mesele hayat pahalılığı olmuştur. Hayat pahalılığını ele aldıkları yazılarında; bunun sebebi olarak gördükleri ihtikâr, karaborsacılık, harp zenginleri ve yanlış ekonomi politikalarını da ele almışlardır. İhtikârın, karaborsanın ve harp zenginleri meselesinin önüne geçilememesi hususunda zaman zaman hükümeti eleştirmekle beraber, asıl meselenin “ahlakî çöküş” olduğunu, bunların engellenmesinin ancak ahlakî değerlerin arttırılmasıyla gerçekleşebileceğini savunmuşlardır.

Bozkurt'un 1941 yılında çıkarılan 10. sayısında “İçtimai Yaramız” başlığı altında birçok toplumsal sorun ele alınmış, bunlar arasında ihtikâr da kendisine yer bulmuştur. Yazar, ihtikârın bir türlü önüne geçilemediğini belirtmiş, bütün bir milletin birleşmesi gereken kritik bir süreçte bu “alçak, vatansız, vicdansız” muhtekirlerin neden önüne geçilemediğini sormuş, bu muhtekirleri dışlamadığı sebebiyle toplumu da suçlamıştır.³⁴⁰ *Gökbörü*'nün 1. sayısında hayat pahalılığı karşısında sabit gelirlilerin düştüğü zor durum ele alınmıştır. “Pahalılık canavarı, frenleri kopmuş azgın bir makine gibi ilerliyor, şiddetleniyor, önünden kaçamayanlar eziliyor” denildikten sonra fiyatların 1939'a oranla %300 hatta %500 oranında pahalandığı, üstelik bu pahalılığın yiyecek, giyecek, yakacak gibi en temel gereksinimleri vurduğu belirtilmiştir. Bu “dehşetli” hayat pahalılığından en çok etkilenenin ise sabit gelirliler olduğu zira serbest çalışan işçilerin veya esnafın, sattığı ürünlere istediği gibi zam yapabilmekle bu pahalılığı aştığı ancak sabit gelirlilerin ücretlerini arttıramadıkları söylenmiştir. Devletin bu durum karşısında memurlara %20 oranında zam yaptığı ve memurlara karneler vererek temel tüketim maddelerini daha ucuza temin etmelerini sağladığı ancak tek sabit gelirlinin

³³⁹ Hicri Sezen, “Toprak Kanunu Münasebetiyle”, *Türk'e Doğru*, sayı: 4, Haziran 1945, s. 15.

³⁴⁰ A.N.B., “İçtimai Yaramız”, *Bozkurt*, sayı: 10, Haziran 1941, s. 246-247.

memurlar olmadığı ifade edilmiştir. Bu zümreyi ancak hükümetin kurtarabileceği hatırlatıldıktan sonra hükümetin sadece memuru korumakla görevli olmadığı vatandaşı da koruması gerektiği ve yine hükümetin sadece memurun hükümeti olmadığı, herkesin hükümeti olduğu vurgulanmıştır. Hükümete “sabit gelirli” kavramının ne olduğunu anlatmak gerektiği söylenerek yazı neticelendirilmiştir.³⁴¹

Gökbörü'nün 2. ve 3. sayılarında Aydın Yalçın tarafından “Hayat Pahalılığı” başlığı altında hayat pahalılığının nedenleri ele alınmıştır. Yalçın, hayat pahalılığının tarifini yaptıktan sonra bunun sebeplerini “kriz”, “harp” ve “enflasyon” olarak üç başlık altında toplamıştır. Krizin genelde tabiat şartları dolayısıyla üretimin azalmasından ve tüketimin aynı kalmasından kaynaklandığını söyledikten sonra harp başlığına geçmiştir. Harp başlığı altında; savaşın sadece muharip devletlerin değil savaş dışında kalan devletlerin ekonomisini de altüst ettiği, zira bütün milletlerin ekonomilerinin birbirine bağlı olduğu söylendikten sonra bir ürünün savaş sebebiyle ülkeye getirilemeyeceğini düşünen satıcının fiyat arttırdığı, alıcının da bu ürünü bulamayacağı kaygısıyla ürüne rağbet gösterdiği belirtilmiştir. Bu güvensizlik psikolojisinin artışın başlangıcı olduğu, akabinde ürünün gerçekten temin edilememesi üzerine de fiyatların artmaya devam ettiği izah edilmiştir. Savaş halindeki orduların büyük bir tüketim unsuru olduğu da belirtildikten sonra orduların hem üretici kesimi işinin başından alarak tüketici konumuna getirdiği hem de ekonomiye devlet müdahalesini zorunlu kıldığı söylenmiş, böylece sivil halkın tüketiminin azaltılarak üretimi arttırmanın yollarının arandığı bunun tam olarak sağlanamadığı durumlarda ise fiyat artışlarının yaşandığı ifade edilmiştir. Artan savaş masraflarının karşılanmaya çalışılması da bir diğer neden olarak gösterilmiş, sivil tüketimin azaltılması, orduya gerekli olan tüketim maddelerinin vesikaya tâbi tutulması, iş mükellefiyetleri getirilmesi (angarya) ve vergilerin arttırılması bu duruma karşılık bazı çözüm yolları olarak sıralanmıştır. Devletin bu sırada; harp zenginlerine, karaborsacılara ve muhtekirlere de engel olması gerektiği, buna engel olunamadığı takdirde büyük toplumsal sorunlar doğacağı, bütün vatandaşların ya hep birlikte iâşe sıkıntısı çekmesi gerektiği ya da hep birlikte doyması gerektiği söylenmiştir. Son olarak da enflasyon meselesi ele alınmış, enflasyonun ne olduğu açıklandıktan sonra enflasyondan en çok etkilenen sınıfın sabit gelirliler olduğu,

---

³⁴¹ O. Bozkurt, “Bir Tabirin Tarifi”, *Gökbörü*, sayı: 1, 5 Sontesrin 1942, s. 20.

sabit gelirlilerin hayat pahalılığı altında ezilmesinin önlenmesi gerektiği zira bu durumun büyük bir toplumsal eşitsizliğe ve krize sebep olacağı izah edilmiştir.³⁴²

Gökbörü'nün 1943 tarihli 4. sayısında Türk halkının savaşın ilk birkaç yılını bir dereceye kadar rahat geçirdiği ancak son iki yıldır büyük sıkıntılar yaşadığı söylenmiş, bunun çözümü üç kelimeyle açıklanmıştır; yardım, çare, ceza. Yazar bunlardan birisinin değil üçünün birlikte uygulanması halinde bu ekonomik krizin etkilerinin hafifletilebileceğini belirtmiştir. Yardım başlığı altında; hayat pahalılığının en çok vurduğu dar ve sabit gelirlili sınıfa yardım edilmesi, ücretini kendisi belirleyen işçilerin ve sattığı ürünlerin fiyatını arttırabilen işlerde çalışanların bu yardımlardan muaf tutulması önerilmiştir. Çare başlığı altında; yardım etmenin yeterli olmayacağı aynı zamanda krizin olağanüstü artışının durdurulması gerektiği “Bir ordu ancak yaralılarını tedavi etmekle uğraşmaz, düşmanı da yenmeye çalışır” ifadesiyle dile getirilmiştir. Tarımla uğraşan kesimin üreticiyken tüketici konumuna geçmesinin üretimi azalttığını söyleyen yazar, bu sebeple ilk çarenin üretimi arttırmak olduğu üzerinde durmuştur. Bu hususta; ziraat öğrencilerinin silah altına alınmamasını ve ordudaki erlerin eğitim ve manevra saatleri dışında ekim alanlarında çalıştırılması önerilmiştir. Ayrıca hububat fiyatlarının arttırılması da bir öneri olarak sunulmuş, hayvanların arpasızlıktan ölümlerine bira üretiminin arttırılması eleştirilmiştir. İkinci çare olarak tüketimin azaltılması önerilmiş, tüketimin büyük kısmını harp zenginlerinin gerçekleştirdiği ve stokçuluğu arttırdığı söylenmiştir. Üçüncü çare olarak aracılardan kaldırılması gerektiği, üretici ile tüketici arasında bir tüccar olmasının doğal olduğu ancak aradaki tüccar sayısının artmasının ve aracılardan kâr yüzdelerinin yüksek olmasının fiyatları haddinden fazla arttırdığına temas edilmiştir. Dördüncü çarenin ise Varlık Vergisi olduğu, varlıklılardan varlıkları nispetinde vergi alınması gerektiği ve bu toplanan paraların bir kısmının tedavülde kaldırılarak enflasyonun önüne geçilmesi önerilmiştir. Ceza başlığı altında ise; ceza sistemi olmadığı takdirde bütün yardım ve çarelerin boşa gideceği belirtildikten sonra yardımları muhtaçlara ulaşmadan önce çalan, projeleri hayata geçirirken usulsüzlük yapan, vergiden kaçan kişilerin şiddetle cezalandırılması gerektiği söylenmiştir. Bu üç mesele -yardım, çare, ceza- halloldüğü takdirde hayat pahalılığının önüne geçilebileceği söylenerek yazı sonlandırılmıştır.³⁴³

³⁴² Aydın Yalçın, “Hayat Pahalılığı”, *Gökbörü*, sayı: 2, 24 Senteşrin 1942, s. 11.

Aydın Yalçın, “Hayat Pahalılığı II”, *Gökbörü*, sayı: 3, 15 Sonay 1942, s. 16-17.

³⁴³ Reha Kurtuluş, “Buhran Karşısında: Yardım-Çare-Ceza”, *Gökbörü*, sayı: 4, 1 İlkay 1943, s. 10-11.

Bucak'ın 23 Eylül 1945 tarihli 6. sayısında savaş boyunca milyonluk bir ordunun silah altında tutulması gerektiği, bu durumun olağanüstü önlemleri doğurduğu, alınan önlemler karşısında milletin büyük bir baskı altında kaldığı belirtilmiştir. Hayat pahalılığının, geçim güçlüğüünün, iaşe sıkıntısının, üretimin normal seviyenin altında kalmasının ve ürün darlığının, toplumun geleneksel ruhuna zarar verdiğini ve bireyleri bencilleştirildiğine değinilmiştir. Ticaret ahlakının zedelendiği, karaborsa ve ihtikârın arttığı, alınan önlemlerin yeterli olmadığı, Millî Korunma Kanunu'nun “ince ve hesaplı hokkabazlıklar” karşısında çaresiz kaldığı ifade edilmiştir. Sabit gelirlilerin sorununa da değinilmiş, hükümetin memurlara zam yapmasının ve yardımlarda bulunmasının memurları kurtaramadığı, bu durumda memurların kendisini kurtarmak için görevlerini kötüye kullandığı söylenmiştir. Savaşın Türkiye'yi; ekonomik, toplumsal ve ahlakî birçok imtihanla karşı karşıya bıraktığı, Türkiye'nin imtihan sonuçlarının ise pek iç açıcı olmadığı söylenerek yazı noktalanmıştır.³⁴⁴

Bucak'ın 7. sayısında ise hayat pahalılığı aile kurumu ve memurlar çerçevesinde ele alınmıştır. Savaşın zor şartları içerisinde bir muhtekir sınıfının peyda olduğu, bunların aileleriyle birlikte oldukça “züppe, şımarık ve kozmopolit” bir zümre meydana getirdikleri söylenmiş, bunun sebebi olarak ihtikârın önlenememesi gösterilmiştir. Yazar daha sonra memur ailelerini ele alarak, sabit gelirli olan bu memur sınıfına devletin yardımlarının yetersiz kaldığı belirtildikten sonra memur hanelerindeki bu sıkıntıdan dolayı kimi hanelerde başka aile üyelerinin de çalışmaya başladığı ancak kolayca kaçan bir kısım memurun ise rüşvete, usulsüzlüğe, görevini kötüye kullanmaya ve hırsızlığa yeltendiği söylenmiştir. Yazar, bu noktada diğer Türkçülerin fikirlerinden bir ayrılık göstererek bunun sebebinin devlet olduğu, devletin memurlara yeterli olmayan yardımlarda bulunmak yerine hayat pahalılığının önüne geçmesi gerektiği, bu nedenle de bu memurların affedilmesi meselesinin gündeme alınabileceği fikrini öne sürmüştür.³⁴⁵

Görüleceği üzere hayat pahalılığı meselesi Türkçü dergilerde birçok bakış açısıyla kendisine yer bulmuş, sebepler açıklanmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Kimi Türkçüler sorumluluğun hükümete ait olduğunu söylerken, kimisi meseleyi toplumun ahlakî değerlerini kaybetmesine bağlamıştır ancak ortak noktaları, hayat pahalılığının

³⁴⁴ İsfendiyar Baruönü, “İkinci Dünya Savaşında Neler Kaybettik?”, *Bucak*, sayı: 6, 23 Eylül 1945, s. 7.

³⁴⁵ Fethi Gemuhluoğlu, “Harp Yıllarının Aile Muhitindeki Yıkıcı Tesirleri”, *Bucak*, sayı: 7, Ekim 1945, s. 7, 17.

ivedilikle çözülmesi gereken bir sorun olduğu olmuştur. Türkçülerin gözünde hayat pahalılığı yine bireysel çıkarlardan çok toplum çıkarları göz önünde tutularak ele alınmış, hayat pahalılığının toplumun ekonomisini bozduğu kadar ahlakını da bozduğuna sıklıkla değinilmiştir.

2.2.3.5. CHP Hükümetlerinin Ekonomi Politikalarına Genel Bakış

Türkçüler hükümeti; ihtikâra, karaborsacılığa, stokçuluğa ve harp zenginlerinin ortaya çıkmasına engel olamadığı için eleştirdiği gibi yanlış ekonomi politikaları nedeniyle de eleştirmiştir. Yanlış ekonomi politikaları hususunda; sanayi ve ziraat sektörlerindeki yanlışlıkları ele almışlar, bazen de diğer ülkelerde bu politikaların nasıl tatbik edildiğini göstermek yoluna gitmişler ve çözüm önerilerinde bulunmuşlardır.

Türkçü dergilerde ele alınan meselelerden biri hükümetin buğday politikaları olmuştur. Etibank Muhaberat Şefi Ziya Tataç tarafından *Gökbörü* dergisinin 3. sayısında kaleme alınan yazıda; normal zamanlarda buğday üretiminin yeterli olduğu ve hatta ihraç edildiği hatırlatıldıktan sonra savaşın başladığı Eylül 1939'da 1 yıllık buğday stokunun mevcut olduğunu belirtmiş ancak savaşın uzaması, bütün dünyaya yayılması, büyük bir nüfusun silah altına alınması, 1939 rekoltesinin düşük olması, Erzincan depremi, Ege havalisini taşkın vurması, 1940 ve 1941'in kurak geçmesi ve rekolteleyin düşmesi, 1942'deki kışın sert geçmesi ve rekolteyi düşürmesi gibi nedenlerle bir buğday sorunu doğduğunu söylemiştir. Buna çözüm olarak; şehir ve kasabalarda ekmeğin karneyle alınması yoluna gidildiği ve buğdayın fiyatının hükümet tarafından 13,5 kuruştan 20 kuruşa çıkarıldığı belirtilmiş, bununla birlikte hükümetin buğdayın sadece %25'ini bu fiyattan aldığı geri kalan %75'inde ise üreticinin serbest bırakıldığı bilgisi verilmiştir. Belediye ve kasabaların ekmezsiz kalmamak için üretim bölgelerinde birbiriyle rekabet etmesi, fiyat artışıdaki ilk sebep olarak gösterilmiş, 1938 yılında bir vagon buğdayın fiyatı 500 lira iken şu anda 10.000 liraya çıktığı ve yirmi kat fiyat artışı yaşandığı belirtilmiştir. Buğdayın piyasada her zaman kritik rol oynadığı, diğer ürünlerin de buğdayı takip ettiği hatırlatılarak çözüm önerilerine geçilmiştir. Tataç ilk olarak bir miktar buğday ithal edilmesini sonra da piyasaya sürülen buğdayın fiyatına üst sınır koyulmasını, üreticiye serbest satış için %75 yerine %50 bırakılmasını ve Devlet Ziraat İşletmeleri başta olmak üzere diğer devlet kurumlarının arazilerin mümkün olduğunca ekime açılmasını önermiştir. 10-12 yıl önce buğday fiyatları düştüğünde hükümetin

köylüyü koruyarak buğdayı yüksek fiyattan satın aldığı hatırlatılarak fedakârlık sırasının köylüde olduğu söylenmiş ve hükümetin bu meseleye müdahale etmesi ve savaş yıllarında ziraî ticareti serbest bırakmamasının gerekliliğine dikkat çekilmiştir.³⁴⁶

Ziraatla ilgili bir başka yazı *Özleyiş*'in Ekim 1946 tarihli ilk sayısında Zeki Sofuoğlu tarafından kaleme alınmıştır. Sofuoğlu, savaşın ardından ara sıra sanayi, maden, ulaştırma ve bayındırlık programlarından bahsedilirken ziraat programlarından hiç bahsedilmediğini belirtmiş, akabinde “Bu hal belki de ziraatımızın mesul mevkilerini işgal edenlerin sözden ziyade işe kıymet verir bir zihniyet ve karakter taşımalarından ileri gelmektedir” şeklinde bir göndermede bulunmuştur. Ardından nüfus yapısı, nüfusun nerede yaşadığı, köy adedi, aktif nüfus içinde ziraatla uğraşanların sayısı, millî gelir içerisinde ziraatın payı, ihracatta ziraatın payı, ekilebilir arazi miktarı gibi konuları resmî istatistikler ile ele almış ve Türkiye'nin bir “çiftçi cemiyeti” olduğu sonucuna varmıştır. Sofuoğlu ziraat meselesine ciddiyle eğilmek gerektiğini zira kalkınmanın tek yolunun bu olduğunu vurgulamıştır.³⁴⁷

Gökbörü'nün 7. sayısında Reha Oğuz Türkkân tarafından sanayi politikalarının eleştirildiği ve Rus kalkınmasının ele alındığı bir yazı kaleme alınmıştır. Türkkân yazısının başında kendileri dahil bütün dünyanın Rusların, Almanya karşısında direnebilmesine şaşırıldığını belirtmiştir. Akabinde Rusların bu başarısının sebeplerini; kuvvetli iman ve ülkü, kuvvetli irade, insafsız ceza ve tedhiş ve millî sanayi şeklinde sıralamıştır. Bolşevik İhtilali'ne kadar Rusya'da sanayinin oldukça zayıf olduğunu belirten Türkkân daha sonra ağır sanayiye kadar her şeyi kendilerinin ürettiğini söylemiştir. Rusların ırkları dolayısıyla Japonlar ve Türkler kadar uyanıklığa ve zekaya sahip olmadıkları ancak azim ve inatları sayesinde zorlandıkları engelleri aştıkları, kendi tanklarını, silahlarını ve uçaklarını ürettikleri, bu sebeple de hâlâ yenilmedikleri ifade edilmiştir. Rusların ilk uçak çalışmalarında çok sayıda pilot kaybettikleri ancak bu durumun üzerine giderek uçaklarını sürekli geliştirdikleri ve nihayet tamamen millî uçaklar yapabildikleri söylenerek, kerametın komünizmde değil, azimli ve kararlı şeflerde olduğunun altı çizilmiştir. Türkiye'nin de sanayisinin geri olduğu, Cumhuriyet'in ilanından beri zaman zaman doğru adımlar atıldığı ancak bunun istikrarlı bir şekilde devam etmediği belirtilerek “Avrupa'dan ümidimizi kesip her şeyimizi kendimiz yapmaya çalışsaydık ırkımıza has zekamız ve komünizmden çok daha iyi bir

³⁴⁶ Ziya Tataç, “Türkiye’de Buğday Davası”, *Gökbörü*, sayı: 3, 15 Sonay 1942, s. 15-16.

³⁴⁷ Zeki Sofuoğlu, “İktisadî Kalkınmada Ziraatımız”, *Özleyiş*, sayı: 1, Ekim 1946, s. 12-13, 17.

rejime sahip olmamız sayesinde şaşılacak terakkiler yapmış, büyük davayı yarılmış olurduk” denilmiştir. Akabinde de zeki ve vatansever bir Türk girişimci olduğu söylenen Nuri Demirağ ve onun uçak sanayisindeki çalışmaları takdir edilmiş, açtığı Gök Okulu ve bu okulun ilkeleri yüceltilmiştir. Türkkkan, bu girişimin hükümet tarafından yeterli desteği ve teveccühü görmediğinden ve bu girişime karşı kayıtsız kalındığından şikayet ederek yazısını sonlandırmıştır.³⁴⁸

Özleyiş'in 3. sayısında ise İktisatçı ve Müfettiş Halit Tarancı tarafından ekonomi ve hürriyet kavramlarının ele alındığı bir makale kaleme alınmıştır. Tarancı; Cumhuriyetin kurulduğu günden beri bu iki kavramın neticeye bağlanamadığını belirtmiş, hükümetlerin müdahaleci bir ekonomi politikası izlediği, bununla beraber bu müdahalenin sınırlarının çizilmediği, aynı durumun hürriyet için de geçerli olduğu söylenmiştir. Bu sınırsızlığın devletin mi vatandaşın mı lehinde olduğunu sorduktan sonra bu soruya; “Türk vatandaşlarının lehinedir. Çünkü hepimiz her gün Ankara'nın, İstanbul'un ve hemen her ilimizin merkezinde üstü başı yırtık, yalınayak, başıkabak birtakım vatandaşların serbestçe dolaştığını görüyoruz” şeklinde gönderme yaparak cevap vermiştir. İşsizlerin hükümet tarafından değerlendirilmediğinden şikayet edilmiş, bunların değerlendirilmesi halinde yapılacak üretimi örneklerle açıklamıştır. Gerek anayasada gerek CHP programında devletçilik ve hürriyet ile ilgili maddeler bulunduğu halde açık tanım yapılmadığını belirttiikten sonra hükümetin gemi yapmak istediğini ancak bürokratik nedenlerle bunu bir türlü yapamadığını, bu noktada Deniz Bank'ın kapatılmasının büyük bir hata olduğunu söylemiştir. Bu meselenin irdelenmemesi neticesinde ekonomik yatırımlar konusunda beklenen seviyeye gelineceği ifade edilerek makale sonlandırılmıştır.³⁴⁹

Davran'ın 1 Ağustos 1948 tarihli 7. sayısında ise tek parti döneminin devletçilik politikası bir bütün halinde ele alınmış, özellikle İnönü dönemi eleştirilmiştir. Öncelikle devletçiliğin bir sınırının olmamasına değinilmiş, hal böyleyken özel sermayenin önünü göremediği işlere girmediği zira devletin her an müdahale edeceği endişesini taşıdığı belirtilmiştir. CHP'nin son kurultayında devletçiliğin sınırları çizmesi olumlu karşılanmakla beraber devlet fabrikalarından alınan verimin, özel fabrikalardan alınan verimden çok daha aşağıda olduğu meselesine değinilmiş, çok iyi işleyen bir özel fabrikanın devlete devredildiği takdirde bütün verimin kaybolacağı ve düzenin

³⁴⁸ Reha Oğuz Türkkkan, “Rus Mucizesinden Ders”, *Gökbörü*, sayı: 7, 15 Şubat 1943, s. 3-4, 10.

³⁴⁹ Halit Tarancı, “Ekonomi ve Hürriyet”, *Özleyiş*, sayı: 3, Aralık 1946, s. 9-10, 21.

bozulacağı söylenmiştir. Bu başarısızlığın temel sebebi sistemsizliğe bağlanmış, tek parti döneminde değişen hükümetlerin hatta değişen bakanların, âdeta iktidar partisi değişmişçesine birbirinden farklı politikalar izlediğinden yakınılmıştır. Bir bakanın kötü giden ekonomiye çözüm olarak aşırı müdahaleciliği savunurken, bir sonrakinin tam tersi istikamette aşırı serbest bir ekonomi politikası izlemeye çalıştığı söylenerek ortaya çıkan istikrarsızlığın yatırımları alt üst ettiği söylenmiştir. Sistemsizliğin yanı sıra liyakatsizlik, “işe adam değil, adama iş bulma” siyaseti güdülmesi, iltimas ve adam kayırmanın artması gibi nedenlerle devletçiliğin iflas ettiği yorumunda bulunulmuş, “birtakım oğul ve yeğenlerin ‘şef’ ve ‘müdür’ olarak hakları olmayan masaları işgal ettiği” söylenerek işlerin ehliyet sahibi kimselere verilmiş olsaydı daha farklı sonuçlar elde edilebileceği yorumu yapılmıştır.³⁵⁰

Türkçüler, ekonomi hususunda tam serbestliğe karşı ve devlet müdahalesini savunan bir çizgi takip etmişler, bununla birlikte devlet müdahalesinin bir sınırı olması gerektiğini düşünmüş ve bu müdahalenin sınırının belirlenmemesinden şikayet etmişlerdir. Türkçüler hükümete yönelik eleştirilerinden bir diğeri sanayiye ve ziraata gerekli ilginin gösterilmediği yönünde olmuştur. Türkçüler, ziraatla ilgili olarak her fırsatta nüfusun ve ekonominin büyük kısmının ziraata bağlı olduğunu, sanayiyle ilgili olarak ise yüksek potansiyele sahip olunmasına rağmen doğru adımların atılmadığını vurgulayarak eleştirilerde bulunmuşlardır. Her iki meselede de Türkçülerin söylemlerinde savaşın ve savaş şartlarının büyük etkisi olduğu gözlemlenebilmektedir. Savaş döneminde diğer devletlerin sanayi üretim kapasitelerinin yüksekliğinin fark edilmesi ve ziraî üretimden dolayı halkın içinde bulunduğu zor durumun görülmesi, Türkçülerin yazılarını şekillendiren başlıca etken olmuştur. Bu olumsuzlukların etkileri, savaş sonrasında CHP’ye yönelik açıktan muhalefetin başlamasıyla görülecektir.

2.2.4. Türkçü Dergilerin CHP’ye Yönelik Açıktan Muhalefeti

Türkçü dergilerde CHP’ye karşı doğrudan hücumlar ancak 1947 yılında başlamıştır. 1939-1945 yılları arasında savaşın ve tek parti rejiminin etkisiyle doğrudan CHP’ye hücum etmeyen Türkçü dergiler, bahsi geçen yıllarda sadece belirli şahıslar üzerinden hükümet eleştirisinde bulunmuş, bu eleştiriler 1944 yılında Irkçılık-Turancılık davasıyla cezalandırılmıştır. 1946 yılından itibaren savaşın bitmesi ve demokratikleşme yolunda

---

³⁵⁰ Hüseyin Avni Akkoyunlu, “Ekonomi Politikamız”, *Davran*, sayı: 7, 1 Ağustos 1948, s. 8-9, 12.

adımlar atılması neticesinde Demokrat Parti kurulmuştur. 1946 yılını CHP-DP ilişkilerini izlemekle geçiren Türkçüler, demokratikleşme yolundaki adımların devam edeceğini anladıktan sonra 1947 yılında CHP'ye karşı asıl duygu ve düşüncelerini ortaya koymaya başlamışlardır. Bu tarihten itibaren CHP'nin güncel politikalarıyla beraber 1939-45 yılları arasındaki geçmişe dönük politikaları da Türkçüler tarafından dergilerinde işlenen konulardan birisi haline gelmiştir.

Türkçü dergilerde CHP'ye yönelik doğrudan ve açık şekilde yapılan ilk eleştirilerden biri *Türkeli* dergisinin Nisan 1947 tarihli 4. sayısında görülmektedir. Kemal Abbas Altunkaş tarafından kaleme alınan yazıda sıtma hastalığının Türk köylüsünün belini büktüğünü söylemiştir. Sıtma üzerinden CHP'yi hedef alan Altunkaş; “Bir memleketin yükselmesi kuru laflarla, parlak vaatlerle kabil olsaydı, Türkiye, CHP sayesinde dünyanın en ileri memleketi olurdu” yorumunda bulunmuştur.³⁵¹ *Özleyiş* dergisinin Kasım 1947 tarihli 7. sayısında ise Fahriye Yılanlıoğlu'nun yedi aylık hamileyken üç ay süreyle tutuklu kalmasına ve yargılanmasına neden olan yazısı yayımlanmıştır. Bahsi geçen yazının her kelimesi önem arz ettiğinden, yazının tamamını naklen vermek yerinde olacaktır;

“Maddî zevk ve şahsi menfaatlerin pençesi altında benliğini kaybedip maneviyata kıymet vermeyerek şekil ve gösterişin esiri olan şaşkın zavallılara, asırlık işleri yıllara sığdırıp ben yaptım veya yapacağım diye öğünen ve milleti kandıran şarlatanlara, kendisine millet hamiliğini lâyük görüp de milletin namusunu lekeleyen ve ona tecavüz ederek milletin manevî temelini yıkan namussuzlara, dün milletin gözüne girmek için camilerde vaaz edip de, bugün camiye giderek ulu Tanrı'ya ibadet eden temiz yürekli insanları irtica damgasıyla damgalayıp onları yıkmağa çalışan çirkef ruhlu sahtekârlara, millete verdiği sözde durmayıp da milletin itimadını kaybettikten sonra milletin başında duracağım diye türlü dalaverelere başvuran muhteris ve adi ruhlu iktidar cambazlarına, Milletbaşı'nın etrafını sarıp onun her yaptığı icraatı alkışlayan, söylediği her sözü vecize diye millete yutturmağa çalışan, ona insanların üstünde bir kıymet vererek ondan mucize ve ilham bekleyen dalkavuklara, fakir milletin parasını vicdanı sızlamadan yiyen, meteliğine varıncaya kadar hesaplamadan sarf eden vicdansız hırsızlara, ulvi ihtirastan mahrum olup süfli ihtirasla milletin başına geçerek şahsi menfaatlerinin tahakkuku için uğraşan muhterislere, milletin manevî imarını ihmal ve hayati

---

³⁵¹ Kemal Abbas Altunkaş, “Sıtma”, *Türkeli*, sayı: 4, Nisan 1947, s. 2.

ihtiyaçların görmezden gelip de milyonlara mal olan binalara fakir milletin parasını acımadan sarf eden fikirsiz gösteriş düşkünlerine, kendisini unutup da Atalarının karşısında diz çöken dünün zayıf ve bugünün kuvvetli devletleri karşısında milletin şeref, haysiyet ve itibarını koruyamayan diplomatlara, milletin parasıyla milleti kandırıp onu aptal yerine koyan siyaset cambazlarına, hakikî yurtseverleri tehditle susturup hakikatler üzerine siyah perde çekip bütün millete yalanları yutturmaya çalışan satılmış kalem cambazlarına, LANET OLSUN!”³⁵²

Bu yazının yayımlandığı sayı, aynı zamanda derginin son sayısı olmuş ancak derginin hükümet tarafından Bakanlar Kurulu kararıyla kapatıldığına dair herhangi bir belge tespit edilememiştir. Türkçü dergilerin CHP’yi hedef alırken ki temel argümanı komünizm olmuştur. 1946 sonrasındaki birçok yazıda, 1939-1945 yılları arasındaki gibi üstü örtülü veya kişiler üzerinden değil, açık açık CHP suçlanmaya başlamıştır. *Altın Işık* dergisinin 6. sayısında Nihal Atsız; Türkiye’de beşinci kol propagandası son sürat devam ettiği sırada CHP’nin ne yaptığını ve o zamanlar bunlar bilinmiyorsa bile şu anda neden komünistlere karşı harekete geçmediğini sormuştur. Adları komünizm ile anılan CHP’liler hakkında neden henüz tahkikat yapılmadığı, eğer bu iddiaların doğru olmadığı düşünülüyor ise neden adı geçen CHP’lilerin müdafaa edilmediği cevap beklenen diğer sorular olmuştur. CHP’nin Türkçülere olan düşmanlığının artık anlam kazandığı söylenmiş, bunun sebebinin CHP’yi ele geçiren “Moskofçular” olduğu belirtilmiştir. Hükümetin bu isimlere karşı hâlâ harekete geçmediği yeniden vurgulandıktan sonra hükümete “Yoksa bu çeteden çekiniyor musunuz? Çekinmiyorsanız neden bunlar yakalanmıyor? Yoksa hâlâ Moskof dostluğu mu güdüyorsunuz?” sorusu yöneltmiştir.³⁵³

Kızılalma dergisinin 13. sayısında ise Nejdet Sançar, CHP’nin bir gaflet içerisinde bulunduğunu söylemiştir. Komünist faaliyetlerin cumhuriyetin ilanından beri devam ettiğini söyleyen Sançar, bu dönemde kızıl tehlikenin fark edilememesini anlayabileceğini zira bu tehlikenin dünya genelinde fark edilemediğini belirtmiş ancak Sovyetler Birliği’nin 1945 yılında savaşın sona ermesinden itibaren izlediği politikalar sebebiyle tehlikenin bütün dünya tarafından fark edildiğini söylemiştir. Sançar ayrıca; Güney Amerika ülkelerinin dahi kızıl tehlikeye karşı önlem alırken Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile sınır komşusu olmasına rağmen hâlâ büyük bir gaflet içerisinde

³⁵² Fahriye Yılanlıoğlu, “Lanet Olsun!”, *Özleyiş*, sayı: 7, Kasım 1947, s. 2-3.

³⁵³ Hüseyin Nihal Atsız, “Millet’in İfşaatı”, *Altın Işık*, sayı: 6, 25 Haziran 1947, s. 3.

kızıl tehlikeyi görmediğini ve CHP kurultayında komünistlerin tasfiye edilmesini isteyen bir milletvekiline, bu tasfiyelerin “antidemokratik” olacağı sebebiyle karşı çıktığı haberini vererek yazısını bitirmiştir.³⁵⁴

Kızılma dergisinin 11. sayısında Tefik Noyan tarafından kaleme alınmış olan ve CHP’yle ilgili fikirleri açıkça ortaya koyan bir yazı neşredilmiştir. Yazının temel konusu Hamdullah Suphi Tanrıöver’in CHP’den istifası olmakla beraber, CHP’ye yönelik sert eleştiriler dikkat çekmektedir. Yazısına; CHP’nin memlekete hemen hemen hiç faydası olmadığını söyleyerek başlayan Noyan, CHP’nin halkı hiçe saydığını, halkın iradesine karşı koyduğunu, açlık ve sefalet önünde duygusuz kaldığını, millî dertlere kayıtsızlık gösterdiğini, itiraz ve tenkit seslerini insafsızca boğduğunu, milliyetçiliği söndürdüğünü, milliyetçileri sindirdiğini ve susturduğunu, iktidarı elinde tutmak hırsıyla her günahı işlediğini söylemiştir. Tanrıöver’in bu mahiyetteki bir partide bulunmasına daima şaşırıldığını belirten Noyan, CHP’nin Tanrıöver’in istifasıyla büyük kan kaybettiği yorumunda bulunmuştur. Akabinde Tanrıöver’in görevinin CHP’den istifa etmekle bitmediği, CHP’nin güvenilmeyecek, inanılmayacak, hayır ve hizmet beklenilmeyecek bir müessese olduğu söyledikten sonra Tanrıöver’in Türkçüleri bir araya getirerek CHP’nin karşısına ahlaklı, ülkücü ve atılgan bir cephe kurması gerektiği belirtilmiştir. Bu cephenin kurulmasının ve CHP’nin iktidardan indirilmesinin gerekçesi olarak; CHP iktidarının devamı halinde memleketin başında bulunan tehlikeleri atlatmasının, ileriye doğru yürümesinin ve milletin huzura, refaha kavuşmasının mümkün olmayacağı gösterilmiştir. Ayrıca gönülleri hürriyet, medeniyet ve milliyet aşkıyla tutuşmuş olan Türk gençlerinin, CHP’ye karşı savaşmak ve CHP’nin “hudutsuz saltanatına” son vermek için Tanrıöver’in liderliğine ihtiyaç duyduğu söylenmiştir.³⁵⁵

Davran dergisinin ilk sayısında ise CHP’nin, “siyasette Atatürk’ün, Türkçülükte ise Gökalp’in yolundan ayrıldığı”, bu gafletten “Moskof uşaklarının” faydalandığı söylenmiştir.³⁵⁶

Türkçülerin 1946’dan itibaren CHP’ye yönelik muhalefetinin sertleşmesinden, daha önce görülmemiş bir şekilde İnönü de nasibini almıştır. Türkçüler, savaş dönemi boyunca eleştirilerini şahıslara yöneltmiş, zaman zaman da üstü kapalı şekilde hükümet

³⁵⁴ Nejdet Sançar, “Devam Eden Gaflet”, *Kızılma*, sayı: 13, 13 Şubat 1948, s. 4-5, 13.

³⁵⁵ Tefik Noyan, “Hamdullah Suphi Tanrıöver’in Halk Partisinden Çekilmesi”, *Kızılma*, sayı: 11, 9 Ocak 1948, s. 3, 15.

³⁵⁶ Davran, “Niçin Davranıyoruz”, *Davran*, sayı: 1, 15 Nisan 1948, s. 2.

politikalarını eleştirmiştir. Bununla birlikte İnönü'ye hiçbir şekilde eleştiri yöneltilmemiş ve İnönü her zaman Millî Mücadele kahramanı “İsmet Paşa” olarak görülmüştür. İçerikleri taranan Türkçü dergilerin ikisi hariç hiçbirisinde doğrudan İnönü eleştirilmemiştir. Bahsi geçen iki dergi *Altın Işık* ve *Kür Şad* dergileri olmuştur. Bu iki derginin sadece birer sayısında ve birer yazısında doğrudan İnönü'yü hedef alan eleştirilere rastlanmıştır. Türkçü dergiler çerçevesinde oldukça nadide olan bu iki yazının birinde isim verilmemekle beraber İnönü'nün hedef alındığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu yazıların sivri diliyle tanınan Atsız tarafından kaleme alınmış olması ise meselenin en az şaşırtıcı kısmını teşkil etmiştir. Bahsi geçen iki yazıdan ilki *Kür Şad* dergisinin 3. sayısında neşredilmiştir. “Vehim” başlıklı bu yazıda;

“Kanaatimizce milli bünyede ağır yaraların zuhuruna sebep olan dört mühim amil; basiretsizlik, bilgisizlik, vehim ve korkaklıktır. Biz buracıkta vehmin nelere sebep olabileceği üzerinde durmak istiyoruz. Vehim insan muhakemesini felce uğratan ve cesareti öldüren bir zehirdir. Akıl ve muhakeme kudreti hakikaten üstün bir insanın dahi kendisini vehme kaptırınca çocuklaştığını, sarsaklaştığını yakın tarihten bin bir misal vermek suretiyle ispat mümkündür. Eğer bu hastalıkla malul insan devletin geniş salâhiyetli bir memuru ise, vehimden doğan yaralar sadece o zavallının şahsında kalmaz, milli varlıkta da acı yaraların zuhuruna sebep olur. Çünkü onun aldığı her karar isabetsiz ve atmış olduğu her adım çarpıktır. Totaliter zihniyetli fakat evhamlı bir devlet adamı yalnız kendini değil, temsil ettiği milleti de ölüme götüren bir hastadır. Ona hulul ederek faaliyetlerine müspet bir istikamet vermek belki mümkündür. Lakin, ne yazık ki böylelerine çok defa hulul ve tesir imkanını bulanlar yılan sütüyle beslenmiş, yılan kadar dessay insanlardır. Allah zavallı milletleri bu kabil hastalardan korusun ve kurtarsın...”

denilmiştir.³⁵⁷ Yazıdaki “totaliter zihniyetli” ve “evhamlı devlet adamı” ifadeleri İnönü'yü, “yılan sütüyle beslenmiş” ve “yılan kadar dessay” ifadeleri ise Hasan Âli Yücel ve ekibini nitelendirmek için kullanılmıştır. Daha önce Hasan Âli Yücel başlığında ele aldığımız üzere Atsız başta olmak üzere Türkçülerin geneli, Yücel'in İnönü üzerinde büyük tesiri olduğuna ve İnönü'yü sürekli yanlış yönlendirdiğine inanmaktadır.

Altın Işık dergisinin 7. sayısında ise; *Cumhuriyet* gazetesindeki bir haber üzerinden mesele İnönü'ye getirilmiştir. Gazetede; İnönü ve Başbakan Recep Peker'in İstanbul

---

³⁵⁷ Kür Şad, “Vehim”, *Kür Şad*, sayı: 3, Haziran 1947, s. 13.

ziyaretleri sırasında Seraceddin adında bir vatandaşın, İnönü'ye sitayişkâr sözler sarf ettikten sonra “Allah, Peker kabinesini başımızdan alsın” sözleriyle Peker'i istifaya davet ettiği yazılmıştır.³⁵⁸ Bahsi geçen haber verildikten sonra Peker'in ekonomik krizi engelleyemediği söylenmiş ancak bunun Peker'le alakalı bir durum olmadığı, krizin yıllar boyunca CHP'nin izlediği politikalarından kaynaklandığı, Peker yerine kim gelirse gelsin durumu kolay kolay düzeltemeyeceği belirtilmiştir. Peker'in “hiddetli ve şiddetli” bir kişilik olduğu da belirtildikten sonra Peker'in iyi yönleri ele alınmıştır. Bunlar arasında kabinesinde milliyetçi olarak bilinen birkaç kıymetli bakanı görevlendirmesi sayılmış ancak asıl önemli olanın; İnönü'nün sanıldığı gibi ilahi bir kudrete sahip olmadığını, hükümetin İnönü'nün istediği şeyleri yapmakla mükellef bir emir kulu olmadığını, İnönü'den izin almaksızın hareket edilebildiğini, İnönü yerine meclisle çalışılabildiğini ve İnönü'ye “hayır” denilebildiğini göstermesi olduğu söylenmiştir.³⁵⁹ CHP'ye yönelik açıktan muhalefetin arttığı bu dönemde, Türkçüler ister istemez CHP ile yeni kurulmuş olan muhalefet partisi DP'nin mücadelelerine de değinmiştir.

2.2.5. CHP-DP Mücadelesinin Yorumlanması

7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasının ardından, CHP gayet ılımlı bir tavır takınmış ve yeni bir muhalefet partisini olumlu karşılamıştır. Demokratikleşme yolunda oldukça önemli olan bu gelişme çok geçmeden yerini iki partinin ülke geneline yayılan sert mücadelesine bırakmıştır. Halkın her kesiminden isimlerin dahil olduğu bu mücadeleye bir süre sonra doğal olarak Türkçüler de dahil olmuş, dergilerinde CHP-DP mücadelesiyle ilgili olarak fikirlerini beyan etmeye başlamışlardır.

İki partinin aralarındaki mücadelenin şiddetlenmesi üzerine Türkçü dergilerden bu hususta Türkçülere hitaben uyarılar yapılmıştır. *Özleyiş* dergisinin Şubat 1947 tarihli 5. sayısında Türk gençliğine; hükümetler üzerinde fazla durmamalarını, dururlarsa daima aldanmaya mahkum olacaklarını çünkü politikadaki insanların hiçbirinin, yaptıkları işlerle tam olarak tanınamayacağını açıklayarak tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu sözlerin yanlış anlaşılması gerektiği ve Türk gençliğinin elbette bir siyasî terbiye alması gerektiği belirtilmiş ancak bu terbiyenin parti mücadelelerinden alınmasının doğru olmadığı söylenmiştir. Parti mücadelesine dahil olan gençlerin, “hakemlik” özelliklerini yitireceği, siyasî terbiyenin parti kavgalarına dahil olarak değil, bu kavgaların sebep ve

³⁵⁸ *Cumhuriyet*, sayı: 8266, 18 Ağustos 1947, s. 1, 3.

³⁵⁹ Türkân Türk, “Öyle Değil Seraceddin”, *Altın Işık*, sayı: 7, 25 Ağustos 1947, s. 2.

sonuçlarının incelererek edinilebileceği yorumu yapılmıştır.³⁶⁰ *Türkeli* dergisinin Mart 1947 tarihli 3. sayısında ise Reha Oğuz Türkkkan, meseleye farklı bir pencereden bakmış, Türkçülüğün parti siyasetine alet edilmemesi gerektiğini söyledikten sonra halihazırdaki iki partinin birbirinden keskin çizgilerle ayrılmış ülkülerinin olmadığını, her iki partide de Türkçü isimler bulunduğunu belirtmiş, bu sebeple de parti mücadelesinde taraf olmak yerine, her iki partideki Türkçüleri sevip saymayı tavsiye etmiştir.³⁶¹

Parti mücadelelerin başlangıcını teşkil eden dönemde Türkçüler, bu mücadelenin dışında kalınmasını tavsiye etmiş ancak daha sonra iki partinin icraatını ve beyanlarını gördükten sonra iki partinin de kendilerine zaten uygun olmadığını anlamış ve zaman zaman Türkçü bir parti kurulması çağrısında bulunmuşlardır. Türkçüler bu konuda, farklı konularda olduğu gibi bir fikir birliğine varamamış, kimi Türkçüler böyle bir parti isterken, kimisi Türkçülüğün partiler üstü bir ideoloji olduğunu söyleyerek siyasete alet edilmemesini istemişlerdir. Türkçü bir parti kurulmasını isteyen Türkçülerin ortak sebebi ise; iki partinin de Türkçü olmaması ve Türkçülük karşıtlarını partilerinde barındırması olmuştur.

Altın Işık dergisinin 25 Nisan 1947 tarihli 4. sayısında CHP'nin bir prensibi olmadığı, bunun sebebinin bir partiden ziyade "menfaatperestler cemiyeti" olmasından kaynaklandığı, şahsi menfaatlerini ve ihtiraslarını tatmin etmek isteyenlerin, dalkavukların bulunduğu bir yerde prensipten söz edilemeyeceği söylenmiş ve böyle bir ortamda tek prensibin "prensipsizlik" olacağı belirtilmiştir. CHP'nin her işi yüzüne gözüne bulaştırdığı söylendikten sonra Türk millî şuurunu uyuşturduğu, partinin logosunda bulunup altı oktan biri olan milliyetçiliğin lastik gibi esnetildiği ve milliyetçiliği soysuzlaştırdığı söylenmiştir. Daha sonra DP lideri Celal Bayar'ın Hatay'da yaptığı konuşmasında ırkı ne olursa olsun her vatandaş Türk kabul ettiği yönündeki demeci eleştirilmiş, "Meğer Celal Bayar'ın elinde herkesi Türk yapan bir sihirli makine varmış da haberimiz yokmuş" denildikten sonra "İktidar hırsı bu ihtiyarların gözünü, Ermeni'yi Türk görecektedir kadar mı dumanlandırdı dersiniz?" sorusu sorulmuştur. Akabinde benzer bir demeci Recep Peker'in de verdiği değinen yazar, her iki partinin de milliyetçiliğin baş unsuru olan milleti yok saydığını ve milliyetçiliği

---

³⁶⁰ Özleyiş, "Yeni Bir Özleyiş", *Özleyiş*, sayı: 5, Şubat 1947, s. 2.

³⁶¹ Reha Oğuz Türkkkan, "Türkçülüğün Sınırları II, *Türkeli*, sayı: 3, Mart 1947, s. 7.

soysuzlaştırdığını söylemiştir. Yazının sonunda ise sayılan bu sebeplerden dolayı ivedi bir şekilde Türkçü bir parti kurulmasının zarurî olduğu fikri ortaya atılmıştır.³⁶²

Kızılelma dergisinin 6. sayısında da “Milliyetçi Bir Partiye Şiddetle İhtiyaç Var!” başlıklı bir yazı kaleme alınmıştır. Yazıya; CHP’nin milliyetçi olmadığı, 1944 davalarında bunun görüldüğü, milliyetçilikten ziyade Osmanlıcılık fikrini devam ettirdiği, her milletten insanı “Türk” olarak nitelendirmeye çalıştığı söylenerek başlanmış, CHP’nin “milliyetçiyim” demesinin ve Saraçoğlu’nun “Türk’üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız” beyanının gösterişten ibaret olduğu iddia edilmiştir. DP’nin programına bakıldığı takdirde milliyetçilik görüşlerinin CHP’nin görüşlerinden farklı olmadığını anlaşılabileceğini söyleyen yazar, Türkiye’yi kurtaracak fikrin milliyetçilik olduğunu, şu an birbirleriyle post kavgasına tutuşan iki partinin de milliyetçilikle bir alakaları olmadığını ve acilen bir milliyetçi parti kurulması gerektiğini söylemiştir.³⁶³

Kızılelma’nın 7. sayısında da yine Denizcioğlu imzasıyla kaleme alınan yazıda; CHP’nin ve DP’nin milliyetçilikten uzak partiler olduğuna değinilmiş, birini iktidardan uzaklaştırmakla beraber diğerini de iktidardan uzak tutmak gerektiği söylenmiştir. Milliyetçi bir parti kurmanın zor olacağını belirten yazar, buna gerekçe olarak ise CHP’nin muhalefeti sindirmesini, tek parti zihniyetinden ve şeflik sisteminden bir türlü kurtulamamasını ve kendisine muhalefet edenleri şiddetle boğmayı kendisine şiar edinmiş olmasını göstermiştir. Denizcioğlu, kurulacak milliyetçi partinin köksüz olmadığını ve Türk Ocakları gibi bir temel taşının olduğunu, Türk Ocakları’nın vaktiyle CHP’nin zulmüne uğradığını, Ocakların bütün mal varlığına el koyulmuş olmasına rağmen Ocakçıların birçoğunun hâlâ hayatta olduğunu söylemiş, Hamdullah Suphi Tanrıöver başta olmak üzere eski Türk Ocaklıları, milliyetçi bir parti kurmaya davet etmiştir.³⁶⁴ Aynı derginin 12. sayısında da Denizcioğlu; CHP’yi “cansız bir ceset” olarak nitelendirmiş, CHP’nin iktidarı boyunca halkı kalkındıracak hiçbir harekette bulunmadığını söyledikten sonra DP’nin de CHP’nin “acemi bir kalemle çıkarılmış kopyası” olduğunu belirtmiştir. DP’nin başındaki isimlerin yeni isimler olmadığı, bu isimlerin CHP’nin seneler boyu yürüttüğü “durgun, beceriksiz, bilgisiz ve verimsiz” idaresine ortak olduğu ve her iki partinin de milliyetçilikten uzak olduğu söylenmiştir. Denizcioğlu bu yazısında, milliyetçi bir partinin kurulmasına itiraz eden Türkçülere

³⁶² Kemaloğlu, “Milliyetçiliğin Soysuzlaştırılması”, *Altın Işık*, sayı: 4, 25 Nisan 1947, s. 6-8.

³⁶³ Denizcioğlu, “Milliyetçi Bir Partiye Şiddetle İhtiyaç Var!”, *Kızılelma*, sayı: 6, 5 Aralık 1947, s. 3, 14.

³⁶⁴ Denizcioğlu, “Milliyetçi Partinin Temel Taşı”, *Kızılelma*, sayı: 7, 12 Aralık 1947, s. 3, 12.

yönelik de çeşitli eleştirilerde bulunmuş ve tereddüt ettikleri hususları açıklamaya çalışmıştır.³⁶⁵

Altın Işık'ın 7. sayısında da CHP ve DP'nin "Türk" anlayışından şikayet edilmiş, Türk'ün ne olduğu bilimsel olarak izah edildikten sonra CHP ve DP'nin Türkiye'de yaşayan herkesi "Türk" kabul etmesi eleştirilmiştir. Türkiye sınırları içerisindeki bir Rum'un, Arnavut'un veya Ermeni'nin ancak vatandaş olabileceği ancak "Türk" olamayacağı vurgulanmış, bunu CHP ve DP'ye anlatmanın ise Ermeni'yi Türk saymaktan daha zor olduğu söylenmiştir. Bu anlayışa göre CHP ve DP'nin, Türkiye sınırları dışındaki Türkleri, Rus veya Arap göreceği belirtilmiş, bunun böyle olmadığının izah edilmesine gerek kalmayacak bir Türkçü partinin kurulması temenni edilmiştir.³⁶⁶

Hem CHP'den hem DP'den memnun olunmadığını ve bu iki partiye karşı bakışın nasıl olduğunu gösteren bir diğer önemli yazı da yine *Altın Işık* dergisinde görülmektedir. Derginin 5. sayısında; Bayar'ın Turancılıkla ilgili olarak söylediği "ihtiraslarımız kuvvetimiz nispetinde olmalıdır" sözü üzerinde durulmuş, Turancılığın gerçekleşmesi belki de uzun yıllar sürecek bir ülkü olduğu ancak bir ihtiras olmadığı açıklanmıştır. Asıl ihtirasın CHP ve DP ileri gelenlerinde bulunduğu, CHP'nin ihtirasının mevkilerini ve iktidarlarını kıyamet gününe kadar bırakmamak olduğu, DP'nin ihtirasının ise bu mevkileri ve iktidarı bir an önce ele geçirmek olduğu söylenmiştir.³⁶⁷

Kızıllema'nın 15. sayısında ise; "iki kodaman parti aralarındaki muvazaa sistemini gayet mahirane bir surette idare edip dururlarken diğer taraftan da kıyıda köşede kalmış küçük partiler memlekette gelişebilmek imkanlarını bulmaya çalışıyorlar" denerek CHP ve DP'nin danışıklı bir şekilde ilerledikleri ve bu iki partinin, diğer küçük partilerin gelişimini engelledikleri söylenmiştir. CHP'nin "herkesçe ezberlenmiş taktiklerinden" ayrılmadığı, DP'nin ise sürekli antidemokratik kanunları ileri sürerek boş hayaller peşinde koştuğu yorumu yapılmıştır.³⁶⁸ Ayrıca milliyetçi parti isteği, bu sayıda derginin kapağına da taşınmıştır.³⁶⁹

Türkçü dergilerde iki partiyi de birbirinin aynısı olarak yorumlayan ve ikisinden de uzak durulması gerektiğini söyleyen yazılar kadar, CHP'nin antidemokratik bir parti

³⁶⁵ Denizcioğlu, "Milliyetçi Partiye Doğru", *Kızıllema*, sayı: 12, 16 Ocak 1948, s. 3, 14-15.

³⁶⁶ Kemaloğlu, "Türk Kimdir, Kim Türktür, Millet Nedir?", *Altın Işık*, sayı: 7, 25 Ağustos 1947, s. 1, 4.

³⁶⁷ Altın Işık, "Hırs-ı Cah mı, Hırs-ı Piri mi?", *Altın Işık*, sayı: 5, 25 Mayıs 1947, s. 11.

³⁶⁸ "Milli Bir Partinin Doğmasını Bekliyoruz", *Kızıllema*, sayı: 15, 2 Nisan 1948, s. 2.

³⁶⁹ Bahsi geçen kapak resmi EK-9'da verilmiştir.

olduğunu, DP'nin ve diğer muhaliflerin üzerinde baskı kurduğunu söyleyen ve DP'nin haklarını savunan yazılar da görülmektedir. Bu yazılardan biri *Kızılelma* dergisinin 3. sayısında yer verilmiştir. Yazıda; CHP'ye yakın bazı gazete ve gazetecilerin irticanın canlandığını söylemesi ele alınmıştır. Yazar; İttihat ve Terakki döneminde de Cumhuriyet'in ilk yıllarında da görülen bir kanun olduğunu söylemiş, bu kanunu; “muhaliflerin sesi işitilince irtica hemen başkaldırır” şeklinde açıklamıştır. Yazının ilerleyen bölümlerinde DP'nin güçlenmeye başladığı bir dönemde irticanın canlanmasına şaşırılmaması gerektiği alaycı bir dille belirtildikten sonra; şeyhlik, müritlik, softalık, yobazlık, üfürükçülük gibi şeylerin bir daha dirilmemek üzerine öldüğü, “dinin siyasete alet edilmesi gibi çirkin hokkabazlıklara” inanacak kimse kalmadığı söylenmiştir.³⁷⁰

Kızılelma'nın 4. sayısında ise DP'nin antidemokratik kanunlara itirazları sebebiyle Başbakan Hasan Saka'ya gazeteciler tarafından soru sorulması ve Saka'nın bu soruya verdiği cevap üzerine eleştirilerde bulunulmuştur. Saka'nın “antidemokratik kanun diye bir şey yok” ve “seçim kanunu demokrasi icaplarına uygundur” açıklamaları “hayret verici” olarak nitelendirilmiş, Saka'nın bu kanunları demokratik olarak yorumlaması yazar tarafından alaycı bir şekilde haklı bulunmuş, Saka'nın CHP hükümetinin başında bulunduğu hatırlatılmıştır. Yazar sözlerine; CHP'nin 25 senedir Türk milletine tazyik ve tahakküm, hakka ve kanuna saygısızlık, bezginlik, güvensizlik ve ümitsizlik tattırdığını söyleyerek devam etmiş, çok partili hayata geçilmesine rağmen değişen bir şey olmadığını ve CHP'nin millî iradeyi hiçe saymaya devam ettiğini söylemiştir.³⁷¹

Kızılelma'nın diğer sayılarında da DP'nin yaptığı itirazlara hak verilen ve DP'nin haklarının savulduğu yazılara zaman zaman yer verilmiştir. Derginin 28 Kasım 1947 tarihli 5. sayısında CHP'nin 7. Kurultayı'nda İnönü'nün yaptığı konuşma ele alınmış, İnönü'nün konuşmasının ümit vaat ettiği söylenmiş ancak bunların gerçekleşmesinin çok zor olduğu belirtilmiştir. Yazarın, İnönü'nün konuşmasında inanmadığı noktalardan biri, İnönü'nün tarafsız olabileceği meselesi olmuş, DP'nin partili cumhurbaşkanına yönelik eleştirilerini haklı bulmuştur. Bununla birlikte kurultayda, CHP içerisindeki ılımlıların ve sertlik yanlılarının birbirlerine düştüğü, bu grupların dertlerinin kendi

---

³⁷⁰ Denizcioğlu, “Tehlike Var!”, *Kızılelma*, sayı: 3, 14 Kasım 1947, s. 3.

³⁷¹ Denizcioğlu, “Eski Hamam Eski Tas”, *Kızılelma*, sayı: 4, 21 Kasım 1947, s. 3.

ihtirasları ve çıkarları olduğu, memleketin ve milletin halini düşünmedikleri söylenmiştir.³⁷²

Derginin 10. sayısında ise CHP tarafından DP'ye yöneltilen "ihtilâlcî metotlar" suçlamasına değinilmiştir. DP'nin hiçbir şekilde ihtilâlcî bir metoda başvurmadığı, demokratik sahada ve zor şartlarda kendisini temsil etmeye çalıştığı söylenmiştir. DP'nin "ihtilâlcî metotlara" başvurduğu farz edilirse, CHP'nin metotlarının da "istibdat metotları" olarak adlandırılabilceği, istibdadın olmadığı yerde ihtilâlin olmayacağı yorumu yapılmıştır.³⁷³ Derginin 9. sayısındaki "Demokratlara Selam" başlıklı yazıda ise Türkçülere; CHP'nin iktidardan uzaklaştırılması amacıyla DP'ye destek olabilecekleri önerisinde bulunulmuş, Türkçülerin, DP'yi Türkçülük düşmanı CHP'ye yeğlemeleri önerilmiştir. Bu öneriye gerekçe olarak; DP'nin de milliyetçi olmamakla beraber, en azından Türkçülüğe zarar vermediği ve Türkçülüğe saldırılarda bulunmadığı gösterilmiştir. Milliyetçi bir parti kuruluncaya kadar DP'liler ile Türkçülerin amacının ortak olduğu, bu amacın da CHP'yi iktidardan düşürmek olduğu belirtilmiştir.³⁷⁴

Davran dergisinin 9. sayısında milli birlik ve beraberliğin kalkınma yolundaki öneminin ele alındığı bir yazıda, particiliğin ve parti kavgalarının Türk milletini ikiye böldüğü söylenmiştir.³⁷⁵ Türkçü bir yazarın bu yorumunu doğrulayan kanıtlardan biri bizzat Türkçülerin kendileri olmuştur. Hemen hemen her konuda hemfikir olmayı başaran Türkçüler dahi, CHP-DP mücadelesinde birbirinden farklı, hatta birbirine zıt fikirler beyan etmişlerdir. Türkçülerin bu meselede hemfikir oldukları tek nokta CHP karşıtlığı olmuştur. Türkçülerin bir kısmı parti mücadelelerinden uzak durulması gerektiğini, bir kısmı CHP'yi iktidardan düşürmek amacıyla açıkça DP'yle yol yürünebileceğini, bir kısmı CHP ile DP'nin muvazaa partiler olduğunu, bir kısmı ise DP'nin hakkının yendiğini söylemiştir.

2.2.6. Türkçü Dergilerde Diğer İç Politika Meseleleri

Türkçü dergilerde; eğitim, komünizm, parti mücadeleleri gibi meselelerin dışında nadiren de olsa çeşitli iç gelişmelere yönelik eleştirilere de rastlanmıştır. Yerel

³⁷² Denizcioğlu, "Nutuk ve Kurultay", *Kızılçelma*, sayı: 5, 28 Kasım 1947, s. 5, 15.

³⁷³ Denizcioğlu, "İhtilal Metodu-İstibdat Metodu", *Kızılçelma*, sayı: 10, 2 Ocak 1948, s. 3-4.

³⁷⁴ Denizcioğlu, "Demokratlara Selam", *Kızılçelma*, sayı: 9, 26 Aralık 1947, s. 3, 14.

³⁷⁵ Oğuz Dinçalp, "Topyekün Seferberlik", *Davran*, sayı: 8-1 (9), 1 Ekim 1948, s. 7, 15.

yönetimlerle ilgili sorunlar ve toplumsal sorunlar bu eleştiri konularından bazılarını oluşturmuştur.

Türkçü dergilerde ele alınan toplumsal meselelerden biri kimsesiz çocuklar olmuştur. Eski ilköğretim müfettişlerinden olan Selahattin Çoruh, *Özleyiş* dergisinin Aralık 1946 tarihli 3. sayısında kaleme aldığı makalesinde; kimsesiz çocukların yetiştirilmesi ve bu çocukların barınacakları yurtların kurulması hususuna değinmiştir. Çoruh, kimsesiz çocukları korunması ve yetiştirilmesinden devletin sorumlu olduğunu söyledikten sonra geçmişte buna yönelik kurulmuş kurumlardan olan darüleytamdaki sistem örnek gösterilerek sistemin yanlışlığını eleştirmiştir. Çocuklara soğuk ve samimiyetsiz bir şefkat ve katı bir disiplin ile yaklaşılmasının yanlış olduğunu belirten Çoruh, çocukların yetenekleri göz ardı edilerek rastgele zanaatlar öğretilmesini de eleştirmiştir. Çocukların yaş gruplarına ve yeteneklerine göre ayrılmasını, suça meyilli çocukların özel bir eğitime tabii tutulmasını, meselenin sadece tıbbî veya sadece eğitimsel olarak ele alınmamasını önermiştir. Daha önce kimsesiz çocuk yurtlarının Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti'ne, sonra da Maarif Vekaleti'ne bağlandığını, bunun yanlış olduğunu, meselenin hem tıbbî hem de eğitimsel olarak ele alınması gerektiğini söylemiştir. Çoruh, yurtların yapıldığı yerler meselesine de değinmiş, bu yurtların şehir dışındaki yerlere yapılmasının çocukları toplumdan uzaklaştıracağını ve toplumla kaynaşmalarını zorlaştıracağını söylemiştir. Bu kurumlar için muazzam bütçelere ihtiyaç duyulmayacağını, başlangıçta sigara, içki gibi özel tüketimlere %1 gibi küçük bir vergi koyulabileceğini ve bu kurumlara bağış yolunun açılabilceğini söylemiş, kendisine ve topluma faydalı olarak yetiştirilen çocukların vefalı yardımlarının da sayesinde kurumların kendilerini idare edebilecek duruma gelebileceği yorumunda bulunmuştur.³⁷⁶

Kimsesiz çocuklar meselesinin ele alındığı bir diğer yazı *Kızılçelma* dergisinin 2 Kasım 1947 tarihli 2. sayısında neşredilmiştir. Yazar, memlekette sayısı yüz binleri bulan bu çocukların; dilencilik, hırsızlık, dolandırıcılık, yan kesicilik ve hatta cinayet gibi suçlar işlediğini, birçoğunun da eroin ve esrar bağımlısı olduğunu belirtmiştir. Bu meselenin Türk milletinin en önemli toplumsal sorunlarından biri olduğunu söyleyen yazar, meselenin Türkçüler dışında hiçbir kesim tarafından bu denli ciddiye alınmamasından yakınmış, bu çocukların bütün ülkelerde olmakla beraber Türkiye'de nüfusa oranla çok

---

³⁷⁶ Selahattin Çoruh, "Kimsesiz ve Aylak Çocuklar", *Özleyiş*, sayı: 3, Aralık 1946, s. 7-8.

yüksek sayılarda olduğunu söylemiştir. Bu meseleyle ilgili olarak “bundan evvelki hükümetin icraatı esnasında yapılacak işin çokluğundan olsa gerek memleket çapındaki böyle bir meselenin hal çarelerini aramak değil, mevzuya bile temas etmek lüzumsuz ve küçümser göründü” denilmiş, yeni hükümetin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı adına bütçeden 750.000 liralık bir tahsisat ayırması “müjde” olarak yorumlanmıştır. Bakanlığın ayrılan bu bütçeyi yerinde ve doğru bir şekilde kullanması temenni edilmiş, bu çocukların ülkenin istikbali olduğu hatırlatılmıştır.³⁷⁷

Türkçülerin eleştirisi yönelttikleri bir diğer husus kanunlar çerçevesinde verilen cezaların yetersiz olması olmuştur. *Bozkurt* dergisinin 11. sayısında meseleyi ele alan Atsız, ülkedeki ahlakın günden güne bozulduğuna işaret ederek ahlaksızlığın her meslek grubuna sirayet ettiğini söylemiştir. Aydınların fedakarlıktan ziyade şahsi menfaatini düşündüğü, matbuatın millî ülkü yerine yabancı kaynaklı kötü fikirlerin propagandasını yaptığı, edebiyatın ve edebiyatçıların bozulduğu, doktorların kürtaj gibi bir cinayeti işlediği ve en şuurlu canilere delilik raporu verdiği, esnafların yalan söylediği, öğretmenlerin üst kademedekilerin çocuklarına iltimas geçtiği ve hatta öğrencilerin kopyacılık yaptığı ve öğretmenlerinden iltimas koparmaya çalıştığı örneklerini vermiştir. Bunun iki sebebi olduğunu söyleyen Atsız, ilk sebebi kanunların yetersiz olması şeklinde açıklamıştır. Suç işlemiş olan Tuncelili bir Kürt’ün İsviçre Medenî Kanun’u ile yargılanmasını gülünç bulan Atsız, bin liralık ihtikâr yapan Yahudi’nin elli lira cezalandırılmasını da eleştirdikten sonra cezaların ağırlaştırılmasını ve Türk kültürüne uygun olmasını istemiştir. Atsız, ikinci sebebi ise ırk bozukluğu olarak açıklamıştır. Fetihler sırasında esir edilen kölelerin torunlarının, şahsi menfaat peşinde olduklarını ve kendilerini esir eden Türklere karşı bir kin beslediklerini söylemiş, dolayısıyla Türkiye’ye ve Türklere karşı zarar verecek her işe girebileceklerini belirtmiştir. Atsız bu ikinci sebebe; doktorların, öğretmenlerin, mühendislerin, gazetecilerin ve diğer kritik meslek gruplarının, askerî okullardaki gibi Türk ırkından seçilmesi çözümünü sunmuş, Türk ordusunun bozulmamış olmasını da çözüm önerisine dayanak olarak göstermiştir.³⁷⁸

Kanunlarla ilgili bir diğer eleştirisi ise *Davran* dergisinde görülmektedir. Türkiye’de büyük bir komünist propagandası olduğunu belirten İlhan Geçer, “vatanı satan, milli servetimizi yok etmek için türlü sabotaj hareketlerine teşebbüs eden vicdansızlara”

³⁷⁷ Milliyetçi “Serseri Çocuk Derdi”, *Kızılelma*, sayı: 2, 2 Kasım 1947, s. 5.

³⁷⁸ Hüseyin Nihal Atsız, “Ahlâk”, *Bozkurt*, sayı: 11, Temmuz 1941, s. 251-252.

verilen cezaların hafifliğinden yakınmıştır. Bu duruma; faaliyetleri gün yüzüne çıkan meşhur komünist Şefik Hüsnü ve arkadaşlarına 4-5 yıl, Adana’da bir fabrikayı yakan komüniste 5 yıl, Millî Eğitim Bakanlığı binasını yakan, bundan duyduğu zevki dile getiren ve daha birçok yerleri yakacağını beyan eden komünist öğretmene 8 ay, İnegöl’de komünistlik propagandası yapan şahsa 5 ay hapis cezası verilmesi ve Ankara Veterinerlik Fakültesi’nde komünist propagandası yapan sekiz kişinin ise tahliyesine karar verilmesi örnek olarak gösterilmiştir. Bu cezaların bahsi geçen “vatan hainleri” için yetersiz olduğunu söyleyen Geçer, TBMM’den yeni kanunlar çıkararak bu cezaların ağırlaştırılmasını rica ederek yazısını sonlandırmıştır.³⁷⁹

Türkçüleri rahatsız eden ve bu nedenle ele aldıkları başka bir husus da memurlar olmuştur. *Gökbörü* dergisinin 15 Aralık 1942 tarihli 3. sayısında ABD, Japonya ve Avrupa’nın Türkiye’den ileride olma sebebi “vazifeşinas” olmaları şeklinde açıklanmıştır. Türkiye’de hamallardan devlet adamlarına kadar hiç kimsenin vazifeşinas olmamasından yakınılmış, özellikle memurlar bu hususta hedef alınmıştır. “Dairelerde, halkın canını burnundan getiren ‘bugün git yarın gel’ belası nedir?” diye sorulduktan sonra; memurların, öğretmenlerin, öğrencilerin vs. görev bilincine sahip, görevi namus bilen kişiler olmaları halinde Türkiye’nin ilerleyebileceği söylenmiştir.³⁸⁰ Derginin aynı sayısında memurların “bugün git yarın gel” sözüne atıfta bulunan 15 kıtalık bir şiir de neşredilmiş, bu şiirde “bugün git yarın gel” cümlesi “lekeli bir humma”, “yaman bir beddua”, “biçimsiz bir bela” ve “mikrop” olarak adlandırılmıştır.³⁸¹ *Kızılma*’nın 13 Şubat 1948 tarihli 13. sayısında da memur meselesi ele alınmıştır. “Gün geçmez ki bir maliye memurunun otuz küsur bin lira çalarak kaybolduğu haberleri kulaklarımızı delerek vicdanlarımızı sızlatmış olmasın” şeklinde giriş yapılan yazıda, “yolsuzluk ve soysuzluk” yaptıkları belirtilen memurların İkinci Dünya Savaşı’nı fırsat bilerek milletin savaş için biriktirdiği paralara göz diktiği söylenmiş ve bu memurların isimleriyle birlikte teşhir edilmeleri talep edilmiştir.³⁸²

Türkçü dergilerde zaman zaman eleştirilen bir diğer grubun valiler olduğu görülmektedir. *Kızılma* dergisinin 12. sayısında, Türkçülerin Hasan Âli Yücel’in ekibinde yer aldığını düşündükleri Ankara Valisi Nevzat Tandoğan hedef alınmıştır.

³⁷⁹ İlhan Geçer, “Bir Dilek”, *Davran*, sayı: 8-1 (9), 1 Ekim 1948, s. 15.

³⁸⁰ O. Bozkurt, “Vazifeşinas Değiliz!”, *Gökbörü*, sayı: 3, 15 Aralık 1942, s. 20.

³⁸¹ Âşık Huzurî, “Bugün Git Yarın Gel”, *Gökbörü*, sayı: 3, 15 Aralık 1942, s. 11.

³⁸² “Bu Millet Öpeceği El Kadar Tüküreceği Yüzü de Tanımak İstiyor”, *Kızılma*, sayı: 13, 13 Şubat 1948, s. 2, 11.

Ankara'daki gençlerin düzenledikleri antikomünist gösterilere yabancı unsurların karıştığını beyan eden Tandoğan'a, Ankara gibi beş karışıklık bir şehrin valisinin bu gösteriden nasıl haberdar olmadığı, haberdarsa neden "yabancı unsurların" dahil olduğu bu gösteriye müdahale etmediği sorulmuştur. Tandoğan'ın amacının; gençliğin bu millî hareketini baltalamak olduğu söylenmiştir. Daha sonra Tandoğan'a, yarın komünist ayaklanması gibi bir hareket olsa bu gençleri bir daha nasıl harekete geçmeye ikna edeceği sorulmuş, Tandoğan'ın mevkiini sağlamlaştırmak ve bir iş başarabilmiş olmak için giriştiği milliyetçileri temizleme hareketinin 1944'te Turancılara yapılan haksızlıktan bir farkı olmadığı söylenmiştir. Yazı; "gelecekte bunların hesabını nasıl vereceğinizi düşündünüz mü?" sorusuyla noktalanmıştır.³⁸³

Aynı derginin 16. sayısında ise hedef, İstanbul Valisi Lütfi Kırdar olmuştur. Yazar, Beyoğlu'nun "fuhşun ve f...şenin" istilası altında olduğunu, fuhuşla mücadele edildiğini söyleyenlerin milleti aldattığını söylemiş, Kırdar'ı "Şayet maroken koltuğunda bir mirası peder huzuru içindeymiş gibi yaşamakta olan vali beyimiz bile, bu husustaki vazifelerini yaptığına kani ise; büyük bir gaflet içindedir" sözleriyle sert bir şekilde eleştirmiştir. Beyoğlu'nda akşam saatlerinden geceye kadar kadın ticareti yapıldığını belirtmiş, Beyoğlu'ndaki lokanta ve pastanelerin "o....pu yuvası" haline geldiğini söyleyerek ağır ifadelerle meseleyi gündeme taşımıştır. Akabinde; "Valimize hatırlatmak isteriz ki vazifeleri oturduğu koltukta gelen evraklara imza ve mühür basmak değil" denilmiş, validen bu toplumsal yaraya çözüm bulması istenmiştir.³⁸⁴

Kızılelma'nın 10. sayısında yine Lütfi Kırdar'a hitaben kaleme alınan yazıda; birçok kimsenin kaldırımlarda "cambaz" maharetiyle yürüdüğü söylendikten sonra, sokaklarda bir otomobil istilası olmasından, hanımları memnun etmek için otomobillerin tayyare hızıyla seyretmesinden ve çukurlarda biriken suları yayaların üzerine fırlatmasından şikayet edilmiştir. Yazı; "af buyurun karılarını 100 numaraya kadar hususî otomobillerle götürmek niyetinde olan binlerce türediye otomobil değil, vatandaşa yol istiyoruz" sözleriyle noktalanmıştır.³⁸⁵ "Yol istiyoruz" çıkışı, derginin kapağına da taşınmıştır.³⁸⁶

Aynı derginin 14. sayısında bu kez Denizcioğlu imzasıyla Lütfi Kırdar'a yönelik bir yazı neşredilmiştir. Kendisini övmeyi ve övdürmeyi çok sevdiğini belirttiği Kırdar'ın,

³⁸³ Yaşar Çimen, "Ankara Valisinden Soruyoruz", *Kızılelma*, sayı: 12, 16 Ocak 1948, s. 8-9.

³⁸⁴ *Kızılelma*, sayı: 16, 23 Nisan 1948, s. 2.

³⁸⁵ Darendelioğlu, "Yol İstiyoruz Yol!", *Kızılelma*, sayı: 10, 2 Ocak 1948, s. 2.

³⁸⁶ Bahsi geçen kapak resmi EK-10'da verilmiştir.

İstanbul Belediyesi'nin 1948 yılı bütçesinde 7 milyon liralık açık verdiğini, bütçe açığını kapatmak üzere bir heyetle Ankara'ya gittiği belirtilmiştir. Verdiği bu kısa bilgiden sonra Denizcioğlu, İstanbul Belediyesi'nin bütçe açığı vermesine şaşırıldığını zira belediyenin 8-10 yıldan beri halkın ihtiyaçlarını hiçe saydığını, halka hizmet yolunda esaslı bir girişimde bulunmadığını, Kırdar'ın yaptığı işin lüks, gösteriş, aldatmak ve oyalamaktan başka bir şey olmadığını söylemiştir. Kırdar'ın birçok stadyum, heykel, tiyatro, köşk ve müze yaptığını değinilmiş; içecek suyu olmayan, kanalizasyon tesisleri bulunmayan, meydanları gübre kokan, toplu taşınması eziyet olan, birçok kaldırımsız, ışıksız ve harabe mahalle bulunan, birçok bulaşıcı hastalık nedeniyle halkı kırılan, çocukları ve yaşlıları korunamayan, zaman zaman kömürsüz, etsiz kalan bir şehirde bu yapılanların gösterişten ve lüksten başka bir şey olmadığı yorumunda bulunulmuştur. İstanbul Belediyesi'ni lüks ve israf hastalığının sardığı ve Lütfi Kırdar'ın bu keyfi idaresi devam ettiği sürece belediye bütçesindeki açığın her yıl daha da artacağı uyarısında bulunulmuştur.³⁸⁷

Kızıllema dergisinin 15. sayısında ise Adalet Bakanlığı'nın 300 adet yeni hapisane inşa ettireceği haberleri üzerine bir yazı kaleme alınmıştır. Yazıda; hapisanelerin sayısını arttırmanın suçluya “İstedığınız kadar suç işleyebilirsiniz. Sizi istiap edecek en modern cinsten üç yüz hapisane daha yaptırdık. Burada tam refah ve rahata erişip oturabilirsiniz” demek olduğu yorumu yapılmış, önceliğin hapisane sayısını arttırmaktan ziyade var olanların ıslahına verilmesi ve hapisane sayılarını azaltmayı sağlayacak politikalar takip edilmesi gerektiği söylenmiştir. Hapisaneler yerine kreş ve hastane yapılması tavsiye edilmiş, Seyhan ve Bursa felaketzedelerinin zenginlerin bağışlarıyla hayata tutundukları hatırlatılmıştır. Bununla birlikte hapisanelerde birçok sorun olduğu ve bunlardan birinin hapisanelerin amacının suçluyu ıslah etmekten ziyade sadece kapalı tutma amacıyla olduğu söylenmiştir. Diğer sorunun ise mahkumların belirli bir nizam içerisinde tutulmaması olduğu belirtilmiştir. İkinci sorunla ilgili olarak Üsküdar Hapishanesi'nde iki komünist mahkumun bütün koğu komünist propagandalarla komünist yaptığı örneği verilmiştir.³⁸⁸

Kızıllema'nın 9. sayısında ise milletvekili maaşlarına yapılan zamma ilişkin bir eleştiri yazısı kaleme alınmıştır. Milliyetçi imzasıyla çıkan bu yazıda; vatandaşın %85'inin bin bir zorluk içerisinde hayat mücadelesi verdiği, fakirlikten verem olan vatandaşların

³⁸⁷ Denizcioğlu, “İstanbul Belediyesinin Hali”, *Kızıllema*, sayı: 14, 27 Şubat 1948, s. 3, 14.

³⁸⁸ “İnşası Düşünülen 300 Hapishane Münasebeti İle”, *Kızıllema*, sayı: 15, 2 Nisan 1948, s. 8-9.

sanatoryum önünde kuyruklar oluşturduğu, milletvekillerinin bile geçinemediği şartlarda memurların ve işçilerin geçiminin imkansız olduğu söylenmiştir. Bu zammın vatandaşı oldukça etkilediği ve üzüntüye sevk ettiği belirtildikten sonra Rus tehlikesine dikkat çekilmiş, böyle bir tehdit altındayken ve bütçe tasarrufu uygulamaları zaruriyken, milletvekillerinin fedakârlık yapmamalarının büyük bir hayal kırıklığıyla karşılandığı belirtilmiştir.³⁸⁹

Görüldüğü üzere Türkçüler; kanunları, memurları, valileri, belediye başkanlarını, bakanlıkları, ahlakî sorunları ve toplumsal sorunları eleştirerek CHP'ye yönelik muhalefetlerini geniş bir yelpazede ortaya koymuşlardır. Bu başlık altındaki eleştiriler, “Türkçü Dergilerin CHP'ye Yönelik Açıkta Muhalefeti” başlığındaki eleştirilerle birlikte ele alındığında bir bütün meydana getirmektedir. Türkçüler; en tepedeki İnönü'den, en aşağıdaki sıradan bir memura kadar CHP iktidarından rahatsızlık duymakta ve bunu açıkça ortaya koymaktadırlar.

---

³⁸⁹ Milliyetçi, “Milletvekillerimizden Feragat Beklerdik”, *Kızilelma*, sayı: 9, 26 Aralık 1947, s. 2.

3. BÖLÜM: İNÖNÜ DÖNEMİ'NİN DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKÇÜ DERGİLERDE MUHALEFET

3.1. İnönü Döneminin Dış Politikası

İnönü cumhurbaşkanı olduktan sonraki ilk önemli dış politika gelişmesi Hatay meselesinde yaşanmıştır. Mondros Mütarekesi'nden beri süregelen Hatay meselesi, özellikle Atatürk'ün ömrünün son yıllarındaki çabalarının da etkisiyle, tedrici olarak Türk isteklerine göre gelişme göstermiş ve nihayet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı, Refik Saydam'ın başbakanlığı döneminde Türkiye Cumhuriyeti topraklarına katılmıştır.

Hatay meselesinin dışında İnönü'nün ilk ayları, yaklaşmakta olan savaşa yönelik bir politika belirlemekle geçmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan itibaren özellikle 1930'lu yıllar boyunca Avrupa'da gergin bir hava hüküm sürmüştür. 1919-1929 yılları arasında bir barış dönemi yaşanmış olsa da bu barışın geçici olacağı anlaşılmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan devletler, ağır hükümler içeren anlaşmalar ile ezilmiş, bu ezilen devletler günden güne anlaşmaların revize edilmesini istemiş ve buna yönelik adımlar atmıştır. Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesi bir dönüm noktası olmuştur. Hitler revizyonu kendisi yapmaya karar vermiş ve kısa sürede bu amaçla harekete geçmiştir. Hitler'den güç alan İtalya'nın faşist lideri Mussolini de aynı çizgide hareket etmiştir. Türkiye için de asıl tehdit İtalya olmuştur. Gelişmeler neticesinde 1938 yılında Avrupa iyiden iyiye savaşa yaklaşmıştır.

İtalya'nın 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgale başlaması Türkiye'yi büyük bir endişeye sevk etmiştir çünkü askerî mücadele artık Balkanlara kaymıştır. Bunun üzerine Türkiye, İngiltere'ye meyletmiş, taraflar arasında görüşmeler başlamıştır. Yapılan görüşmeler 12 Mayıs 1939 tarihinde Türk-İngiliz ortak beyannamesinin ilanı ile son bulmuştur. Bu sırada Fransa'nın Hatay meselesinde ılımlı bir tavır almaya başlaması ile Türk-Fransız ilişkileri de yumuşamıştır. Bunun üzerine 23 Haziran 1939'da Türkiye ile Fransa arasında da Türkiye-İngiltere beyannamesinin birebir aynısı olan bir beyanname ilan edilmiştir.³⁹⁰ İngiltere ve Fransa'nın izlediği politikalar bu dönemde hem Almanları hem Rusları endişeye sevk etmiş, bunun üzerine iki devlet arasında 23 Ağustos 1939'da saldırmazlık paktı imzalanmıştır. Hitler, Rusya ile saldırmazlık paktı imzalayarak,

---

³⁹⁰ Zeliha Özlem Öcal, *Siyasi Açından I. ve II. Refik Saydam Hükümetleri (1939-1942)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 27.

ülkesinin iki ateş arasında kalmamasını sağlamıştır. Bunun da verdiği güven ve rahatlıkla 1 Eylül sabahı savaş ilan etmeksizin ordularını Polonya'ya sokmuş, İngiltere ve Fransa'nın ultimatolarına cevap dahi vermemiştir. Nihayet İngiltere ve Fransa 3 Eylül'de Almanya'ya savaş ilan etmiş, böylece II. Dünya Savaşı artık resmen başlamıştır.³⁹¹

Türkiye, Avrupa'da gerginliğin tırmandığı süreçte İngiltere ile Sovyetler Birliği arasında bir köprü görevi üstlenmeyi ve bir Türk – İngiliz – Fransız – Sovyet ittifakını sağlamayı düşünmüş ancak Rus – Alman Saldırmazlık Paktı'nın imzalanması işleri değiştirmiş, Türkiye; Almanya – Rusya ya da İngiltere – Fransa birliği arasında tercih yapmak durumunda kalmıştır. Almanya'nın tek başına olduğu dönemde Türkiye'nin tercih yapması daha kolay olmuş ancak işin içine Sovyetler Birliği faktörünün girmesi Türkiye'yi şüpheye düşürmüştür. Zira Türkiye'nin süreç boyunca coğrafi konumları itibarıyla en çok çekindiği iki ülke Sovyetler Birliği ve İtalya olmuştur. Rus – Alman Paktı, Türkiye'nin yeni bir dış politika stratejisi belirlemesini gerektirmiştir. Aslında Türkiye'nin temel dış politikaları belirlenmiştir; ülkenin toprak bütünlüğünü korumak ve yurttan sulh, cihanda sulh. Bu hususta; gerilimin tırmanması ve savaşın eşliğine gelmesi karşısında Türkiye'nin en az zararla bu işten nasıl sıyrılabileceği asıl meseleyi teşkil etmiştir.

Gelişmeler karşısında Türkiye kısa bir şaşkınlığın ardından itidalli tavrına geri dönmüş, iki taraftan biri arasında seçim yapmaktansa iki tarafla da ittifak kurmayı deneyecek üçüncü bir yol geliştirmiştir. Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, bunu gerçekleştirmek üzere Moskova'ya gitmiş ancak buradaki görüşmeler olumsuz sonuçlanmış ve bunun üzerine Türk-İngiliz-Fransız Üçlü İttifakı 19 Ekim 1939'da imzalanmıştır. Antlaşmaya ek olarak 2 numaralı protokolle tarihe “Sovyet çekincesi” olarak geçecek olan bir çekince eklenmiştir. Bu çekinceye göre antlaşmanın yükümlülüklerinin, Türkiye'yi Sovyetler Birliği ile bir savaşa sürüklemeyeceği kabul edilmiştir.³⁹² Bu antlaşmayla birlikte Türkiye tarafsızlığını yitirerek Müttefik devletlerin safına katılmış ancak Türkiye'nin savaş dışı kalma politikası devam etmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1939 tarihli TBMM'yi açış konuşmasında; İngiltere ve Fransa'yla yapılan

³⁹¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, İstanbul, Nisan 2012, s. 376. Savaşın başlama nedenleri için bkz.: Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980*, c. I, İletişim Yayınları, 15.baskı, İstanbul, 2009, s. 400-409.

³⁹² İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, c. I, TTK Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2000, s. 609-610.

antlaşmanın hiçbir devleti hedef almadığını ve antlaşmanın diğer devletlerle olan normal ve dostane ilişkilere zarar vermeyecek mahiyette olduğunu söylemiştir.³⁹³ Yapılan antlaşmaya Sovyetlerin tepkisi ise sert olmuş, Sovyetler her ne kadar Türk-İngiliz ve Türk-Fransız ortak beyannamelerini olumlu karşılarsa da aynı maddeleri içeren bu ittifakı bir savaş belgesi ve Türkiye'nin emperyalistlerle iş birliği olarak görmüştür.³⁹⁴

Bu sırada imzaladığı ittifak antlaşması gereği Türkiye'nin savaşa girmesini gerektirecek bazı gelişmeler yaşanmıştır. 10 Mayıs 1940 gecesi Nazi orduları Fransa'ya saldırmış, Almanların savaşta başarıları 1942 yılından önce savaşa giremeyeceğini söyleyen Mussolini'yi de cezbetmiş, Mussolini 10 Haziran'da İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan ettiğini duyurmuştur. Hitler ile Mussolini, yazışmalar sonucunda İtalya'nın 11 Haziran'da taarruza geçmesini kararlaştırmışlardır. Bunun üzerine İngiliz ve Fransız büyükelçileri Türkiye'nin ittifak gereği savaş ilan etmesini istemişlerdir.³⁹⁵ Türkiye, bu talebi ittifakın ek protokolü olan "Sovyet çekincesi" gerekçesiyle reddetmiştir. Buna ek olarak; ittifakın taraflarından biri olan Fransa'nın ateşkes imzalaması, Türkiye'ye yardıma gelmesinin mümkün olmaması ve Türkiye'ye taahhüt edilen silah yardımının gerçekleştirilmemesi konuları da Türkiye'nin diğer ret gerekçeleri olmuştur.³⁹⁶ İngiltere ve Fransa da bu konuda ısrar edememişler ancak 28 Ekim 1940'ta İtalya'nın Yunanistan'a saldırması, ittifakın 3. maddesi gereği Türkiye'nin savaşa katılması gerekliliğini doğurmuştur. İngiltere, Türkiye'den en kısa sürede savaşa katılmasını talep etmiştir. Türkiye, Almanya'dan çekinmesi sebebiyle savaşa katılmama konusunda ayak diremiş ve nitekim bu süreci de savaşa katılmadan atlatmıştır.³⁹⁷

Kasım 1940'ta olumsuz geçen Alman-Rus görüşmelerinin ardından Almanlar, Sovyetler Birliği'ne saldırmayı, bunun için de öncelikli olarak Balkanlardan gelebilecek tehlikeleri bertaraf etmeyi ve buradaki güvenliği sağlamayı düşünmüşlerdir. Bu amaçla 20 Kasım'da Macaristan, 23 Kasım'da ise Romanya, 27 Eylül tarihinde Almanya, İtalya ve Japonya arasında imzalanan Mihver Paketi'ne dahil edilmişlerdir. Gelişmeler üzerine

---

³⁹³ TBMM ZC, 1 Kasım 1939, c. VI, Devre: 6, İnikat: 1, s. 3.

³⁹⁴ Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara, 1996, s. 144.

³⁹⁵ İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Dış Siyaseti ve Askeri Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, c. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 164.

³⁹⁶ Alev Özbil, *Dr. Refik Saydam'ın Başbakanlığı Dönemindeki İcraatları (1939-1942)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003, s. 59.

³⁹⁷ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 497-498.

Türkiye, İstanbul ve Trakya'da sıkıyönetim ilan etmiş ve bölgede bazı güvenlik tedbirleri almıştır.³⁹⁸ Almanların Balkanlardaki ilerleyişi ve Boğazların Alman kontrolüne geçme ihtimali Sovyetleri bir hayli tedirgin etmiş, bu durum Sovyetlerin, Türkiye ile ilişkilerinde yumuşamasına neden olmuştur. Türkiye ise Alman ilerleyişi kadar Almanların müttefiki olan hemen kuzeyindeki komşusu Sovyetler Birliği'ne de aynı ölçüde şüpheyle yaklaşmaya devam etmiştir. Bu sırada Sovyetlerle anlaşmaya çalışan İngilizler, Türk-Rus ilişkilerinin olumlu yönde seyretmesi için Moskova büyükelçisi Stafford Cripps'i taraflar arasında aracı olarak kullanmıştır.³⁹⁹ Stafford Cripps, 28 Şubat 1941 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden'in Ankara'da yaptığı görüşmelerde hazır bulunmuş ve ardından Moskova'ya dönerek Sovyet Dışişleri Bakan Yardımcısı Andrey Vişinski ile durumu görüşmüştür. Vişinski, 9 Mart'ta Türk Büyükelçi Haydar Aktay'la görüşerek Türkiye'nin, bir devletin saldırması durumunda Sovyetler Birliği'nin de bundan faydalanarak saldıracağı düşüncesinin gerçeği yansıtmadığını bildirmiştir.⁴⁰⁰ Türkiye'nin bu sözlerin bir beyanname olarak ilan edilmesini istemesi üzerine 25 Mart 1941'de Türk-Sovyet Ortak Beyannamesiyle yayımlanmıştır.⁴⁰¹ Bu beyanname iki tarafın da endişelerini bir nebze olsun yatıştırmıştır.

Almanların Balkanlara yerleşmesinin Türkiye'yi tedirgin ettiğinden yukarıda bahsedilmişti. Tam bu dönemde İngilizler de Türkiye'nin bu tedirginliğinin üzerine giderek, Türkiye'yi savaşa sokmaya çalışmıştır. İngiltere Başbakanı Winston Churchill, İnönü'ye yazdığı 31 Ocak 1941 tarihli mektupta, Balkanlara yerleşen Almanların sıradaki hedefinin Türkiye olabileceğini ve Sovyetlerin durumunun da şüpheli olduğunu bildirmiş, bu sebeple Türkiye'de üs kurmayı talep etmiştir.⁴⁰² İnönü'nün savaşa girmemek ve Türkiye'yi bir savaş alanına çevirmemek hususundaki kararlı tutumu sürmüştür, 6 Şubat 1941'de İngiliz Büyükelçisini çağırarak, Churchill'in taleplerinin kabul edilemeyeceğini, Türkiye'nin şu durumda savaşa girmesinin bir fayda sağlamayacağını, İngilizlerin Türkiye'ye konuşlanmasının ittifakta yeri olmadığını söylemiş ve

³⁹⁸ Özbil, *Dr. Refik Saydam'ın Başbakanlığı Dönemindeki İcraatları (1939-1942)*, s. 62.

³⁹⁹ Sadık Erdaş, *İ. İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993, s. 109-110.

⁴⁰⁰ Soysal, *...Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları...*, s. 642.

⁴⁰¹ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 636.

⁴⁰² Hüseyin Cahit Yalçın, "İkinci Cihan Harbi ve İsmet İnönü", *Ulus*, 5 Temmuz 1950, nu: 10423., s. 1, 3.

Türkiye'ye vaat edilen aynî ve nakdî yardımların sevkinin gerçekleştirilmesini istemiştir.⁴⁰³

Türkiye'nin Almanların Balkanlara inmesinden endişe duyduğunu ve İngilizlerin bunu kullanarak Türkiye'yi savaşa sokmaya çalıştığını gören Adolf Hitler, 1 Mart 1941 tarihinde İsmet İnönü'ye bir mektup yazmış, mektup 4 Mart'ta İnönü'ye ulaşmıştır. Hitler mektubunda; Alman kuvvetlerinin Türk hududuna yaklaşmayacağını ve Türkiye'den bir toprak talepleri olmadığını söylemiştir.⁴⁰⁴ İnönü, Hitler'in mektubuna 12 Mart 1941 tarihinde verdiği cevabî mektubunda; aldığı mektuptan şeref duyduğunu ve gösterilen nezaket için teşekkür ettiğini söyleyerek, iki ülke arasındaki dostluğa vurgu yapmıştır. Ayrıca Türkiye ile Almanya'yı karşı karşıya getirecek bir sebep olmadığını, Türkiye'nin bu süreçte barışçıl bir politika izlediğini belirtmiştir. Mektup 17 Mart'ta Almanya'daki Türk Büyükelçisi Hüsrev Gerede tarafından Hitler'e takdim edilmiştir.⁴⁰⁵

Hitler-İnönü mektuplaşmasından kısa süre sonra, Nisan 1941'de Irak'ta Raşid Ali Geylanî'nin iktidara ele geçirmesi, Almanların yüzünü Türkiye'ye dönmesine neden olmuştur.⁴⁰⁶ Türk-Alman müzakerelerinin devam ettiği bu süreçte Almanlar, Sovyetler Birliği'ne saldırmak için hazırlıklarını tamamlamıştır. Müzakerelerin en önemli konusu olan Irak sevkiyatına gerek kalmaması her iki taraf için de işleri kolaylaştırmıştır. 18 Haziran 1941'de Türk-Alman Saldırmazlık Paktı imzalanmıştır.⁴⁰⁷ Almanlar paktın TBMM tarafından onaylanmasını dahi beklemeden 22 Haziran'da Barbarossa Harekâtı'nı başlatarak Sovyetler Birliği'ne saldırmıştır.⁴⁰⁸ Türkiye hemen ertesi gün 23 Haziran'da Rus-Alman savaşında tarafsızlığını ilan etmiştir.⁴⁰⁹ Böylece II. Dünya Savaşı'nda artık yeni bir devreye girilmiştir.

Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırması yeni gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Almanların Rus steplerine ilerleyişi sürerken yeni ittifak antlaşmaları doğmuştur. İlk olarak 12 Temmuz 1941'de Sovyetler Birliği ile İngiltere arasında bir antlaşma

---

⁴⁰³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl: İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)*, Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1973, s. 43.

⁴⁰⁴ N. Selcen Korkmazcan, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Balkan Seferi Öncesinde İnönü-Hitler Mektuplaşması", *History Studies*, c. XII, sayı: 6, Aralık 2020, s. 3229; Oran, *Türk Dış Politikası...*, s. 439.

⁴⁰⁵ Korkmazcan, "...İnönü-Hitler Mektuplaşması", s. 3232-3233.

⁴⁰⁶ Raşid Ali Geylanî meselesi için bkz: Abdussamed Geçer, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Türkiye Üzerinden Irak'a Askeri Sevkiyat Gerçekleştirme Tasarısı", *Asia Minor Studies*, c. VIII, sayı: 2, s. 479-489.

⁴⁰⁷ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 501.

⁴⁰⁸ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 460.

⁴⁰⁹ *Ulus*, 23 Haziran 1941, nu: 7142, s. 1.

imzalanmış, buna göre iki devlet bütün güçleriyle birbirlerine yardım etmeyi taahhüt etmiştir.⁴¹⁰

Olumlu yönde seyreden Rus-İngiliz ilişkileri neticesinde ABD ve İngiltere, Almanlara karşı Sovyetler Birliği'ne savaş malzemesi desteği verme kararı almışlardır. Bunun için en uygun ve güvenli sevkiyat güzergahının İran üzerinden olacağına karar vermişlerdir. 1941 yılının Ağustos ve Eylül aylarında İran toprakları, İngiliz ve Rus birlikleri tarafından işgal edilmiştir.⁴¹¹

1941 yılının sonlarında Uzakdoğu'daki savaşın üstün gücü Japonya'nın Pearl Harbour'ı bombalamasıyla ABD de fiili olarak savaşa dahil olmuştur.⁴¹² Savaş iyiden iyiye bütün dünyaya yayılmıştır. Yeni gelişmeler, savaşın her iki tarafı için de Türkiye'nin savaşa girmesi gerekliliğini doğurmuştur. Almanların Sovyetler Birliği'ne saldırması Türkiye'yi bir nebze olsun rahatlatmış, savaşın başından beri Türkiye'yi tedirgin eden iki devlet birbiriyle savaşa tutuşmuştur ancak iki tarafın baskıları Türkiye'nin uzun süreli bir rahatlama yaşamasına fırsat vermemiştir.

Refik Saydam'ın vefat etmesiyle başbakan olan Şükrü Saraçoğlu, 27 Ağustos 1942'de kendisini tebrik etmeye gelen von Papen'e bir Türk olarak Sovyetler Birliği'nin yok olmasını istediğini, bütün Türklerin de bu konuda böyle düşüneceğini söylemekle beraber bir başbakan olarak Türklerin çıkarlarını korumak adına savaşa girmeme politikasını sürdürmeye çalışacağını söylemiştir.⁴¹³ Türkiye, Rus-Alman savaşında iki taraftan birinin kesin bir zaferini istememiştir.⁴¹⁴ İtalya'nın Türkiye'deki Büyükelçisi DePeppo'nun tespiti, Türkiye'nin bakış açısını en güzel şekilde yansıtmıştır; "Türkiye'nin ideali son Alman askerinin son Rus cesedinin üstüne düşmesi olacaktır."⁴¹⁵

Bu sırada Kasım 1942'de Stalingrad Muharebeleri'nde işler Almanlar aleyhine dönmüştür. Gelişmeleri Aralık 1942'de Rusların karşı taarruza geçmesi ve Ocak 1943'te Alman birliklerini teslim almaya başlamaları izlemiştir. Hitler, 13 Ocak'ta

---

⁴¹⁰ Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, s. 602.

⁴¹¹ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, (çev: Mehmet Harmancı), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008, s. 214. İngiliz ve Rusların İran'ı işgali 1946 yılına dek sürmüş ve 1947'de İran iki ülke tarafından nüfuz alanlarına bölünmüştür. Bu durum; Türkiye'nin topraklarını muharip taraflara açmama konusundaki kararlı duruşunun haklılığını göstermektedir.

⁴¹² Selim Deringil, *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Eylül 2014, s. 172.

⁴¹³ Gürbüz Arslan, *Şükrü Saraçoğlu'nun Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1886-1953)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 163-164.

⁴¹⁴ Oran, *Türk Dış Politikası...*, s. 388.

⁴¹⁵ Deringil, *Denge Oyunu...*, s. 174.

Almanya'nın savunulması için topyekûn seferberlik emri vermiştir.⁴¹⁶ Şubat 1943'te Almanlar Stalingrad'da tamamen yenilmiş, bununla birlikte 1942 sonlarında ABD'nin de desteğiyle Müttefikler, Kuzey Afrika'ya da çıkarma yapmış ve Mihver devletlere karşı hücumla geçmişlerdir.⁴¹⁷

Almanların Sovyetlere karşı Barbarossa Harekâtını başlatması hem savaşın seyri hem de Türk dış politikası için dönüm noktalarından biri olmuştur. Aynı şekilde Almanların Stalingrad Muharebelerini kaybederek çekilmeye başlaması da bir dönüm noktası olmuştur. Alman taarruzu sırasında Türkiye'nin tarafsızlığını olumlu bir durum olarak gören Müttefikler, üstünlüğü ele geçirdikten sonra Türkiye üzerinde savaşa katılması için yoğun bir baskı yapmaya başlamış, Türkiye ise Almanya'dan sonra bu sefer de Müttefiklerden gelen baskıları savuşturmaya çalışmıştır.

Müttefik temsilcilerinin düzenlediği neredeyse her konferansta Türkiye'nin savaşa katılması meselesi gündeme getirilmiştir. Bunlardan ilki Kazablanka Konferansı olmuştur. Kuzey Afrika'daki Alman kuvvetlerinin yenilmesi ve Almanların Stalingrad muhasarasının başarısızlığı, Müttefikler için gelecek planlaması yapma ve kendilerine yeni bir rota çizme ihtiyacını doğurmuştur. ABD Başkanı Franklin Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Winston Churchill bu amaçla 14-25 Ocak 1943⁴¹⁸ tarihlerinde Fas'ın başkenti Kazablanka'da bir araya gelmiştir.⁴¹⁹ Konferansın Türkiye'yi ilgilendiren kısımları bir hayli fazla olmuştur. Bunların başında Türkiye'nin savaşa dahil edilmesi planı ve bu hususta yetkinin İngilizlere verilmiş olması gelmiştir. Türkiye, bu durumda bir İngiliz peyki gibi görüneceğini düşünmüştür. Türkiye'yi rahatsız eden bir diğer karar "kayıtsız şartsız teslim" ilkesi olmuştur. Churchill daha sonra bu ilkenin konferans sırasında değil, konferans sonrasındaki basın açıklamasında Roosevelt'in bir oldubittisi ile gündeme geldiğini ve Müttefikler arasında ikilik çıktığı görüntüsü vermemek amacıyla buna sesini çıkarmadığını söylemiştir.⁴²⁰ Bu ilkenin uygulamaya geçirilmesi; Almanya'nın gücünün yok edilmesi ve Avrupa'da dengenin bozularak bir tek gücün sivrilmesi anlamına geleceği, bu gücün ise Türkiye'nin

---

⁴¹⁶ Hans-Adolf Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, (çev: İbrahim Ulus), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 59-61.

⁴¹⁷ Remzi Çetin, *II. Dünya Savaşı'nda Numan Menemencioğlu'nun Dışişleri Bakanlığı (1942-1944)*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2010, s. 54.

⁴¹⁸ Bazı çalışmalarda konferansın başlangıcı 12 Ocak olarak verilmekle birlikte bu tarih Churchill'in Kazablanka'ya geliş tarihidir, görüşmeler 14 Ocak'ta Roosevelt'in Kazablanka'ya gelmesiyle başlamıştır.

⁴¹⁹ Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, s. 61.

⁴²⁰ Tekeli, İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, c. I, s. 261, 263.

endişelerinin başrolü olan Sovyetler Birliği olacağı kesin görülmüştür. Türkiye'nin arzusu iki tarafın da mutlak bir zafer elde edememesi ve savaşın bu şekilde nihayete erdirilmesi olmuştur.⁴²¹

Churchill, Kazablanka Konferansı'nda alınan kararlar gereği Türkiye'yi savaşa dahil etmek amacıyla İnönü ile görüşme kararı almış, 30-31 Ocak 1943'te İnönü ve Churchill arasında Adana'da bir görüşme gerçekleştirilmiştir.⁴²² 30-31 Ocak tarihlerinde gerçekleşen Adana Görüşmeleri'nin elle tutulur tek neticesi "Adana Listeleri" olmuştur. Bunun dışında görüşmeler, tarafların birbirinden zıt amaçlarla bir araya gelmesi ve iki tarafın da görüşmeler sonunda birbirlerini ikna ettiğini düşünmesi sebebiyle "sağırlar diyalogu" olarak nitelendirilmiştir.⁴²³

Mihver devletlerin Kuzey Afrika'dan çıkarılması üzerine Roosevelt ve Churchill 12-25 Mayıs tarihlerinde Washington Konferansı'nda yeniden bir araya gelmişlerdir.⁴²⁴ Churchill bu görüşmelerde de İtalya'nın kesin bir yenilgiye uğratılması gerekliliğini tekrarlamış, bu yenilginin Türkiye'nin savaşa girmesini sağlayacağını ve böylece Alman ordularının yenilmesinin kolaylaşacağını söylemiştir.⁴²⁵ Bu konferanstan yaklaşık iki ay sonra Müttefik kuvvetler Sicilya'ya çıkmaya başlamış, Ağustos ayında adanın tamamı işgal edilmiştir. Bu sırada Faşist İtalya'nın lideri Benito Mussolini iktidardan düşürülmüştür.⁴²⁶ Yeni gelişmeler üzerine 14-24 Ağustos 1943 tarihlerinde Churchill ile Roosevelt arasında Quebec Konferansı düzenlenmiştir.⁴²⁷ Bu konferansta da Türkiye'nin savaşa katılması meselesi Churchill tarafından ısrarla savunulmuştur. Konferansta ayrıca ileri bir tarihte ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında dışişleri bakanları düzeyinde bir toplantı yapılmasına da karar verilmiştir.⁴²⁸

Quebec Konferansı'nda yapılması kararlaştırılan dışişleri bakanları düzeyindeki toplantı 19-30 Ekim 1943'te Moskova'da toplanmıştır. Toplantıya ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği dışişleri bakanları katılmıştır.⁴²⁹ Rus Dışişleri Bakanı Molotov, toplantının hemen başında Türkiye'nin savaşa sokulmasının şart olduğunu vurgulamıştır. Aksi

⁴²¹ Deringil, *Denge Oyunu...*, s. 195.

⁴²² Adana Görüşmeleri için bkz: Osman Yalçın, "İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 47, Bahar 2011, s. 709.

⁴²³ Deringil, *Denge Oyunu...*, s. 198.

⁴²⁴ Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, s. 62.

⁴²⁵ Erdaş, *İ. İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)*, s. 139.

⁴²⁶ Tekeli, İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, c. I, s. 281-283.

⁴²⁷ Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, s. 62.

⁴²⁸ Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, s. 618.

⁴²⁹ Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, s. 63.

takdirde Türkiye’yi silahlandırmanın amacının ne olduğunu sormuştur zira Ruslar Türkiye’nin kendilerine karşı silahlandırıldığını düşünmeye başlamıştır.⁴³⁰ İngiliz Dışişleri Bakanı Eden, silahlandırmanın Almanlara karşı gerçekleştirildiğinin teminatını vererek Rusları bu hususta rahatlatmaya çalışmıştır.⁴³¹ ABD ise Türkiye’nin savaşa girmesinin Türk ordusunu teçhiz etmek hususunda Müttefiklere bir yük olacağını, mantıklı olanın Türk topraklarından üs elde etmek ve Türklerden ulaşım kolaylığı sağlanmasını istemek olacağını savunmuştur.⁴³²

Churchill’in en başından beri tasarısı Türkiye’yi savaşa dahil etmek olduğundan tartışmalar boyunca İngilizler, Ruslardan taraf olmuştur. Bunun sonucunda İngilizler ve Ruslar aralarında bir protokol imzalamışlardır. Buna göre; Almanların kesin yenilgisi için Türklerin 1943 sonlarında savaşa dahil olması, bunun gerçekleşmesi amacıyla her iki ülkenin dışişleri bakanlarının Türkiye’ye en kısa sürede savaşa girmesini önermesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Türkiye’den Müttefik kuvvetlere en kısa sürede kolaylık sağlanmasının, üslerini Müttefik hava kuvvetlerine açmasının ve iki devletin saptayacağı diğer konularda yardım etmesinin isteneceği kabul edilmiştir.⁴³³

Moskova Konferansı’nda alınan kararları Türkiye’ye bildirmek amacıyla 5 Kasım 1943’te Kahire’de Eden-Menemencioğlu görüşmeleri başlamıştır. Görüşmeler başlıca iki konu üzerinde şekillenmiştir. Bunlardan ilki; Moskova Konferansı’nın kararları ve bununla ilişkili olarak Türk-Rus ilişkileri. İkincisi ise; İngilizlerin Türkiye’den savaşa dahil olma, üs isteme gibi talepleri.⁴³⁴

Menemencioğlu, görüşmelerden bahsederken Eden’in ilk talebinin Türkiye’nin 1 ay içerisinde Almanlara savaş ilan etmesi olduğunu söylemiştir. Eden ise Menemencioğlu’ndan 3 hafta içerisinde Türkiye’deki üslerin Müttefik hava kuvvetlerinin kullanımına açılmasını istediklerini belirtmiştir. Edward Weisband, Menemencioğlu’nun bu isteği Almanlara savaş açmaktan farksız olduğu şeklinde değerlendirerek ve Türkiye’nin savaşa girmek için hazır olmadığını belirterek “kurnazca” hareket ettiğini belirtmiştir.⁴³⁵ Yine bu hususta Eden, Churchill’e gönderdiği raporda; görüşmelerin zorlu geçtiğini ve bir yere varamadığını, Menemencioğlu’nun

⁴³⁰ Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi*, c. II, s. 175.

⁴³¹ Deringil, *Denge Oyunu...*, s. 212.

⁴³² Esmer, Sander, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, s. 173.

⁴³³ Deringil, *Denge Oyunu...*, s. 214.

⁴³⁴ *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl: İkinci Dünya Savaşı Yılları...*, s. 151.

⁴³⁵ Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, (çev: M.A. Kayabağ), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 167-168.

ağır işittiğini gördüğünü ve genel sekreteri Cevat Açıkalın'a derdini anlatmaya çalıştığında yine aynı sorunla karşılaştığını söylemiş ve "hiç kimse ikna olmak istemeyen bir Türk kadar sağır olamaz" demiştir.⁴³⁶

Görüşmelerin ardından 17-18 Kasım'da Türkiye, Müttefik devletlerin elçilerine kararlarını bildirmiştir. Bu kararlara göre Türkiye üs verme konusunu Almanlarla doğrudan savaşa neden olacağı gerekçesiyle kabul etmemiştir. Türkiye'nin savaşa katılması ise olumlu olarak değerlendirilmiş ancak bunun için de Türk ordusunun yetersizliğinin giderilmesi şartı koşulmuştur.⁴³⁷ Böylece Türkiye savaşın başından itibaren ilk kez "savaş dışı kalma" stratejisinden vazgeçerek, savaşa dahil olmayı kabul etmiştir. Türkiye'nin yeni stratejisi; savaşa dahil olmayı kabul etmek ancak şartların yetersizliğini öne sürerek bunu geciktirmeye çalışmak olarak belirlenmiştir. Türkiye bu kararıyla her ne kadar baskılar karşısında geri adım atmış gibi görünse de aslında bir adım geri çekilerek savunma hattını burada oluşturmayı düşünmüştür.

28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihleri arasında yapılan Tahran Konferansı'nda Ruslar, Türkiye'yi savaşa sokma çabalarından vazgeçtiklerini gösteren bir tutum sergilemiştir. Hem Stalin hem de Roosevelt konferans boyunca "Operation Overlord"a odaklanmışlardır.⁴³⁸ Ancak Churchill'in çabaları ve ısrarları neticesinde Sovyetler Birliği ve ABD, Türkiye'yi savaşa sokmak için yeni bir teşebbüste bulunulmasını onaylamak durumunda kalmışlardır.⁴³⁹

Tahran Konferansı'nın ardından konferansta alınan kararlar gereği Churchill ve Roosevelt, İnönü'yü Kahire'ye davet etmişlerdir. İnönü, görüşmelerin Tahran konferansında veya önceden alınan kararlar üzerinde gerçekleşmesi durumunda davete icabet edemeyeceğini ancak önceki alınan kararlardan bağımsız olarak görüşülecek görüşmelere katılabileceğini bildirmiş, bu söylem üzerine ABD ve İngiltere, İnönü'ye gerekli teminatı vermişlerdir.⁴⁴⁰ Bu teminattan sonra 4-6 Aralık 1943'te taraflar Kahire'de bir toplantı düzenlemiştir. Türkiye üzerindeki Müttefik baskısı bu konferansta iyiden iyiye artmıştır. Churchill, 15 Şubat 1944'te Müttefik hava

---

⁴³⁶ Deringil, *Denge Oyunu...*, s. 218; Weisband, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, s. 170.

⁴³⁷ Erdaş, *İ. İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)*, s. 145.

⁴³⁸ Valentin Berojkov, *Tahran 1943*, (çev: Hasan Âli Ediz), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970, s. 67; Weisband, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, s. 186.

⁴³⁹ Deringil, *Denge Oyunu...*, s. 225; Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, c. II, s. 187.

⁴⁴⁰ Esmer, Sander, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", s. 176.

kuvvetlerinin Türk topraklarına iniş yapacağını aksi takdirde Türkiye'den ümidi keseceklerini söylemiştir.⁴⁴¹

İnönü, Churchill'in bu sözlerine karşılık Türkiye'nin savaşa katılmayı kabul ettiğini söylemiştir. İnönü'nün sözleri yeni değildi, Türkiye 5-6 Kasım 1943 tarihlerinde yapılan Eden-Menemencioğlu görüşmesinden beri savaşa katılmayı kabul etmiş ancak stratejisini değiştirerek bunun için gerekli askerî yardımın yapılmasını şart koşmuştur. İnönü de aynı politikayı takip etmiş ve Adana Görüşmeleri'nde söz verilen yardımın yalnızca %10'unun gerçekleştirildiğini söylemiş, Menemencioğlu ise yardımın yalnızca %4'ünün gerçekleştiğini ileri sürmüştür.⁴⁴² İnönü'nün vaat edilen yardımların gerçekleşmesi halinde savaşa girmeyi kabul etmesi Churchill'i bir nebze de olsa memnun etmiştir. Bu olumlu hava içerisinde konferans neticelenmiş ve taraflar tarafından ortak bir bildiri yayımlanmıştır.⁴⁴³

1943 sonlarında Türk-İngiliz ilişkileri her geçen gün kötüye gitmeye başlamıştır. Kahire Konferansı'na bağlı olarak İngiliz Hava Mareşali Linnell başkanlığında bir askerî heyet 1944'ün Ocak ayı başlarında Ankara'ya gelmiştir. Heyetler arasında yapılan görüşmelerde iki tarafın amaçlarının çok farklı olduğu görülmüştür. İngilizler kullanmak istedikleri hava üslerine giriş izni koparmaya çalışırken, Türkler askerî yardımların miktarını arttırmayı hedeflemiştir. Hâl böyleyken İngilizler görüşmelerin daha fazla uzatılmasının bir anlamı olmadığını düşünerek 3 Şubat'ta Ankara'dan sessiz sedasız ayrılmışlardır, bu sessiz ayrılış bir nevi protesto mahiyetinde değerlendirilmiştir.⁴⁴⁴

Bu durumla ilgili olarak Türkiye, İngilizleri vaat ettikleri yardımı yapmamakla suçlarken, İngilizler Türklerin gereğinden fazla yardım talep ettiklerini öne sürmüşlerdir. ABD Büyükelçisi konuyla ilgili Washington'a gönderdiği raporda; Türk tarafının çok fazla istekte bulunarak süre kazandığını ve savaşın önemini yitirmesini beklediğini söylemiştir.⁴⁴⁵ Gelişmelerin sonucu olarak İngilizler 2 Mart'ta, ABD ise 1 Nisan'da Türkiye'ye yaptıkları yardımları kesmiştir. Akabinde 19 Nisan'da Almanya'ya

---

⁴⁴¹ Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, s. 646.

⁴⁴² Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*, c. II, s. 190; Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, s. 646; Weisband, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, s. 198.

⁴⁴³ Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, s. 646.

⁴⁴⁴ Weisband, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, s. 208-211.

⁴⁴⁵ Esmer, Sander, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", s. 179.

krom ihracatının durdurulması için nota vermiş, bunun üzerine Türkiye 21 Nisan'da krom ihracatına son verileceğini açıklamak durumunda kalmıştır.⁴⁴⁶

Bu sırada Türk-İngiliz ilişkilerinde yeni bir bunalım meydana gelmiştir. Haziran 1944'te Alman Amiral von der Marwitz, Boğazlardan geçmek üzere Türkiye'den izin almış ve geçiş için izin verilmiştir. Bunun üzerine İngilizler başta olmak üzere Müttefikler duruma itiraz etmişlerdir, Menemencioğlu Alman Büyükelçisi von Papan'den bireysel teminat aldıktan sonra gemilerin geçişine tekrar izin vermiştir. Bu karar karşısında oldukça öfkelenen İngilizler baskıyı arttırmışlardır, bu baskı üzerine Türk görevliler Alman gemilerini aramak durumunda kalmış ve işler bundan sonra Menemencioğlu için yolunda gitmemiştir. Alman gemilerinde az olmakla beraber bir miktar silah ve radar malzemeleri bulunmuş, Türk-İngiliz ilişkilerindeki gerilim had safhaya ulaşmıştır. Anthony Eden'in Kahire'deki görüşmelere kadar dayandırdığı Menemencioğlu'nun Alman yanlısı olduğu iddiası, gelişmeler üzerine yeniden gündeme gelmiştir. Bu durum karşısında İnönü, Menemencioğlu'nun istifasını istemek durumunda kalmıştır.⁴⁴⁷ Görüldüğü üzere dış ilişkilerin olumlu seyretmesi adına İnönü, bakan değişikliği dahi yapmak durumunda kalmış, Menemencioğlu gibi başarılı bir dışişleri bakanının istifasını istemiştir.

1944 Temmuz'unun sonlarında İngiltere, Türkiye'den Almanya ile ilişkilerini kesmesini istemiş, Türkiye buna olumlu cevap vermiş ancak Sovyetler Birliği aynı tarihlerde ABD ve İngiltere'ye Türklerin bunun için çok geç kaldığını söyleyerek Türklerle münasebetlerini ikili ilişki içerisinde sürdüreceğini bildirmiştir.⁴⁴⁸ Bununla birlikte 2 Ağustos 1944'te Almanya ile ilişkiler kesilmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de 1 Kasım 1944'te TBMM'nin açılış konuşmasında Almanya ile ekonomik ve diplomatik ilişkilerin kesilmesinin "millî iradenin çok önemli ve isabetli bir eseri" olduğunu söylemiştir. Ayrıca savaşın Müttefikler lehine kesin bir zaferle sonuçlanacağını söyleyerek gelecekteki barış ile insanlığın güvenli bir döneme gireceğini umut ettiğini sözlerine eklemiştir.⁴⁴⁹

---

⁴⁴⁶ Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, s. 648. Krom ihracatının soruna dönüşmesiyle ilgili olarak bkz.; Oran, *Türk Dış Politikası...*, s. 465-466.

⁴⁴⁷ Çetin, *II. Dünya Savaşı'nda Numan Menemencioğlu'nun Dışişleri Bakanlığı (1942-1944)*, s. 76-78; Weisband, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, s. 250-252; Deringil, *Denge Oyunu...*, s. 245-246.

⁴⁴⁸ Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, s. 649-650.

⁴⁴⁹ *TBMM ZC*, 1 Kasım 1944, c XIV, Devre: 7, İnikat: 1, s. 7-8.

1944 yılının sonbaharında Sovyetler Birliği Almanları, Rus-Alman savaşı başlamadan önceki sınırlara geriletmiştir. Yine aynı tarihlerde Fransa'ya yapılan harekâtın sonuçları alınmış ve Fransız topraklarındaki Alman işgali sona ermiştir. 1944'ün sonbaharında Doğu Avrupa ülkelerindeki Alman ordusunu temizlemek amacıyla başlayan Kızıl Ordu harekâtı da 1945'in Ocak ayında neredeyse nihayete ermiştir.⁴⁵⁰ 1945 yılının başlarında Müttefiklerin savaşı kazanacağı iyiden iyiye belli olunca 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında Roosevelt, Churchill, Stalin ve kurmayları arasında Yalta Konferansı toplanmıştır.⁴⁵¹ Konferansın en önemli kararlarından biri Birleşmiş Milletlere üyelik ve veto meselesi olmuştur. Bu konuda ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin veto hakkına sahip olması kararlaştırılmıştır.⁴⁵² Stalin, Sovyetlerle diplomatik ilişki kurmayan Güney Amerika devletlerinin ve savaşa bir türlü katılmayan Türkiye'nin üye olarak kabul edilmemelerini istemiştir. Görüşmeler neticesinde 1 Mart 1945'e kadar Mihver devletlere savaş ilan edecek herkesin üyeliğe kabul edilmesi sonucuna varılmıştır.⁴⁵³ Konferansta alınan bu karar İngiliz Büyükelçisi tarafından Dışişleri Bakanı Hasan Saka'ya bildirilmiştir. Türkiye 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya karşı savaş ilan etmiştir.⁴⁵⁴

Almanya'nın teslim olmasıyla birlikte Avrupa'da bir boşluk meydana gelmiş ve bu boşluk yeni meseleleri beraberinde getirmiştir. Bu meselelerin görüşülmesi amacıyla 17 Temmuz - 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Potsdam Konferansı toplanmıştır. Konferansta Alman toprakları bölüşülmüş ve Almanya'ya yönelik bundan sonraki süreçte izlenecek politikalar tespit edilmiştir. Ayrıca Rusların, Uzak Doğu'daki savaşa girmesi kararlaştırılmıştır. Ancak Sovyetler Birliği'nin Uzakdoğu'daki savaşa dahil olmasına gerek kalmadan ABD buradaki işi bitirmiştir. 16 Temmuz'da Los Alamos'ta başarılı olan atom bombası denemesinin ardından 6 Ağustos'ta Hiroşima'ya, 9 Ağustos'ta ise Nagazaki'ye atom bombası atarak Japonları 10 Ağustos'ta teslim olmak zorunda bırakmıştır.⁴⁵⁵

Bu sırada Sovyetler Birliği, savaş boyunca hareket kabiliyetlerini kısıtladığı gerekçesiyle Montrö Sözleşmesi'nin iptalini ve Boğazlar meselesinin yeniden

⁴⁵⁰ Tekeli, İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, c. I, s. 340-342, 345-353.

⁴⁵¹ Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, s. 87.

⁴⁵² Weisband, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, s. 285.

⁴⁵³ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 489.

⁴⁵⁴ Deringil, *Denge Oyunu...*, s. 258; Esmer, Sander, "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", s. 184.

⁴⁵⁵ Jacobsen, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, s. 89.

görüülmesini talep etmiştir.⁴⁵⁶ Bu konuyla ilgili Stalin Yalta Konferansı'nda; Montrö Sözleşmesi'nin eskidiğini ve değişmesi gerektiğini, Japonların dahi Boğazlarda Ruslardan daha fazla rolü olduğunu, sözleşme sırasında İngiliz-Rus ilişkilerinin iyi olmadığını ve herhalde İngilizlerin artık Japonlarla bir olup Rusları sıkıştırmak amacından vazgeçtiğini söylemiştir.⁴⁵⁷

Yalta Konferansı'ndan sonra Boğazlarla ilgili olarak Sovyetler Birliği'nin ilk adımı 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye'nin Moskova'daki büyükelçisi Selim Sarper'e 17 Aralık 1925'te imzalanan dostluk antlaşmasının savaşta oluşan yeni değişiklikler nedeniyle feshedildiğini bildirmesi olmuştur.⁴⁵⁸ Dışışleri Bakanı Saka tarafından bu talebe yanıt 4 Nisan'da verilmiş, Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi Vinogradov'a, anlaşmanın yeniden yapılmasının kabul edildiği, yeni anlaşma için Sovyetler Birliği'nin önerisinin beklendiği belirtilmiş ancak Sovyetlerden buna yönelik bir adım gelmemiştir. Durumu görüşmek üzere Ankara'ya gelmiş olan Sarper 21 Mayıs'ta Moskova'ya dönmüş ve 7 Haziran'da Molotov ile yapılan görüşmede yeni taleplerle karşılaşmıştır.⁴⁵⁹ Rus talepleri; 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nda belirlenen sınırların değiştirilerek Kars ve Ardahan'ın Ruslara bırakılması, Türkiye'nin Boğazları gerektiği gibi savunamadığı için burada Ruslara üs verilmesi ve Montrö Sözleşmesi'nin iki ülke arasında revize edilmesi şeklinde güncellenmiştir. Rus teklifi gerek Sarper gerekse Ankara tarafından derhal reddedilmiş ve ret cevabı 18 Haziran'da Sarper tarafından Molotov'a bildirilmiştir.⁴⁶⁰

Mesele daha sonra 17 Temmuz'da toplanan Potsdam Konferansı'nda da gündeme gelmiş, Sovyetler Birliği, Boğazlarla ilgili taleplerini burada da yinelemiştir. ABD Başkanı Truman, meseleyle ilgili net bir tavır sergilememekle beraber iki dünya savaşının sebebini de bu su yollarına bağlamış, Boğazların uluslararası bir statü kazanmasını ve bunun garanti altına alınmasını önermiştir. Churchill ise geleneksel İngiliz politikasına dönmüş ve Sovyetlerin bu bölgede kazanacağı imtiyazlardan çekinmiştir. Montrö Sözleşmesi'nin revize edilmesine olumlu bakmakla beraber bunun

---

⁴⁵⁶ İsmail Köse, "Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, c. X, sayı: 19, 2015, s. 250.

⁴⁵⁷ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 505-506.

⁴⁵⁸ Köse, "Yalta ve Potsdam Konferansları: ..." , s. 251; Weisband, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye*, s. 292.

⁴⁵⁹ Tekeli, İlkin, *İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si*, c. I, s. 385.

⁴⁶⁰ Köse, "Yalta ve Potsdam Konferansları: ..." , s. 254.

Türkiye’yi korkutmadan yapılması gerektiğini söylemiştir.⁴⁶¹ Potsdam Konferansı’nda da mesele görüldüğü gibi kesin bir sonuca bağlanamamış ancak Müttefiklerin ilerleyen süreçte konuyla ilgili düşüncelerini Türkiye’ye ayrı ayrı bildirmelerine karar verilmiştir. 2 Eylül 1945 tarihinde Japonya’nın Missouri zırhlısında teslim belgesini imzalamasıyla II. Dünya Savaşı artık resmen sona ermiş, sıra yeni bir dünya düzeni kurulmasına gelmiştir. Bu sırada Rus propagandaları Mart 1945’ten itibaren devam etmiştir. Rus yayın organları mütemadiyen Türkiye’yi hedef alan yayınlar yaparken, Rus orduları ise Kafkasya ve Bulgaristan’a yığınak yapmıştır.⁴⁶²

Potsdam Konferansı’nda alınan karar gereği Müttefikler, Boğazlar hakkındaki görüşlerini Türkiye’ye bildireceklerdi, bu hususta ilk adımı ABD atmıştır. 2 Kasım 1945 tarihli ABD notasında; Boğazların savaşta ve barışta bütün ticaret gemilerine açık olması, Boğazların Karadeniz’e kıyısı olan devletlerin savaş gemilerine daima açık olması, Boğazların belli tonajdaki gemilerin dışında Karadeniz’e kıyısı olmayan savaş gemilerine daima kapalı olması, bundan Karadeniz devletlerinin müsaade ettiği ya da Birleşmiş Milletlerin talimatıyla hareket eden gemilerin muaf tutulması, “Milletler Cemiyeti” kavramının değiştirilerek “Birleşmiş Milletler” kavramının sözleşmeye eklenmesi ve Japonya’nın sözleşmenin tarafları arasından çıkarılması görüşleri bildirilmiştir.⁴⁶³ 21 Kasım 1945’te de İngiltere benzer bir nota göndermiştir.⁴⁶⁴

Sovyetler Birliği ise meseleyle ilgili notayı 1946 yılının 7 Ağustos’unda göndermiştir. Nota, Türkiye’nin savaş sırasında Mihver devletlerin savaş gemilerinin geçmesine izin verdiğini ve Boğazlardaki yetkisini kötüye kullandığını söyleyerek başlamıştır. Yapılması gereken değişiklikler; savaş ve barışta ticaret gemilerinin geçişinin serbest olması, Karadeniz’e kıyısı olan devletlerin savaş gemilerinin geçişinin daima serbest olması, Karadeniz’e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerinin geçişinin daima yasak olması, yeni düzenlemenin Karadeniz’e kıyısı olan devletler arasında yapılması ve Boğazların güvenliğinin Türkler ve Ruslar tarafından müşterek olarak sağlanması talep edilmiştir.⁴⁶⁵ Sovyetler Birliği bu notayı, aynı zamanda ABD ve İngiltere’ye de vermiştir. ABD 19 Ağustos’ta, İngiltere ise 21 Ağustos’ta verdikleri cevabî notada; yeni

⁴⁶¹ Deringil, *Denge Oyunu...*, s. 262.

⁴⁶² Deringil, *Denge Oyunu...*, s. 263.

⁴⁶³ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, vd. “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara, 1996, s. 198.

⁴⁶⁴ Umut Kulkıra, *İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 108.

⁴⁶⁵ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 521.

düzenlemenin Karadeniz'e kıyısı olan devletler arasında yapılmasını ve Boğazların güvenliğinin Türkler ve Ruslar tarafından müşterek olarak sağlanmasını kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdir.⁴⁶⁶

Türkiye ise 22 Ağustos'ta verdiği cevabî notada ilk olarak savaş sırasında yetkilerini kötüye kullandığı iddialarını, ispatlarıyla yalanladıktan sonra ABD ve İngiltere'nin reddettiği iki maddeyi "Türkiye'nin egemenlik haklarına ve asayişine aykırı" olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Sovyetler buna karşılık 24 Eylül'de verdikleri notayla aynı taleplerini yinelemiş, Türkiye de 18 Ekim'de buna verdiği cevapta ilk cevabî notadaki nedenleri tekrarlamıştır. Bu sırada 9 Ekim'de ABD ve İngiltere Sovyetlere gönderdikleri bir notayla; Sovyetlerin 24 Eylül'deki notasını işaret ederek, Potsdam Konferansı'nda alınan karar sonucu tarafların Boğazlar hakkındaki görüşlerini birer notayla Türkiye'ye bildireceklerini, notalar aracılığıyla tartışılmayacağını söyledikten sonra Boğazların güvenliğinin sağlanması hususunda tek sorumlunun Türkiye olması gerektiği şeklindeki görüşlerini tekrar etmişlerdir.⁴⁶⁷ Boğazlar konusundaki tartışmalar ABD ve İngiltere'nin notaları üzerine durulmaya başlamıştır. Bu meselenin uluslararası bir konferansta görüşülmesi öngörülmüş ancak böyle bir konferans toplanamamıştır. Tartışmaların durulmuş olması, Rusların Boğazlar konusundaki fikirlerinden vazgeçtikleri anlamına gelmemiş, Türkiye üzerindeki Rus tehdidi uzun yıllar boyunca ciddiyetini korumaya devam etmiştir.

Potsdam Konferansı'nda ABD, Boğazlar konusuna beklenen ilgiyi göstermemiş, meselenin Türk-Rus görüşmeleriyle çözülebileceğini düşünmüştür ancak savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin tutumu ABD'yi Yakındoğu ve Ortadoğu konusunda endişeye sevk etmiştir. ABD'yi bu konuda endişeye sevk eden iki mesele ortaya çıkmıştır, bunlardan ilki; Boğazlar konusundaki ısrarları, diğeri ise Rus kuvvetlerinin İran'dan çekilmemesi olmuştur.

Başkan Truman 5 Nisan 1946'da Ordu Günü münasebetiyle yaptığı konuşmada Yakın ve Ortadoğu'ndaki kaynakların çokluğundan ve buradaki devletlerin kendilerini koruma gücünden yoksun olduğundan bahsederek Birleşmiş Milletlerin bu devletlerin egemenlik haklarını koruyacağını vurgulamıştır. Yine aynı konuşmasında ABD'nin güçlü bir devlet olması dolayısıyla dünyadaki gelişmelere kayıtsız kalamayacağını ve bu sorumluluktan kaçılmayacağını söyleyerek ABD dış politikasının yeni bir evreye

⁴⁶⁶ Kulkıra, *İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri*, s. 115.

⁴⁶⁷ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 522.

girdiğini göstermiştir.⁴⁶⁸ Truman'ın konuşmasından anlaşılacağı üzere Yakın ve Ortadoğu'daki devletlerin kendilerini koruyamayacakları ülkeden kasıt Sovyetler Birliği olmuş ve Truman bir bakıma Ruslara gözdağı vermiştir. Buradaki düzeni Birleşmiş Milletler aracılığıyla sağlayacağı düşüncesi ise ileride görüleceği üzere çok gerçekçi bir beklenti olmamıştır.

Yine Boğazlar meselesi sebebiyle Türk-Rus ilişkilerindeki gerginliğin yüksek olduğu bir dönemde ABD hem Türkiye'ye destek verdiğini göstermek hem de Ruslara gözdağı vermek amacıyla hayatını kaybeden Türk Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naaşını Türkiye'ye Missouri zırhlısı ile göndermiş, 6 Nisan 1946'da İstanbul'a gelen Missouri, Türkiye'yi bir nebze olsun rahatlatmıştır.⁴⁶⁹

Sovyetlere karşı yukarıda bahsi geçen 9 Ekim tarihli ABD notasının da Türkiye'nin ABD'ye karşı olan güveninin artmasında etkisinin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin ABD'ye olan güveni Soğuk Savaş döneminin başlarında zirveye ulaşmış ve ABD etkisi Türkiye'deki iç siyaset ve sosyal hayata kadar sirayet etmiştir. Sovyetler Birliği, savaş sonrasında Türkiye'ye karşı takip ettiği politikanın, Türkiye'yi gündend güne ABD'ye yakınlaştırdığını fark etmiş ancak iş işten geçmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki Rus politikalarının ve faaliyetlerinin barış düzenini sağlamak yerine Rus yayılcılığına hizmet ettiği görülmüştür. Bunun ilk örnekleri Türkiye ile giriştiği Boğazlar meselesi ve İran'ın boşaltılması meselesi olmuştur. Rusların Avrupa'daki yayılcılığına karşı ABD'nin aldığı ilk önlemler Truman Doktrini ve Marshall Planı olmuş ancak ileriki süreçte bunun yeterli olmadığı görülmüştür.

Rusların yayılcı politikası Şubat 1948'de Çekoslovakya'daki darbeyle⁴⁷⁰ iyiden iyiye gün yüzüne çıkmıştır. Bu olay üzerine Batılılar önlem almak üzere harekete geçmişlerdir. Batılıların bu husustaki ilk ciddi girişimi 17 Mart 1948'de Brüksel Antlaşması'nı imzalamaları olmuştur. Antlaşmayı İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda

---

⁴⁶⁸ Gönülbol, Ülman, vd. "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)", s. 202.

⁴⁶⁹ Kulkira, *İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri*, s. 112.

⁴⁷⁰ Savaş sonrasında Çekoslovakya cumhurbaşkanlığına Dr. Beneş, başbakanlığa ise Komünist Parti lideri Gottwald getirildi, bakanların çoğu Komünist Partisi'nden değildi. Dışişleri Bakanı ise Jan Masaryk idi. Çekoslovak liderlerin birçoğu Batı yanlıydı, bunun üzerine Sovyetler kendilerini garanti altına almak adına 11 bakanı görevinden ederek yerlerine Komünistleri yerleştirdiler. Dr. Beneş'in elinden bir şey gelmedi, Dışişleri Bakanı Masaryk 10 Mart 1948'de bakanlık binasından atlayarak intihar etti ki bakanın Ruslar tarafından öldürüldüğüne dair birçok iddia ortaya atıldı. Neticede olaylar Rusların istediği şekilde sonuçlandı ve bu hadiseye "Çekoslovak Darbesi" adı verildi. (Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 528).

ve Lüksemburg imzalamıştır. Antlaşma bu ülkelerin kuvvetlerini birleştirmeyi hedeflemiştir.⁴⁷¹ Bu antlaşma üzerine Sovyetler, işgal mıntıklarına bölünmüş olan Berlin’de bir buhrana neden olmuştur. Berlin aslında Sovyetler Birliği’ne verilen mıntıka içinde kalmış ancak bu şehrin de Müttefikler arasında paylaşılmasına karar verilmiştir. ABD, İngiltere ve Fransa, Berlin’deki mıntıklarına ancak Sovyetler Birliği’nin işgal ettiği topraklar üzerinden geçiş sağlayabilmekteydi, Brüksel Antlaşması’nın ardından Sovyetler Birliği karadan geçişi kapatmış ve Berlin’i adeta bir muhasara altına almıştır. Bu sırada ABD ve İngiltere işgal mıntıklarını birleştirerek buraya Bizonia adını vermişlerdir, Sovyetlerin Berlin’deki yeni politikasından sonra Fransa da mıntikasını burayla birleştirmiş ve Bizonia, Trizonia olmuştur. Gelişmeler neticesinde ABD, Berlin’in ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir hava yolu güzergahı oluşturmuştur. Almanya’nın işgal krizi uzun bir süre devam etmiştir.⁴⁷²⁴⁷³

Batı Avrupa devletleri her ne kadar Rusların yayılcı politikalarına engel olmaya çalışsalar da bunda başarılı olamamışlardır. Zira Brüksel Antlaşması’nı imzalayan devletlerin İngiltere hariç tamamı Almanlar tarafından savaş esnasında işgal edilmiş, İngiltere ise işgal edilmemekle beraber savaştan dolayı çok güç kaybetmiştir. Batı Avrupa devletlerinin durumu ABD’yi etkili bir politika izlemeye yönlendirmiştir. Bunun üzerine ABD’li senatör Vandenberg, senatoya bir tasarı sunmuş, buna göre ABD başkanına, ABD’nin güvenliğini ilgilendiren antlaşmalara katılma yetkisi verilmesi önerilmiştir. ABD senatosu bu kararı 11 Haziran 1948’de kabul etmiş⁴⁷⁴, bu karar tarihe “Vandenberg Kararı” olarak geçmiştir.

Vandenberg Kararı’ndan sonra ABD, Brüksel Antlaşması’nı genişletme çalışmalarına başlamıştır. Müzakereler sonucunda 4 Nisan 1949’da NATO (North Atlantic Treaty Organization) adı verilen Kuzey Atlantik Paktı kurulmuştur. Antlaşmanın en önemli maddesi; taraflardan birine yapılacak saldırının hepsine yapılmış kabul edileceği hükmü olmuştur.⁴⁷⁵

---

⁴⁷¹ İsmail Efe, “NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri ve Türk Kamuoyundaki Akisleri”, *History Studies*, c. XI, sayı: 2, Nisan 2019, s. 607.

⁴⁷² Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 543.

⁴⁷³ Berlin Buhranı uzunca bir süre devam etmiştir. 23 Mayıs 1949’da Batı Almanya’da “Federal Alman Cumhuriyeti” kurulmuş, Sovyetler Birliği buna karşılık olarak Berlin’deki işgal mıntığında 5 Aralık 1948’de belediye seçimleri düzenlemiş, Berlin de artık ikiye bölünmüştür. Sovyetler Birliği misillemelerine devam etmiş, Doğu Almanya’da Ekim 1949’da Demokratik Alman Cumhuriyeti kurulmuştur (Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 544).

⁴⁷⁴ Efe, “NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri...”, s. 608.

⁴⁷⁵ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...*, s. 546.

Bu sırada Türkiye, 30 Haziran 1948'de ABD'ye ittifak teklif etmiş ancak olumlu yanıt alamamıştır, yine Türkiye'nin NATO'ya katılma talebine de olumlu yanıt verilmemiştir. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, bu doğrultuda Brüksel, Londra ve Paris'e ziyaretlerde bulunmuş, bu ziyaretler de sonuçsuz kalmıştır. Bununla birlikte ABD, 13 Mart 1949'da olası bir Rus saldırısına karşı Türkiye'yi destekleyeceğini ilan etmiştir.⁴⁷⁶ Gelişmeler bu şekilde devam ederken Brüksel Antlaşması'nı imzalayan beş devlet tarafından 5 Mayıs 1949'da Avrupa Konseyi kurulmuş,⁴⁷⁷ başlangıçta konseye davet edilmeyen Türkiye'de buna yönelik tepkiler oluşmuş ancak geç de olsa 8 Ağustos'ta konseye davet edilmiştir.⁴⁷⁸ Türkiye, Avrupalı bir devlet olarak kabul edilmekten memnun olmuş bununla beraber Rus tehdidine karşı tedirginliği ise sürmüştür. Bu sebeple Türkiye'nin NATO'ya girme çabaları devam etmiş ve ilk resmî başvuru 11 Mayıs 1950'de yapılmıştır. Bu başvuru İtalya hariç diğer devletler tarafından reddedilmiştir. Türkiye'nin NATO'ya girişi ancak Demokrat Parti iktidarında, Şubat 1952'de gerçekleşebilmiştir.

3.2. Türkçü Dergilerin Dış Politika Eleştirileri

3.2.1. Savaş Sırasında Dış Politika

Savaş sırasında Türkçü dergilerde dış politikaya dönük eleştiriler yapmaktan kaçınılmıştır. Türkiye'nin içerisinde bulunduğu kritik süreçte, diğer devletlerin Türkiye'ye karşı kullanabilecekleri koz verilmek istenmemiştir. Bununla birlikte hükümet tarafından savaşta taraf tutmaya yönelik yazılara karşı önlem alınması da bu durumda etkili olmuştur. Türkçü dergiler savaş boyunca, savaşın taraflarına yönelik yazılar yazmamakla beraber Rus esareti altındaki Türklere değinmekten geri kalmamışlardır. Bunu da Sovyet Rusya'nın adını geçirmeden, tarihî bilgiler verme yoluyla gerçekleştirmişlerdir. Kırım'daki, Doğu Türkistan'daki, İran'daki, Azerbaycan'daki, Türkistan'daki ve güney sınırlarımızdaki Türklere dair kültürel ve tarihî çalışmalar yayımlanmış, buradaki Türklerin hürriyetlerini kaybetme süreçleri, dilleri, edebiyatları ve diğer kültürel özellikleri incelenmiştir. Bunun dışında hükümetin dış politikadaki tarafsızlık ve barış ilkeleri desteklenmiş ancak hükümetin aynı ilkeleri içeride de empoze etmeye çalışması eleştirilmiştir. Türkçüler; dış politikada barışçıl

⁴⁷⁶ Efe, "NATO'ya Üyelik Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri...", s. 608.

⁴⁷⁷ Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, s. 726.

⁴⁷⁸ Erdaş, *İ. İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)*, s. 189.

söylemlerde bulunmayı doğal ve akıllıca görürken, içeride millete yönelik yapılan “barış” propagandasının Türk milletine büyük zararlar verdiği ve Türk milletini uyuşturduğu, yarın savaşa dahil olduğu takdirde milletin buna hazırlıksız yakalanacağı yönünde eleştirilerde bulunmuşlardır.

3.2.1.1. Türkçü Dergilerin Savaş Taraftarlığı

II. Dünya Savaşı sırasında Türkçü dergilerde, Türkiye'nin barış ve tarafsızlık yanlısı dış politikasından bağımsız olarak halkı savaşa hazırlama çabası hakim olmuştur. Bu noktada Türkiye'nin dış politikası eleştirilmemiş ancak devlet ricalinin halkı barış söylemleriyle “uyuşturması” eleştirilmiştir.

Savaş taraftarlığıyla bilinen *Atsız*'ın da yazı kadrosunda bulunduğu *Bozkurt* dergisi, bu meseleyi en çok ele alan dergi olmuştur. Derginin 3. sayısında İsmet Rasin Tümtürk, hayatta iki tür insan olduğunu bunlardan birisinin risksiz, düz, durgun ve huzurlu bir hayat aradığını, ikincisinin ise hedefleri ve amaçları olduğunu, bunların peşinde ne pahasına olursa olsun koştuğunu, bu sebeple de oldukça coşkulu ve heyecanlı bir hayatı olduğunu söylemiştir. Bu iki tür insanın da istedikleri hayatı yaşadıkları takdirde bir sorunla karşılaşmayacağını söyleyen Tümtürk, birincisinin zorluklar karşısında çabuk yıkılabileceğini, ikincisinin ise sakinlik karşısında bir çiçek gibi solabileceğini belirtmiştir. Tümtürk, bu yazısında “insan”ı sembol olarak kullanmış, ikinci tip insandan kastı Türk milleti olmuştur. Türk milletinin girdiği her savaştan, diğer milletler gibi maddî anlamda yara alsa da manevî olarak güçlenmiş olarak çıktığını, hareketli bir tarihe sahip olan Türklerin, duruldukları takdirde iç tehlikeler tarafından zehirlendiğini söylemiştir. Türk ırkına fırtınadan, yıldırımdan, ateşten bir tehlike gelmeyeceğini zira bunların Türklük iklimi olduğu; sulhtan, sükûnetten ve rahatlıktan ise tehlike gelebileceğini zira bunların Türklerin ikliminden yabancı bir iklim olduğu belirtildikten sonra “zehirlenmeyelim, bizim için başka türlü yenilmek yoktur” demiştir.⁴⁷⁹

Bozkurt'un 4. sayısında ise; Almanların Hollanda'yı işgali üzerinden barışa alışmanın zararları anlatılmıştır. Hollanda'nın kolay bir yenilgi alması, uzun süredir savaşmamalarına ve barış içerisinde yaşamaya alışmalarına bağlanmıştır. Barışın; sınırları gevşettiği, mukavemeti azalttığı, ferdiyetçiliği ve menfaatçiliği arttırdığı, savaşın ise bütün bu kötü alışkanlıkları yok ettiği belirtilmiştir. Uzun barış sürelerinin

⁴⁷⁹ İsmet Rasin, “Tehlikeli Hava”, *Bozkurt*, sayı: 3, Mayıs 1940, s. 75.

tehlikeli olduğu söylenen yazıda, asıl tehlikeli olanın ise barışçılık felsefesi ve propagandası olduğu söylenmiş, bu propagandayı yapan kişilerin, savaşta birilerinin şehit düşmesini fecaat, şehirlerin yıkılmasını ise geri dönülemez bir şey olarak anlatmalarından şikayet edilmiştir. Bu kişilerin tarih ve sosyoloji bilimlerini hiçe saydığı söylenerek, “her şeye rağmen barış” ve “ancak hücumla uğrarsak dövüşürüz” sloganlarının millî çıkarları gözetmeyen, milliyetçilik yerine insancılığı koyan kişiler tarafından savunulduğu yorumu yapılmıştır. Bunun temelinde; hayatı en büyük nimet, ölümü ise feci, korkunç bir şey olarak gören kişilerin olduğu, savaşçılığın Türk ırkının en önemli hususiyetlerinden biri olduğu söylenmiştir.⁴⁸⁰

Bozkurt'un 6. sayısında Reha Oğuz Türkkkan barışçılık meselesini ele almıştır. Türkkkan savaşın; medeniyetleri yıkan, ilerlemeyi durduran, haksızların haklıları ezdiği bir musibet olarak yorumlanmasına karşı çıkmıştır. Barışı, ilerlemenin ve yükselmenin tek yolu olarak gösteren “sulhçuluk misyonerleri”nin iki tür olduğunu söylemiş, bunların ya milli tepkiyi uyuşturarak bir milleti daha kolay köle haline getirmek isteyen yabancı ülkelerin ajanları ya da gerçekleri göremeyen “sapık” mantıklarıyla hareket eden hayalperestler olarak nitelendirmiştir. Türkkkan, yıllarca barıştan bahseden Rusların, bir anda Finlandiya'ya saldırmasını örnek göstererek, barışçıl söylemlerin bir tuzak olduğuna dikkat çekmeye çalışmıştır. Daha sonra Darwin, Voltaire gibi isimlerden alıntılar yaparak savaşın felsefî yönüne eğilen Türkkkan, savaşın bir tabiat kanunu olduğunu söylemiş, tarih, antropoloji ve sosyoloji bilimlerinden faydalanarak savaşın gerekliliğini uzun uzadıya izah etmiştir. Türkkkan savaşla ilgili olarak çeşitli ilkeler ortaya koyarak yazısını sonlandırmıştır. Bu ilkeler; savaş, gayrikabili içtinap bir zarurettir⁴⁸¹; zaruret olmak dolayısıyla milleti savaşçı ruhla yetiştirmek lazımdır; savaş, zararından çok faydası görülen bir tabiat kanunudur; savaş, medeniyetleri tahrip etmez, bilakis hız verir; milletler ve medeniyetler, savaşın mahsulüdür ve her şeylerini savaşa borçlulardır; sık sık veya hazır değilken veya büyük menfaatler yokken savaşa girişmek, uzun bir sulh kadar zararlıdır şeklinde sıralanmıştır.⁴⁸²

Savaşın hızla Balkanlara doğru kaymaya başladığı bir dönemde *Bozkurt*'un Ekim 1940 tarihli 7. sayısında Reha Oğuz Türkkkan, savaşın sınırlarımıza kadar geldiğini belirterek Türkiye'nin savaşa gireceğine emin bir şekilde, kuvvetlerin başka işlere harcanmasının

⁴⁸⁰ Reha Kurtuluş, “Ordusunu Teslim Eden Kumandan”, *Bozkurt*, sayı: 4, Temmuz 1940, s. 96-97.

⁴⁸¹ Savaş, kaçılması mümkün olmayan bir zorunluluktur.

⁴⁸² Reha Oğuz Türkkkan, “Savaşçılık: Savaş Bir Felaket Midir?”, *Bozkurt*, sayı: 6, Eylül 1940, s. 132-137.

ve dikkatin başka yöne çevrilmesinin bir cinayet olacağını söylemiştir. Türkkan önerilerine devam ederek; “hükümetin etrafında çatlaksız bir kütle halinde” birleşilmesini, beşinci kol faaliyetlerine dikkat edilmesini, düşmanla anlaşma, boyun eğme ve barışçılık gibi zararlı propaganda yapan neşriyatın kontrol altında tutulmasını tavsiye etmiştir.⁴⁸³

Aynı derginin 8. sayısında ise Kerim Yund tarafından kaleme alınan “Savaş” başlıklı yazıda; savaşın iki medeniyetin mücadelesi olduğu söylenmiş, daha az medenî olanın nüfusu ve parası ne kadar çok olursa olsun daha medenî olanın ve çağa ayak uyduranın kazandığı bir mücadele olarak nitelendirilmiştir. Yund, bu sözlerini Osmanlı ve Bizans örneği ile pekiştirmiş, akabinde Haçlı Seferlerini örnek göstererek, Haçlıların Anadolu’ya geldikten sonra medeniyet ile tanıştığını söylemiştir. Yund bu örneklerle savaşın sadece kazanan tarafı değil aynı zamanda kaybeden tarafı da geliştirdiğini söylemiş, “Fatih’in kılıcı, miskin pis Bizanslıları harekete geçirmeseydi Rönesans Hareketi başlamazdı” demiştir. Türklerin asırlarca medeniyet meşalesini taşımasının sebebi de savaşçılık özelliğine bağlanmış, Mete, Attila, Kılıç Arslan, Fatih ve Kanuni yalnız birer kahraman değil, aynı zamanda “körlerin gözünü açan bir Tanrı” olarak nitelendirilmiştir. Barışın uyku, savaşın ise hareket olduğunu belirten Yund, savaşın “ahmaklığa zekâ demeti sunan mukaddes bir varlık” olduğunu belirttikten sonra Türklerin savaşçılık özelliklerini yitirmemeleri gerektiğinin üzerinde durmuştur.⁴⁸⁴ *Bozkurt*’un 10. sayısında da savaşa girildiği takdirde kazanılacağı hamasî bir dille anlatılmış, aynı sayıda “Savaşa Giderken” adlı bir şiir neşredilmiştir.⁴⁸⁵

Savaşa teşvik edici yazılar *Bozkurt* dışındaki diğer Türkçü dergilerde de kendisine yer bulmuştur. Yayın süresi boyunca hükümete yakın bir duruş sergileyen *Çınaraltı*⁴⁸⁶ dergisinin 20 Eylül 1941 tarihli 7. sayısında; mücadelenin tabiatın değişmez bir kanunu olduğu, kaçınılmaz olduğu kadar lüzumlu da olduğu, hayvanlar arasında tasfiye ve tekamülde önemli rol oynadığı söylenmiş, insanların mücadelesinin ise harp olduğu belirtilmiştir. Savaşların bireyler için acı verici olduğu ancak toplum menfaatleri için

⁴⁸³ Reha Oğuz Türkkan, “Son Vaziyetler Karşısında Türkçüler”, *Bozkurt*, sayı: 7, Ekim 1940, s. 153-154.

⁴⁸⁴ Kerim Yund, “Savaş”, *Bozkurt*, sayı: 8, Kasım 1940, s. 199.

⁴⁸⁵ Reşat Ş. Akün, “Eğer Biz Savaşsak”, *Bozkurt*, sayı: 10, Haziran 1941, s. 226.

Cemal Oğuz Öcal, “Savaşa Giderken...”, *Bozkurt*, sayı: 10, Haziran 1941, s. 226.

⁴⁸⁶ *Çınaraltı* dergisinin içerik analizi için bkz: Gökay Durmuş, *Çınaraltı Mecmuası Üzerine Sistemik Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars, 2005; *Çınaraltı* dergisinin Türkçülük anlayışı için bkz: Selda Aslan, *Çınaraltı Mecmuasında Türkçülük*, Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gümüşhane, 2022; Selda Aslan, “Çınaraltı Dergisinde Türkçülük Anlayışı”, *Düşünce Dünyasında Türkiiz*, c. XIV, sayı: 64, Nisan 2023, s. 107-130.

gerekli olduğu izah edilmiştir. Şeref, aşk, nefret, hakaret, zafer, yenilgi, zenginlik ve fakirlik olduğu sürece savaşların var olacağı, beynelmilelcilerin barış söylemlerinin beyhude çabadan ibaret olduğu, Türklerin de bu gerçeği kabul ederek özlerine dönmeleri ve savaşa karşı tedbirli olmaları gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁸⁷ Yine *Çınaraltı*'nın 38. sayısında Yusuf Ziya Ortaç, savaşın başından beridir her gün barış çağrılarını yapıldığını, oysa savaşın Türkiye'yi çepeçevre sardığını, Türklerin tarihinin savaşlarla dolu olduğunu, hangi Türk evinin kapısı çalınsa bir şehit hatırasıyla karşılaşılacağını söylemiştir. Ortaç bu kısa yazısını; "Sulh istiyoruz. Fakat, her şeye rağmen ve her ne pahasına olursa olsun değil!" diyerek bitirmiştir.⁴⁸⁸

Savaş ve barış meselesini ele alan bir diğer dergi *Gökbörü* olmuştur. 2. sayıdaki "Savaş ve İnsanlık" başlıklı yazıda, savaşın gereklilikleri yer yer felsefi, yer yer de hamasî söylemlerle açıklanmış, savaşçılıkla milliyetçiliğin birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğu ifade edilmiştir.⁴⁸⁹ 3. sayıda ise; barışçılık çağrısı yapanlar ve savaşı "ölüm ve yokluk" olarak tanımlayanlar "dar kafalı" ve "olayların derinliklerini anlamaktan aciz" insanlar şeklinde nitelendirilmiş, savaşın gelişimin ve medeniyetin önünü açtığı söylenmiştir. Savaşın ölüm getirdiğine dair söylemlere, "ölüm yalnız harp yolu ile mi gelir?" sorusu sorulmuş, bir amaç uğruna ölmek "kör bağırsaktan" ölmekten çok daha iyi denilmiştir. Doğu ile Batı medeniyetlerinin kaynaşmasının Haçlı Seferleri ve İstanbul'un fethi sayesinde olduğu, aynı zamanda savaşların dünyadaki nüfus artışını kontrol altında tuttuğu söylenmiştir. Akabinde savaş "tadı iyi olmayan bir ilaca" benzetilmiş, zamansız içildiği takdirde zararlı olacağı, fakat zamanında kullanıldığında ise sınırsız nimetler sunacağı belirtildikten sonra, "bize savaş ahlakı lazımdır" sözleriyle yazı noktalanmıştır.⁴⁹⁰

*Tanrıdağ*⁴⁹¹ dergisinin 22 Mayıs 1942 tarihli 3. sayısında Nejdet Sançar tarafından kaleme alınan yazıda; Türk-Ordu ve Savaş "üçüz kardeşler" olarak nitelendirilmiş, savaşın bir felaket olmadığı, savaş bir felaketse bile bundan kaçışın imkansız olduğu, zira hayatın bir savaş olduğu söylenmiştir. Bu yaşam savaşında en büyükten en küçüğe

⁴⁸⁷ Al Temur Kılıç, "Harp", *Çınaraltı*, sayı: 7, 20 Eylül 1941, s. 6.

⁴⁸⁸ Yusuf Ziya Ortaç, "Sulh Afyonu", *Çınaraltı*, sayı: 38, 13 Haziran 1942, s. 3.

⁴⁸⁹ Nuri Akgün, "Savaş ve İnsanlık", *Gökbörü*, sayı: 2, 24 Kasım 1942, s. 5-6.

⁴⁹⁰ Tesbihçioğlu, "Harbe Dair", *Gökbörü*, sayı: 3, 15 Aralık 1942, s. 8-9.

⁴⁹¹ Tanrıdağ dergisinin Türkçülük anlayışı için bkz: Tevfik Orkun Develi, *Türkçülüğü Anlamak: Tanrıdağ Dergisi ve 1940'larda Türk Milliyetçiliği*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009. Tanrıdağ dergisi ve Dr. Rıza Nur için bkz: Zakir Avşar, "Dr. Rıza Nur and Tanrıdağ Magazine", *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, c. III, sayı: 1, Ekim 2018, s. 45-77.

kadar herkesin maddî ve manevî olarak hazır bulunması gerektiği belirtilmiş, savaşçı gibi yetişmenin önemi vurgulanmıştır. Konuyla ilgili olarak önceden görülen tarihî örneklerle bu yazıda da rastlanmaktadır. Buna ek olarak Sançar, bugün övündüğümüz her şeyin; Kosova'nın, Plevne'nin, Çanakkale'nin ve İstiklâl Savaşı'nın savaşlar sayesinde var olduğu yorumunda bulunmuştur.⁴⁹²

Türkçülerin savaş taraftarlığı yapmasının altında yatan neden, yukarıda incelenen *Çınaraltı* dergisinin 7. sayısında kendisini göstermiştir. Savaşın, bireyler için acı verici olmakla birlikte toplumun menfaatleri için gerekli olduğuna inanmaktadırlar. Türkçüler, toplumu bireyden önce tutmuş ve bireyin acı çekeceğini bilerek savaşı savunmuşlardır. Milleti her şeyden öne koyan Türkçülerin, savaşın milletleri geliştirdiği ve uyanık tuttuğu inancı da savaşı savunmalarında önemli bir etken olmuştur. Savaş sırasında Türkçü dergiler, “savaş taraftarlığı” dışında bazı münferit hadiseleri de ele almış, bu ele aldıkları hadiselerde de yorumlarını dış politikaya zarar vermeyecek bir şekilde yapmaya çalışmışlardır.

3.2.1.2. Türkçü Dergilerde Savaş Sırasında Diğer Dış Politika Meseleleri

Savaş taraftarlığı dışında Türkçüler, dış politikayla ilgili olarak *Kopuz* dergisinin 15 Temmuz 1939 tarihli 4. sayısında Hatay'ın Türk topraklarına katılmasını ele almıştır. “Türk Hatay Türk'ün Oldu” başlıklı yazıda; Hatay'ın 19 yıllık hasret ve esareten kurtulduğu, bunun olmasına kesin gözüyle bakıldığı sadece zamanının meçhul olduğu belirtilmiştir. Aydınlardan okumamışlara, köylülerden Millî Şef'e kadar herkesin Hatay meselesinde aynı hislere sahip olduğu, Hatay'ın İstiklâl Savaşı'ndan itibaren hiçbir zaman unutulmadığı söylendikten sonra bütün Hataylı Türkler kutlanmıştır.⁴⁹³

Savaşın hız kazanmaya başladığı, Almanların bütün şiddetiyle ilerlediği ve İtalya'nın Yunanistan'a saldırdığı bir dönemde, *Bozkurt* dergisinin Kasım 1940 tarihli 8. sayısında Nejdet Sançar'ın “Tarihte Türk-İtalyan Savaşları” adlı bir tarih çalışması yayımlanmıştır.⁴⁹⁴ Derginin “bir müddetten beri memleketin umumî siyasetine dokunur zararlı yazılar taşıdığı anlaşıldığından...” şeklindeki bir açıklamayla Bakanlar Kurulu

⁴⁹² Nejdet Sançar, “Türk, Ordu ve Savaş”, *Tanrıdağ*, sayı: 3, 22 Mayıs 1942, s. 8-9.

⁴⁹³ Kopuz, “Türk Hatay Türk'ün Oldu”, *Kopuz*, sayı: 4, 15 Temmuz 1939, s. 121.

⁴⁹⁴ Nejdet Sançar, “Tarihte Türk-İtalyan Savaşları”, *Bozkurt*, sayı: 8, İkinciteşrin (Kasım) 1940, s. 178-180.

tarafından 13 Ocak 1941’de kapatılması kararında Sançar’ın bu çalışması da etkili olmuştur.⁴⁹⁵

Bozkurt’un 10. sayısında ise “Bu da Bir Nokta-i Nazar” başlığı altında Fransa’nın Almanlar karşısındaki yenilgisi işlenmiştir. Yazar, Fransa’nın beklenmedik şekilde yenilmesine Almanlar dahil bütün dünyanın şaşırıldığını belirttikten sonra Fransa’nın yenilgisinin sebebini “Fransa içinden çürümüştü” olarak özetlemiştir. Fransa’daki sosyalistlerin iktidar hırsı sebebiyle komünistlerle iş birliği yaptığını, parti mücadelelerinin had safhaya ulaştığını, komünistlerin savaş karşıtı propagandalar ve askerlere “kimin için öleceksiniz?” şeklindeki sorularla millî birliği bozduğunu, komünistlerin işçiler vasıtasıyla çeşitli sabotajlarda bulunduğunu söylemiştir. Sabiha Sertel’in, yenilginin sebebini komünistlerin tutuklanması ve komünist partinin kapatılmasına bağlaması da eleştirilen yazıda, komünist tehlikelere karşı müdahalelerde geç kalınmaması tavsiye edilmiştir.⁴⁹⁶

Bozkurt dergisinin Temmuz 1941 tarihli 11. sayısında ise dikkat çeken nokta, içerikten ziyade derginin kapağında kullanılan harita olmuştur. Üzerinde; Altay, Kırgız, Özbek, Kazak, Başkurt, Kazan, Çuvaş, Nogay, Türkmen, Azerbaycan ve Anadolu Türkleri yazan bir Turan haritası yayımlanmıştır.⁴⁹⁷ Haritadaki Turan ülkesinin sınırlarının, Sovyetler Birliği topraklarını da kapsamı nedeniyle “devletin haricî siyasetine dokunur mahiyette” görülerek Bakanlar Kurulu kararıyla dergi tekrardan kapatılmıştır.⁴⁹⁸

Görüldüğü üzere Türkçülerin savaş sırasında dış politikayla ilgili yorumları oldukça sınırlı kalmıştır. Tek tük de olsa rastlanan dış politikayla ilgili yazılar ise dergilerin Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmalarına neden olmuştur. Savaş sonrasında ise Türkçülerin dış politika yorumlarında daha serbest bırakıldıkları ve dergilerin bu nedenle kapatılmadığı görülecektir.

3.2.2. Savaş Sonrasında Dış Politika

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkçü dergilerde dış politikaya sıklıkla değinilmiştir. İç politikadaki eleştirilerinde “komünizmi” merkeze alan Türkçüler, dış politika

⁴⁹⁵ T.C. Resmî Gazete, 22 Kanunusani 1941, sayı: 4114, s. 345.

⁴⁹⁶ C.B., “Bu da Bir Nokta-i Nazar”, *Bozkurt*, sayı: 10, Haziran 1941, s. 242.

⁴⁹⁷ *Bozkurt*, sayı: 11, Temmuz 1941. (Bahsi geçen kapak resmi EK-11’de verilmiştir).

⁴⁹⁸ T.C. Resmî Gazete, 4 Ağustos 1941, sayı: 4877, s. 1497.

eleştirilerinde de aynı yolu tutmuş, komünizmi ve komünizmin temsilcisi Sovyetler Birliği'ni hedef alan yazılar kaleme almışlardır. Dış politikayla ilgili olarak en çok ele alınan meselelerden biri de Türkiye sınırları dışarısındaki Türkler olmuştur. Dış Türkler meselesi de daha çok “Sovyet zulmü” kapsamında ele alınmış, zaman zaman da Azerbaycan, İran ve Balkan Türkleri konuları işlenmiştir. Dış Türkler hususundaki en büyük eleştiriler, hükümetlerin bu Türklere karşı ilgisizliği noktasında toplanmıştır.

3.2.2.1. Türkçü Dergilerin Sovyetler Birliği Karşıtlığı

Savaş sonrasında Rusların Türkiye'den toprak taleplerinde bulunması; Türkçüleri ve hükümeti yakınlaştıran, Türkçülerin haklılığını ortaya koyan ve Türkçü dergilerde sıklıkla kendisine yer bulan bir gelişme olmuştur. *Bucak* dergisinin 12. sayısında Nejdet Sançar, “Moskof İhtirası” adlı bir yazı kaleme almıştır. Yazıda Moskof ihtirasını; “dinmek bilmeyen, sınır tanımayan, korkunç, iğrenç, küstah, k...hpe ve canavar” şeklinde tanımlamıştır. Sançar, neredeyse bütün bir Türk dünyasının Sovyet egemenliği altına girmesine rağmen Sovyetlerin gözünün doymadığını, şimdi de gözünü yeniden Türkiye'ye diktiğini belirtmiştir. Rus-Alman anlaşmazlığının sebeplerinden birinin Rusların Boğazları istemesi olduğunu söylemiş, bunu Nazi Almanyası'nın Dışişleri Bakanı'nın uluslararası mahkemede beyan etmesini kanıt olarak göstermiştir. Türk-Rus dostluğuna inananları da eleştiren Sançar, hiçbir Türk'ün Ruslara inanmaması gerektiğini, bugün Kars ve Boğazları isteyen yarın tüm Türkiye'yi isteyeceğine şüphe olmadığını söylemiştir.⁴⁹⁹ *Türk'e Doğru*'nun Şubat 1948 tarihli 27. sayısında ise Lütfi Oğuzcan, Adana'da yapılan antikomünist gösteriden bir kesit sunmuştur. Hatiplerden birinin, gösterinin hiçbir devleti hedef almadığını söylemesi üzerine sözünün kesildiğini ve birinin “kahrolsun Moskof emperyalizmi” diye bağırdığını, kalabalığın bu sloganla coştüğünü anlatmıştır. Oğuzcan, Moskof düşmanlığının artık alenen bağırılması gerektiğini, Vişinski'nin ağzından “Kars, Ardahan ve Boğazlar”ın düşmediğini belirtmiş, “kör Moskof'un Türkiye'de komünizmi yaymaya çalıştığını, Türk topraklarına göz diktiğini ve Türkeli'nde milyonlarca Türk'ü yok ettiğini söylemiştir.⁵⁰⁰ *Özleyiş*'in 1. sayısında ise Arif Nihat Asya, Rusların toprak taleplerine; buğday satarız

⁴⁹⁹ Nejdet Sançar, “Moskof İhtirası”, *Bucak*, sayı: 12, Mart-Mayıs 1946, s. 16.

⁵⁰⁰ Lütfi Oğuzcan, “Mitingden Notlar”, *Türk'e Doğru*, sayı: 27, Şubat 1948, s. 3.

ancak tarla satmayız, portakal satarız ancak bahçe satmayız, maden satarız ancak maden kuyusu satmayız, su veririz ancak “Boğaz” vermeyiz diyerek cevap vermiştir.⁵⁰¹

Türkçü dergilerde Sovyetler Birliği'nin spesifik olaylar dışında, genel bir bakış açısı sunmak maksadıyla da ele alındığı olmuştur. *Altın Işık*'ın 1. sayısında Nejdet Sançar, “demokrasilerdeki hürriyet prensibinden komünistler istifade etmeli mi, etmemeli mi?” diye sorarak başladığı yazısında, dünyanın iki kutuplu bir hâl aldığını söylemiş, bu mücadelede komünist Rusya'nın silah bakımından üstün olduğunu açıklamıştır. Bunun gerekçesi olarak ise; Rusların coğrafî olarak kendilerine bir kale yaptığını, bu kaleye kimsenin girmesi mümkün olmamakla beraber, bu kaleden diğer ülkelere daimî olarak asker gönderildiğini, bu askerlerin girdikleri ülkelerde beşinci kol propagandasında bulunduğunu söylemiştir. Sançar, “Ruslar silah bakımından üstün” derken, demokratik ülkelerdeki hürriyetlerden faydalanarak propaganda yapmalarını ancak kendi sınırları içerisinde kimseye göz açtırmamalarını kastetmiştir. Sançar, sorunun temelini iki tarafın hürriyet anlayışlarının farklılığından başladığını işaret etmiştir.⁵⁰²

Kızılalma'nın 2. sayısında Birleşmiş Milletler'de görüşülen bir mesele konu edilerek Sovyetlerin; ABD, Yunanistan ve Türkiye'nin savaş tahrikçiliği yaptığına dair ortaya attığı iddiaların BM tarafından reddedildiği haberi verilmiştir. Ayrıca Cumhuriyet'in 24. yılı sebebiyle bütün ülkeler tarafından Türkiye'ye tebrikler yağarken, Rusların böylesi bir günde dahi “terbiyesizlik” yaparak Türkiye'nin ve Türk idarecilerinin ABD sömürgesi altına girdiğini söylemeleri eleştirilmiştir. Daha sonra Moskova radyosunun Türk-Sovyet dostluğunu Türkiye'nin bozduğu ve bunun sebebinin savaş sırasında Almanlara duyulan sempati olduğu yönündeki söylemlerine tepki gösterilmiş, 23 Ağustos 1939 tarihli Rus-Alman Saldırmazlık Paktı hatırlatılmıştır. Yine Sovyetlerin; Türklerin dış politikasının “aldatmak” üzerine kurulu olduğu minvalindeki sözlerine cevap verilmiş, asıl aldatanın Ruslar olduğu, Rusların önce Almanya ile yakınlaştığı daha sonra ise İngiltere ve ABD ile ittifak kurduğu, Alman saldırısı altındayken Türkiye ile iyi geçinmeye çalıştığı, ABD ve İngiltere sayesinde Alman işgalinden kurtulduklarında ise Türkiye'ye karşı tavırlarının değiştiği söylenmiştir. Rusların, Türkiye'ye karşı bu yaklaşımlarının sebebi; eskiden beri var olan Türkiye üzerindeki emellerinden hiçbir zaman vazgeçemedikleri şeklinde izah edilmiş, 1925 yılında

---

⁵⁰¹ Arif Nihat Asya, “Boğazlar”, *Özleyiş*, sayı: 1, Ekim 1946, s. 10.

⁵⁰² Nejdet Sançar, “Demokrasilerde Komünistlerin Yeri”, *Altın Işık*, sayı: 1, 15 Ocak 1947, s. 6.

imzalanana dostluk antlaşmasının yenilenmemesi de Rusların bu emellerine bağlanmıştır.⁵⁰³

Türkçü dergiler bir yandan Sovyetlerin emperyalist dış politikasıyla ilgili yorumlarda bulunurken diğeryandan da Sovyetlerin iç durumunu halka izah etmiş, böylece halkın komünizmden çekinmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu doğrultudaki yazılardan biri *Özleyiş* dergisinin 4. sayısında mülteci Türklerden M. Bağrıyanıkoğlu imzasıyla neşredilmiştir. Yazıda Sovyetler Birliği, “Kızıl Cennet” olarak adlandırılarak ironi yapılmış, halkın arzusunun kesinlikle dikkate alınmadığı, özgürlüğe dair en küçük bir emare olmadığı, her şeyin sınırlandırıldığı, işçinin ve köylünün sefalet içinde yaşadığı, komünist rejimin inandığı şeylere yönelik en küçük muhalefette işin ölümekadar gittiği söylenmiştir. Yazar bu anlattıklarını şahit olduğu olaylarla birlikte örneklendirmiştir.⁵⁰⁴ Yine *Özleyiş* dergisi tarafından Rusların gestapo birliklerini andıran teşkilatlanması NKVD hakkında ABD’nin eski Moskova elçisi tarafından kaleme alınan bir yazının tercümesi verilmiştir. Bu yazıda; NKVD’nin işleyişi ve Sovyetler Birliği içerisinde kök salışı teferruatıyla açıklanmıştır.⁵⁰⁵

Türk’e Doğru’nun son sayısı olan Eylül 1948 tarihli 32. sayısında Lütfi Oğuzcan tarafından kaleme alınan yazıda; Abdülhamid devrinde kimi kelimelerin yasaklandığı, bu kelimelerin lügatlerden çıkarıldığı ve bu kelimelerin geçtiği yayınların ortadan kaldırıldığına değinildikten sonra asıl meseleye geçilmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye’de de bazı kelimelerin kullanılmasından çekinildiği söylenmiş, bir bakıma bu durum Abdülhamid dönemiyle özdeşleştirilmiştir. Oğuzcan bu hususla ilgili olarak; “Komünizm kelimesinin dile alınmasından çekinildiği, hatta kör Moskoftan bahsederken ‘Rusya’ bile diyemeyip ‘Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadı’ falan gibi çapraşık kelimeler kullanmak zorunda kaldığımız günleri hatırlıyorum” demiştir. Ardından bunun amacının “Moskof dayının” merhametini kazanmak olarak açıklamıştır. Oğuzcan akabinde bu tarz hareketlerin iki sonucu olduğunu belirtmiştir. İlk sonuç olarak; milletin komünizm tehlikesine karşı bilgisiz kaldığı ve Moskof propagandasının yayıldığı sayılmıştır. Bir Türk işçisine “niçin sen çalışasın da fabrikatör kazansın?” denildiği zaman işçinin bunu masum göreceği, fakat aynı işçiye

⁵⁰³ “Rus Hezayanlarına Cevap”, *Kızılçelma*, sayı: 2, 7 Kasım 1947, s. 2, 15.

⁵⁰⁴ M. Bağrıyanıkoğlu, “Bolşevikliğin İç Yüzü”, *Özleyiş*, sayı: 4, Ocak 1947, s. 9-11.

⁵⁰⁵ William C. Bullitt, “N.K.V.D.’nin Boyunduruğu Altında!” (çev: Zeki Sofuoğlu), *Özleyiş*, sayı: 2, Kasım 1946, s. 11-12.

komünizmin aile, evlat, namus, milliyet ve din bağlarını kökünden yıkmaya çalışan bir “sapıklık” olduğu anlatıldığı takdirde işçinin buna asla boyun eğmeyeceğini söylemiştir. İkinci sonucu ise; “Moskof dayıya yaranmak babında katlandığımız şaklabanlıklara gelince; bunun sonucunu hepimiz biliyoruz: Biz ‘eyvallah’ dedikçe dayı şımarı ve ‘Kars, Ardahan, Boğazlar’ diye sayıklar oldu” şeklinde açıklamıştır. Oğuzcan, Türk milletine komünizmin zararları kadar Moskof düşmanlığının ezeli ve ebediliğini de anlatmak gerektiğini söyleyerek yazısını noktalamıştır.⁵⁰⁶

Ele aldığımız son yazı Türkçülerin, Sovyetler Birliği’ne olan bakışının özeti niteliğinde olmuştur. Türkçüler, hükümetin dış politikasına zarar gelmemesi adına bazı şeyleri sineye çekmiş ve dile getirmemeye çalışmıştır. Savaş boyunca Sovyetlere güvenilmemesi gerektiğini düşünen Türkçüler, savaşın sonunda bir bakıma haklı çıkmışlardır. Türkçülerin, savaş sırasında Sovyetler Birliği ile ilgili yazılara yer vermemesinin nedenleri; hükümetin dikkatini savaştan başka bir yöne dağıtmamak, hükümetin dış politikasına zarar vermemek, savaşın taraflarının eline bu tarz yazılarla koz vermemek, zaten çok zor şartlar altında çıkarılan dergilerinin kapanmasını önlemek şeklinde açıklanabilmektedir. Bununla birlikte savaş sonrası dönemde Sovyetlere karşı açık şekilde yazılar kaleme alınabilmesi, dış Türklere meselesinin de daha rahat ve daha sık ele alınabilmesini sağlamıştır.

3.2.2.2. Dış Türklere Yaklaşım

Türkçü dergilerin, İnönü dönemi boyunca en çok ele aldıkları meselelerden biri “Türk Dünyası” olmuştur. Savaş sırasında, hükümet politikasına aykırı davranmamak amacıyla bu Türklerin sadece kültürel ve tarihî meseleleri ele alınırken, savaş sonrasında ise uğradıkları zulümler ele alınmaya başlanmış, zaman zaman da bu Türklere olan ilgisizliğinden dolayı hükümet eleştirilmiştir.

Özleyiş’in 1. sayısında “İnsan Hakları ve Hürriyet” başlıklı yazıda; en büyük zulümleri ve baskıları yapanların, en çok “hürriyet”, “adalet”, “hak” diye bağırınlar olduğu söylenerek Sovyetler Birliği hedef alınmış, Sovyetlerin tahakküm altına aldığı milletlerin bir çıkar yol aradığı söylenmiştir. Rusların, Özerk Kırım Cumhuriyeti’ni âdeti bir ticarî şirketmiş gibi lağvetmesi ve bunu açıkça haber ajanslarında dile getirmesi “Orta Çağ’ı aşan bir dehşet ve istibdat” olarak adlandırılmıştır. Balkanlardaki

⁵⁰⁶ Lütfi Oğuzcan, “Komünizme ve Moskof Düşmanlığına Dair”, *Türk’e Doğru*, sayı: 32, Eylül 1948, s. 3.

ve Fransa'daki komünistlerin de Sovyetler Birliği'ne yaranmak amacıyla Avrupa'daki Türklere çeşitli zulümler yaptıkları belirtildikten sonra Lenin'in 1917'de Rusya ve Şark Müslümanlarına hitaben söylediği nutka yer verilmiştir. Akabinde Rusların, hürriyet vaat eden bu nutkun tam tersi istikamette ilerlediği, Azerbaycan, Türkistan, Başkurdistan gibi bölgelerin bunu acı bir şekilde tecrübe ettiği ve Rus hürriyetinin ancak “zincirli hürriyet” olduğu söylenmiştir. Rusların, bu kadar zulümle yetinmeyip 60-70 milyonluk perişan Türklüğün son kalesi olan Türkiye'ye de göz diktiği ve Türkiye'den bu doğrultuda çeşitli taleplerde bulunduğu söylenerek, Türkiye'deki komünist destekçilerine ağır eleştirilerde bulunulmuştur. “Türklüğün son müstakil yurdu üzerine kızıl bir kâbus gibi çökmek isteyen emperyalistlere” hitaben Mustafa Kemal Atatürk'ün, vatanı ve cumhuriyeti gençlere emanet ettiği sözlerine yer verilmiştir.⁵⁰⁷

Türkeli'nin Ocak 1946 tarihli 1. sayısında ise Azerbaycan Türkleri ele alınmıştır. Mehmet Sadık Aran tarafından kaleme alınan yazıda; Azerbaycan Türklerinin “kızıl Rusya fesadı” ile “İran'ın kara Farslık ihtirası” arasındaki “bencil” çarpışmada ezildiği belirtilmiştir. 1941'de İngiliz-Rus-İran antlaşması neticesinde Kızıl Ordu'nun Tebriz'e girip 700 milliyetçi Azerbaycan Türkü'nü katlettiği, birçok yerlerde de yağma hareketlerinde bulunduğu ve Ruslara Tebriz kapılarının İran hükümeti tarafından açıldığı hatırlatılmıştır. Akabinde, İran'ın Azerbaycan Türklerine karşı düşmanca bir tavır aldığı, bunun sebebinin Azerbaycan Türklerini asimile edememeleri olduğu söylenmiş, Türkiye'deki gazetelerin İran'ın Azerbaycan'ı işgalini olumlu karşılamasına tepki gösterilmiştir.⁵⁰⁸ Aynı derginin 3. sayısında ise; “renklerini içtiği kandan alanların” zulmü altında bulunan Kırım Türkleri ele alınmıştır. Kırım Türklerinin uzun yıllar boyunca Osmanlı'yla beraber hareket ettiği, bugünse tek dayanaklarının Türklükleri olduğu hatırlatılmıştır. Kırımlıların; komünistliği en yakından tecrübe ettikleri, dünyanın en antikomünist topluluğunu oluşturdukları ve aynı zamanda soydaşımız oldukları söylendikten sonra Türkiye'de muhacir statüsünde değerlendirilmedikleri için iskân haklarından mahrum kaldıkları, dertleriyle alakadar olunmadığı ve perişan hallerine göz yumulduğu belirtilmiş, bunun sorumlusu olarak hükümet gösterilmiştir.⁵⁰⁹

⁵⁰⁷ Özleyiş, “İnsan Hakları ve Hürriyet”, *Özleyiş*, sayı: 1, Ekim 1946, s. 11, 19-20.

⁵⁰⁸ Mehmet Sadık Aran, “Azerbaycan Faciası”, *Türkeli*, sayı: 1, Ocak 1946, s. 3, 16.

⁵⁰⁹ İsmail Noyan, “Kırımlıların Dinmeyen Hasreti: Türklük”, *Türkeli*, sayı: 3, Mart 1947, s. 15-16.

Türkelî'nin 4. sayısında ise hem Azerbaycan Türkleriyle hem de Kırım Türkleriyle ilgili yazılar yer almıştır. Azerbaycan Türkleri ile ilgili olan yazıda Mehmet Sadık Aran, demokrasiyi sağlamak düsturuyla hareket eden ABD'den Azerbaycan Türklerini de dikkate almasını istemiştir. Azerbaycan'ın Ruslar tarafından işgaline itiraz eden, böylelikle Rusların Orta Doğu'ya ve hatta Basra Körfezi'ne inmesini engelleyen ABD'nin meseleye müdahil olması talep edilmiştir. Aran, Rusların kıvıllık ihtirası gibi İranlıların da Farslık ihtirası olduğunu, ABD'nin demokratik Yunanistan'ı bile “yeteri kadar demokratik” olmadığı yönünde eleştirirken feodal bir zihniyete sahip İran'a ses etmediğini, Azerbaycan Türklerinin Rusların kızıl kılıcından kurtarılıp İranlıların çift başlı kılıcının önüne atıldığını söylemiştir. İran'ın “zulümlerinden” biri olarak; beş saat içerisinde Azerbaycan Türkü 36 subay ve sivilin yargılanarak idam edildiği söylenmiş, Nürnberg Mahkemelerinde savaş suçlusu 10 Nazi'nin 8 ayda yargılanabildiği hatırlatılmış ve ironi yapılarak ABD'li yargıçların İranlı yargıçlardan ders alması tavsiye edilmiştir.⁵¹⁰ Kırımla ilgili yazıda ise; Bolşeviklerin başa geçtikten sonra Kırım'ı “Halk Cumhuriyeti” yaptığının büyük bir sevinçle karşılandığı anlatıldıktan sonra bu sevincin kısa sürdüğü, komünistlerin bir süre sonra Kırım'ı yeniden işgal ederek, erkek-kadın, yetişkin-çocuk, genç-yaşlı demeden zulümler yaptıkları söylenmiş, Kırım'ın hürriyetine kavuşması temenni edilmiştir.⁵¹¹

Altın Işık dergisinin 2. sayısında Muharrem Ergin, Türklük için en büyük tehlike olan Sovyetler Birliği'ne karşı ancak büyük bir orduyla karşı koyulabileceğini, bunun için de yüksek bir nüfusa sahip olunması gerektiğini söylemiş, nüfusun yetersiz olması sebebiyle Türkiye dışındaki Türklerin de bu programa dahil edilmesinin gerekliliğini ifade etmiştir. Dış Türklerin, dış politikanın meselesi olmadığı bilhassa hiç olmadığı kadar iç politikanın bir meselesi olduğu vurgulanmış, Almanya'daki ve İtalya'daki esir kamplarında tutulan ve “boğazlanmaları” için Rusya'ya teslim edilen 100 binden fazla Türk'ün hükümet nezdinde girişimlerde bulunulması halinde kurtarılacakken, bu olaya karşı hükümetin ilgisiz kalmasından şikayet edilmiştir. Bunun dışında en iyi savunmanın saldırı olduğu ilkesinden yola çıkarak, Gürcülerin “Türk Ardahan” ve Türk Kars'ı istediği, şu hâlde Türkiye'nin de “Türk Azerbaycan”, “Türk Kafkasya”, “Türk Orta Asya” ve “Türk Kırım” ile ilgili taleplerde bulunması, “baldırı çıplak Arap”ın “Türk Hatay”ı istediği, buna karşın Türkiye'nin de “Türk Halep”le ilgili istekte

⁵¹⁰ “Mehmet Sadık Aran, “İran'da Vahşet Devam Ediyor”, *Türkelî*, sayı: 4, Nisan 1947, s. 3, 20.

⁵¹¹ İsmail Noyan, “Kırım Faciasından Bir Safha”, *Türkelî*, sayı: 4, Nisan 1947, s. 16-18.

bulunması gerektiği söylenmiştir. “Neden eğreti olarak İtalyanlara bırakılan burnumuzun dibindeki adalar Yunanistan’a verilsin” sorusu sorulmuş, Yunanistan’ın hem “Türk kestiği” hem de aleyhimize neşriyatta bulunduğu hatırlatılmıştır. Ergin, bugün Güney Azerbaycan’ı talep etmiyoruz diye yarın İran’ın toprak talebinde bulunabileceğini söyleyerek bu konu hakkındaki endişelerini dile getirmiş, hükümetin artık pasif bir politika takip etmemesini üstü kapalı bir şekilde ifade etmiştir.⁵¹²

Altın Işık dergisinin 25 Mayıs 1947 tarihli 5. sayısında ise “Esir Kamplarından Bir Mektup” başlığı altında Almanya’da bulunan ve asıl mesleği gazetecilik ve öğretmenlik olan bir Türk’ün mektubuna yer verilmiştir. Mektupta; Almanya’daki esir Türklerin kanun dışı kabul edildiğini, bu sebeple kölelerin bile bir hukuku varken kendilerinin hiçbir hukuka ve kanuna tâbi olamadıklarını, bu sebeple de hiçbir kanun tarafından korunmadıklarını belirtmiştir. Yaşanılan açlığı ve sefaleti anlattıktan sonra bir Rus’la karşılaştığını, bu Rus’un Türkiye’de yaşayan bir tanıdığı sayesinde bütün ailesiyle beraber Türkiye’ye giriş izni aldığını, kendilerine ise Türkiye tarafından sahip çıkılmadığını söylemiştir. Türkiye’de her daim 18 milyon kardeşi olmasıyla övünen bir Türkçü olduğunu belirttikten sonra “18 milyon Türk kardeşim olacağına bir tek Rus’u tanımanın daha hayırlı olacağını gördüm” siteminde bulunmuştur. Yaşadıkları şeylerin ve Türk dünyasının buna kayıtsız kalmasının dünya tarihinde bir “kara damga” olacağını söylemiş ve mektubunu sonlandırmıştır. Bahsi geçen mektubun tamamı verildikten sonra; “Esir kamplarında son dakikalarını yaşayan Türk kardeşlerimize - müstakil bir devlet ve hür bir millet olarak- yardım etmemize mâni olan sebep, o şahısların Türklükleri ise; mesul makamlarımıza, onların da lâakal Yunan felâketzedeleri kadar insanlık sıfat ve vasfını taşıdıklarını hatırlatmak icabediyor” yorumunda bulunulmuştur.⁵¹³ Yine *Altın Işık*’ın 6. sayısında “Biçare Akılsız Arap” başlığı altında Halep savcısının İskenderun’dan Halep’e pasaportsuz geçen bir kişinin cezalandırılmamasını istediği zira İskenderun’u Suriye toprağı saydığı haberi verilmiştir. Daha sonra asıl suçun bu Arap’ta değil, biz Türklerde olduğu, “efendi değiştirmekten henüz kurtulan” bir ülkenin bile toprak iddiasında bulunurken Türkiye’nin Halep’le ilgili bir iddia ortaya atmaması eleştirilmiştir.⁵¹⁴

⁵¹² Muharrem Ergin, “Davamız”, *Altın Işık*, sayı: 2, 15 Şubat 1947, s. 4-6, 19.

⁵¹³ “Esir Kamplarından Bir Mektup”, *Altın Işık*, sayı: 5, 25 Mayıs 1947, s. 2.

⁵¹⁴ “Biçare Akılsız Arap”, *Altın Işık*, sayı: 6, 25 Haziran 1947, s. 18.

Kür Şad dergisinin 2. sayısında Bulgaristan Türklerinin sorunları işlenmiştir. Buradaki Türklerin büyük bir zulme maruz kaldığı, kendilerine iş verilmediği, verildiği takdirde bu işlerin çöpçülük veya hamallık olduğu, Türkçenin unutturulmaya çalışıldığı, Türkçe neşriyata sınırlamalar getirildiği, komünistlerin propaganda yayınlarının okutulduğu, Türklerin askere alınmamakla birlikte askerlik yerine yol ve asfalt yapım çalışmalarında çalıştırıldığı, bu çalıştırılanların çorba adı altında biraz su ve fasulye verilerek 12 saat işe koşulduğu söylenmiştir. Recep Peker'in bir konuşmasında dış Türklerin hürriyetlerine kavuşmasını temenni etmesi hakkında; "Peker, bağdaş kurarak Allah'a yalvarıp zengin olmak isteyenlerden farksız görünüyor" denilmiş, "Türk kardeşlerimiz büyük acılar yaşarken dua etmekle mi iktifa edeceğiz?" diye sorularak yazı noktalanmıştır.⁵¹⁵

Kızılelma dergisinin 5. sayısında Başbakan Hasan Saka'ya hitaben bir açık mektup kaleme alınmış, akabinde de Avrupa'daki Türklerin sıkıntılarını anlatan bir yazı neşredilmiştir. Hangi duyguyla, üslupla yazıldığını ve yöneltilen eleştirileri göstermek bakımından mektubun tamamını vermek yerinde olacaktır:

"Birçok vatandaşlarımızın yalınayak, yırtık kıyafetler ve perişan tavırlarla sürüklenip gittiği, mağara devrine uygun kulübelerde ömür çürüttüğü, sefalet ve cehalet içinde kıvrandığı, dondurucu ayazlarda tiril tiril titrediği kış aylarında, ihtişam ve lüksün buğuladığı salonlarda maroken koltuklara gömülüp sigara püfurdeten; halkımızın büyük bir kısmının tarlalarda kızgın güneş altında ter döktüğü ve sıtma nöbetleri içinde yerlere yuvarlandığı yaz aylarında ise sayfiyelerin serin gölgeliklerinde şezlonglara serilip buzlu meze ve içkilerle keyif çatan, ara sıra gösteriş ve riya aktörlüğüyle kadeh kaldırarak vatan ve milletten, fedakarlıktan, hamiyetten, milliyetçilik ve insanîyetçilikten dem vuran, samimiyezsizlik ve istismar şampiyonlarının sayısı, maalesef, az değildir. Bu dünyayı bir tiyatro binası tanıyıp Türkiye'yi şahsi menfaat ve ihtiraslarını doyuran bir sahne haline getirerek, adice hazırlanmış senaryolarda artistik kabiliyet gösterenlerin az olmadığını da biliyoruz. Artık bu memlekette kuru lâftan, palavra nutuklardan, şarlattanlık ve gösterişten bıkmıştır. Milletçe arzu edilen şey: tatbikat, açık ve vazıh iş, samimi ve başarılı faaliyettir, Halk idaresinin, halk hakimiyetinin ve hürriyetin gelişmesiyle murakabenin tezahür ve teessüs edeceğinden ümitvarız. Avrupa kamplarındaki mülteci Türkler meselesini bu bakımdan mütalâa eden

---

⁵¹⁵ Ömer Ulusçutürk, "Moskof Bulgaryasında Kızıl Facia", *Kür Şad*, sayı: 2, Mayıs 1947, s. 2, 15.

dergimiz, göz önüne alınıp gerçekleştirilmesi dileğiyle şu hazin ve üzücü mektubu esefle yayınlar”.

Bu mektubun ardından; Avrupa’daki Türklerin “komünizmin kanlı çizmesi altında ezildikleri”, katledildikleri, açlığa ve sefalete maruz bırakıldıkları, müstebit bir rejimin altında esir edildikleri söylenmiştir. Avrupa’daki ve dünyanın diğer yerlerindeki Türklerin, Türkiye’yi bir ülke değil, “Türk’ün kıblegâhı” olarak gördükleri belirtildikten sonra hükümetin birkaç ay önce Avrupa’ya esir Türklerle ilgili olarak gönderdiği heyetin başında bulunan Doktor Cevdet Bey’in Avrupa’daki Türklere vaatlerde bulunduğu hatırlatılmış, buna yönelik çalışmaların oldukça ağır işlemeden şikayet edilmiştir. Çalışmaların hızlandırılması ve bir an önce neticelendirilmesi talep edilmiş, aksi takdirde kışın yaklaştığını ve bu işin kıştan önce neticelendirilememesi halinde birçok Türk’ün açlıktan, soğuktan ve hastalıktan kırılacakları uyarısında bulunulmuştur.⁵¹⁶

Davran dergisinin 30 Haziran 1948 tarihli 6. sayısında bir Bulgar çetesinin sınırları aşarak bir Türk köyüne saldırması ve buna bağlı olarak dış Türkler meselesi ele alınmıştır. Türkiye’nin dışında 40-50 milyon civarında bir Türk nüfusu olduğu belirtildikten sonra bunların birçoğunun “Moskof çizmesi altında inlediği”, Yunanistan’da, İtalya’da, Yugoslavya’da imha edildiği ve “Afrika yamyamlarından daha vahşi olan” Bulgarların da katliam ve tecavüzlerine maruz kaldığı söylenmiş, Türkiye’nin ise bunların hepsini izlediği, izledikçe de sayılan bu devletlerin daha da cesaretlendikleri yorumu yapılmıştır. Bu bilgiler verildikten sonra hükümete; “*Bunlara hangi sebepten sükutla mukabele ediyoruz?*”, “*Katledilen Türk kardaşlarımızın intikamını almaktan aciz miyiz?*”, “*Onlara yardım eli uzatamayacak kadar adileştik mi?*” soruları yöneltilmiş, Türk dünyasının mahvolduğu, sıranın Türkiye’ye geldiği, olaylara artık şiddetle mukabele edilmesi gerektiği aksi takdirde Atamızın kemiklerinin sızlayacağı söylenmiştir. “Ey alakalı makamları işgal eden beyler!” hitabıyla hükümet yetkililerine “lakayt kalışınızı havsalamız almıyor” denilmiş, bu ilgisizliğin ülkemizin geleceğine mâl olabileceği uyarısında bulunulmuştur.⁵¹⁷

Yeni Bozkurt’un Temmuz 1948 tarihli 7. sayısında ise Türk dış politikasına yönelik genel bir eleştiride bulunulmuştur. Türkiye’de “devletin dış politikasına toz kondurmamak” prensibinin hakim olduğunu belirten yazar, bu prensibin bütün uyarılara

⁵¹⁶ Mehmet Altunbay, “Başbakana Açık Mektup”, *Kızılelma*, sayı: 5, 28 Kasım 1947, s. 12, 15.

⁵¹⁷ İ. S. Sarialp, “Bulgar Hâdisesi Münasebetiyle”, *Davran*, sayı: 6, 30 Haziran 1948, s. 12.

rağmen dost geçinilmesi mümkün olmayan Sovyetler Birliği'ne karşı dahi tatbik edildiği söylenmiştir. Devlet adamlarının “büyük komşumuz” ve “büyük dostumuz” şeklinde nitelendirdiği Sovyetler Birliği'nin dış Türklere ve Türkiye'ye karşı daima saldırgan bir tutum takındığı, hatta dostken dahi Türkiye'yi bir suikast sahnesi yapmaktan hicap duymadığı hatırlatılmıştır. Hal böyleyken, bu hususta hükümeti uyarmaya çalışan Türkçülerin her daim “modası çoktan geçmiş birtakım basma kalıp mazeretlerle” susturulduğu, bugün dahi Balkanlarda Türklere karşı yapılan mezalimin nazik bir iki protestoyla geçirtilirken, Türk gençliğinin buna tepki göstermek için tertiplelediği mitinglerin engellenmesinden şikayet edilmiştir. Dış siyasetin “*sessiz ve münakaşasız*” yürütülmesinin doğru yol olup olmadığı sorulduktan sonra en azından Türkçülerin dış meselelerle ilgili fikirlerinin serbest bırakılması, “siyaset mahiyeti icabı birçok hususlarda kör ve sağır kalan” devletin, aynı kör ve sağırlığı Türkçülerden beklememesi talep edilmiştir.⁵¹⁸

Savaş zamanında Avrupa'da esir alınan Türklerden, Balkan Türklerine; Halep'teki Türklerden, Kırım Türklerine kadar dünyadaki bütün Türkler, Türkçü dergiler tarafından ele alınmıştır. Türkçü dergilerin bu husustaki talepleri; zulüm gören bu Türk topluluklarının Türkiye'ye getirilmesi veya zulmeden devletlere karşı hükümet nezdinde girişimlerde bulunulması olmuştur. Türkçülerin talepleri kimi zaman şiddet kullanılmasına kadar varmış, dış Türklere birlik olarak ordu teşkil edilmesi dahi önerilmiştir. Türkçülerin bu talepleri Sovyetler Birliği'ni ve komünizmi hedef aldığı için hükümet tarafından tepki çekmemiştir. Bununla birlikte hükümet, savaş sonrasında da savaş sırasındaki politikasını sürdürmüş, ABD'ye yakınlaşmakla beraber Sovyetler Birliği'yle sıcak çatışmayı göze alamamış, bu nedenle dış Türklere karşı çoğu zaman ilgisiz kalmıştır. Türkçüler ise bu ilgisizliği ve çekingenliği hedef alan eleştirilerde bulunmuşlar, haddinden fazla pasif kalındığından sıklıkla şikayet etmişlerdir.

3.2.2.3. Türkçü Dergilerde Savaş Sonrasında Diğer Dış Politika Meseleleri

Türkçüler, iç politikada olduğu gibi dış politikada da eleştirilerini komünizm ve bunun temsilcisi olan Sovyetler Birliği üzerinden yapmışlardır. Belirledikleri bu temel ilke çerçevesinde yazılar kaleme almış, dünyadaki diğer gelişmelerle ilgili yazılara

---

⁵¹⁸ M. A. Çulcuoğlu, “Milliyetçi Gözü ile Dış Politika”, *Yeni Bozkurt*, sayı: 7, Temmuz 1948, s. 3, 15.

dergilerinde nadiren yer vermişlerdir. Nadiren ele aldıkları bu gelişmelerden biri ABD'nin komünizmle mücadelesi, diğeri ise Çekoslovakya Darbesi olmuştur.

Bucak dergisinin Mart-Mayıs 1946 tarihli 12. sayısında Missouri zırhlısının Akdeniz ve Türkiye'yi ziyaret etmesi üzerine ABD'deki Slavların bunu Sovyetler Birliği aleyhinde bir gelişme olduğunu düşünmeleri ve durumu protesto etmeleri değerlendirilmiştir. ABD'de yaşayan bu Slavların, Avrupa ve Asya'daki ırktaşlarını korumak amacıyla bu yolu tuttukları belirtildikten sonra ironik bir şekilde bu Slavların “ırkçı, mürteci faşistler” olduğu söylenmiştir. Burada kastedilen, Türk basınından birçok ismin “Turancılık” aleyhinde yazılar yazması olmuştur. Yazı; “Bu alçakları bir yazı bombardımanına tutmak gerekmez mi? Haydi Serteller hapiste oldukları için ses çıkaramıyorlar diyelim! Fakat sen, ey üstat Falih Rıfkı Atay! Sen de mi hapistesin?” cümlesiyle sona ermiştir.⁵¹⁹

Kızilelma'nın 1. sayısında Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanin* gazetesindeki bir yazısına yer verilmiştir. Bu yazıda; ABD'nin bütün dünyayı felakete sürükleyecek olan komünizm tehdidinin büyüklüğünü fark ettiği ve bu tehlikenin karşısına dikildiği belirtilmiştir. Rusların, ABD'nin güneyindeki faaliyetlerinin ortaya çıkarıldığı, II. Dünya Savaşı sırasında Hitler'in de Güney Amerika'ya yöneldiği ve “kıızıl Hitlerciler”in de aynı yöntemle ABD'nin kalbine sokulmak istediği söylenmiştir. Türkiye ile ABD ilişkilerinin olumlu seyrettiği, bu durumun Moskova'nın ve “Moskof ajanları”nın uykusunu kaçırdığı, zira komünizme karşı en büyük mücadeleyi veren iki hükümetin yakınlaşmasının doğal olarak hoşlarına gitmediği, bu sebeple de ABD'yi emperyalizmle suçladıkları söylenerek dünyadaki tek emperyalizm, “Moskof ve Bolşevik” emperyalizmi denilmiştir.⁵²⁰

Kalem'in 6. sayısında Zeki Sofuoğlu, ABD'nin komünizmle olan mücadelesiyle ilgili bir yazıya yer vermiştir. Sofuoğlu, “Türkiye’de komünist tehlikesi yok”, “komünizm Türkiye’de yayılamaz” gibi Türk milletinin tehlikeye karşı rehavete katılmasına neden olacak sözleri sarf edenlere tepki göstermiştir. II. Dünya Savaşı'nın çıkmasının en büyük nedenlerinden birini Hitler'in zamanında durdurulmamış olmasıyla açıklayan Sofuoğlu, komünist Sovyetler Birliği'nin de durdurulmadığı takdirde III. Dünya Savaşı'na yol açacağını söylemiştir. Savaş sonrasındaki toplumsal, siyasi ve ekonomik boşluktan faydalanan Sovyetlerin, Kominform vasıtasıyla birçok ülkede büyük paralar

⁵¹⁹ “Amerikadaki İslavların Protestosu!”, *Bucak*, sayı: 12, Mart-Mayıs 1946, s. 10.

⁵²⁰ “Haftanın Aynası”, *Kızilelma*, sayı: 1, 31 Ekim 1947, s. 2.

harcayarak grevler tertip ettiğine ve böylece bu ülkelerde toplumsal hayatı karıştırmak istediğine dikkat çekilmiştir. ABD'nin bu tehlikeyi fark ettiği ve buna karşı önlemler aldığı söylendikten sonra bu önlemlerin neler olduğu sıralanmıştır. Buna göre; ABD'nin ilk işinin bir tahkikat kurulu kurarak maarif, sanat ve ilim dünyasından, mülkî ve askerî teşkilattan komünistleri tespit ettiği, bu tespitler neticesinde 10 bin kişiye yakın komünist tasfiye ettiği bilgisi verilmiş, ABD'lilerin "ilme ve sanata karışılmaz safatasını" umursamadığı ve tahkikattan Hollywood'ın en tanınmış artistlerinin bile nasibini aldığı söylenmiştir. İkinci önlem olarak; komünizme karşı ABD meclislerinde özel kanunlar çıkarılması ve bu hususta polise geniş yetkiler verilmesi gösterilmiştir. Üçüncü önlemin; ABD'nin eski Moskova Büyükelçisi William Bullit'in idare ettiği bir kurs açılarak komünizmle mücadele hususunda eğitimler verilmesi, dördüncü önlemin ise; dünyayı ve savaş sonu Avrupa'sını komünistlerden korumak amacıyla milyonlarca dolarlık bir program olan Marshall Planı'nın düşünülmesi olduğu söylenmiştir. Bu bilgiler verildikten sonra ABD ile Türkiye kıyaslaması yapılmıştır. Türkiye'nin; eğitim, sanayi, teknoloji, ekonomi, refah, askerî güç ve siyasî terbiye bakımından ABD'den bir hayli geri olduğu ifade edilmiş, dünyanın en güçlü devleti olan ABD'nin Sovyetlere karşı tedbir alırken, Türkiye'nin neye güvenerek bu kadar tedbirsiz davrandığı anlamlandırılmamıştır. Son olarak da hükümete komünizmle mücadele hususunda ABD'nin örnek alınması tavsiye edilmiştir.⁵²¹

Türkçülerin dikkatini çeken bir diğer dış gelişmenin Çekoslovakya olduğu belirtilmişti. *Kızılelma*'nın 1. sayısında Mehmet Sadık Aran tarafından kaleme alınan yazıda; Çarlık Rusyası'ndan başlayarak Rusların Panslavizm politikası incelenmiş, Bolşeviklerin 1917'de iktidara geçtikten sonra bu politikadan vazgeçmiş gibi göründükleri ancak kısa sürede bu politikaya geri döndükleri hatırlatılmıştır. Avrupalıların, başlangıçta mesafeli durdukları Sovyetler Birliği ile sonraki süreçte yakınlaştığı ve Sovyetler Birliği'ni besleyip güçlendirdiği, 1917'den itibaren Rusya'daki Türklerin bütün dünyayı bu "kızıl tehdit" karşısında uyarmasına rağmen sözünü dinlemediği belirtilmiştir. Sovyetlerin; Kafkasya, Kırım ve Türkistan'daki faaliyetlerinin engellenmediği ancak II. Dünya Savaşı sırasında Baltık devletlerini işgal etmesi üzerine tehlikenin farkına varıldığı söylenmiştir. Sovyetlerin, yeni hedefinin daha önce de destekledikleri Çekoslovakya ve

---

⁵²¹ Zeki Sofuoğlu, "Amerika Komünizmle Nasıl Mücadele Ediyor? Biz Ne Yapıyoruz?", *Kalem*, sayı: 6, Şubat 1949, s. 8-9, 12-13.

Polonya olduğu öngörüsünde bulunulmuş, kurulacak büyük Slav ittifakının hedefinin doğrudan Türkiye olacağı endişesi paylaşılmıştır.⁵²²

Kızılma'nın 2 Nisan 1948 tarihli 15. sayısında ise; Çekoslovakya'daki darbeye değinilmiş, Rusların Çekoslovakya ile yetineceği düşünülürken Finlere de nota verdiği haberi paylaşılmıştır. Sıranın İsveç ve Norveç'e geldiği belirtildikten sonra İtalya ve Fransa'da da komünistler tarafından darbe hazırlıkları yapıldığı söylenmiştir. Akabinde Sovyetler Birliği'nin yönteminin önce ülkelerin içlerini fethetmek olduğu vurgulanarak Türkiye'nin her zamankinden daha uyanık olması gerektiğinin altı çizilmiştir.⁵²³ *Yeni Bozkurt*'un 3. sayısında da Çekoslovakya'daki darbe ele alınmıştır. Masaryk, Beneş ve Çek milli uyanışıyla ilgili tarihî bilgiler hatırlatılmış, yeni Çekoslovakya'nın "büyük ağabey" olarak gördükleri Sovyetler Birliği ile iyi ilişkileri ortaya koyulmuştur. Daha sonra Çekoslovakya'nın Alman işgaline uğradığı sırada Sovyetler Birliği'nin buna tepki vermediğine dikkat çekilmiş, savaş boyunca işgal altında kalan Çekoslovakya'nın savaştan sonra yeniden istiklâline kavuşarak Sovyetler Birliği'yle ilişkilerine devam ettiği belirtilmiştir. İlerleyen süreçte ise Masaryk'ın dışişleri bakanı olan oğlunun öldürüldüğü ve Sovyetler Birliği tarafından milliyetçi sosyalistlerin ezilerek azınlık komünistlerin zorla başa geçirildiği söylenmiş, Rusların "Slav kardeşliğinin" de bir aldatmaca olduğu ve "kardeş kanına girecek kadar yamyam oldukları" yorumunda bulunulmuştur.⁵²⁴

Yazılarında görüleceği üzere Türkçülerin dış politika fikirleri, anti-komünizm ve Rus karşıtlığı üzerine şekillenmiştir. Türkçüler, ABD'nin anti-komünist faaliyetlerini yakından takip etmişler, takdirle karşılaşmışlar ve aynı önlemlerin Türkiye'de de alınmasını talep etmişlerdir. Çekoslovakya konusuna gelince, Türkçülerin darbeden önce bu ülkedeki gelişmeleri dikkatli bir şekilde izlemeye başladıkları görülmektedir. Her ne kadar buradaki tehlikeyi önceden fark etmiş olsalar da Çekoslovakya Darbesi'nin Türkçülerini oldukça etkilediği anlaşılmaktadır. Zira Türkçülerin her zaman dile getirdikleri; Sovyetler Birliği'nin ele geçirmeyi hedeflediği ülkeleri içerideki işbirlikçileri ile kontrol altına aldığı görüşü Avrupa'nın orta yerinde vücut bulmuştur. Türkçüler, olayın sıcaklığının etkisiyle içerideki komünistlerin temizlenmesi hususunda hükümete yönelik baskılarını ve eleştirilerini sertleştirmişlerdir. Bu gelişmenin etkisiyle

⁵²² Mehmet Sadık Aran, "Kızıl Slavlık Tehlikesi", *Kızılma*, sayı: 1, 31 Ekim 1947, s. 5-6.

⁵²³ Milliyetçi, "Gözümüzü Açalım", *Kızılma*, sayı: 15, 2 Nisan 1948, s. 2.

⁵²⁴ Cezmi Türk, "Yamyam", *Yeni Bozkurt*, sayı: 3, Nisan 1948, s. 3, 11.

dergilerde, “Müsamahasız Bir Komünist Tasfiyesi İstiyoruz”, “Türkiye’de Komünizm Yoktur Diyebilmek İçin Gafil veya Hain Olmak Lazımdır” gibisinden sert başlıkların ve söylemlerin arttığı görülmektedir.

SONUÇ

Türkçülük fikri 19. yüzyıldan itibaren Türk aydınları arasında hızla yayılmaya başlamış, fikrin bu dönemdeki gelişimi daha çok ilmi sahada olmuştur. Osmanlı öncesi ve İslam öncesi Türk kültürü, tarihi ve diliyle ilgili çalışmalar yapılmış, Türkistan'da yaşayan Türklere de ilgi duyulmaya başlanmıştır. Yaşanan bu gelişmede Rusya'dan Osmanlı'ya iltica eden Türk aydınlarının büyük etkisi olmuştur. Türkçüler bu süreçte; imparatorluk içerisinde âdeta bir kenara itilmiş olan Türk milletine, tarihini ve dilini öğretmek bir milli şuur uyandırmaya çalışmışlardır. İstibdat döneminin sona ermesi ve Meşrutiyet'in yeniden ilanı ile birlikte Türkçü fikirler daha serbest bir şekilde dergi ve gazetelerde kendisine yer bulmaya başlamıştır. Osmanlı dönemindeki Türk aydınları, çıkardıkları dergileri bir akademi olarak görmüş ve bu doğrultuda birçok alanda çalışmalarını bu dergilerde neşretmişlerdir. I. Dünya Savaşı sırasında dahi çeşitli dergiler çıkarmaya devam ederek imparatorluğun ve Türklüğün kurtuluş yollarını aramış, bir "Türk aydınlanması" amacıyla hareket etmişlerdir.

I. Dünya Savaşı kaybedilip Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra bir avuç subay, Anadolu'da yaşayan Türk milletiyle omuz omuza verip Millî Mücadele'yi başlatmış ve bu mücadeleden zaferle ayrılarak Türk ulusu üzerine inşa edilmiş yeni bir devlet kurmuşlardır. Yeni devletin rejimi ilan edildikten sonra devletin aslî unsuru olan Türklerin, Osmanlı döneminde kaybettiği özgüveni tekrar kazandırılmaya çalışılmış ve bu doğrultuda Türkçü saiklerle bilimsel çalışmalar başlatılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde ve onun teşvikleriyle yapılan bu çalışmalar, yeni devletin Türkçü ideolojisine büyük katkılar sağlamıştır. Atatürk döneminde Türkçülüğün resmî devlet ideolojisi olduğunu gören Türkçüler ise Osmanlı döneminde olduğu gibi münferit çalışmalardan ziyade bizzat devlet başkanıyla birlikte bilimsel çalışmalarını yürütmüşlerdir. Bu nedenle Atatürk döneminde, Osmanlı döneminde olduğu gibi çok sayıda Türkçü dergiye rastlanmamıştır.

Atatürk döneminde rastlanan nadir Türkçü dergilerden biri *Atsız Mecmua* olmuştur. Bu dergi, kapatılan Türk Ocakları'nın çıkardığı *Türk Yurdu* dergisinin yerini doldurmayı amaçlamıştır. Hâl böyleyken; "Türk Ocakları kapatılmamış olsaydı *Atsız Mecmua* her halükârda çıkar mıydı ve Nihal Atsız sahip olduğu şöhreti yine de yakalar mıydı?" sorusu akla gelmektedir. Bu sorunun kesin bir cevabı olmamakla birlikte; Hüseyin Nihal Atsız'ın sivri kalemiyle yazdığı yazılarının *Türk Yurdu*'nda neşredilemeyecek

olması ilerleyen süreçte böyle bir derginin çıkmasını muhtemel kılmaktadır. *Atsız Mecmua*, dönemin en çok uğraşılan ve önemsenen bilimsel çalışmalarından Türk Tarih Tezini tartışmaya açarak ve reddederek dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Bu noktadan sonra Atsız'ın şöhreti daima artmış, çıkardığı *Orhun* dergisinde kalemini daha da sivirtmiştir. Bu sefer de büyük emekler ve çalışmalarla hazırlanan dört ciltlik Tarih kitabını yeren Atsız, bu derginin de kapanmasına neden olmuştur. Bir bakıma Atsız'ın dergileri hükümet tarafından kapatıldıkça, Atsız'ın etrafında toplanmaya başlayan kalabalık artmıştır. Atsız'ın başını çektiği Türkçü dergiler, Atatürk döneminde sadece dönemin bilimsel çalışmalarına muhalefet etmişlerdir.

Atatürk'ün vefatıyla birlikte yeni Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmuştur. İnönü başa geçtiği sırada bütün dünyada büyük bir buhranın eşiğine gelinmiş, bu buhrandan Türkiye'nin de nasibini alacağı kesinleşmiştir. Bunun farkında olan İnönü gerekli tedbirleri almaya başlamıştır. Bu tedbirlerden biri de matbuatın sıkı denetimi olmuştur. Birbirlerine diş bilemiş olan devletlerin öfkesini Türkiye üzerine çekmek istemeyen İnönü, gerek Almanların başını çektiği revizyonist devletlerle gerekse İngilizlerin başını çektiği statükocu devletlerle iyi ilişkiler kurmaya çalışmış, matbuatta bu devletler aleyhine yazılar yayımlanmasını engelleme yoluna gitmiştir.

İnönü göreve geldikten kısa bir süre sonra Hatay meselesinin çözülmesiyle birlikte Türkçüler başta olmak üzere bütün kesimler bunu memnuniyetle karşılamış ve "İsmet Paşa"ya minnet duymuştur. Ancak bu minnet duygusu kısa süre sonra savaşın başlaması ve hükümet politikalarının şekillenmesiyle birlikte çok uzun sürmemiştir. Millî Eğitim Bakanlığı'na getirilen Hasan Âli Yücel'in politikalarının belirginleşmesi, Türkçü kesimde büyük bir rahatsızlık uyandırmıştır. İkinci kuşak Türkçüler olarak adlandırdığımız bu Türkçü grup; Turancılığı, ırkçılığı ve bunlara bağlı olarak militarizmi savunmuştur. Yücel'in yeni eğitim politikalarının "hümanizm" çerçevesinde şekillenmesi ve "milletim nev-i beşerdir vatanım ruy-i zemin"⁵²⁵ ilkesiyle hareket edilmesi, Yücel'in Türkçülerin dikkatini çekmesine sebep olmuştur. Bu doğrultuda Türkçülerin 1939-1945 yıllarında devam eden savaş süresince en çok ele aldıkları mesele eğitim olmuştur.

Türkçülerin savaş boyunca hükümete muhalefet etmekten kaçındıkları görülmüştür. Bunun en önemli sebebi yaklaşan savaş tehlikesi olmuştur. Savaş boyunca hükümetin

---

⁵²⁵ Milletim insanlıktır, vatanım yeryüzü.

aldığı kararlara riayet etmeye çalışan Türkçüler, hükümetin iç ve dış politikalarına ters düşmeyecek şekilde meseleleri ele almaya çalışmış ancak bunda tam anlamıyla başarılı olamamışlardır. Bu durum Türkçü dergilerin sürekli hükümet tarafından kapatılmasından anlaşılmaktadır. Savaş boyunca Türkçülerin en çok üzerinde durduğu meselenin eğitim olduğunu söylenmişti. Türkçüler, Atatürk döneminde olduğu gibi eleştirmekten kaçındıkları bütün meselelerin acısını bu dönemde de eğitimden çıkarmışlardır.

Hasan Âli Yücel'in takip ettiği politikalar ve gelişen olaylar, Osmanlı döneminden itibaren tehdit olarak gördükleri Rusya ve komünizm meselesini Türkçülere hatırlatmıştır. Savaşın her geçen günü Türkçülerin, Yücel'e yönelik muhalefeti sertleşmiş, bu süreç sonunda mesele Irkçılık-Turancılık davalarını başlatacak kadar büyümüştür. Dış politikayla ilgili yorumlardan kaçınan, iç politikayı hiçbir şekilde ele almayan, muhalefetlerini sadece Hasan Âli Yücel ve eğitim politikaları üzerinde toplayan Türkçüler, hükümet darbesi planlamakla ve vatana ihanetle suçlanmıştır. Bu davanın Türkçüler üzerinde büyük bir travma yarattığı ileriki süreçlerde birçok kez görülmüştür.

Türkçülerin savaş sırasında ele aldıkları bir diğer mesele ise ekonomi olmuştur. Toplumcu bir dünya görüşüne sahip olan Türkçüler, hayat pahalılığının toplum ahlakına ve düzenine çeşitli zararlar verdiğini birçok kez dile getirmiş, hükümetin hayat pahalılığının bir türlü önüne geçememesini eleştirmişlerdir. Türkçülerin bu meseleyle ilgili yaptıkları eleştirilerde yapıcı oldukları ve çeşitli öneriler sundukları görülmektedir. Türkçülerin ısrarla üzerinde durdukları diğer bir mesele ise köy meselesi olmuştur. Köylerin ve köylünün her bakımdan geri kalmışlığını ön plana çıkaran Türkçüler, milli kalkınma için önce köylerin kalkınması gerektiğini defalarca dile getirmişlerdir. Dış politikadan uzak duran Türkçüler, dış politikadaki "barış" ilkesinin iç politikaya sirayet etmesinden ise rahatsızlık duymuş, savaşın iyi yönlerini ortaya koyan yazılar kaleme almışlardır.

Savaş boyunca Türkçülerin, Hasan Âli Yücel dışındaki konularda daima yapıcı eleştirilerde buldukları ortaya konulduktan sonra, hiçbir şekilde tahammül edemedikleri bir mesele olduğunu da dile getirmek yerinde olacaktır: komünizm. Türkçülerin komünizmin yayılmasına yardımcı olan, imkan sağlayan, komünizme dair

herhangi bir şeyi koruyan hiçbir şeye ve hiç kimseye karşı geri adım atmadıkları görülmüştür. Yücel’le aralarındaki husumetin temel nedeni de bu olmuştur.

Bu sırada İsmet İnönü ve hükümetlerin, iç politikayı dış politikaya bağlı olarak dizayn etmeleri, kendilerine karşı büyüyen Türkçü muhalefetin asıl sebebini teşkil etmiştir. Savaşın Almanların üstünlüğüyle devam ettiği süreçte solcuların baskı altına alınması, Rusların üstünlüğü ele geçirmeleriyle birlikte Türkçü-Turancuların üzerine gidilmesi bu politikanın en açık kanıtı olmuştur. Aynı saiklerle 1945 yılında savaşın sona ermesinden sonra savaşı kazanan Batı’ya yaklaşılmış, Mihver devletlerle bütün ilişkiler kesilmiştir. Türkiye’nin savaş boyunca izlediği bu denge politikasından en çok rahatsız olan devletin Sovyetler Birliği olduğu savaş sonunda toplanan konferanslardaki tavırlarından anlaşılmaktadır. Türkiye’nin BM’ye girmesini dahi engellemek isteyen Sovyetler Birliği, savaşın hemen ardından Türkiye’den toprak talebinde bulunmuştur. Bu noktadan sonra Türkiye’nin hızla ABD’nin öncülüğündeki Batı’ya yaklaştığı görülmüştür.

Savaş sırasında izlenen iç politikaya dış politikanın durumuna göre yön verme yöntemi savaş sonrasında da takip edilmiş, bu doğrultuda demokratikleşme adımları atılmaya başlanmıştır. Ayrıca hükümet eliyle bir Rus düşmanlığı ve anti-komünizm fikri körüklenmiştir. Rusya ve komünizm hususunda çizgisini hiç değiştirmeyen Türkçüler, bu sırada hükümetin kendi çizgilerine yaklaştığını görerek muhalefetlerini sertleştirmeye başlamışlardır. Türkçülerin muhalefeti bu noktadan sonra sadece güncel olaylara karşı olmamış, her fırsatta savaş döneminin hükümetlerine ve politikalarına da âdeta hücum edilmiştir. Hasan Âli Yücel’in deyim yerindeyse “yerden yere vurulduğu” birçok yazı kaleme alınmış, hatta Millî Mücadele’nin büyük kahramanı olarak görülen “İsmet Paşa”yı dahi hedef alan yazılar görülmüştür.

İnönü’nün adını vererek eleştirmeyi göze alan Türkçülerin, gelinen noktada Sovyetler Birliği’ni ve komünistleri hedef alan yazılarının neredeyse küfre varan hakaretlerle donatıldığı görülmüştür. Dış politikayla ilgili olarak ele aldıkları bir diğer husus da dış Türkler olan Türkçüler, bu meseleye hükümetin lakayt kalmasını da sert bir dille eleştirmişlerdir. Türkçüler, Öner-Yücel davasının başlamasıyla birlikte hükümetle geçmişe dönük bir hesaplaşmaya yönelmiş, Irkçılık-Turancılık davaları sırasında birçok işkenceye maruz kaldıklarını söyleyerek ülkenin gündeminden uzun süre düşmemişlerdir.

Türkçü dergilerin bir bütün olarak incelenmesi ve birçok Türkçünün fikirlerinin göz önünde bulundurulması Türkçü-Turancı muhalefetle ilgili birçok çıkarım yapılabilmesini sağlamıştır. Yapılabilecek çıkarımlardan ilki ve en önemlisi İnönü döneminde Demokrat Parti'nin kurulmasından önce büyük ve güçlü bir muhalefet olduğu ve bu muhalefetin Türkçü-Turancılardan oluştuğudur. Bu muhalefetin “büyük ve güçlü” olarak adlandırılmasının altı doldurulabilmektedir. Hükümetlerin Türkçü-Turancı dergileri sürekli takip ettiği ve bu dergilerin eleştirilerini dikkate aldığı görülmektedir. Türkçü-Turancı dergilerin geniş bir kitleye hitap ettiği ve etkisi altına aldığı; Hasan Âli Yücel'in bu dergileri sıkı bir şekilde takip ederek kendisine yöneltilen eleştirilere cevap vermesinden, İnönü'nün toprak kanunuyla ilgili yazdıklarından dolayı bu dergilerden birine teşekkür etmesinden, Türk Ocakları'nın Hamdullah Suphi önderliğinde yeniden kurulması talebinin dergilerde dile getirilmesinin akabinde Türk Ocakları'nın Hamdullah Suphi önderliğinde ihya edilmesinden ve kimi CHP milletvekillerinin bu dergilere yazı göndermesi ve mülakat vermesinden anlaşılmaktadır. Demokrat Parti muhalefeti çok daha sonra ortaya çıkmıştır. Türkçü-Turancı muhalefetin göz ardı edilirken Demokrat Parti muhalefetinin tek muhalefet hareketiymiş gibi gündemde tutulmasının sebebi; Türkçü-Turancıların partileşerek siyasete girmemeleri olmuştur.

Osmanlı döneminin, Atatürk döneminin ve İnönü döneminin Türkçü dergileri incelendiği takdirde; Osmanlı ve Atatürk dönemlerinin Türkçü dergileri arasında pek fark görülmezken, İnönü döneminin bunlarla kıyaslanması halinde gözden kaçması mümkün olmayacak kadar büyük bir fark görülmektedir. Bunda; Atatürk döneminde devletin resmî ideolojisi olan Türkçülüğün, İnönü döneminin her geçen senesi resmî ideoloji olmaktan uzaklaşması en büyük etken olarak gözükmektedir. Bu noktadan hareketle; İnönü'nün Türkçülüğü göz ardı etmesinin, Türkiye'de daha radikal Türkçü hareketlerin doğmasına neden olduğu çıkarımı yapılabilmektedir.

İlmi sahada başlayan Türkçülüğün, daha sonra siyasi ve daha birçok alana taşınması, 1930'lardan sonra ise ırkı temel alan bir Türkçülüğün ortaya çıkması, Türkçülüğün geçen sürede dönemin şartlarına göre şekillenebildiğini göstermiştir. Çalışmanın konusunu teşkil eden İnönü dönemi üzerinden örnek vermek gerekirse; savaş sırasında dergilerinde CHP'nin “C”sine yer vermeyen Türkçüler, savaş sonrasında CHP'yi yerme konusunda birbiriyle yarışmıştır. Bununla birlikte temel meselelerde ortak hareket eden

Türkçülerin, kimi meselelerde ise ayrı fikirlere sahip olduğu görülmüştür. Özellikle CHP-DP mücadelesini ele alan Türkçü-Turancı dergilerde bu net olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Türkçülüğün bir şartı olarak görülen Turancılık gibi bir konuda dahi farklı fikirlerin mevcudiyeti fark edilmektedir. Kimi Türkçüler orduları alıp Turan ülküsünü gerçekleştirmek isterken, kimi Türkçüler ise bu birlikteliğin sadece kültürel sınırlarda kalmasını önermiştir. İnönü döneminde Türkçü-Turancı muhalefetin bir Türkçü-Turancı dergi veya bir Türkçü-Turancı üzerinden incelenmemiş olması, birçok derginin ve şahsın fikirlerinin, olaylara bakışının mukayeseli olarak değerlendirilmesi Türkçü-Turancı dergilerdeki muhalefetin her konuda bir bütün halinde hareket etmediği çıkarımının yapılmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Arşivler ve Resmi Yayınlar

1. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 490-1-0-0; 5-27-17.

BCA, 490-1-0-0; 6-28-7.

BCA, 30-10-0-0; 55-363-11.

BCA, 30-10-0-0; 143-24-21.

BCA, 30-11-1-0, 202-34-16.

BCA, 30-18-1-1, 7-30-11.

BCA, 30-18-1-2; 103-67-2.

BCA, 30-18-1-2; 117-59-8.

2. Zabıt Cerideleri

TBMM ZC, 1 Aralık 1921, c. XIV, Devre: 1, İnikat: 120.

TBMM ZC, 1 Kasım 1922, c. XXIV, Devre: 1, İnikat: 130.

TBMM ZC, 11 Kasım 1938, c. XXVII, Devre: 5, İnikat: 3.

TBMM ZC, 1 Kasım 1939, c. VI, Devre: 6, İnikat: 1.

TBMM ZC, 4 Temmuz 1941, c. XX, Devre: 6, İnikat: 73.

TBMM ZC, 5 Ağustos 1942, c. XXVII, Devre: 6, İnikat: 77.

TBMM ZC, 1 Kasım 1944, c. XIV, Devre: 7, İnikat: 1.

TBMM TD, 21 Mayıs 1945, c. XVII, Dönem: 7, Birleşim: 58.

TBMM TD, 22 Mayıs 1945, c. XVII, Dönem: 7, Birleşim: 59.

TBMM TD, 26 Mayıs 1945, c. XVII, Dönem: 7, Birleşim: 63.

TBMM TD, 29 Mayıs 1945, c. XVII, Dönem: 7, Birleşim: 65.

TBMM TD, 1 Kasım 1945, c. XX, Dönem: 7, Birleşim: 1.

TBMM TD, 29 Ocak 1947, c. IV, Dönem: 8, Birleşim: 37.

3. Resmî Gazete

T.C. Resmî Gazete, 22 Kanunusani 1941, sayı: 4114, s. 345.

T.C. Resmî Gazete, 4 Ağustos 1941, sayı: 4877, s. 1497.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Altın Işık

Atsız Mecmua

Bilgi Mecmuası

Bozkurt

Bozok

Bucak

Cumhuriyet

Çınaraltı

Davran

Ergenekon

Genç Kalemler

Gökbörü

Görüşler

Hakimiyet-i Milliye

Kalem

Kızılelma

Kopuz

Küçük Mecmua

Kür Şad

Millî Yol

Orhun

Orkun

Ötüken

Özleyiş

Tanin

Tanrıdağ

Türk Derneği

Türk Yurdu

Türk'e Doğru

Türkelî

Ulus

Vakit

Yeni Bozkurt

Kitaplar

Ahmad, Feroz, Bedia Turgay, Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara, Temmuz 1976.

Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul, 2010.

Akçura, Yusuf, *Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, Türk Kültür Yayınevi, İstanbul, 1978.

Alp, Tekin, *Türkleştirme*, (Günümüz diline aktaran: Özer Ozankaya), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1.baskı, Ankara, 2001.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, İstanbul, Nisan 2012.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, 10.baskı, İstanbul, 1970.

Atatürk'ün Söylev Demeçleri I-III, c. III, Atatürk Araştırma Merkezi, 5.baskı, Ankara, 1997.

Atay, Falih Rıfkı, *Çankaya -Atatürk'ün Doğumundan Ölümüne Kadar-*, BATEŞ, İstanbul, 1998.

Atsız, Hüseyin Nihal, *Dalkavuklar Gecesi – Z Vitamini*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2011.

- Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, c. I, Remzi Kitabevi, 14.baskı, İstanbul, Mart 2011.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam*, c. II, Remzi Kitabevi, 11.baskı, İstanbul, Mart 2011.
- Bağdatlı, Selahattin, *Hukuk Sözlüğü*, Derin Yayınları, İstanbul, 2012.
- Berojkov, Valentin, *Tahran 1943*, (çev: Hasan Âli Ediz), Bilgi Yayınevi, Ankara, 1970.
- Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*, (çev: Mehmet Harmancı), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.
- Çavdar, Tevfik, *Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960*, İmge Kitabevi, Ankara, Eylül 2003.
- Demirel, Ahmet, *Tek Partinin İktidarı: Türkiye’de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Deringil, Selim, *Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Eylül 2014.
- Er, Turgut, (*Arşiv Belgeleri Işığında*) *Türkiye’de Sansür (1938-1945)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014.
- Gider, Mustafa, *Hasan-Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2.baskı, İstanbul, Haziran 1998.
- Goloğlu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi III: Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1.baskı, İstanbul, Mayıs 2012.
- Gökalp, Ziya, *Kızılçelebi*, (haz: Hikmet Tanyu), Kültür Bakanlığı Yayınları, 1.baskı, 1976.
- Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Varlık Yayınları, 7.baskı, İstanbul, Mayıs 1968.
- İleri, Rasih Nuri, *Atatürk ve Komünizm*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, Aralık 1994.
- İnan, Afet, *M. Kemal Atatürk’ten Yazdıklarım*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1971.
- İnan, Afet, *Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi: Türk Irkının Vatanı Anadolu (64.000 kişi üzerinde anket)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1947.
- İnönü, İsmet, *Hatıralar*, haz: Sabahattin Selek, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2009.
- Jacobsen, Hans-Adolf, *1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı*, (çev: İbrahim Ulus), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1989.

- Kocabaş, Süleyman, *İnönü Dönemi: Milli Şef Yönetimi ve Demokrasiye Geçiş 1938-1950*, (yay: Süleyman Kocabaş), Kayseri, 2009.
- Koçak, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, c. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- Koçak, Cemil, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, c. II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.
- Kop, Kadri Kemal, *Atatürk Diyarbakır’da*, İstanbul Cumhuriyat Matbaası, İstanbul, 1938.
- Levend, Ağâh Sırrı, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.baskı, Ankara, 1960.
- Müftüoğlu, Mustafa, *Milli Şef Döneminde Çankaya’da Kâbus*, Başak Yayınları, İstanbul, 2005.
- Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980*, c. I, İletişim Yayınları, 15.baskı, İstanbul, 2009
- Özdoğan, Günay Göksu, “Turan”dan “Bozkurt”a Tek Parti Döneminde Türkcülük (1931-1946), (çev: İsmail Kaplan), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- Pamuk, Şevket, *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Nisan 2015.
- Saray, Mehmet, *Atatürk’ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı*, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2022.
- Sefercioğlu, Necmeddin, *Türkçü Dergiler*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 2008.
- Soysal, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, c. I, TTK Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2000.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl: İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)*, Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1973.
- Tekeli, İlhan, Selim, İlkin, *Dış Siyaseti ve Askerî Stratejileriyle İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si*, c. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- Tekeli, İlhan, Selim, *İlkin Savaşın İçinden Geleceğine Yönelen İkinci Dünya Savaşı Türkiye’si*, c. III, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Tevetoğlu, Fethi, *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910-1960)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1967.

- Toker, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973: Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Bilgi Yayınevi, 3.baskı, Ankara, Eylül 1990.
- Toprak, Zafer, *Cumhuriyet ve Antropoloji*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2.baskı, İstanbul, Eylül 2021.
- Tuncer, Hüseyin, *Türk Yurdu Üzerine Bir İnceleme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Turan, Şerafettin, *İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- Türkeş, Alparslan, *1944 Milliyetçilik Olayı*, Kutluğ Yayınları, 11.baskı, İstanbul, 1975.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları (Cumhuriyet Hükümetleri Dönemi)*, (Haz: İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, Gülşah Erdem Efe), c. III, TBMM Basımevi, Ankara, 2014.
- Türkkan, Reha Oğuz, *Solcular ve Kızıklar*, Bozkurtçular Yayını, İstanbul, 1943.
- Türkkan, Reha Oğuz, *Tabutluktan Gurbete*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1975.
- Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- Yücel, Hasan Âli, *Davalar ve Neticeleri*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, Ekim 2011.
- Weisband, Edward, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye* (çev: M.A. Kayabağ), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002.

Makaleler

- Akün, Ömer Faruk, “ATSIZ, Hüseyin Nihal”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. IV, TDV Yayınları, İstanbul, 1991, s. 87-91.
- Akün, Ömer Faruk, “Lehce-i Osmânî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXVII, TDV Yayınları, Ankara, 2003, s. 127-128.
- Arslan, Gürbüz, “Gürcü Akademisyenlerin ‘Türkiye’ye Karşı Meşru Taleplerimiz Üzerine’ Başlıklı Mektubu ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, c. XVI, sayı: 32, Bahar 2022, s. 475-522.
- Aslan, Selda, “Çınaraltı Dergisinde Türkçülük Anlayışı”, *Düşünce Dünyasında Türkiz*, c. XIV, sayı: 64, Nisan 2023, s. 107-130.
- Atsız, Hüseyin Nihal, “Türkçülükte Ahlâk”, *Türk Ülküsü*, İrfan Yayıncılık, 12.baskı, İstanbul, 2016, s. 69-72.
- Avşar, Zakir, “Dr. Rıza Nur and Tanrıdag Magazine”, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, c. III, sayı: 1, Ekim 2018, s. 45-77.

- Baykara, Tuncer, “Togan, Ahmet Zeki Velidi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 209-210.
- Coşar, Nevin, “Varlık Vergisi Konusundaki Yolsuzluk Söylentileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, c. LI, sayı: 2, s. 1-27.
- Cöhçe, Salim, “XIX. Yüzyılın Sonlarında ve XX. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Devleti’nde Fikir Hareketleri”, *Erdem*, c. XII, sayı: 35, 7 Mayıs 2000, s. 329-355.
- Çelik, Hüseyin, “Genç Kalemler”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XIV, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, s. 21-23.
- Diñer, Hasan, “Türkçü Bir Derginin Tarih Anlayışı: Bozkurt”, *History Studies*, c. XV, sayı: Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı, Ekim 2023, s. 81-99.
- Efe, İsmail, “NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye-ABD İlişkileri ve Türk Kamuoyundaki Akisleri”, *History Studies*, c. XI, sayı: 2, Nisan 2019, s. 601-619.
- Ertan, Mehmet, “Toprak Mahsulleri Vergisinin Esasları ve Sonuçları: Toprak Mahsulleri Vergisi II. Aşar Mıydı?”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. XIV, sayı: 2, 2018, s. 239-256.
- Esmer, Ahmet Şükrü, Oral, Sander, “İkinci Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara, 1996.
- “Falange Espanola”, *Yeni Türk Ansiklopedisi*, c. III, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1985.
- Geçer, Abdussamed, “İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın Türkiye Üzerinden Irak’a Askeri Sevkiyat Gerçekleştirme Tasarısı”, *Asia Minor Studies*, c. VIII, sayı: 2, s. 479-489.
- Gönlübol, Mehmet, Haluk, Ülman vd. “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, Ankara, 1996.
- Gülmez, Nurettin, Arife Cibil, Yıldırım, “Hasan Âli Yücel-Kenan Öner Davasının Türk Basınına Yansıması”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, c. 8, sayı: 4, 2021, s. 1422-1455.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Türk Tarih Kurumu”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 547-549.
- Hanioglu, M. Şükrü, “Türkçülük”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 551-554.
- Işık, Mehmet, “Atsız Mecmua’da Köycülük Söylemi”, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, c. I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2017, s. 305-337.

- İnan, Afet, “Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında”, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, c. XXXV, sayı: 140, Ekim 1971, s. 519-530.
- Kara, Mustafa, “İZBUDAK, Veled Çelebi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXIII, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, s. 503-505.
- Karataş, Murat, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkçü Dergiciliğin Bir Örneği Olarak Gök-Börü Dergisi”, *Journal of Universal History Studies*, c. II, sayı: 1, Haziran 2019, s. 134-153.
- Kılıç, Murat, “Tekinalp”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. EK-2, TDV Yayınları, Ankara, 2019, s. 586-587.
- Koçak, Cemil, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 85-176.
- Koçlar, Bekir, “Türk Milliyetçiliği Düşüncesini Tanımlama ve Temellendirme Çalışmalarına Bir Örnek: Ergenekon Dergisi”, *History Studies*, c. V, sayı: 2, Mart 2013, s. 263-286.
- Korkmaz, Tuğrul, “Cumhuriyetin Kuruluş Dönemi’nde Resmi İdeoloji ve Türk Tarih Tezi’ne Alternatif Bir Yaklaşım: Atsız Mecmua”, *Akademik Hassasiyetler*, c. X, sayı: Cumhuriyet Özel Sayısı, 2023, s. 642-669.
- Korkmazcan, N. Selcen, “İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın Balkan Seferi Öncesinde İnönü-Hitler Mektuplaşması”, *History Studies*, c. XII, sayı: 6, Aralık 2020, s. 3223-3243.
- Köse, İsmail, “Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği’nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, c. X, sayı: 19, 2015, s. 241-276.
- Payaslı, Volkan, “Tek Parti İktidarı’ndan Doğmuş Bir Denetim Organı: Müstakil Grup (1939-1946)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c. XIV, sayı: 28, 2014, s. 175-197.
- Sarınay, Yusuf, “Turan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 407-408.
- Soğukömeroğulları, Mehmet, “Atsız Mecmua Üzerine”, *Asia Minor Studies*, Cilt:1 Sayı:1 Ocak 2013, s. 94-121.
- Soğukömeroğulları, Mehmet, ““Altın Işık” Dergisi Üzerine”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2014, Sayı: 31, s. 81-98.
- Şahin, Enis, Bilal, Tunç, “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, c. I, sayı: 2, 2015, s. 31-69.

- Tevetoğlu, Fethi, “Türkçü Dergiler I”, *Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, yıl: 25, sayı:296, Aralık 1987, s. 726.
- Tevetoğlu, Fethi, “Türkçü Dergiler VII”, *Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, yıl: 26, sayı: 304, Ağustos 1988, s. 501.
- Toprak, Zafer, “Türk Bilgi Derneği (1914) ve Bilgi Mecmuası”, *Osmanlı İlmi ve Mesleki Cemiyetleri* (haz: Ekmeleddin İhsanoğlu), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1987, s. 247-254.
- Tuncer, Hüseyin, “Türk Yurdu”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XLI, TDV Yayınları, İstanbul, 2012, s. 550-551.
- “Türk Derneği Beyannamesi”, *Türk Derneği*, Matbaa-yı Hayriye ve Şürekası, yıl: 1, sayı: 1, İstanbul, 1327 (1909).
- “Türk Yurdu”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VIII, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977, s. 423-424.
- Uçman, Abdullah, “Bilgi Mecmuası”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. VI, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, s. 161-162.
- Uçman, Abdullah, “Necip Âsım Yazıksız”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXXII, TDV Yayınları, İstanbul, 2006, s. 493-494.
- Uçman, Abdullah, “Şemseddin Sâmî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXXVIII, TDV Yayınları, İstanbul, 2010, s. 519-523.
- Yalçın, Osman, “İkinci Dünya Savaşında İsmet İnönü ve Churchill Arasında Yapılan Adana Görüşmesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 47, Bahar 2011, s. 701-731.
- Yıldızlı, Muhammed Emin, “Türkolojiye Hizmet Eden Kurumlar (1908-1932)”, *Akademik Bakış*, sayı: 52, 2015, s. 454-462.

Tezler

- Adem, Çetin, *Orhun Dergisinin Türk Düşünce Hayatındaki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2009.
- Arslan, Gürbüz, *Şükrü Saraçoğlu'nun Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1886-1953)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- Aslan, Selda, *Çınaraltı Mecmuasında Türkçülük*, Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gümüşhane, 2022.
- Çetin, Remzi, *II. Dünya Savaşı'nda Numan Menemencioğlu'nun Dışişleri Bakanlığı (1942-1944)*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2010.

- Çılgın, Canan, *1940'lı Yıllarda Yayımlanan Irkçı Turancı Dergilerin İncelenmesi (Bozkurt, Gök-Börü, Ergenekon, Orhun)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Develi, Tevfik Orkun, *Türkçülüğü Anlamak: Tanrıdağ Dergisi ve 1940'larda Türk Milliyetçiliği*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.
- Durmuş, Gökay, *Çınaraltı Mecmuası Üzerine Sistematik Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars, 2005.
- Ergün, Gülcan, *İkinci Dünya Savaşı sırasında Türk Milliyetçiliği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Erdaş, Sadık, *İ. İnönü Dönemi Türk Dış Politikası (1938-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993.
- Fındık, Bengücan, *Tek Parti Döneminde Kemalist Milliyetçiliğin Karşısında Türkçü-Turancı Milliyetçilik*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2021.
- Kıbrıs, Güldeniz, *Türklüğü Yaratmak: Gök-Börü Üzerinden Bir Türk Milliyetçiliği İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.
- Kulkıra, Umut, *İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.
- Öcal, Zeliha Özlem, *Siyasi Açıdan I. ve II. Refik Saydam Hükümetleri (1939-1942)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Özbil, Alev, *Dr. Refik Saydam'ın Başbakanlığı Dönemindeki İcraatları (1939-1942)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2003.
- Yiğit, Mehmet Fatih, *Erken Dönem Cumhuriyet Türkiye'sinde Ulus İnşa Süreci ve Atsız Mecmua Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.

EK

Ek 1: Türk Derneği'nin Beyannameesi

Madde 1 – Garp ve Şark'taki Türkçe eserler ortaya koyularak Türkçe'nin geçirdiği safhalar anlaşılacak ve lisanın sadeleştirilmesi ve kolaylaştırılmasının gerekliliği ortaya koyulacak.

Madde 2 - Lisan ilminin tamamlayıcısı olan sosyoloji, arkeoloji ve etnoloji ile ilgilenilecek, bunlarla ilgili gerekirse seyahatler yapılacak.

Madde 3 – Meşhur eski Türk eserlerinin ihyasına çalışılacak.

Madde 4 – Bağımsız olan ve olmayan bütün Türklerin ilmî terbiyeleri için gerekli olan kitaplar Avrupa'dan alınan medeniyet ışığı vasıtasıyla ilmî, ahlakî ve ticarî konularda telif edilecek.

Madde 5 – Osmanlı Türkçesinin sanat ve ticaret dili olması ve dilin kökleşmesi için Osmanlı Türkçesinin bütün dünyadaki Türklere yayılması şart olduğundan bu dilin yayılmasına uğraşılacak.

Madde 6 – Dünyanın muhtelif yerlerinde konuşulan Türkçeler, Osmanlı Türkçesine yaklaştırılacak bu da sade ve açık dille yazılmış ilim ve fen kitaplarının bölgeye gönderilmesiyle sağlanacak.

Madde 7 – Önemli Türk merkezlerinde Türk Derneği şubeleri kurulacak, bu şubeler okullar açacak, gazeteler basacak.

Madde 8 – Dernek, merkezde ve şubelerde Türk eserleri bulunan kütüphaneler teşkil edecek.

Madde 9 – Osmanlı lisanı Arabî ve Farsî lisanlarından tamamen arındırılmayacağından dernek bu dillerden alınan kelimelerin herkesçe anlaşılabilir olanlarını kullanarak eserler vücuda getirecek. Bununla birlikte eserler en sadece Osmanlı Türkçesi ile yazılacak.

Madde 10 – Resmî dilde Arabî ve Farsî kelimelerin ihracı için hükümet nezdinde teşebbüslerde bulunulacak.

Madde 11 – Muhtelif dillerdeki çıkan neşriyatın, matbuat nizamnamesine uymamaları durumunda dernek, hükümetin dikkatini bu yöne çekecek.

Madde 12 – Hükümetin resmî tebligatı avamın anlayacağı sadelikte yapması istirham edilecek.

Madde 13 – Türkçe konuşmayan kavimler arasında ikamet eden Türklerin dillerini unutmamaları ve nesillerini korumaları için teşebbüslerde bulunulacak.

Madde 14 – İsteyen kişi ırkına, dinine, milletine ve kavmine bakılmaksızın derneğe üye olabilecek.⁵²⁶

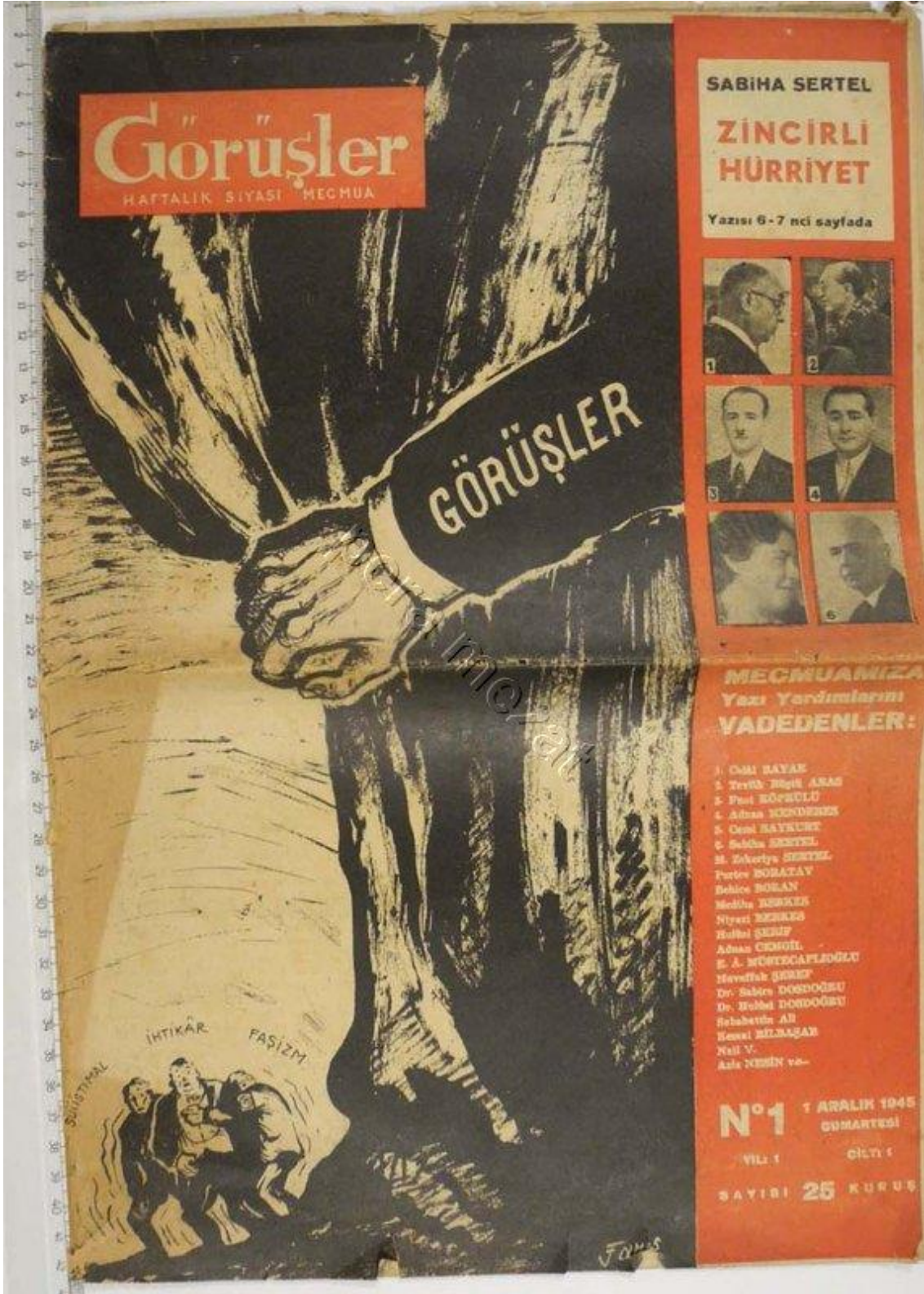
⁵²⁶ “Türk Derneği Beyannamesi”, *Türk Derneği*, Matbaa-yı Hayriye ve Şürekası, yıl: 1, sayı: 1, İstanbul, 1327 (1909), s. 3.

Ek 2: Kızılelma'nın 5. Sayı Kapağında "İşkence"

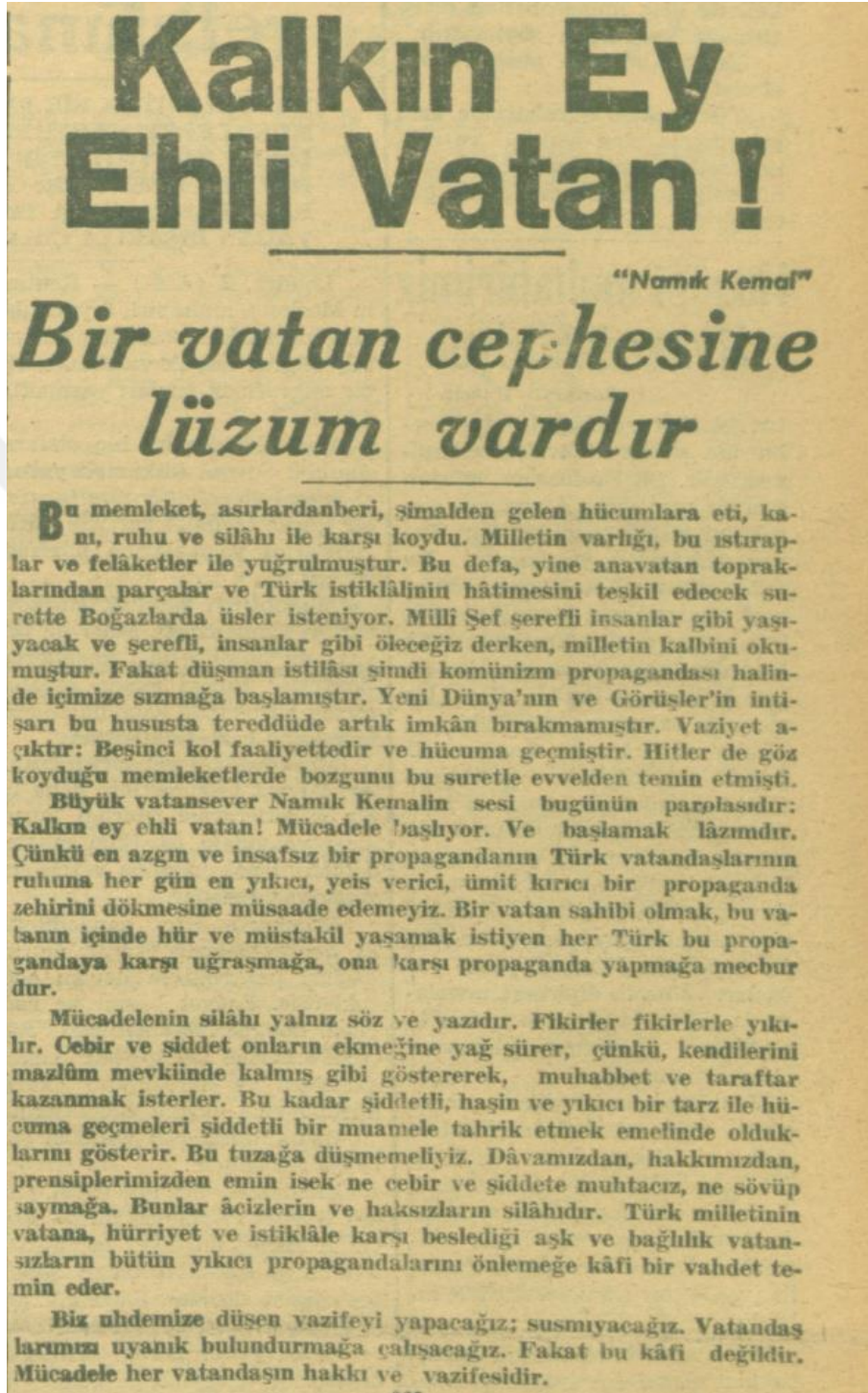
Kaynak: <https://www.milliyetcidergileri.org/> Erişim tarihi: 01/11/2023.

Ek 3: Görüşler'in ilk ve tek sayısının kapak görseli.

Kaynak: Görüşler, 1 Aralık 1945, Tan Matbaası, c. I, nu: 1.

Ek 4: Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanin* Gazetesindeki "Kalkın Ey Ehli Vatan" başlıklı yazısı.

Görüşler'i açıp ta Bayan Sertelin zincirli hürriyet" makalesini gördüğüm zaman, sahifeyi süsliyen bu kıpkızal demirlerle bize nasıl bir hürriyet hazırlamak istediklerini derhal anladım. Bir çok ağız kalabalığı arasında Bayan Sertel ağzından baklayı kaçırıyor: Hürriyet dâvasında bulunan Bayan, bu hürriyeti sizin, benim, hepimiz için istemiyor. Onun hürriyeti zincirlidir. Aynen şöyle diyor:

Hür insanlar cemiyetinin en büyük şırası geniş halk kütlesinin menfaati için icap ederse şahsî hürriyetini, menfaatini feda etmektir.

Biraz aşağıda aynı prensibi tekrar ediyor:

Bu devletin içinde hürriyet her vatandaşın malıdır. Ancak kütlesinin menfaati ile mukayyedir. Hürriyete bundan başka zincir kabul etmiyoruz.

Komünist edebiyatı ile meşgul olmamış olanlar bu satırların altında gizlenen mânâyı gözden kolayca kaçırabilirler. Bayanın "Hürriyet her vatandaşın malıdır,, demesi safderunları aldatmak içindir. Asıl maksadını göze pek çarpmıyacak surette derhal ifade ediyor: "Geniş halk kütlesinin,, menfaatleri namına hürriyetin feda edilebileceğini söylemesi kurmak istedikleri işçi proleteryasında yalnız kendilerinin hürriyeti olacağını ve bizim hürriyetimizin zincire vurulacağını gösteriyor. Çünkü Komünist dilinde halk kütlesi, geniş kütle, yalnız amele ve bir de, gafil avlama kabilinden, köylüye şamil'dir. Tıpkı Rusyada olduğu gibi: Orada hürriyet vardır. Fakat yalnız Komünistler ve bilhassa Komünist sefleri için. Yüz altmış milyon halkın hürriyeti geniş halk kütlesi denilen işçilerin menfaati namına esarete çevrilmiştir.

Bayan Sertel çok merakta; soruyor:

— Hangi demokraside matbuat kanunu ferdin söz, fikir, viedan hürriyetini meneder?

Cevabını verelim:

Hayranı ve meddahı olduğunuz hakiki Rus demokrasisinde

Bayan Sertel soruyor:

— Hangi demokraside cemiyetler kanunu vatandaşların cemiyet kurmasını, siyasi partiler mücadelesini meneder?

Cevabını verelim:

Memleketimize getirmek istediğiniz hakiki Rus demokrasisinde

Bayan Sertel soruyor:

— Hangi demokrasi siyasi düşünüş ve âkidelerinden dolayı vatandaşlarını polise teslim eder, ev masuniyetini ortadan kaldırır ve evini araştırmak salâhiyetini verir?

Cevabını verelim:

Sevgili Rus demokrasisinde

Bayan Sertel çırpınıyor:

"Demokrat devlet, işçinin, köylünün teşkilât kurup, grev ve nümayiş yaparak haklarını müdafaa etmelerini kabul ettiği halde...."

Bunun sonunu biz tamamlayalım:

— Evet Bayan, mürteci ve geri dediğiniz Avrupa demokrasileri ve kapitalist diye yerin dibine batırmak istediğiniz geri ve sağ Amerika işçinin grev ve nümayiş hakkını tanıdığı halde hakiki demokrasi adını benimsiyen Bolşevik Rusyada grevin cezası idamdır!

***

Yeni Dünya'yı ve Görüşler'i okuduktan sonra hükümeti cidden tebrik ettim. Dünyanın hiç bir memleketinde bundan daha fazla matbuat hürriyeti olamaz. Beşinci kolon varsa, memlekette matbu-

Kalkın ey ehli vatan!

(Baştarafı 1 inçide)

Et hürriyeti yok diye feryad etsin. Varsın, fikir hürriyeti yok diye şikâyet etsin. Onların ciddiyet ve vakardan uzak, sırf halkı ve hükümeti tahrik için yapılmış yaygaracı ve kavgacı neşriyatına karşı bu vakarlı sükût ve müsamaha hükümet tarafından verilecek cevapların en güzeli ve en susturucusudur. Bu işde cevap hükümete düşmez. Söz eli kalem tutan gazetecilerin, ve hür vatandaşların-
dır.

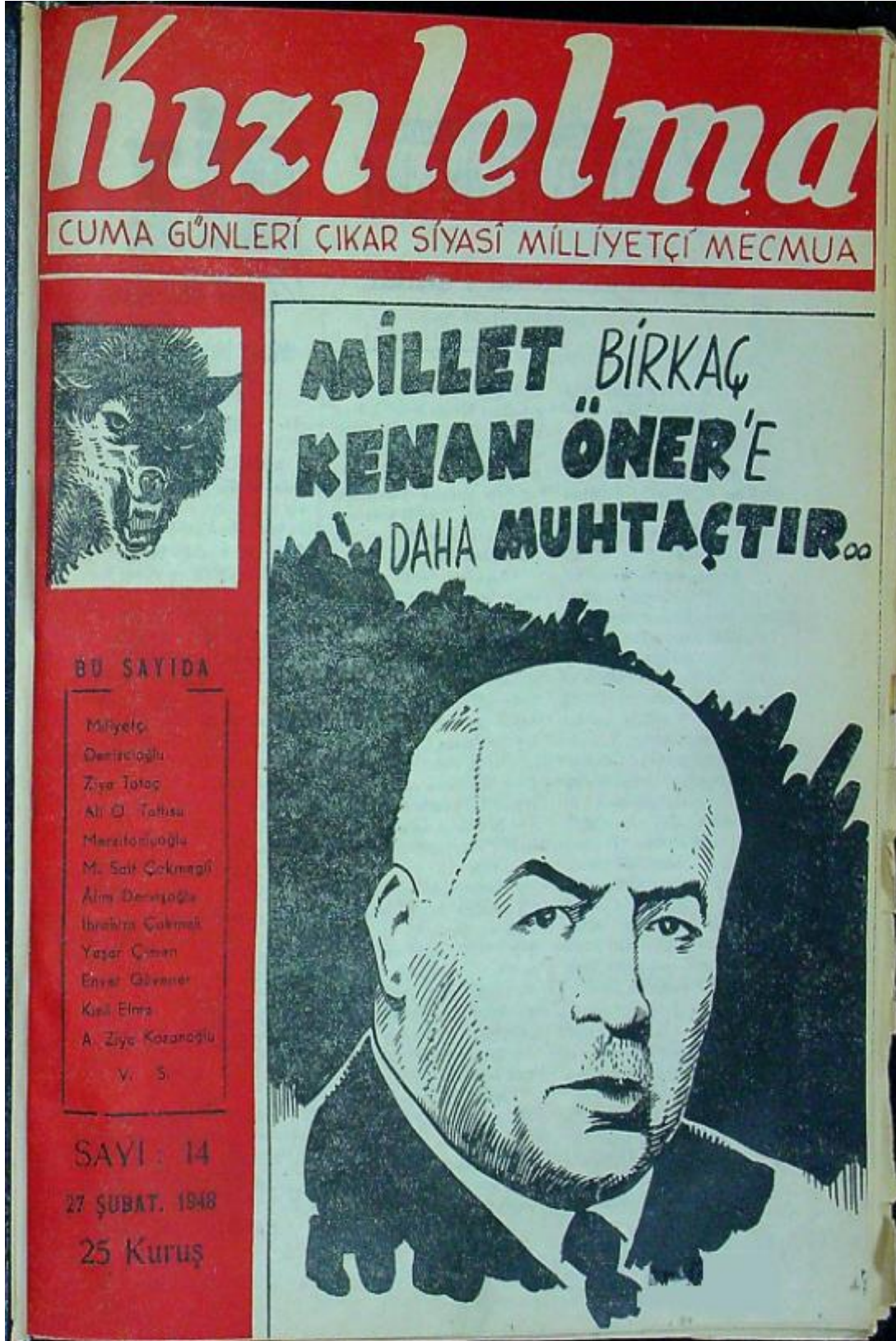
Dün, İstanbul mebusluğu için intihabat yapılırken, kapının önünde, hükümetin koyduğu /oparlörde bir ses avaz avaz haykırıyordu: Ey ikinci müntchipler, bu bir oyundur, kimse bu intihabın ciddi ve serbest olduğuna inanmaz, diyordu.

İngilternin Heid Park'ında her isteyen vatandaşın ufak bir ücret mukabilinde verilen hür hitabet kürsülerinde bundan daha fazla bir şey söylenemezdi.

İnsafsız Komünist propagandacıları mugalatayı arttırdıkça kendilerini batıracaktırlar.

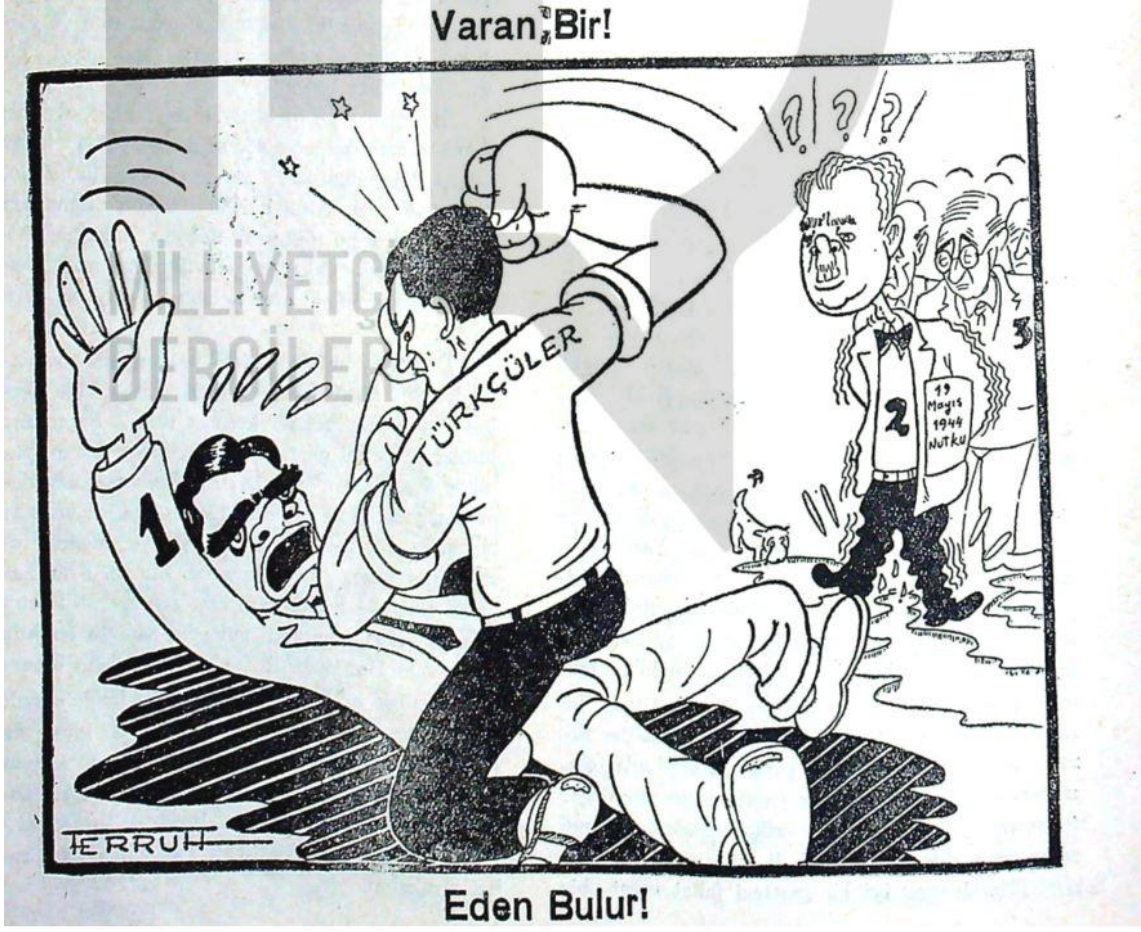
Kaynak: Hüseyin Cahit Yalçın, "Kalkın Ey Ehli Vatan!", *Tanin*, 3 Aralık 1945, sayı: 4454/811.

Ek 5: Kızıllelma'nın 14. Sayı Kapağında "Kenan Öner"

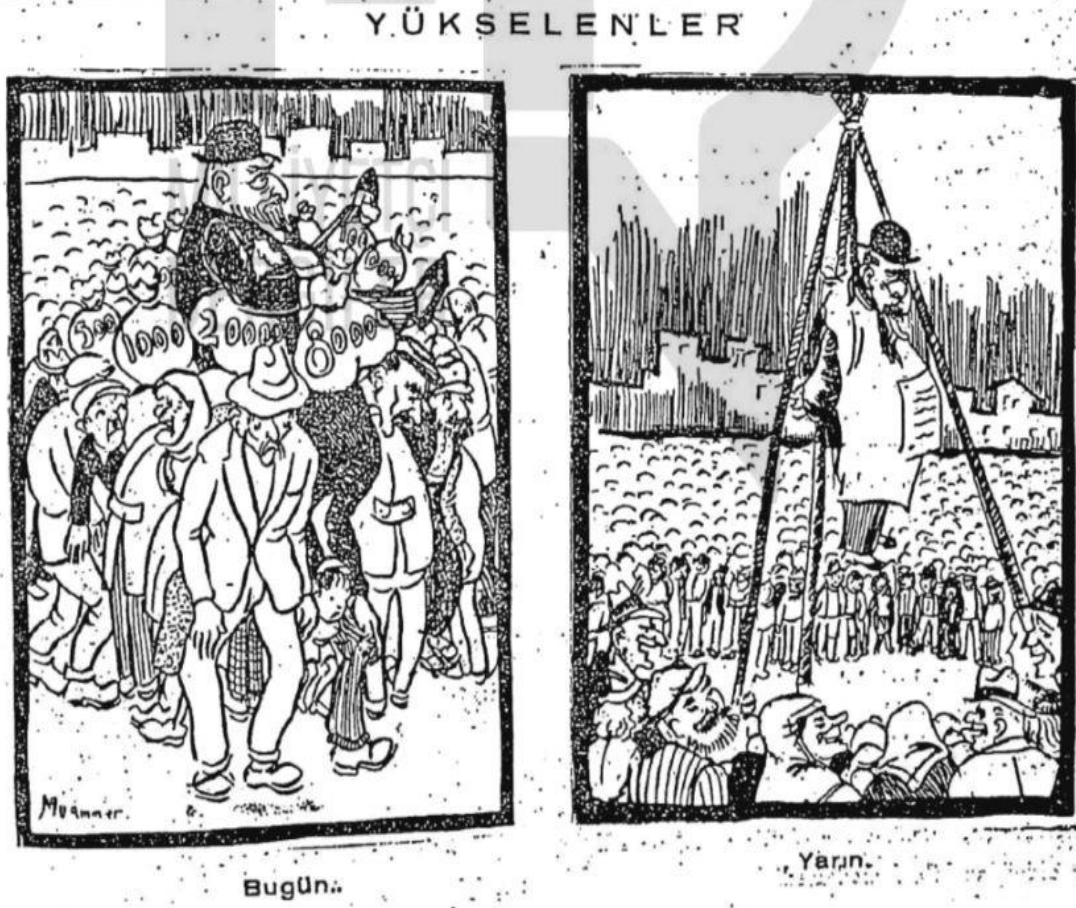
Kaynak: <https://www.milliyetcidergiler.org/> Erişim tarihi: 01/11/2023.

Ek 6: *Altın Işık*'ın 7. Sayısında Karikatür "Hasan Âli Yücel"

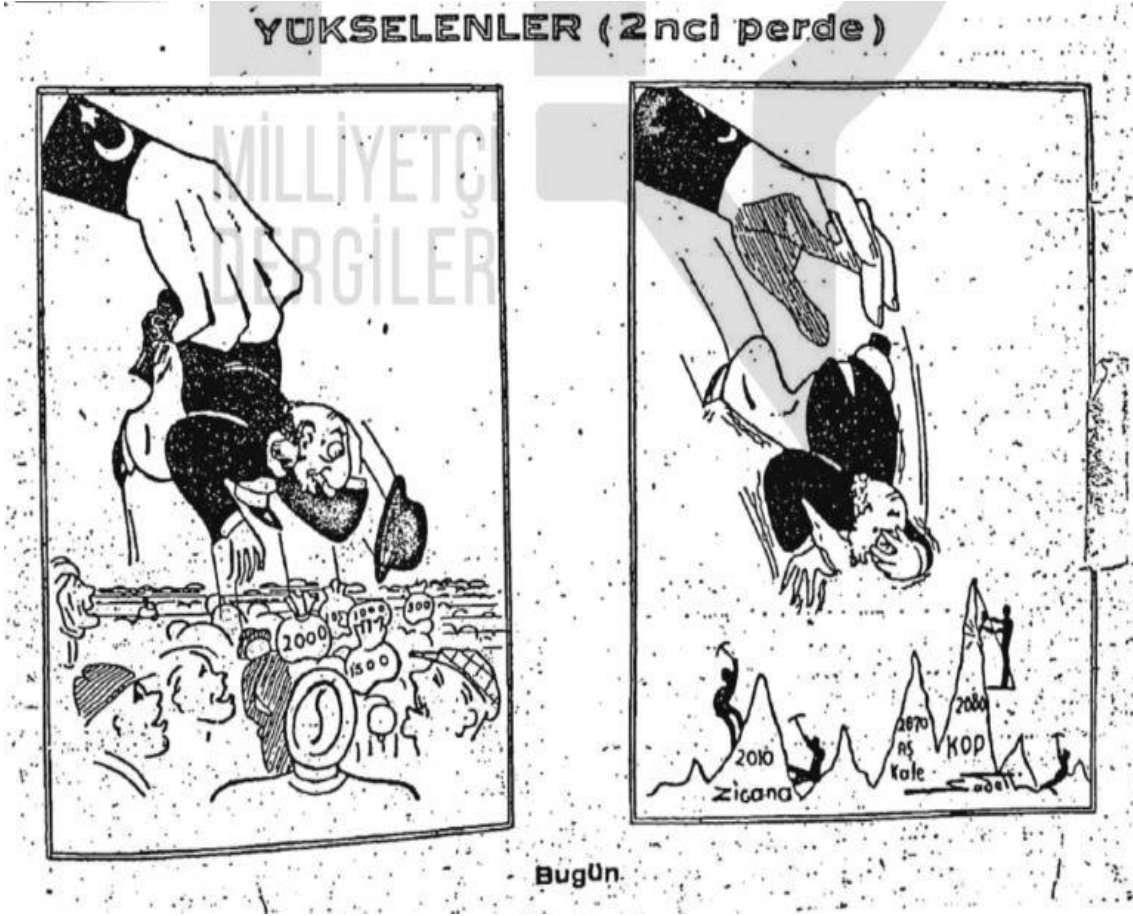
Kaynak: <https://www.milliyetci.org/> Erişim tarihi: 01/11/2023.

Ek 7: Gökborü'nün 2. Sayısında Karikatür "İdam Sehpası"

Kaynak: <https://www.milliyetci.org/> Erişim tarihi: 01/11/2023.

Ek 8: Gökborü'nün 7. Sayında Karikatür "Çalışma Kampı"

Kaynak: <https://www.milliyetci.org/> Erişim tarihi: 01/11/2023.

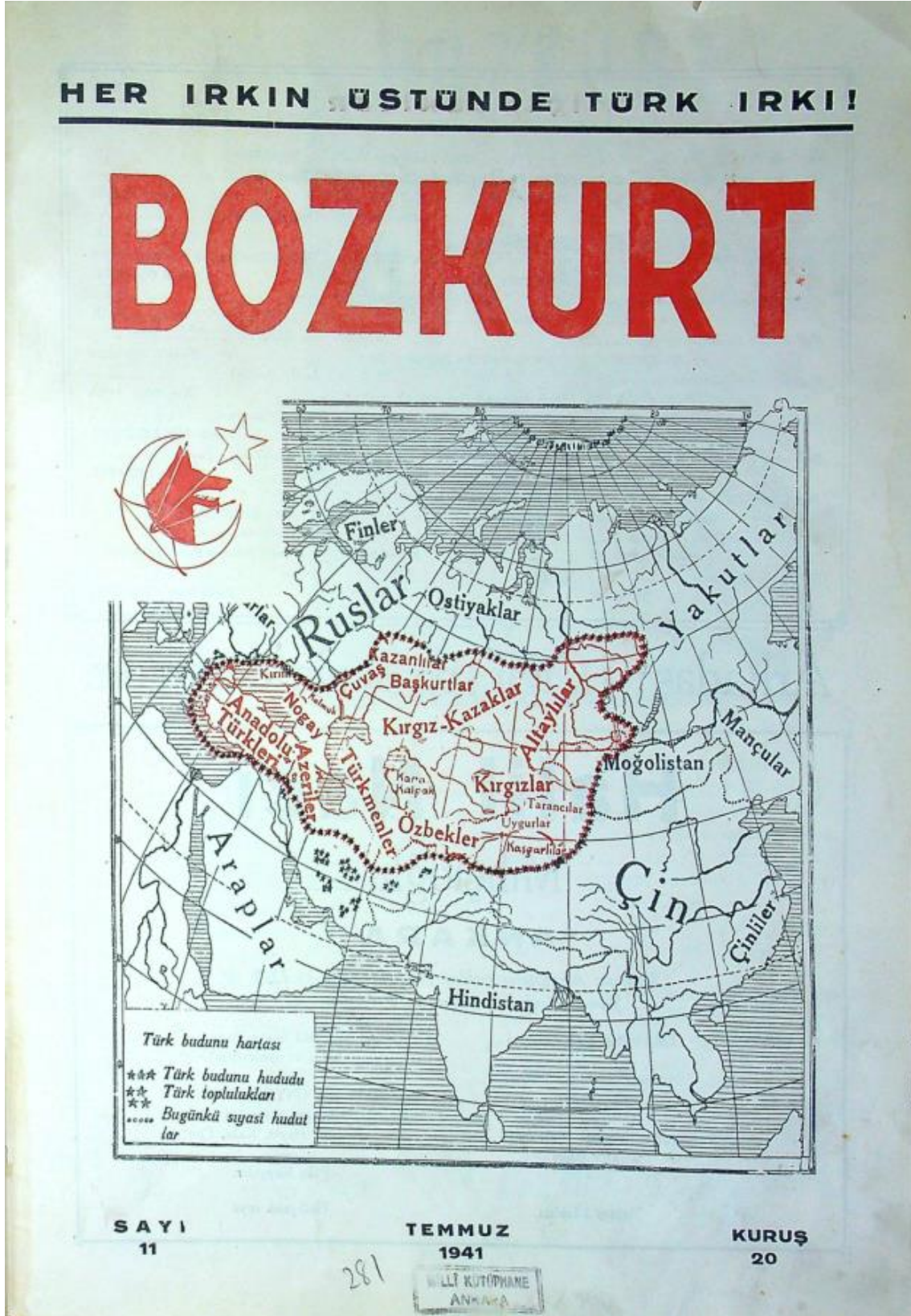
Ek 9: Kızıllelma'nın 15. Sayı Kapağında "Milliyetçi Parti"

Kaynak: <https://www.milliyetcidergiler.org/> Erişim tarihi: 01/11/2023.

Ek 11: *Bozkurt*'un 11. Sayı Kapağında "Turan Haritası"

Kaynak: <https://www.milliyetci.org/> Erişim tarihi: 01/11/2023.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Ömer Arda ÖZBİLEK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Tarih
Makale ve Bildiriler	
1. Ömer Arda Özbilek, "II. Dünya Savaşı Sonrası Türk-Sovyet İlişkilerinin Gerilmesi ve Anti-Komünizm (1945-1950)", <i>Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi</i> , c. 2, sayı: 1, 2023, s. 23-47.	